

**TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE
XIX. YÜZYILDA BEYŞEHİR'İN
BEŞERİ ve EKONOMİK COĞRAFYASI**

İlker YİĞİT

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Barış TAŞ

Haziran, 2011

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE
XIX. YÜZYILDA BEYŞEHİR'İN
BEŞERİ ve EKONOMİK COĞRAFYASI**

Hazırlayan

İlker YİĞİT

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Barış TAŞ

AFYONKARAHİSAR-2011

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE
XIX. YÜZYILDA BEYŞEHİR'İN
BEŞERİ ve EKONOMİK COĞRAFYASI**

Hazırlayan

İlker YİĞİT

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Barış TAŞ

AFYONKARAHİSAR-2011

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılda Beyşehir’in Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../ 2011
İlker YİĞİT
İmza

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Barış TAŞ

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR

: Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ

İmza

Barış Taş

M. Ali Özdemir

Osman Gümüşçü

Coğrafya Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi İlker YİĞİT'in "Temseltat Defterlerine Göre 19. YY'da Beyşehir'in Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 16.06.2011 tarihinde, saat 13:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yürütme Komisyonunun ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZET

TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE XIX. YÜZYILDA BEYŞEHİR'İN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

İlker YİĞİT

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Haziran 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Barış TAŞ

Bu çalışma, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1840 ve 1845 yıllarına ait Temettuat defterleri ile 1871 ve 1896 yılına ait Konya Vilayet salnameleri, 1922 yılına ait "Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası, Konya Vilayeti" isimli eser ve 1935 yılı nüfus sayımı temel alınarak hazırlanmıştır.

Çalışma coğrafyacılar tarafından üzerinde çok az araştırmanın yapıldığı tarihi coğrafya alanında yapılan ilk yüksek lisans tezidir. Yukarıda ifade edilen kaynaklardan elde edilen bilgiler haritalanmış ve analiz tablolarıyla konu zenginleştirilmiş ve daha önce yapılan çalışmalarla desteklenmiş ve coğrafi bir sentez oluşturularak bu çalışma tamamlanmıştır.

Beyşehir ve çevresi sahip olduğu uygun koşullar sayesinde İlkçağ'dan günümüze yerleşmeye sahne olmuş bir alandır. Bunda iklim, yer şekilleri, verimli tarım alanlarının varlığı ve su kaynakları önemli faktörler olarak karşımıza çıkar.

Çalışmada, araştırma dönemi olarak tespit ettiğimiz zaman dilimi içerisinde Beyşehir Kazası'nın nüfusu % 73 artarak, 1840 yılında 11.375 olan nüfusu 1935 yılında 19.722 olmuştur.

Sahanın ekonomik özellikler içerisinde tarım, hayvancılık, sanayi, ve ulaşım faaliyetleri de ortaya konmuştur. Günümüz Anadolu'sunda olduğu gibi -Osmanlı ülkesinin genelinde olduğu üzere- hakim ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Ekonomik faaliyetler içinde sanayinin payı oldukça azdır. Bu sanayi faaliyetleri de çoğunlukla tarımsal hammaddeleri kullanmaktadır.

XIX. yüzyılda Beyşehir tarımsal faaliyetler ile uğraşanlar, tahıl, çeşitli meyve ve sebze üretimi yapmaktadırlar. Sanayi sektörü içinde değerlendirilenler, marangozluk, ekmekçilik, nalbantlık gibi faaliyetler ile meşgul olmaktadır. Hizmet sektöründe faaliyet gösterenler ise, dini ve idari görevler, "amelelik", "ırgatlık", adı altında toprağı olmayan insanların yapmış olduğu işçilik faaliyetleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyşehir, Tarihi coğrafya, tarih, coğrafya, temettuat, beşeri ve ekonomik coğrafya.

ABSTRACT

REGARD of TEMETTUAAT DERFTERS HUMAN and ECONOMIC GEOGRAPHY of BEYŞEHİR in XIX. CENTURY

İlker YİĞİT

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMANT of GEOGRAPHY

June 2011

Advisor: Asist. Prof. Dr. Barış TAŞ

This study is prepared on the base of the profit notes (temettuat), belonging to the dates of 1840 and 1845 in the Ottoman Archives, Konya State Salnames belonging to the years of 1871 to 1896, 1922's "Turks sanitary and social Geography, Konya State" (Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası, Konya Vilayeti) work and 1935's census records.

This study was the first master thesis studying the historical geography, which many geographers do not work on. The data obtained from the named documents above was charted and enriched with the help of analysis tables. Lastly, this study was supported by the previous studies and completed with a geographical synthesis.

Beyşehir and the surrounding region have been suitable places for settlement from the antiquity age to present. We can list the factors behind the settlements as climate, geographical formations, fertile farming lands and water resources.

Constituting the subject of this study, the period between 1840 and 1935, the population in the district of Beyşehir increased by 73% increasing from 11,375 in 1840 to 19,722 in 1935.

Agriculture, stockbreeding, industry and transportation can be considered among the economic properties of the region. As in today's Anatolia, Ottoman's general economic activities are agriculture and stockbreeding. There are very few industries, which run agricultural raw materials in the economic activities.

In the 19th century Beyşehir, the people working in agriculture generally grew various fruits and vegetables. Carpentry, bakery, and blacksmith were the industrial activities of the people. The people who are not landowners, engaged in religious and administrative tasks like "employee" (amelelik) and "laborer" (ırgatlık) were in the service sector.

Key Words: Beyşehir, Historical geography, history, geography, temettuat, human and economic geography.

ÖNSÖZ

Kısaca “geçmişin coğrafyası” olarak ifade edilen tarihi coğrafya Türkiye’de yeni tanınan ve ele alınan bir alandır. Yurdumuzda tanınması yeni olmasından dolayı bu alanda hazırlanan lisanüstü çalışmalarda oldukça az, Türkiye ölçeğinde ise yok denecek kadar azdır. M. Elibüyük tahrir defterlerinin nasıl değerlendirileceğini gösteren makalesi (Harput Sancağı örneği) ile Osmanlı kaynaklarına dikkati çekmiştir. Özellikle O. Gümüşçü’nün hazırlamış olduğu doktora tezi ise uygulamalı olarak tarihi coğrafya alanında izlenmesi gereken metodolojiyi gösteren ilk doktora tezi olması hasebiyle oldukça önemlidir. Takip eden yıllarda bu alanda hazırlanan çalışmaların artması sevindirici bir durumdur. Zaman içerisinde gerek metodolojik olarak ve gerekse uygulama olarak daha da gelişeceğinden ve bu alanda ki çalışmaların artacağından şüphe yoktur. Nitekim bu alanda yüksek lisans ve doktora çalışması hazırlayanların arttığı görülmektedir.

Bu tezi hazırlama sürecinde sürekli desteğini gördüğüm danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Barış TAŞ’a müteşekkirim. Ayrıca ismini zikretmeden geçemeyeceğim fahri olarak danışmanlığımı yürüten ve kütüphanesinden büyük ölçüde istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ’ye ayrıca teşekkür borçluyum. AKÜ Coğrafya Bölümü Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Ali ÖZDEMİR’e, bu alana girmemde yol gösterici olan Arş. Gör. Çetin ŞENKUL’a, Osmanlıca derslerine kabul eden ve bu hususta bana yardımcı olan Doç. Dr. Hasan BABACAN, Yrd. Doç. Dr. Bilal ÇAKICI ve Yrd. Doç. Dr. Ebubekir Sıddık ŞAHİN’e, CBS ortamında hazırlamış olduğum haritalarda desteğini gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Murat ATAOL’a, tezimi baştan sona okuma zahmetinde bulunan arkadaşım R. YURTSEVEN’e, Temettuat değerlendirmeleri ile ilgili yol gösteren Abdullah KÜNDEYİ’ye, arazi çalışmalarına eşlik eden Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman DİNÇ’e, Beyşehir Kaymakamı Sayın Cumali ATİLLA’ya, Beyşehir Belediye Başkanı Sayın İzzet TAŞÇI’ya, Beyşehir Belediyesi çalışanlarına, her daim desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme ve sabırla bana destek olan eşim Gülgün’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her çalışmada olduğu gibi büyük bir özveri ve emek ile hazırlanan bu çalışmanın hatasız ve eksiksiz olduğunu söylemek elbette mümkün değildir. Ancak

bundan sonra bu alanda yapılacak olan çalışmalara bir örnek teşkil edeceği inancını taşıyorum. Yukarıda zikredilen büyük desteklerini gördüğüm değerli kişilere rağmen bütün hata ve noksanlıkların bana ait olduğunu belirtir ve bu hata ve noksanlıkların hoş görülmesini temenni ederim. Güzelliklerin ise yukarıda ismini ifade ettiğim ve uzun listeler oluşturacak olması hasebiyle ismini zikredemeyeceğim yetişmemde emeği geçenlere aittir. Tarihi Coğrafya alanında çalışma yapacaklara, Beyşehir ile ilgili araştırma yapanlara ve ilgilenen herkese faydalı olmasını mit ederim.

İlker YİğİT

Mart 2011-Çankırı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSATESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
1. HARİTALAR LİSTESİ.....	x
2. GARFİKLER LİSTESİ	xi
3. FOTĞRAFLAR LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
2. AMAÇ VE YÖNTEM.....	12
3. KAPSAM.....	15
4. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	16
5. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	19
6. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ VE GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ .	22

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA

1. YERLEŞMELER	30
1.1. YERLEŞMENİN EVRİMİ (BAŞLANGICINDAN XIX. YÜZYILA KADAR)	35
1.2. TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE YERLEŞMELER	61
1.2.1. Kentler	63
1.2.2. Köyler (Karyeler)	76
1.2.3. Dönemlik (Mevsimlik) Yerleşmeler	83
2. İDARİ BÖLÜNÜŞ.....	84
3. NÜFUS.....	101
3.1. NÜFUSUN GELİŞİMİ	108
3.2. NÜFUSUN DAĞILIŞI	122
3.3. NÜFUS HAREKETLERİ (GÖÇLER)	131
3.4. NÜFUSUN DİNİ ÖZELLİKLERİ.....	136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK COĞRAFYA

1. TARIM	140
1.1. EKİLİ ALANLAR	150
1.1.1. Arazi Valığı.....	151
1.1.2. Tarımsal Üretim.....	169
1.2. DİKİLİ ALANLAR	187
2. HAYVANCILIK	190
2.1. BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK	194
2.2. KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK	199
2.3. ARICILIK	203
2.4. BİNEK HAYVANLARI	206
2.5. BALIKÇILIK	209
3. SANAYİ	211
4. ULAŞIM	215
5. EĞİTİM	223
SONUÇ	236
KAYNAKÇA	241
EKLER	247

TABLULAR LİSATESİ

Sayfa

Tablo 1. Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Yıllık Toplam Yağış Miktarı, Ortalama Sıcaklık Değerleri ve En Yağışlı-Kurak Mevsimler.	27
Tablo 2. XVI. Yüzyılda Bazı Merkezlerin Kent Nüfusları.....	53
Tablo 3. Beyşehir Kazası'nda Hanelrin Sektörlere Göre Dağılışı (1840-1845).....	79
Tablo 4. 1864 Yılından Bugüne Türkiye'de İdari Birimler ve Yöneticileri.	92
Tablo 5. Tablo XVI. Yüzyılda Beyşehir Kazası nüfusu.....	110
Tablo 6. 1831 yılı Beyşehir Sancağı ve Köyleri Nüfusu.	112
Tablo 7. XIX-XX. Yüzyılda Beyşehir Kazası Kentsel ve Kırsal Nüfus Artış Hızları	113
Tablo 8. Beyşehir'de Nüfus Gelişimi (1840-1935).....	121
Tablo 9. Beyşehir Kazası Kent ve Kır Nüfus Miktarları ile Toplam Kaza Nüfusu İçindeki Oranları (1840-1935).....	124
Tablo 10. Beyşehir Kenti Mahalleleri Nüfus Gelişimi (1840-1922).....	126
Tablo 11. Davgana Kenti Mahalleleri Nüfus Gelişimi (1840-1922).....	129
Tablo 12. Beyşehir ve Köylerinde Meydana Gelen Göçler (1845).....	134
Tablo 13. XVI. Yüzyıl Beyşehir Kazasında Gayrimüslimler.....	136
Tablo 14. 1881/82-1893 Osmanlı Nüfus Sayımlarında Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Kadın-Erkek Nüfusunun Dinsel ve Etnik Dağılımı.	136
Tablo 15. 1914 Yılı Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Etnik Yapıları.	137
Tablo 16. Beyşehir Kazası Arazi Varlığı.....	152
Tablo 17. Beyşehir Kazası'nda Tarım İşletmelerinin Yerleşim Birimlerine Dağılışı (1840).	161
Tablo 18. 1845 Yılı Beyşehir Kazasında Tarım İşletmelerinin Yerleşim Birimlerine Dağılımı.....	165
Tablo 19. Beyşehir Kazası Tahıl Üretimi (1845).....	174
Tablo 20. Beyşehir Kazası Bostan Alanları (1840-1845).....	183
Tablo 21. Beyşehir Kazası Bahçe Alanları (1840-1845).....	185
Tablo 22. Beyşehir Kazası Bağ Alanları (1840-1845).....	188
Tablo 23. Beyşehir Kazası Köyleri Büyükbaş Hayvan Sayıları (1840-1845).....	196
Tablo 24. Beyşehir Kazası Köyleri Küçükbaş Hayvan Sayıları (1840-1845).....	200
Tablo 25. Beyşehir Kazası Köyleri Arı Kovanı Sayıları (1840-1845).	204
Tablo 26. Beyşehir Kazası Köyleri Binek Hayvanı Dağılımı (1840-1845).	207

ŞEKİLLER LİSTESİ

1.HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 1. Beyşehir Çevresi Fiziki Haritası	28
Harita 2. Beyşehir Çevresi Jeoloji Haritası.....	29
Harita 3. Beyşehir Çevresi İlkçağ Yerleşmeleri.....	42
Harita 4. Beyşehir Kazası'nda Yerleşmelerin Jeomorfolojik Birimlere Dağılışı	81
Harita 5. XIX. Yüzyıl'da Karaman Eyaleti ve Beyşehir Sancağı	87
Harita 6. XIX. Yüzyıl Beyşehir Kazası ve Köyleri.....	88
Harita 7. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1840).....	115
Harita 8. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1845).....	115
Harita 9. Beyşehir Kazası Nüfus Ddağılışı (1871).....	117
Harita 10. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1896)	118
Harita 11. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1922)	119
Harita 12. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1935)	120
Harita 13. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1840).....	127
Harita 14. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1845).....	128
Harita 15. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1922).....	128
Harita 16. Davgana Kenti Nüfus Dağılışı (1840).....	130
Harita 17. Davgana Kenti Nüfus Dağılışı (1845).....	130
Harita 18. Beyşehir Kazası'nda Meydana Gelen Göçler (1845)	135
Harita 19. Beyşehir Kazası Mezru ve Gayri Mezru Arazi Dağılışı (1840).....	155
Harita 20. Beyşehir Kazası Tarım İşletme Büyüklükleri (1840)	163
Harita 21. Beyşehir Kazası Tarım İşletme Büyüklükleri (1845)	166
Harita 22. Beyşehir Kazası Buğday Üretim Miktarı (1845) (Muşmal 2005)	173
Harita 23. Beyşehir Kazası Tarım Arpa Üretim Miktarı (1845).....	176
Harita 24. Beyşehir Kazası Bostan Alanları Dağılımı (1840).....	184
Harita 25. Beyşehir Kazası Bahçe Alanları Dağılımı (1845).....	186
Harita 26. Beyşehir Kazası Bağ Alanları Dağılımı (1840)	189
Harita 27. Beyşehir Kazası Büyükbaş Hayvan Dağılımı (1840)	197
Harita 28. Beyşehir Kazası Büyükbaş Hayvan Dağılımı (1845)	198
Harita 29. Beyşehir Kazası Küçükbaş Hayvan Dağılımı (1840)	201
Harita 30. Beyşehir Kazası Küçükbaş Hayvan Dağılımı (1845)	202
Harita 31. Beyşehir Kazası Arı Kovanı Dağılışı (1840).....	205
Harita 32. Beyşehir Kazası Binek Hayvan Dağılımı (1840).....	208
Harita 33. Beyşehir Çevresi Tarihi Yollar ve Kervansaraylar	218

2. GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 1. Beyşehir’de Aylık Ortalama, Yüksek, Düşük Sıcaklığın Yıl İçinde Dağılışı.	25
Grafik 2. Beyşehir Yağış Miktarının Yıl İçinde Değişimi.	26
Grafik 3. Beyşehir Kentinde Hanelerin sektörel Dağılımı (1840-1845)	72
Grafik 4. Davgana Kentinde Hanelerin Sektörel Dağılım (1840-1845)	73
Grafik 5. Beyşehir Kazası Köyleri Hanelerin Sektörel Dağılımı (1840)	77
Grafik 6. Beyşehir Kazası Yerleşmelerin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılışı ...	80
Grafik 7. Beyşehir Kazası Kentsel ve Kırsal Nüfus Artış Hızlarının Dönemler Arası Değişimleri (1840-1935).	124
Grafik 8. Beyşehir Kazası Kent ve Kır Nüfusu Miktarları (1840-1935).....	125
Grafik 9. 1840 Ekili ve Dikili Alanların Oranları.	150
Grafik 10. Beyşehir Kazası’nda Toplam tarım alanları İçindeki İcar Tarla Oranı (1845).....	157
Grafik 11. Beyşehir Kazası İcar Tarla Miktarları (1840-1845).....	157
Grafik 12. Beyşehir Kazası Tarım İşletme Büyüklükleri (1840)	159
Grafik 13. Beyşehir Kazası Toplam Tarım Topraklarının İşletme Büyüklüğüne Göre Oranları (1845)	164
Grafik 14. Beyşehir Kazası Arazi Sınıflarının Toplam Arazi İçindeki Oranları (1840).	167
Grafik 15. Beyşehir Kazası Arazi Sınıfları (1840).....	168
Grafik 16. Beyşehir Kazası’nda Baklagil Üretimi (1845).....	178
Grafik 17. Beyşehir Kazası’nda Tütün Tarımı (1840)	179
Grafik 18. Beyşehir Kazası HaşhaşT arlaları (1845)	180
Grafik 19. Beyşehir Kazası’nda Yulaf, Burçak ve Melez Üretimi (1845).....	182
Grafik 20. Beyşehir Kazası’nda Fiğ Üretimi (1845).....	182
Grafik 21. Beyşehir ve Davgana Kentlerinde Büyükbaş Hayvan Sayıları (1840-1845).....	195
Grafik 22. Beyşehir ve Davgana Kentlerinde Küçükbaş Hayvancılık (1840-45)	199
Grafik 23. Beyşehir ve Davgana Kentlerinde Kovan Sayıları (1840).....	203
Grafik 24. Beyşehir Kazası Binek Hayvanı Sayıları (1840-1845).....	206
Grafik 25. Beyşehir’de Değirmen Sayıları (1840).....	214

3. FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	Sayfa
Foto 1. Beyşehir Kıyı Ovasından Bir Görünüş.	
Foto 2. Beyşehir Batısında Anamas Dağları.....	23
Foto 3. Beyşehir GüneyindeManastır (Üzümlü) Köyü.	
Foto 4. Manastır Köyü gerisindeki Karaçam Ormanları	27
Foto 5. Fasıllar Anıtı.	
Foto 6. Eflatun Pınarı.....	43
Foto 7. Beyşehir Eşrefoğlu Camii.	
Foto 8. Beyşehir Kale Kapısı.....	65

KISALTMALAR DİZİNİ

Ans : Ansiklopedi

Akt : Aktaran

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bkz : Bakınız

C : Cilt

Çev : Çeviren

Drl : Derleyen

Hzl : Hazırlayan

H : Hicrî

M : Miladî

MÖ : Milattan Önce

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

ML.VRD.TMT: Maliye Nezareti Temettuat Defteri

İÜ : İstanbul Üniversitesi

no : Numara

s : Sayfa

S : Sayı

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

vb : Ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Beyşehir ve çevresi Neolitik dönemden itibaren yerleşmeye sahne olmuş önemli bir alandır. Sahada gölün varlığı, verimli tarım alanlarına sahip olması, ulaşım olanakları, dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korunulabilecek bir konuma sahip olması gibi özellikleriyle bir cazibe merkezidir. İlkçağ'da, Hititler, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde bulunduğu doğal çevre koşulları sayesinde önemini koruyan bu saha, bu karakterini hala taşımaktadır. Saha bir çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıkların bırakmış olduğu yazılı ve yazısız kaynaklara bağlı olarak farklı bilim alanlarına mensup araştırmacılar sahada bir çok çalışma yapmıştır. Saha ile ilgili modern coğrafya çalışmaları da bulunmaktadır. Ancak saha ile ilgili bir tarihi coğrafya çalışması yapılmamıştır. Bu çalışma yöreye ilişkin ilk tarihi coğrafya çalışması özelliğini taşımaktadır.

Kaynak Olarak Temettuat Defterleri:

“Temettu” kar kazanç anlamına gelmektedir. Temettuat ise bu kelimenin çoğul halidir. Söz konusu defterlerde kaza köy hatta çiftlik ölçeğindeki yerleşmeleri oluşturan tüm haneler tek tek ele alınarak her hanenin mülkü ve gelir kaynakları ile senelik gelirinden alınan vergi miktarı konusunda son derece ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır (Işık, 1999: 242).

Temettuat defterleri zengin arşivimizdeki gerek tarih ve gerekse tarihi coğrafya çalışmalarında kullanılacak çok mühim kaynaklardan sadece biridir. Özellikle XIX. yüzyıl sosyo-ekonomik hayatının ortaya çıkarılmasında kıymetli verilere sahip önemli bir kaynaktır. Tarihçiler tarafından kullanılmakla birlikte araştırmaların yeterli olduğunu söylemek güçtür özellikle tarihçiler tarafından yapılan bazı çalışmalarda verilerin tam olarak değerlendirilmediği de gözlenmektedir.

Tarihi coğrafya için önemli bir kaynak olma özelliği taşıyan Temettuat defterleri, ne yazık ki coğrafyacılar tarafından çok az kullanılmaktadır. Coğrafyacılar tarafından tarihi coğrafya çalışmalarının az yapılmasında, Türkiye’de tarihi coğrafyanın yeni tanınıyor olması, araştırmacılar arasında tarihi coğrafya çalışmalarının zor olacağı düşüncesi yatmaktadır. Yeni araştırmacıların bu alana

yönlendirilmemesi, tarihi coğrafya alanında yüksek lisans ve doktora tez çalışması yürütebilecek coğrafyacı akademisyenin azlığı, coğrafyacıların Osmanlıca bilmemesi gibi sebepler tarihi coğrafyanın çok çalışılmayan bir alan olmasında etkilidir. Belki en önemlisi, coğrafya anabilim dalları içinde Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Fiziki Coğrafya, Bölgesel Coğrafya, Türkiye Coğrafyası anabilim dalları varken henüz “Tarihi Coğrafya” anabilim dalının kurulmamış/kurulmamış olması, bu alanda uzmanlaşmanın önündeki engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bir alanda uzmanlaşılabilmesi her şeyden önce böyle bir anabilim dalının olması, yüksek lisans ve doktora programlarının açılarak bu alanda da uzmanlaşmak isteyenlerin önünün açılması gerekmektedir. Böylece batıda önemli mesafe kat etmiş olan bu anabilim dalı da, Türkiye’deki coğrafya bölümlerinde açılmalıdır. Böylece tarihi coğrafya alanında da uzman coğrafyacıların yetişmesi sağlanacak, devasa bir kaynak teşkil eden Osmanlı arşiv hazinesinin coğrafyacılar tarafından kullanılmasında önemli bir mesafe katedilecektir.

Temettuat tahrirleri herhangi bir istatistik bilgi derlemek için değil, Osmanlı arşivlerinde bulunan diğer pek çok belge koleksiyonu gibi fonksiyonel amaçlarla düzenlenmiştir. Gerçekten de bu tahrir defterleri, Tanzimat olarak adlandırılan geniş kapsamlı bir reform hareketinin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Tanzimat Dönemi yöneticileri devletin varlığını devam ettirebilmesi için toplumsal birliğin ve idari bütünlüğün sağlanmasını temel şart olarak görmekteydiler. Bu amaçla giriştikleri tüm idari problemlerin çözümlenmesi ise ancak devletin yeterli ve sağlam gelir kaynaklarına kavuşturulması ile mümkün olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle Tanzimat yönetiminin mali reformlarının en önemli parçasını vergi konusundaki düzenlemeler oluşturmaktaydı (Güran, 2000: 2).

Tanzimat’ın üç ayağı vardı. Bunlar hak ve hürriyetlerin bahşedilmesi, can ve mal emniyeti ve maliyenin yeniden düzene girmesiydi. Üzerinde en fazla söz edilen hak ve hürriyetler idiye de Tanzimat uygulayıcılarının asıl hedefi yeni bir vergi reformuna imza atmaktı. O döneme ait bir çok belge, vergi meselesinin “ehem” (çok önemli) olduğunu hep vurgulamaktadır (Öztürk, 2003: 287).

Tanzimat’tan önce “herkesin emlak, arazi, ticaret ve Temettuatına nisbetle ve binde hesabıyla” yani herkesin mali kudretine göre bir vergi konmuştu. Tanzimat’ın

ilanından kısa bir süre sonra yapılacak reformları bölgesel düzeyde yürütmek üzere eyaletlerde muhassıllık teşkilatı (Devlet adına vergileri toplamakla görevli memurlardan oluşan teşkilattır, Pakalın, 1993: 569) kuruldu. Muhassılların en temel görevlerinden biri de bölgelerindeki nüfus ve emlak tahriri çalışmalarını yapmaktı. Nitekim bu tahrirlerde yardımcı olmaları amacıyla her muhassılın yanına bir mal ve bir nüfus ve emlak katibi görevlendirildi. Görev yetki ve sorumluluklarını belirleyen özel bir talimat ile belirlenen muhassılların bölgelerindeki vergi yükümlüsü tüm nüfusu ve bu nüfusun sahip olduğu emlak, arazi ve hayvanları, tüccar ve esnafın bir yıldaki tahmini gelir miktarlarını tespit ederek bir deftere kaydetmeleri ve bu tahrir neticesinde “her şahsın kudretine göre” bölgedeki vergi dağılımını gerçekleştirmeleri istenmişti. Ancak arşivde çok az örneğinin olmasından anlaşılacağı üzere bu sayımlar çok sınırlı bir bölgede yapılabildi. İstenilen sonuçların elde edilememesi nedeniyle muhassıllık uygulamasına 1842 yılında son verildi (Güran, 2000: 76).

Tanzimat’ın ilanından 1845 yılına kadar geçen sürede, uygulamaya yönelik çalışmalarda istenilen sonuçların elde edilememesi üzerine Meclis-i Vala’da yapılan görüşmelerde reform çabalarının başarısının bölgesel meselelerin iyi bilinmesine bağlı olduğu sonucuna varıldı. Önce mahalli problemler ayrıntılarıyla belirlenecek ve daha sonra bu çalışmalar ışığında gerekli düzenlemeler yapılacaktı. Bu düşünce ile önce her vilayetten temsilci olarak ikişer “vücut (bir yörenin ileri geleniği) ve kocabaşı (Rumeli’de hristiyanlarla meskun köy ihtiyar heyetinin başına verilen isimdir, Pakalın, 1993: 285)” İstanbul’a çağırılarak onlardan bölgelerinin problemleri hakkında bilgi istendi. Temsilcilerin sundukları layihalarda (Herhangi bir konuda bir görüş ya da düşünceyi belirten yazı) belirttikleri en yaygın ve en önemli şikayet konusu da vergi yükünün azaltılması ile bölgeler ve kişiler arasındaki vergi dağılımının daha adil bir hale getirilmesiydi. Tanzimat yönetimi, bu temel problemin imparatorluk çapında vergi yükünün nüfusun vergi ödeme gücüne göre belirlenmesine imkan verecek yaygın bir tahrir faaliyetiyle çözümlenebileceği sonucuna ulaştı. Nitekim tahrirlerin süratle ve sağlık bir şekilde yapılabilmesi için eyaletlere konu ile ilgili özel talimat gönderildi. Ayrıca sayımların usulüne uygun şekilde yapılabilmesi için uygulamada karşılaşılabilecek değişik problemler ve bunların çözümü ile ilgili soru ve cevap şeklinde düzenlenmiş “layihalar” ve örnek yazım şekillerini gösteren “numuneler” hazırlandı. Sonuç olarak imparatorluğun

“dahili Tanzimat” olan çok geniş bir bölümünde bu sayımların yapılması ve defterlerin merkeze gönderilmesi sağlandı. Böylece Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen zengin Temettuat defterleri koleksiyonu ortaya çıktı. Bu defterlerin küçük bir bölümü Kamil Kepeci ve Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi içinde yer almakta olup çok büyük bir bölümü ise ayrı olarak tasnif edilerek dokuz ciltten oluşan Temettuat defterleri (ML. VRD. TMT) ortaya çıktı. Katalogda mevcut defterlerin az sayıdaki bir bölümü 1840 yılı sayımı sonuçlarını ihtiva etmekte gerisi ise 1845 yılı sayım sonuçlarından meydana gelmektedir. Defterlerin büyük bir bölümü taşradan gönderilen orijinal nüshalar olup mahalle veya köy düzeyinde tek bir idari birimi kapsamaktadır. Bunların sonun da çoğu zaman sayımı yapanların (imam muhtar vb.) mühürlü tasdikleri bulunmaktadır. Temettuat Defterleri katalogundaki toplam defter sayısı 17. 540’tır (Güran, 2000: 76). Her eyalet kendi içinde alfabetik olarak kazalara ayrılmış ve özet bilgilerle katologlara işlenmiştir. Defterler 1988 yılında tasnif edilerek araştırmacıların hizmetine sunulmuştur (Serin, 1998: 163).

Bu sayımlar daha önceki sayımlardan farklı olarak merkezden gönderilen memurlar tarafından değil de sayımı yapılan idari birimin Müslüman topluluklarda muhtar ve imamı (gayrimüslim topluluklarda kocabaşı ve papazı) tarafından ziraat müdürleri veya vekilleri nezaretinde yapılmıştır. Sayımların temel amacı, toplam vergi yükünün bölgeler ve kişiler arasında daha adil dağılımını sağlayabilmek için imparatorluğu meydana getiren çeşitli idari birimlerin ve bu birimler içinde yaşayan nüfusun gerçek vergi ödeme gücünü ölçmek ve bu sayımların sonuçlarına bakarak gerekli düzeltici ayarlamaları yapmaktır. Sayımın kapsamı da bu amaca uygun olarak düzenlenmişti (Güran, 2000: 76).

Temettuat defterlerinde şehir, kaza, kasaba, nahiye, köy, mezra ve çiftlik gibi tüm yerleşim birimlerinde yaşayan Müslüman ve gayrimüslim ahalinin emlak, arazi ve gayrimenkulleri ile bütün cins ve evsiftaki hayvanlar ve yetiştirmiş oldukları ürünler teker teker yazılmıştır. Bu özellikleri ile Temettuat defterleri Osmanlı taşra iktisadi ve sosyal yapısına ait istatistiksel verileri içermektedir (Temurçin ve Babacan, 2006: 163).

Bu genel bilgilerden sonra, Temettuat defterlerinde elde edilen verileri şu başlıklarda ele almak mümkündür:

İdari Bölünüşe Dair Bilgiler: Temettuat defterlerinde ilk sayfada üst kısımda sancak, kaza, köy, mahalle isimleri yazılarak en üst idari birimden ilgili köye/mahalleye kadar yazılmıştır. Bu şekliyle defterler sahanın idari bölünüşü hakkında ve yerleşme tipi (sancak, kaza, nahiye, köy, mahalle) hakkında bilgiler vermektedir.

H. 1256 M. 1840 tarihli Beyşehir kazasına ait defterin ilk sayfasında şu ifade yer almaktadır:

“Bu defa Tanzimatı hayriyye usulünce müceddiden tahrirleri hususuna irade-i seniyyüyle-i şahanesine tealluk iden kazalardan Beyşehir sancağında kain nefsi-i Beyşehir kazasının kasabasında vaki mahallat ve kurasının emlak ve arazi ve kıymeti hakikilerini mübeyyin defterdir, nefsi kasaba-i kazai mezbur, mahalle-i şehir”(BOA. ML. VRD. TMT.d.09820_00002, Bkz. Ek 1).

H. 1261 M. 1845 senesine ait olan Beyşehir kazası köylerinden Bademli köyü defterinde ise şu ibare yer almaktadır:

“Konya eyaleti dahilinde vakı’ bizzat idarede bulunan Beyşehir kazası kuralarından Bademli karyesinde sakin ahali İslamın emlak ve arazi ve Temettuatların mikdarını mübeyyin defterdir” (BOA. ML. VRD. TMT.d.09821_2, bkz. Ek 2).

Hane ve Hane Sahibine Ait Bilgiler: XIX. yüzyıl başlarında iki ayrı tür tahrir planlanmış ve her ikisi de uygulanmıştır. Bunlardan ilki nüfus tahrirleridir. 1830-1831 tarihinden itibaren başlanan bu tahrirlerde sadece erkek nüfus yazılmıştır. Nüfus sayımlarının, mal-mülk sayımlarının yanısıra Tanzimat Dönemi’nde de ayrıca devam etmiştir. Bu çerçevede nüfus defterleri ve altı aylık yoklama defterleri düzenlenmiştir. İkinci tür tahrirler ise Temettuat tahrirleridir. Tapu tahrir geleneğinin bir devamı olarak bu gelir defterleri aynı zamanda birer nüfus defteri gibi düşünülmüştür (Adıyeke, 2000: 771). Nitekim bu defterlerde ilkönce “hane: 1” şeklinde kaçınıcı hane olduğu; ayrıca hane numarası da “numara: 1” örneğinde olduğu gibi kaydedilmiştir. Bu durum H. 1256 (M. 1840)-H. 1261 (M. 1845) yılına ait defterlerde aynıdır. Hane sabine ait bilgilerde özellikle H. 1256 yılına ait

defterlerde öncelikle fiziki görünümünü tarif ettikten sonra mesleği ismine sıfat olacak şekilde yazılmıştır. Örneğin;

“Orta boylu kır sakallı Abdüsselam İmam eşref zade'nin emlaki” (Bkz. Ek 4) şeklinde kaydedilmiştir. Buradaki bilgilerden anlaşılacağı üzere kişinin boyu, siması ve mesleği hakkında bilgi verilmektedir.

H. 1261 yılına ait defterlerde ise hane sahibinin fiziki görünümü ile ilgili bilgi verilmeksizin baba adı varsa lakapları verilmiştir.

“Karye-i mezbur sekenesinden Karabekir oğlu İbrahim efendinin emlak ve arazi temettuatı” şeklinde kaydedilmiştir.

Hane sahibinin mesleki durumu ise 1261 yılındaki defterlerde “erbabı ziraattan idiği” şeklinde hane sahibinin ismini hemen üst kısmına dik bir şekilde yazılarak belirtilmiştir. Böylece hane sahiplerinin ekonomik faaliyet kollarına dağılımının tespitini mümkün kılmaktadır.

Nüfus ile İlgili Bilgiler: Temettuat defterlerinde yapılan tahrirlerde sadece hane reislerinin ismi yazılmış, hanede kaç kişinin oturduğu eş ve çocuklar ile ilgili bilgi verilmemiştir. Hal böyle olunca Temettuat defterlerinden herhangi bir yerdeki hane sayısına ulaşılmakta toplamda ise ancak tahmini nüfusa dair değerlendirme yapılabilmektedir. İleride nüfus bölümünde ele alınacağı üzere bu husustaki eksikliği gidermek için bazı katsayılar ile hane sayısını çarpmak suretiyle nüfus miktarı hakkında fikir sahibi olmak mümkündür.

Göçler ile İlgili Bilgiler: Temettuat defterlerinde göç ile ilgili bilgilere de ulaşmak mümkündür. Tahrir sırasında köyünde olmayan herhangi bir sebeple farklı bir yerleşim birimine giden kişinin hanesi kaydedilmiştir. Ayrıca gittiği yer ve yaptığı iş hane halkı veya bilir kişiler tarafından kayıt yapan kişiye aktarılarak bu kişilerinde kayda girmesi sağlanmıştır. Örneğin “merkumun İzmir'de idiği”, “merkumun İzmir'de hamal idiği”, “merkumun der-aliye'de kayıkçı idiği” gibi kayıtlar düşülmüştür. Böylelikle hem XIX. yüzyılda bir mekanda meydana gelen göç hareketliliği, göçün miktarı ve yönü, ve ne için gidildiği, gittiği yerde hangi sektörde çalıştığı gibi bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır.

Tarımsal Üretim Yapısı ile İlgili Bilgiler: Hane sahiplerinin tasarrufunda olan tarım alanları ayrıntılı bir şekilde Temettuat defterlerine kaydedilmiştir. H. 1256 (M. 1840) yılına ait defterlerde ekili ve dikili alanların kıymetine yer verilirken H. 1261 (M. 1845) senesine ait defterlerde ise kıymetlerinin değil yıllık gelirlerinin bilinmesinin daha önemli olduğu düşüncesi ile ilk bilgiler yetersiz ve bir kısmı lüzumsuz bulunmuş ve H.1261 (M. 1845) senesine ait defterlerde değişiklik yapılarak bilgilerden “kıymet” hanesi çıkarılarak “hasılatı senevisi” konulmuştur (Kütükoğlu, 1995: 405).

Sayım yapılan yerleşim birimlerinde kişinin tarlası H. 1256 (M. 1840) sayımında tarlalar “a’la” (sulanabilen arazi), “evsat”(a’la ile edna arasında ki arazi) ve “edna”(sulanamayan) olarak gruplandırılmış ve bunların alt kısmına da ne kadarının mezru ne kadarının gayr-i mezru olduğu dönüm olarak belirtilmiştir. Ayrıca sahibi oldukları bağ, bahçe bostan harman yeri, afyon tarlası vb. ayrı ayrı kaydedilmiş ve arazi miktarı evlek veya dönüm olarak belirtilmiştir.

H. 1261 (M. 1845) yılına ait defterde ise sadece mezru ve gayri mezru olarak tarlaların gruplandırıldığı görülmektedir. Daha önceki tarla nitelikleri hakkında bilgi veren a’la, evsat ve edna gibi nitelemelere yer verilmemiştir.

Bu bilgiler ışığında tarım alanlarının miktarı, toplam ekili ve nadas alanları, üretim yapılan tarım alanlarının durumu, ürün çeşitleri ve üretim miktarı, tarım alanının dönüm başına verimliliği, tarım işletmelerinin büyüklüğü gibi, şehir ve kırsal alanlar ölçeğinde karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılabilir (Temurçin ve Babacan, 2006: 164).

Hayvancılık Faaliyetleri ile İlgili Bilgiler: Temettuat defterlerinin verdiği hayvancılık ile ilgili bilgiler sayesinde o döneme ait hayvancılık faaliyetleri ile ilgili bilgilere de ulaşılabilmektedir. Öncelikle hane sahiplerinin sahip olduğu hayvan tür ve miktarları tespit edilebilmektedir. Bir haneye ait olan, küçükbaş hayvanlar (koyun, keçi ve türleri); büyükbaş hayvanlar (deve, sığır, manda ve türleri); binek hayvanlar (at, eşek, kısrak vd.) ve arıcılık faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiştir. Hayvanların önlerine yazılan “sağmal inek” vb. ifadeler sayesinde, süt verip vermediği hakkında dahi bilgilere ulaşmak mümkündür. H. 1256 (M. 1840) yılına ait

defterlerde hayvan kıymetleri verilmişken H. 1261 (M. 1845) yılına ait defterlerde ise sadece “hasılatı senevisi” (senelik hasılat) verilmiştir.

Tahrirlerde ekonomik potansiyelin tam tespit edilmesi gibi bir amaç güdüldüğü için vergi dışı potansiyel de defterlere kaydedilmiştir. Vergi dışı potansiyel olarak değerlendirilebilen demirbaş niteliğindeki hayvanlardır. Örneğin, oduncuların katırları, eşekleri vergi dışıdır. Fakat bunlar şerh edilerek defterlere yazılır. Binek hayvanı olarak kullanılan eşek, katır at gibi hayvanlar ve köylünün öküzü ve sığırı da vergi dışı oldukları halde defterlere titizlikle yazılmışlardır. Katır ve eşek ile nakliyatçılık yapıp da kar elde edilince elde edilen tahmini kar vergiye sokulmuştur. Benzeri şekilde öküz çift sürmek için başkasına kiraya verilmiş ise, ona “kiraya verdiği öküzden” vergi alınmıştır (Adıyeke, 2000: 774).

Vergiler ile İlgili Bilgiler: Temettuat defterlerinde vergiler hane reisinin isminin üst kısmına yazılmıştır. H. 1256 (M. 1840) yılının ait defterlerde sol üst köşede “bir senede saliyen tevziatı mucebince virgiyü tekalifi”(Bir senede vermesi gereken vergi) ifadesi kullanılarak sadece vergi-i mahsusaya yer verilmiştir. H. 1261 (M. 1845) yılına ait defterlerde ise bir yıl önce vermiş olduğu “sene-i sabıkta vergi-i mahsusadan vermiş olduğu” ifadesi kullanılarak vergi-i mahsusa ile birlikte “Aşar rüsumu olarak sene-i sabıkta vermiş olduğu” ifadesi ile öşre de yer verilmiştir. Bu bilgiler hane ve numaraların yan veya üstünde isme dik bir şekilde sağdan sola “meslek” –vergi-i mahsusa –öşür (hınta/buğday, arpa, burçak, yulaf, fiğ, alaf vb.) önce kilesi sonra kıymeti (kuruş) olarak toplamı verilerek sırası ile yazılmıştır. Böylece hem ekilen ürünün türleri, hem de üretim miktarına ulaşılabilmektedir.

Bütün bu veriler yazıldıktan sonra son kısımda H. 1256 (M. 1840) yılına ait defterlerde emlak kıymeti, hayvanat kıymeti, temettuatı ve genel toplamı verilmiştir. “temettüü ve tahammül-ü haliyüzyilesine nazaran bir senede zir temettuatı mukayyid virgiyü mahsusası” ifadesi ile vereceği vergi kaydedilmiştir. H. 1261 (M. 1845) yılına ait defterlerde ise “bir senede tahminen temettuatı” ifadesi kullanılarak kaydedilmiş, bazı şahıslarda “zuhurat” veya “perakende” başlığı altında ek gelirlere rastlanmaktadır. Bunların bir kısmı köylünün emek sarf etmeden elde ettiği gelirlere aittir. H. 1261 (M. 1845) temettuat sayımlarında hangi kalemlerin nasıl yer alacağına dair soru-cevap şeklinde hazırlanan bir yazıda, hüday-ı nabit palamud ve saire

toplanıp satılması, mahmude, çam sakızı, nef t yağı, kitre, kök boya ve kilden elde edilen gelirler her yılki kazançlar arasında yer almıyor ise “zuhurat temettuatı” adı altında kaydedileceği belirtilmiştir (Kütükoğlu, 1995: 410).

Temettuat defterlerinin yazımında yetimlere ait akar ve nakdin ne şekilde kaydedileceği de ayrıca gösterilmiş bulunmaktadır. Bunlar defterlerde yer alacak, fakat nakdin neması gelir kaydedilip bundan vergi tahakkuk ettirilmeyecektir (Kütükoğlu, 1995: 411).

Hiç malı mülkü ve herhangi bir şekilde geliri olmayanlar için “şunun bunun ianesiyle geçinmektedir”, “komşu ianesi ile geçinir” gibi notlara yer verilmiştir. Bu notların hangi şartla nasıl yazılacağı da yine örnek defterde gösterilmiştir (Kütükoğlu, 1995: 411).

Tanıtmı yapılan Temettuat defterlerinin dışında bu çalışmada salnameler ve Sıhhi İctimai Coğrafya isimli eserden yararlanılmıştır. Bunlar ile ilgili bazı bilgileri aktarmakta fayda vardır.

Salnameler: Yıllık kelimesi ile karşılanabilen salname, önce Batı Avrupa’da ortaya çıkmış bir süreli yayın türüdür. Başlangıçta kilise astrologlarının (müneccim) hazırladığı yıllık fal kitapları biçiminde görülmüştür. Halkın büyük ilgi gösterdiği bu tür yayınlara karşı XVII. yüzyıl sonlarında Paris’te yayınlanmaya başlayan Almanach de Royale (Krallık Yıllığı) Astronomi’deki gelişmelere esas alarak bu alanda daha bilimsel bilgi vermeye başlamıştır. Daha sonraları yıllıkta saray, kilise, devlet görevlileri ile ilgili bilgiler, önemli bilgileri gösteren cetvellerde yer almış, giderek resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu örneği izleyen diğer Avrupa ülkeleri bu tür yayınlar hazırlama eğilimine girmiş ve dünyadaki bir çok devlet yetkilisi tarafından büyük ilgi görmüş ve yaygınlaşmıştır. Osmanlı’da yayınlanan ilk salnamede bu geleneğin izleyicisi olarak Tanzimat’ın öncüsü Mustafa Reşid Paşa’nın girişimiyle 20 Aralık 1846-8 Aralık 1847 yılını kapsayan Hicri 1263 yılına aittir. Osmanlı ülkesinde yayınlanan salnamelerde Avrupa örneklerinde olduğu gibi, yıllık bir takvimi, nazırları, yüksek devlet görevlilerini, Avrupa Devleti hükümdarlarının adlarını, yabancı ülke elçilerini, çeşitli mali bilgileri, posta ve deniz ulaşımı ile ilgili cetvelleri kapsayan salname giderek daha da gelişmiştir. Önceleri çeşitli kişilerle hazırlanan devlet salnamesi 1882-1888 arasında Maarif Nezareti, daha sonra da sicil-

i Ahval Daire-i Umumiyyesi'nce düzenlenmiştir. 1846-1908 arasında her yıl düzenli olarak 64 defa yayınlamış, II. Meşrutiyetten sonra (1910-1918 arasında) ancak dört defa çıkarılabılmıştır. Bunlardan Konya'ya ait olan 1868-1914 arasında 30 adet salname hazırlanmıştır (Akbayar, 1985: 1247). Bu çalışmada 1871 ve 1896 yıllarına ait Konya Vilayet Salnameleri verileri kullanılmıştır.

Sıhhi İctimai Coğrafya: Sıhhi İctimai Coğrafya dizisi; ilki 1922 Mart'ında basılan Sinop sancağı olmak üzere toplam 19 kitaptan oluşmaktadır. Bunlardan 8'i 1922, 7'si 1925, 2'si 1926, 1'i 1932 ve sonuncusu Tokat Vilayeti de 1938 yılında basılmıştır. Milli mücadele yıllarında Büyük Millet Meclisi hükümetine destek veren ve Konya'dan Ankara'ya taşınan Öğüt gazetesi matbaasında 1922 yılında basılmaya başlayan kitaplar, Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda İstanbul'da Hilal matbaası ile Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi tarafından basılmıştır. Asıl hedef bütün yurdun tetkiki olmasına rağmen ne yazık ki çeşitli sebepler yüzünden baskı tamamlanamamış, sadece 19 vilayet için yapılan çalışmalar basılmıştır. Fakat kitaplar üzerinde yazılan cüz numaralarına bakılırsa kitap sayısının 20 olması gerekir. Çünkü sadece 1922 yılında kitaplar üzerinde belirtilen cüz numaraları incelendiğinde, 3. cüzün eksik olduğu ortaya çıkar. Eksik olan cüzün ise muhtemelen Dr. Rıza Nur'un mukaddimesinde adı geçen Erzurum vilayeti olması gerekir (Gümüşçü, 1999: 944-945). Bu eserlerde sahanın coğrafi konumu, doğal coğrafya özellikleri (iklim, hidrografi, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler vb.), beşeri coğrafya özellikleri (nüfus, dil, meslek grupları, din, eğitim vb.), hastaneler, medreseler, vb. yapılar, çeşitli hastalıklar, doğum ve ölüm oranları hakkında bilgiler içermektedir.

İlki 1922 Mart'ında, sonuncusu 1938 yılında basılan bu dizinin içerdiği bilgiler, milli mücadele yılları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına aittir. Özellikle 1922 ve 1925 yılında basılanlar, tamamen Milli mücadele yıllarına ait bilgiler olup bu açıdan da oldukça önemlidirler. Memleketimizin her tarafının işgal edildiği dolayısıyla büyük sıkıntıların yaşandığı bu yıllara ait kaynakların özellikle yerel yazılı kaynakların azlığı dikkate alındığında döneminin atmosferinde hazırlanmış olan bu çalışmaların ne denli önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Gümüşçü, 1999: 945).

Bu araştırmalar tıp doktorları tarafından hazırlanmış olsa da, yapılan incelemeler ve konuları ele alış tarzı olarak coğrafya çalışmalarına çok benzemektedir. Bu benzerlik, sosyolojide coğrafyacı görüşe önem veren “Science Sociale”in (Toplum Bilimi) kurucusu Pierre-Guillaume-Le Play’in (1806-1882) görüşleri doğrultusunda yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bilimde tek nedenli (monist) yaklaşımın kurucusu sayılan nl Fransız düşünür Le Play, anket ve monografi metotlarını ilme kazandırarak dolaylı olarak coğrafi düşünce metodunun gelişmesine önemli katkılar yapmıştır. Bilindiği üzere, bugün metotlar, özellikle beşeri ve iktisadi coğrafya konularında geniş bir uygulama sahası bulmuştur (Doğanay, 1993: 5). Bu dizi, o dönemde “Saha Araştırması” olarak ve Dr. Rıza Nur’un direktifleriyle Le Play araştırma metodolojisi esas alınarak yapılmış olduğundan bugünkü coğrafya araştırmaları ile büyük yakınlıklar göstermektedir. Böylece bu çalışmalara niçin “coğrafya” adının verildiği de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Uğur, Gümüşçü ve nger, 2008: 419).

Türkiye’nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası dizisinde; Sinop, Niğe, Kayseri, Kastamonu, Muğla (Menteşe), Hamidabad sancakları; Konya, Ankara, Bayezid, Çatalca, Kırkkilise (Kırklareli), Kırşehir, Urfa, Kengiri (Çankırı), Gazi Ayıntab, Sivas ve Tokat vilayetleri yer almaktadır (Toplam 19 adettir), (Gümüşçü, 1999: 949).

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı, Temettuat defterlerinden yararlanarak XIX. yüzyılda Beyşehir Kazası'nın beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerini ortaya koymaktır. Diğer bir ifade ile Anadolu'nun bir yöresinde, yani Beyşehir'de, XIX. yüzyıl Anadolu tarihi coğrafyasını bir tabloya benzetirsek bu çalışma ile bu tablonun bir parçasının ortaya çıkarılması amaç edinilmiştir. Zaman içinde bu alanda yapılan çalışmalar (Anadolu tarihi coğrafyasının parçalarının tamamen ortaya çıkarılması ile) XIX. yüzyıl Anadolu tarihi coğrafya tablosunun ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Hazırlanan çalışma, Türkiye'de tarihi coğrafya alanında Temettuat defterleri kullanılarak yapılan ilk yüksek lisans tezi olma özelliğini taşımaktadır. Doktora tezi olarak M. Bayartan tarafından Temettuat defterleri temel alınarak "XIX Yüzyılda Kütahya'nın Tarihi Coğrafyası" isimli çalışma yapılmıştır. Bunun dışında YÖK Tez Merkezi'nde yapılan taramalar neticesinde 20 Nisan 2011 itibariyle, bu alanda yapılmış herhangi bir yüksek lisans veya doktora tezine ulaşılamamıştır.

Çalışmada temel kaynak olarak Temettuat defterleri verileri kullanılmış ve 1871 ve 1896 yılına ait salnamelerdeki verilerden, Nazmi tarafından hazırlanan 1922 yılına ait "Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti" isimli eserden ve 1935 nüfus sayımından (TUIK) yararlanarak yaklaşık olarak 1840-1940 dönemi, yani "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Beyşehir'in tarihi coğrafyası" ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma bir tarihi coğrafya araştırması olup, doğal (fiziki) coğrafya konularına gerektiği ölçüde değinilmiştir. Özellikle H. 1256 (M. 1840) yılına ait defter ile H. 1261 (M. 1845) yılına ait defterlerin her ikisi okunmuş ve beş yıllık periyotta değerlendirme yapılabilmektedir. Böylelikle her iki yıl arasında kıyaslama imkanı bulunmuştur. XIX. yüzyıl Beyşehir Kaza'sında "beşeri ve ekonomik" coğrafya özellikleri araştırılarak doğal ortam ile insan etkileşimi ortaya konulmaya çalışılmış; bu etkileşim ortaya konulurken de çağdaş bir coğrafya araştırmasında olduğu gibi "dağılım, nedensellik ve kıyaslama" ilkeleri uygulanmıştır.

Bu çalışmada Beyşehir kazasının XIX. yüzyıldaki doğal ortamının aynı olduğu kabul edilmiştir. Çünkü bilindiği üzere 170 yıl doğal koşulların değişmesi için oldukça kısa bir zaman dilimidir. Dolayısıyla bu değişimin çok fazla olmadığı

varsayılmıştır. Özellikle insan etkisi ile bitki örtüsü ve arazi kullanımında bir takım değişimler meydana gelmiştir. İşte bu noktada eldeki kaynakların elverdiği ölçüde bu değişim de ortaya konulmaya çalışılacaktır.

XIX. yüzyıl ortalarından 1935 yılına kadar geçen zaman diliminde -adeta bir zaman tüneline- çağdaş coğrafya metod ve ilkelerinin uygulandığını görülecektir. Dağılım, nedensellik ve karşılaştırma ilkelerinin, uygulandığı çalışma, başlıca şu safhalardan geçerek tamamlanmıştır:

1. Bibliyografya çalışması,
2. Arşiv çalışması,
3. Arazi çalışması,
4. Sentez ve değerlendirme.

Yapılan bir ön çalışma neticesinde konuyu takiben yer tespiti yapılmıştır. Saha olarak Beyşehir'in seçilmesinde, bu bölgenin tarihi coğrafya açısından araştırılmamış olması etkili olmuştur. Bazı tarihçiler tarafından Beyşehir ile ilgili çalışmalar söz konusudur; ancak coğrafyacılar tarafından yapılan bir çalışma (tarihi coğrafya çalışması) bulunmamaktadır.

Saha ile ilgili tarih bilimi mensupları tarafından yapılan çalışmalar hakkında kısaca şunları söylemek mümkündür: İbrahim Hakkı Konyalı tarafından kaleme alınan ve 1967 yılında basılması için Beyşehir Belediyesi'ne verilen ancak 1991 yılında basılabilen "Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi" (Haz. A. Savran), M. Akif Erdoğan tarafından tahrir defterleri temel alınarak "Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)" isimli doktora tezi hazırlanmış (1989) ve 2 kez (1999-2006) kitap olarak basılmıştır. XIX. yüzyıla ait bir çalışma ise, H. Muşmal tarafından 2005 yılında "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)" isimli doktora tezi hazırlanmıştır.

Sahanın özellikle fiziki coğrafyasına dair hazırlanan önemli bir çalışma Ali S. Biricik tarafından hazırlanan "Beyşehir Gölü ve Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü" isimli doktora tezidir (1982 yılında basılmış). Tarih ve Coğrafya alanında yukarıda ismini ifade ettiğimiz çalışmalar, çalışmamıza çeşitli açılardan temel teşkil etmiştir.

Çalışma yapılırken izlenen yöntem gelince, öncelikle Beyşehir ile ilgili geniş bir bibliyografya çalışması yapılmıştır. Ayrıca XIX. yüzyıl Temettuat defterlerine bağlı olarak yapılan çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra Başbakanlık_Osmanlı Arşivlerinden alınan Temettuat defterleri (ML. VRD. TMT.), salnameler ve bu kaynaklarda yer alan veriler tablolaştırılarak arşiv çalışması tamamlanmıştır. Beyşehir kazasının yerleşim birimleri tespit edilmiştir. 1982 yılına ait köy sınırları (DPI, 1982 ve Günaydın, 1999) baz alınarak Beyşehir köy sınırları çizilmiş ve kaza sınırı ortaya konulmuştur. Köy sınırları 1982 yılına ait olan bu sınırlar geçen zaman dilimin kısa bir süre olması sebebiyle değişmemiş olacağı düşünülmüştür. Veriler elverdiğince haritalar, grafikler ve tablolar hazırlanmış, elde edilen veriler değerlendirilmiş ve sonuçları sentezlenerek ortaya konulmuştur.

Araştırma alanıyla ilgili defterler okunduktan sonra buradaki yerleşim birimleri, 1/200.000 ve 1/100.000 ölçekli topografya haritalarından yararlanarak tespit edilmiştir. Çalışılan dönemin yakın olması ve o dönemdeki yerleşme merkezlerinin bugüne ulaşması sebebiyle, yerleşim birimlerinin lokalize sorunu olmamıştır. Bu işi takiben XIX. yüzyıla gelinceye kadar, bu sahadaki yerleşmenin evrimi ortaya konmuştur. Bu aşamalardan sonra, kaynakların elverdiği ölçüde yerleşme merkezleri, fonksiyonlarına göre ele alınmış, idari bölünüş, yerleşim merkezlerinin nüfus özellikleri ve eğitim faaliyetleri hakkında da bilgi verilmiştir. Ayrıca bu döneme ait arazi kullanımı, tarım, hayvancılık, sanayi, ulaşım faaliyetleri hakkında da değerlendirmeler yapılmıştır.

3. KAPSAM

Osmanlı arşivlerinde bulunan Temettuat defterleri, kayıtların olmadığı bir dönem için -bazı konularda bugün dahi bilginin bulunması çok zor olan- önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek arşivlerimizin zenginliği gerekse tarihi coğrafya konu yelpazesinin genişliği sebebiyle, yapılan araştırmanın kapsamı bazı yönlerden sınırlandırılmıştır.

Tarihi coğrafya çalışması yapılacağı belirlendikten sonra ilk sınırlama, “çalışma sahası” üzerinde olmuştur. Temettuat defterlerine bağlı olarak yapılan çalışmalar, idari olarak sancak, kaza, köy bazında sınıflandırılmıştır. Çağdaş coğrafya çalışmalarında olduğu gibi tarihi coğrafya çalışmalarında da mutlaka arazi çalışması yapılması zorunluluğu vardır. Eğer sancak bazında çalışma yapılsaydı saha genişleyecekti. Daha fazla zamana ihtiyaç olacağından, yüksek lisans tezlerinde zaman sınırlaması sebebiyle, araştırmanın arazideki sınırları, Beyşehir kaza sınırları olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci sınırlılığını ise “araştırma dönemi” oluşturmaktadır. Bu çalışmada zaman aralığı olarak 1840-1935 yılları arası tercih edilmiştir. 1840-1845 yıllarına ait Temettuat defterleri, 1871-1896 yıllarına ait salnameler, 1922 yılına ait “Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Konya Vilayeti” isimli eser ve 1935 yılı nüfus sayımı, verileri ele alınarak 1840-1935 yılı arasında ki dönemde Beyşehir kazasında yerleşme, nüfus, idari bölünüş, eğitim, tarım, hayvancılık, sanayi ve ulaşım faaliyetleri ortaya konmuştur. Bu çalışmada toplam 95 yıllık dönem araştırma kapsamına alınmıştır.

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

Tarihi coğrafya Türkiye’de yeni bir alan olma özelliğini taşıyan ve bu sebeple üzerinde çok az araştırma yapılan bir alandır. Coğrafya doğal ortam ile insan arasındaki etkileşimleri kendi prensipleri doğrultusunda (nedensellik, dağılış, karşılaştırma) araştıran ve sonuçlarını bir sentez olarak veren bilim (Gümüştü, 2001: 1) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda da ortaya konulduğu gibi “doğal ortam insan etkileşimi” coğrafyanın ilgi alanının ne denli geniş olduğunu göstermektedir. Sistematik açıdan coğrafya, Fiziki Coğrafya/Physical Geography, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya/Human Geography, Bölgesel Coğrafya/Regional Geography olarak üç gruba ayrılmaktadır.¹ Kronolojik olarak ise tasnif şu şekilde yapılmaktadır: Jeolojik zamanlardaki durumu araştıran coğrafya “paleocoğrafya”, insanların ortaya çıkmasından günümüze (burada kast edilen günümüzün ‘bugün’ olmadığını hatırlatmakta fayda vardır) kadar dönemi araştıran “tarihi coğrafya”, bugünü araştıran “çağdaş/modern coğrafya” ve son olarak geleceğin coğrafyası da diyebileceğimiz “planlama coğrafya”sıdır (Gümüştü, 2010: 50-51).

Kısaca “geçmişin coğrafyası” olarak tanımlanabilen tarihi coğrafya, “modern coğrafya ilke ve yöntemlerini kullanarak bir sahayı geçmiş bir zaman diliminde araştıran coğrafya bilim koluna denir”(Gümüştü, 2001, 2006-10). Başka bir ifade ile “Bir sahanın, geçmişten günümüze veya geçmişte bir zaman diliminde, coğrafyasının araştırılıp ortaya konması”dır (Elibüyük, 1990: 12). Tarihi coğrafya, coğrafyanın bir kolu olduğundan coğrafyayı ilgilendiren bütün konular doğrudan tarihi coğrafyayı da ilgilendirmektedir. Yalnız yukarıda adı geçen bir nokta gözden kaçırılmamak şartıyla; araştırılan dönem günümüzde değil mutlaka “geçmişte kalmış bir zaman dilimi” yani, geçmiş olması gerekir (Gümüştü, 2010: 167).

1 Osman Gümüştü; *Tarihi Coğrafya Kavramlar-Tarihçe-Kaynaklar-Mekan-Metod*, Yeditepe Yayınevi. İstanbul 2010. S. 43. Coğrafyanın sistematik tasnifini A. Özçağlar: a) Doğal (Fiziki Coğrafya) b) Sosyoekonomik (Beşeri) Coğrafya c) Bölgesel Coğrafya d) Tarihi Coğrafya e) Planlama Coğrafyası f) Coğrafi İnfomatik, olarak altı anabilim dalına ayırmıştır. Bkz: Ali Özçağlar; *Coğrafyaya Giriş*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2009, s. 27; M. Elibüyük: a) Matematik Coğrafya, b) Fiziki Coğrafya, c) Beşeri Coğrafya, d) Ekonomik Coğrafya, e) Bölgesel Coğrafya, f) Tarihi Coğrafya olmak üzere altı anabilim dalına ayırmıştır Mesut Elibüyük; *Matematik Coğrafya*, Ekol Yayınevi, Ankara 2000, s. 47-49.; H. Doğanay vd. Coğrafyayı a) Doğal Fiziki Coğrafya b) Beşeri ve Ekonomik Coğrafya c) Bölgesel Coğrafya d) Coğrafya Eğitimi olmak üzere 4 anabilim dalına ayırmaktadır. Hayati Doğanay ve vd.; *Coğrafya’ya Giriş 2 Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Aktif Yayınevi. Erzurum 2003, s. 12.

Bir sahanın hangi döneminin tarihi coğrafyası araştırılacaksa, o döneme ait olan veya o döneme ait bilgi veren belgelerin çalışılması gereklidir. Örneğin, Neolitik dönem yerleşmelerinden elde edilen veriler-ki bunları ancak arkeolog ve ilgili bilim adamları tarafından yapılan kazılar yoluyla elde etmek mümkündür- çağdaş coğrafya metodlarını kullanarak araştırılırsa o sahanın Neolitik dönem tarihi coğrafyası yapılmış olur. Eğer çalışılan dönem (bu çalışmada olduğu gibi) Osmanlı dönemine ait ise, bu defa da Osmanlılara ait belge ve kaynaklardan faydalanma gereği doğacaktır (Gümüüşcü, 2001: 1-2).

Araştırmaya temel kaynak olan Osmanlı arşiv belgeleri, sadece Türkiye için değil, dünya için de bilimsel ve kültürel açıdan eşsiz nitelikte olduklarından, ulaşılması güç kaynaklardır. Bunun yanında belgelerde kullanılan yazı ve rakamların okunup, değerlendirilmesi de oldukça zordur. Osmanlı dönemi tarihi coğrafyasının araştırılması için o sahanın coğrafi özellikleri yanında, Osmanlı tarihini ve o dönemin terminolojisini iyi bilmek gerekmektedir (Gümüüşcü, 2001: 2).

Belki yukarıda ifade edilen zorluklar, belki de coğrafyacıların çok azının bu alana ilgi duymasından ötürü Türkiye’de çok az sayıda tarihi coğrafya çalışması vardır. Bu alanda metod açısından takip edilen temel eser, O. Gümüüşcü’nün doktora tezi olarak hazırlamış olduğu “XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus” isimli eseri ve bu alanla ilgili olarak yayınlamış olduğu kitap ve makaleleri olmuştur. Ama yukarıda tanımda da ifade edildiği gibi çağdaş/modern coğrafya metodlarını kullandığımız için, günümüz coğrafya çalışmaları da örnek alınmıştır.

Üzerinde durulması gereken önemli bir konuda araştırma alanının sınırlarının belirlenmesidir. Çalışmada 1840 yılına ait Temettuat defterleri temel alınmıştır. 1840 yılında Beyşehir kazasına bağlı olan yerleşim birimleri baz alınmış ve zaman içinde 1935 yılına kadar bu yerleşim merkezleri idari statüsü değişse bile (farklı bir merkeze bağlansa bile) bu durum göz ardı edilmiştir. 1840 yılında Beyşehir Kazası ve bağlı bulunan yerleşim merkezleri 1935 yılına kadar olan süreçte (belgelerin elverdiği ölçüde) beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri ortaya konmuştur.

Bir diğer konu ise hicri tarihlerin miladi tarihe çevrilmesinde ortaya çıkan farklılıklardır. Bilindiği üzere, Ay’ın hareketlerini esas alan hicri yıl/takvim, Güneş’in hareketlerini esas alan miladi yıl/takvim ile birebir aynı değildir. Bu değişiklik de

tarihlerin birbirine çevrilmesi durumunda bazı farklılıklara yol açmaktadır. Eğer hicri tarihin ay ve günü bilinmiyorsa, miladi yıl karşılığı iki ardışık yıl olabilmektedir. Söz konusu durumda aynı olayın farklı kaynaklarda bir yıl önce veya sonra gösterilmesine de neden olmaktadır. Bu çalışmada karışıklığa meydan vermemek için, böyle durumlarda hep önceki yıl esas alınmıştır. Örneğin 1256 yılının karşılığı 1840/1841 olup, 1840 yılı kullanılmıştır.

Temettuat kelime olarak kar etme, fayda görme anlamına gelmektedir. Temettuat defterleri ise Tanzimat devrinde, önceleri değişik adlar ile anılan vergilerin yerine tek bir verginin ikamesi için hane reislerinin gelirlerinin tespiti maksadıyla yapılan temettuat sayımları XIX. yüzyıl sosyal iktisadi hayatının ortaya çıkarılmasında önemli bir kaynaktır. Maliye Varidat Kalemî defterlerinden olan Temettuat defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer almaktadır (Kütükoğlu 1995: 396).

Yukarıda ifade edildiği üzere gerek tarihçiler ve gerekse tarihi coğrafyacılar için de çok önemli veri kaynağı olan Temettuat defterleri, bu haliyle çalışmanın temel kaynağıdır ve çalışma yöntemini belirleyen en önemli unsur olmuştur. Bunun dışında 1871, 1896 yılına ait salnamelerden ve 1922 yılına ait “Tükiyenin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti” isimli eserden ve son olarak 1935 yılı nüfus sayımından yararlanılmıştır. Bu kaynakların yanı sıra çağdaş coğrafya araştırmalarından etkilenmiş olan çalışma, kaynakçada belirtilen tarihi coğrafya eserlerinden fazlaca izler taşımaktadır. Özellikle Gümüüşçü'nün doktora tezi olan ve TTK tarafından basılan “XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus” isimli eseri metod açısından örnek alınan temel eser konumundadır. Bunların dışında yararlanılan temel kaynaklar şunlardır:

Maliye Nezareti Temettuat Defterleri (ML. VRD.TMT): Nr. 09819, 09820, 09821, 09822, 09823, 09825, 09826, 09827, 09828, 09829, 09830, 09831, 09832, 09833, 09834, 09835.

5. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Şehir/Kent: Şehir, bünyesinde barındırdığı insanların ihtiyaçlarını başka yerleşmelere fazlaca ihtiyaç duymadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara sahip yerleşmelerdir (Özçağlar, 2006: 90). Şehir, yoğunlaşmış, tarımsal olmayan insan yerleşmesidir. Şehirler aralarında idari, dini, ticari, sanayi, ulaşım, ticaret, eğitim korunma... gibi çok çeşitli hizmetleri sunan yerleşmelerdir (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 396).

Göney şehrin tanımını, “küçük bir sahada, büyük nüfus kütlelerinin birlikte bulunduğu, geçimini temin ettiği yerleşmeler” olarak tanımlamaktadır (Göney, 1995: 1).

Sanayi, ticari faaliyetlerin yoğunluk kazandığı, siyasi idari, askeri ve dini işlerin görüldüğü ve bütün bu ilişkiler için gerekli alt yapının gerçekleştirildiği ve halkın buna göre teşkilatlandığı yerleşim alanlarına şehir/kent, bu alanlarda yaşayanlara ise şehirli/kentli denir (Yediyıldız, 1994: 471).

Kırsal kesimden, kent yerleşmelerini ayıran özelliği için eskiden beri şu ifadeler kullanılmaktadır: Şehir kır yerleşmelerine göre daha fazla nüfus yoğunluğuna sahip olan ve insanların tarımsal faaliyetlerden daha çok sanayi ve hizmet sektörlerinde faaliyet gösterdiği yerleşim merkezleri olarak tanımlanmaktadır. Şehirlerin kuruluş ve gelişiminde, doğal ortam koşulları, çevresinin etki merkezi olması, ticaret faaliyetleri, önemli yol kavşakları ve güzergahların bulunması, el sanatlarının gelişmesi, ekonomik fonksiyonlar ve dini inanışlar etkili olmaktadır (Karabağ ve Şahin, 2006: 126).

Osmanlıların şehir kökeninde temel iki unsur vardır. Bu iki unsur Selçuklu ve Bizans şehir hayatı ve şehir kültürüdür. Bunların dışında, Osmanlıların Avrupa içlerine ilerlemeleri ile yeni etkileşimler olduğu gibi, bir diğer önemli etki de Arap ülkelerini, Halep, Şam (Dimişk), Kahire ve Bağdad’ı almaları Arap-İslam şehirciliğiyle temaslarını sağlamıştır. Bu da Osmanlı şehir hayatı için üçüncü etkiyi yapmaktadır (Baykara, 1999: 529).

Osmanlı’da bir yerleşme merkezinin şehir ya da kasaba olarak tanımlanabilmesi için bazı işlevsel özellikleri taşınması gerekir. İdari açıdan, yerleşmede bir sancakbeyi ya da bir kadı bulunmalıdır. Pazar etkinlikleri, belgelerle

ilgili vergilerin varlığıyla kanıtlanmalıdır. Çarşıya ilişkin belgeler, nüfusun önemli bir kısmının geçiminin tarım dışı uğraşlarla kazandığını kanıtlamaktadır. Nüfus açısından bakılırsa şehir, “400’den fazla vergi nüfusu olan yerleşme merkezleri” olarak tanımlanabilir. Hatta, “400-1000 vergi nüfusu olan yerleşmeler küçük şehir”, “1000-3000 vergi nüfusu olanlar orta büyüklükteki şehir” ve “3000’den fazla vergi nüfusu olanlar da büyük şehir” olarak sınıflandırılabilir” (Gümüüşü, 2001: 75).

Osman Ergin’e göre; İslam fıkıhçıları şehri şöyle tanımlamışlardır. “Şehir, dini işlere bakan bir müftüsü olan kaza hakkına sahip bir kadısı olan yerdir”. Kimi Osmanlı kaynakları şehri “Cuma kılınur ve bazarı durur” yer olarak tanımlamışlardır. Gerçekten bir Cuma camisi Osmanlı şehirlerin ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılmaktadır (Gümüüşü, 2001: 75).

Şehir ve kasabalar büyüklüğüne göre kapalı çarşı, bedesten, hamam, hastane gibi binalar yanında özellikle kasabaların en önemli yapısı, içinde Cuma namazı kılınan büyük camidir, buna bir çok yerde “Ulucami” denilir. Yarı resmi mahiyette olan bu camiden başka halkın yaptırdığı mescidler kasabanın muhtelif mahallelerine dağılmış bulunur. Halbuki Ulucami aynı zamanda o yerleşmenin merkezi sayılır. Çok defa cami ile birlikte yapılmış çeşme, şadırvan, sebil, medrese hatta kütüphane gibi tesisler burada toplanır (Selen, 1977: 76).

Şehir küçük bir sahada, büyük nüfus kütlelerinin birlikte bulunduğu, geçimini temin ettiği yerleşmelerdir. Bulunduğu çevre içinde şehirleri yalnız olarak ele almamak gerekmektedir. Çünkü şehirler çevrelerinden ayrılmış izole edilmiş yerleşmeler değil, yakın çevre ve hinterlandları ile sıkı kültürel ve ekonomik ilişkileri bulunan insan topluluklarının yığılma sahalarıdır. Bu bakımdan denilebilir ki, bir şehrin büyüklüğü ve önemi; genellikle onun tesir sahasının, bilhassa iktisadi etki sahasının genişliği ve önemi ile orantılıdır. Şehirler aynı zamanda çevresindeki kırsal alanlardaki halkın ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere sahip bulunmaktadır. Hiçbir şehir kendi kendine yeterli değildir. Şehir, çevresindeki sahaların çeşitli hizmetlerin odağı durumundadır. Çeşitli hizmetleri ile şehir, çevresindeki sahayı dolaylı ve dolaysız olarak etkilemektedir. Bu hizmetler şehir dışında ne kadar uzaklara yayılır ise, şehrin önemi o derece büyüktür (Göney, 1977: 1-3).

Yukarıda farklı araştırmacılar tarafından Şehir/kent kavramının tanımlarına verilmiştir. Kent/Şehir coğrafya da aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Şehir/kent yerleşim merkezlerinde yaşayanların çoğunun sanayi ve hizmet sektöründe çalıştığı, tarımsal faaliyetlerin bu iki faaliyete göre daha az olduğu, yoğun nüfusa sahip alanlar olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın ilerleyen sayfalarında metin içerisinde özellikle kent kavramı tercih edilmiştir. Bunun sebebi ise “Beyşehir Şehri” gibi çirkin bir kullanımın ortaya çıkmaması için, çalışmada “Beyşehir kenti” ifadesi tercih edilmiştir.

Kasaba: Şehirlerin alt basamağını oluşturan yerleşmeler olup, köy ile Şehir arasında köprü oluşturmaktadır. Fonksiyonları itibariyle Şehirler kadar gelişmemiş, fakat köy yerleşmelerine oranla bir hayli gelişmiş yerleşmelerdir (Özçağlar, 2006: 88).

Köy: Köyler bütünüyle kırsal fonksiyonların hakim olduğu, ekonomik faaliyetlerin tarım hayvancılık, avcılık-toplayıcılık ve ormancılık gibi primer faaliyetlerden oluşan yerleşmelerdir. Kasaba özelliği taşımayan, belediyesi bulunsun ya da bulunmasın sürekli kır yerleşmelerinin tümüdür (Özçağlar, 2006: 88).

Araştırma sahasında yerleşmeler fonksiyonel iki gruba ayrılarak Şehir, kır yerleşmeleri Şeklinde incelenecektir. Kır yerleşmeleri ise sürekli yerleşmeler (köyler) ile dönemlik yerleşmeler (yayla yerleşmeleri) olarak ikiye ayrılacaktır.

Dönemlik (Mevsimlik) Yerleşmeler: Bazı yerleşmelerde yıl boyunca sürekli ikamet söz konusu olmayıp, yıl içinde belirli dönemlerde bir ekonomik faaliyet veya hizmetin yürütülmesi sırasında akif hale gelmektedir. Bu nitelikteki yerleşmelere dönemlik (sezonluk) yerleşmeler adı verilmektedir. Dönemlik yerleşmeleri kendi içinde meskenleri sabit olan dönemlik yerleşmeler ve meskenleri sabit olmayan dönemlik yerleşmeler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Gerçek anlamda geçici yerleşmelerin meskenleri sabit olmayıp, her yıl derme çatma unsurlarla vb. malzemeyle oluşturulup, faaliyet süresi sonunda bozulmaktadır. Bu itibarla, meskenleri sabit olmayan dönemlik kır yerleşmelerine “geçici yerleşme” veya “eğreti yerleşme” ismi verilmektedir (Özçağlar, 2006: 80).

Ayrıca çalışmada modern coğrafya kavramları kullanılmıştır. Örneğin nefsi-i Beyşehir yerine Beyşehir kenti, zanaat yerine ise sanayi kavramı tercih edilmiştir.

6. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ ve GENEL COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Beyşehir, Akdeniz Bölgesi, Antalya Bölümü, Göller yöresinde yer almaktadır. Büyük ölçüde araştırma sahası bugün Konya ili, Beyşehir ilçesi ve bağlı olan kasabaların ve köylerin kapladığı alana karşılık gelmektedir.

Araştırma sahası Erol'un yaptığı "Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri" isimli çalışmasına göre; Akdeniz Bölgesi, Batı Akdeniz Bölümü, İç Yöre (İç Batı Toros), Beyşehir Gölü ve Çevresi" doğal yöre ve çevresinden oluşmaktadır (Ewrol, 1993: 13-41).

Beyşehir'i dolayısıyla Göller Yöresi'ni Orta Anadolu bölgesinden ayıran Sultan dağları, Çay'dan (Afyonkarahisar) başlayıp, Beyşehir'in kuzeydoğusuna kadar uzanır. Takriben 100 km uzunluktaki bu dağ silsilesi üzerinde, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda dizilmiş bulunan yüksek tepe ve zirveler orografik doğrultuyu belirlemektedirler. Beyşehir gölünü batıdan sınırlayan Anamas dağları, daha batıdaki Hoyran-Eğirdir depresyonunun doğusuna kadar uzanır. İki ayrı depresyon alanını birbirinden ayıran bu dağ silsilesinin en yüksek yeri 2992 m ile Dedegöl (Dippoyraz) dağıdır (Biricik, 1982: 1-3).

Beyşehir yakınlarına doğru Sultan dağları kesintiye uğrar, yüksek tepe ve zirveler ortadan kalkar, alçak platolar ve ovalık sahaları nispeten geniş alanlar kaplar. Bu alçak araziden sonra Güneydoğuda, Sultan dağlarının uzanışına uyan Erenler dağı (2319 m) görülmektedir. Doğuda, Sultan dağları ile Erenler dağı ve Alacadağ tarafından, batıda Anamas dağları ve güneydoğuya doğru Gencek, Ulualan, Akdağ Dede dağları tarafından sınırlanan ve güneydoğu –kuzeybatı doğrultusunda uzanan büyük bir depresyon yer almaktadır. Bozkır Şarkikaraağaç arasında uzanan bu boyuna depresyonun çukur yerlerini göller işgal etmiştir. Bu göllerden biri Beyşehir, diğeri de Suğla gölüdür. Beyşehir Gölü, işgal ettiği alan (653 km²) bakımından Türkiye'nin üçüncü büyük gölünü teşkil eder. Gölün 520 km²'si (% 80) Konya, 132 km²'si (%20) Isparta ili sınırları içinde kalır (Yazıcı ve Arıbaş, 2002: 34). Çarşamba Çayı vasıtasıyla Beyşehir ve Suğla gölünün suları Konya Ovasına boşaltılmaktadır (Biricik, 1982: 4-5).

Beyşehir gölü, Alp orojenezi sırasında Dedegöl (Anamas) Dağları'nın doğusunda ve Sultan dağlarının batısında eğim atımlı faylarla çökmesiyle

oluşturmuştur. Bu çanağın biçimlenmesinde karstlaşmanın da etkisi olmuştur (Günaydın, 1992: 8).

Üst Pliyosen esnasında epirojenik hareketler bir çanaklaşmaya sebep olmuş ve bir sübsidans meydana gelmiştir. Şarkikaraağaç-Bozkır arasında, dikey dislokasyonlar sonucu oluşmuş çöküntü havzası yer almaktadır. Takriben 140 km uzunluktaki bu boyuna depresyon, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda ve yüksek dağ sıraları arasında uzanır. Havza tabanı olarak bilinen bu depresyonun, büyük bir kısmı Neojen ve Kuaterner'e ait limnik ve flüvyal kökenli oluşuklar tarafından doldurulmuştur. Havza tabanının ortalama yükseltisi 1130 m.dir (Biricik, 1982: 110-111), (Harita 1).

Havza tabanında Kuaterner depolarının oluşturduğu kıyı ovaları (Foto 1) ve glasiler yer almaktadır (Harita 2). Kıyı profiline hafif eğimli olduğu Beyşehir ile Kireli arasında, kıyı çizgisinin gerisinde bir kıyı ovası yer almaktadır. Buradan kuzeye doğru gidildikçe yükseklik artmakta ve Üst Pliyosen formasyonları içinde gerçekleşmiş aşınım satırları sahasına geçilmektedir. Kıyı ovasından geçen akarsular, kaide seviyesi ile ova seviyesi arasında fazla bir yükselti farkı olmadığından, yataklarını derinleştirememişlerdir. Buna karşılık aynı akarsuların aşınım satırları sahasındaki kollarında yataklarını derinleştirdikleri görülmektedir (Biricik, 1982: 112).

Foto 1. Beyşehir Kıyı Ovasından Bir Görünüş *Foto 2. Beyşehir Batısında Anamas Dağları*

Beyşehir Gölü, batıda Anamas dağları (Foto 2), kuzeydoğusunda Sultan dağları tarafından sınırlanmıştır. Gölün uzunluğu 42 km.dir. En geniş yeri ise depresyon eksenine kabaca dik olan ve güneybatıda Kaşaklı Körfezi ile kuzeydoğuda

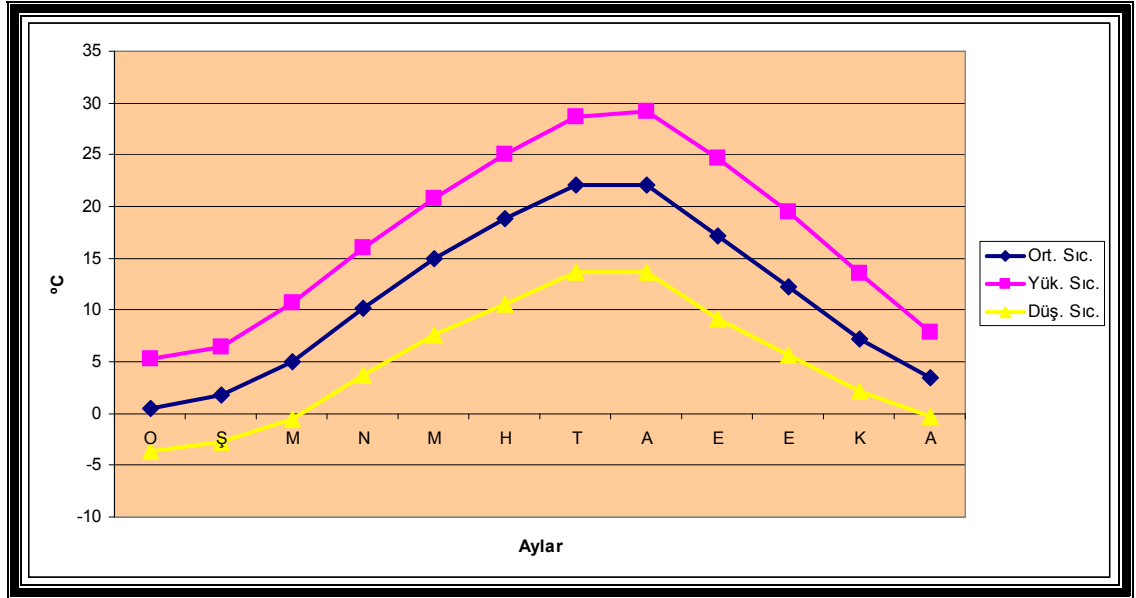
Çiftlik köyü arası olup 26 km.'dir. Göldeki su yüzeyi 1124 m. olarak kabul edilerek yapılan derinlik ölçümleri sonucu göldeki en derin yerler, doğu ve güneyine yakın kısımlarda 7 m.'ye ulaşmaktadır. Kuzeyde ve batıda ise göl daha sığdır. Buralardaki derinlik 3-5 m. arasında değişmektedir (Biricik, 1982: 116).

Pleistosen'de önemli ölçüde iklim değişikliği olmasına ve yağış miktarının artmasına rağmen Beyşehir Gölü su seviyesinde büyük bir değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca göl sahasının genişleyerek çevreyi geniş ölçüde kaplamış olması da bahis konusu değildir. Son 70 yıl içinde yağışlı devrelere bağlı olarak Beyşehir Gölü su seviyesinde 5 m.'ye yaklaşan değişimler olmuştur. Buna göre Kuaterner'de büyük ölçüdeki iklim değişikliklerinin göl seviyesinde önemli değişimlere yol açtığı tabii görülmektedir. Ancak Beyşehir Gölü'nün fazla suları bir taraftan Beyşehir Çayı aracılığı ile Suğla Çanağı'na boşaltılmıştır. Suğla Çanağı tabanı (1091 m), Beyşehir Gölü (1121,5 m) seviyesinden 30 m daha alçaktır. Böylece Suğla, Beyşehir Gölü'nün fazla sularının depolandığı bir rezervuar görevi yapmıştır. Beyşehir gölü'nden Çarşamba Çayı kanalı vasıtasıyla Konya Kapalı Havzasına doğru yüzeysel bir akış olduğu gibi karstik yollardan güneye doğru bir de yer altı akışı söz konusudur. Lahn'a göre Beyşehir, Seydişehir (Suğla) gibi muntazam akıntılı göllerde akma imkanları şüphesiz, şimdi gelen sulardan fazla olan Kuaterner sularını boşaltmaya yeterli geliyordu. Sonradan iklim şartlarında meydana gelen değişme, muntazam akıntılı havzalarda bulunan göllerin kapladığı alanı değiştirecek durumda değildi. Bu göller, anlaşıldığına göre, aşağı yukarı Kuaterner'deki sahalarını muhafaza etmişlerdir (Biricik, 1982: 116-119).

Beyşehir Gölü'nde 1905 yılından 1976 yılına kadar su seviyeleri ölçülmüş, maksimum su seviyesi 1969 yılında 1125,38 m. minimum seviyeye ise 1934 yılında, 1120,85 m.'dir. Maksimum ve minimum su seviyeleri arasında 4,53 m gibi bir fark vardır. Bu fark yağış miktarında görülen değişimler ile ilgilidir. Yine rasat sonuçlarına göre 1933-1937 yılları arasında kurak bir periyoda girildiği, buna mukabil 1968-1970 yılları arasında ise yağış miktarında önemli artışlar olduğu tespit edilmiştir. Göl suyu seviyesi 1968 yılında, 1124,94 m. iken 1969 yılında 1125,38 m.'ye yükselmiştir. 1970 yılında bu değer 1125,14 m. olup 1976 yılında ise 1123,52 m.'ye düşmüştür (Biricik, 1982: 124).

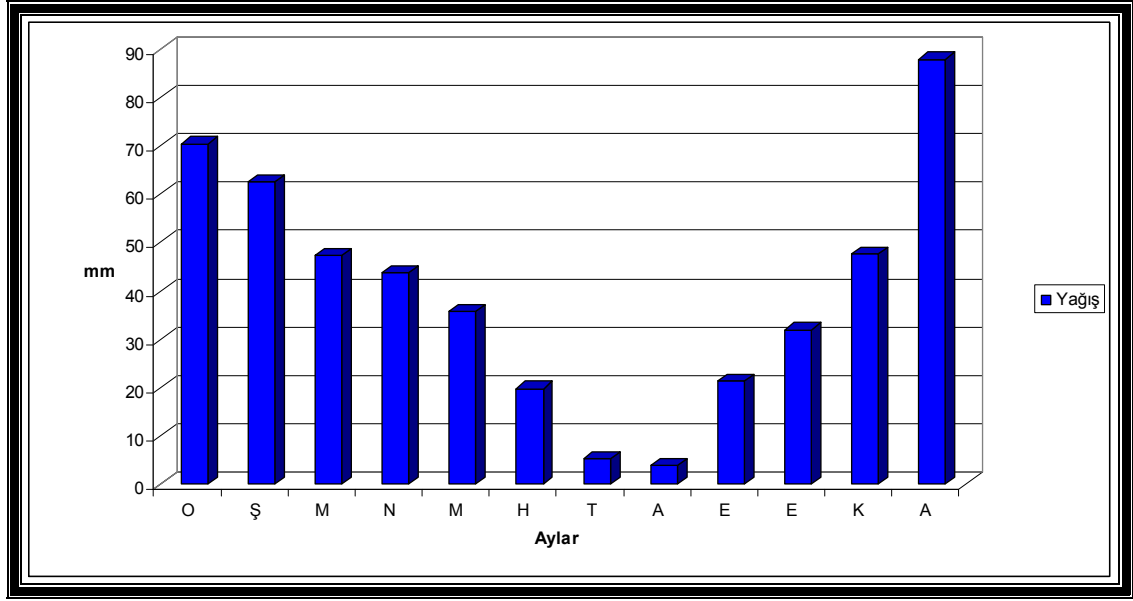
İklim özelliklerine bakıldığında, araştırma sahası Akdeniz Bölgesi sınırları içinde kalsa da iklimi, bazı özellikleri ile Akdeniz ikliminden ayrılır; bazı özellikleriyle de komşusu bulunduğu Orta Anadolu'ya benzerlik gösterir. Başka bir ifadeyle sahanın iklimi, içinde bulunduğu Göller Yöre'sinin bütününde olduğu gibi Akdeniz ve Orta Anadolu iklimleri arasında bir geçiş tipi karakteri yansıtır. Yıllık ortalama sıcaklık 11,3 °C, aylık ortalama en düşük sıcaklık Ocak ayı (-3,6 °C), aylık ortalama en yüksek sıcaklık ise Temmuz ve Ağustos (22,1 °C) aylarıdır (Grafik 1). Yıllık toplam yağış miktarı ise 477,4 mm.'dir. En fazla yağış kış aylarında düşerken en az yağış da yaz aylarında düşmektedir (Biricik, 1982: 7-8), (Grafik 2).

Grafik 1. Beyşehir'de Aylık Ortalama, Yüksek, Düşük Sıcaklığın Yıl İçinde Dağılışı

Kaynak: D.M.İ.G.M. 1933-1970, akt. Biricik, A.1982:11.

Grafik 2. Beyşehir Yağış Miktarının Yıl İçinde Değişimi

Kaynak: D.M.İ.G.M. 1933-1970, akt. Biricik, A.1982:12.

Beyşehir yılda ortalama 477,4 mm. yağış almaktadır. Orta Anadolu Bölgesi'ne göre oldukça fazla yağış almaktadır. İdari olarak bağlı bulunduğu Konya 323,8 mm ile en az yağış alan merkez konumundadır. Yıllık ortalama sıcaklığa bakıldığında ise hemen hemen çevresindeki merkezler ile aynı ortalama sıcaklık değerine sahip olduğu görülür. En yağışlı mevsim kış, en az yağışlı mevsim ise yaz mevsimidir. Yaz kuraklığının etkisini gösterdiği bu alanlarda gerek insanların içme suyu gerekse tarımda sulama da kullanmak üzere su çok büyük önem arz etmektedir. Beyşehir merkezindeki tatlı suya sahip gölü ve etrafındaki dağlardan inen akarsularıyla adeta insanlara bir yaşam kaynağı olmuş ve tarihsel süreç içerisinde hep tercih edilen bir iskan merkezi olmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Yıllık Toplam Yağış Miktarı, Ortalama Sıcaklık Değerleri ve En Yağışlı-Kurak Mevsimler

İstasyon Adı	Yıllık Toplam Yağış Miktarı (mm)	Yıllık Ortalama Sıcaklık (°C)
Beyşehir	477,4	11,3
Şarkikaraağaç	445,1	11,1
Seydişehir	771,5	11,6
Isparta	619,4	12,2
Konya	323,8	11,5
Antalya	1068,3	18,7

Kaynak: D.M.İ.G.M. Ankara, (Beyşehir, 1933-1970; Şarkikaraağaç, 1930-1970; Seydişehir, 1945-1970; Isparta, 1929-1970; Konya, 1929-1970; Antalya, 1930-1970, akt. A. S. Biricik.1982.ag.e. s.7).

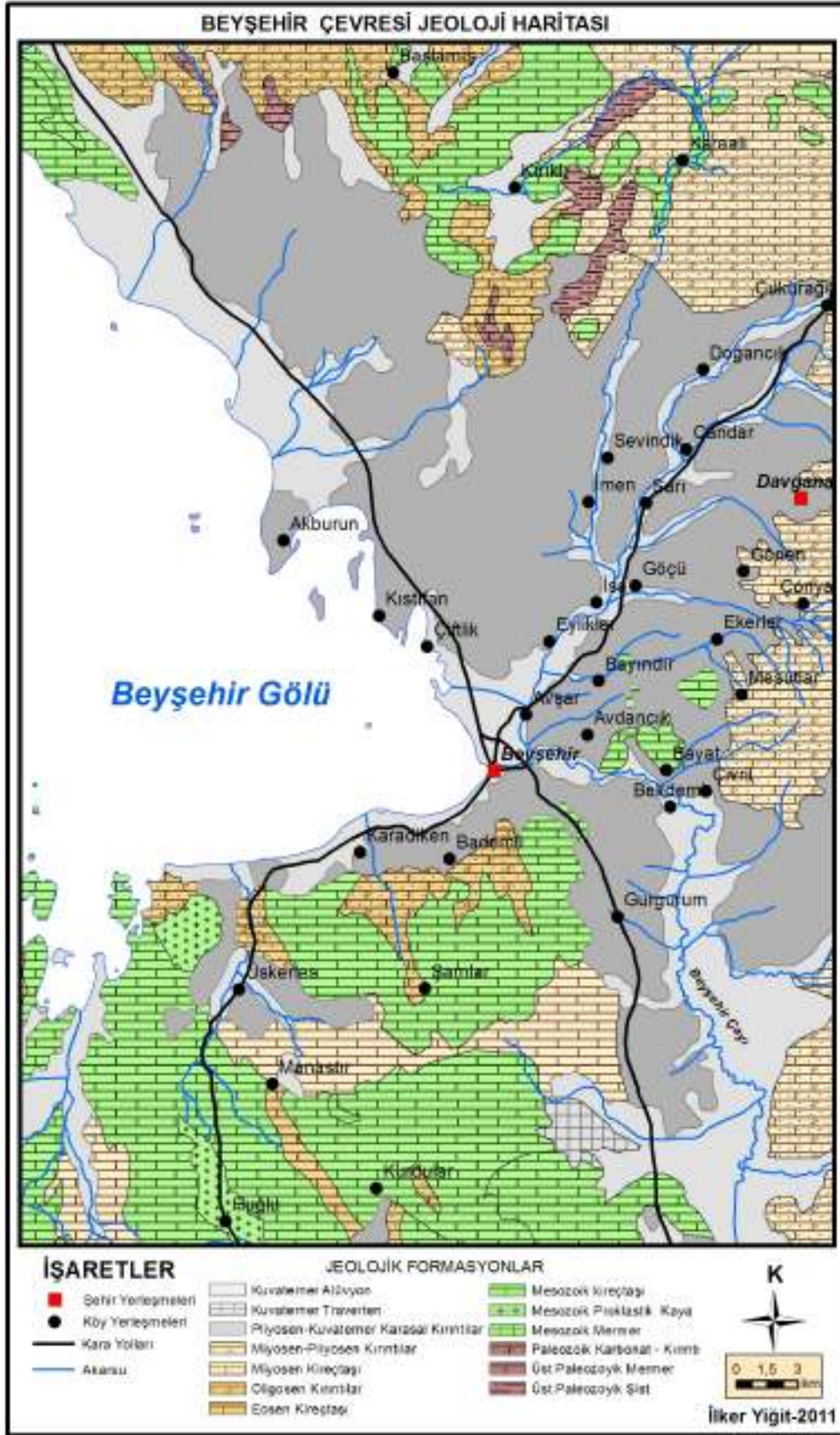
Araştırma sahasında bitki örtüsü bozkırdır. Sahadaki orman alanları güneyindeki Geyik Dağları ile batıdaki Anamas dağları kesimlerinde yaygındır. Havzanın 2000 m.'den yüksek yerleri orman sınırının üzerinde kalmaktadır ve çoğunlukla çıplaktır. Beyşehir'in kuzeyinde yer alan Sultan Dağları orman örtüsünden yoksundur. Saha bitki türü ve endemik bitkiler bakımından oldukça zengindir. Sahada karaçam (Foto 3-4), ardıç, meşe, ıhlamur, Akçaağaç, kızılçık yaygın olarak yetişmektedir. Anamas dağlarında Toros köknarı, sedir, kayın ve gürgen ağaçları yaygındır (Akansel, 1996: 65-69).

Foto 3. Beyşehir Güneyinde Manastır (Üzümlü) Köyü. Foto 4.Manastır Köyü Gerisindeki Karaçam Ormanları

Harita 1. Beyşehir Çevresi Fiziki Haritası

Harita 2. Beyşehir Çevresi Jeoloji Haritası

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA

1. YERLEŞMELER

İnsan, hangi medeniyet seviyesinde bulunursa bulunsun hemen hemen bütün ihtiyaçlarını topraktan sağlar. Bu nedenle toprağa bağlanması, orayı yurt edinmesi; başka bir ifade ile oraya “yerleşmesi” en doğal beşeri olaydır (Erin, 1981: 135).

İnsanoğlunun yaşadığı doğal ortamdan etkilenmesi ve yaşadığı çevreye uyum sağlaması, kısa ve uzun periyotlar şeklinde olabilmektedir (Taş, 2009: 146). İnsanın varlığını sürdürebilmesi için su yiyecek, giyecek ve dinlenme korunma gereksinimlerinin karşılanması bir zorunluluktur. Hava olayları, yırtıcı hayvanlar veya diğer insanların saldırılarına karşı can ve mal güvenliğini sağlamak, doğal veya yapay kapalı bir mekanda beslenme, uyuma arzu ve içgüdü, insan için büyük önem arz etmektedir. Bunun yanında diğer temel gereksinimlerinin peşinden sürekli koşmak yerine, bunların bir arada kolaylıkla bulunabileceği yerlerde, sabit bir hayat sürme isteği, insan ve onun oluşturduğu toplulukların uzun bir süreç sonucunda ulaştıkları dönüm noktalarından biridir (Özgür, 2000: 93). Yerleşme insanın yeryüzünde beslenmek gibi en temel faaliyetlerinden biridir. İnsanların yeryüzünde kendilerine en uygun yaşama alanlarını bulmaları ve buralara yerleşmeleri anlamına gelmektedir (Özçağlar, 2003: 74).

Yerleşme en geniş anlamıyla, insanların oturduğu, faydalandığı alanlardır. Dar anlamıyla ise insanların içinde oturduğu ve diğer faaliyetlerde bulunduğu yerlerdir (İzbırak: 1975: 351-352). Bu şekilde yerleşme bir anlamda, dünya yüzeyi üzerinde insan eli ile yapılmış bütün yapay şekillerin toplamı olur. Bu genişlik içinde yerleşmenin önemi o kadar büyüktür ki, bu insan toplumlarının dünya üzerindeki ilk yapıtı olduğu kadar değer açısından da insan türünün diğer canlılardan ayrılışının da nedeni olabilir. Bu koşullar içinde yerleşme, insanın yücelişinin en somut örneği olarak kabul edilebilir. Şu anda dünyanın neresine bakılırsa bakılsın, yerleşme şekillerinin meydana getirdiği yapısal hacim, insanların dünyaya gerçekten sahip olduklarını kanıtlar. Bu nedenle yerleşme insanların tesis etmiş oldukları “Dünya İmparatorluğunun” simgesi olarak kabul edilebilir (Tunçdilek, 1986: VII-VIII).

İnsanların yerleşik hayata geçmesinden sonra, isabetli noktalara kurulan yerleşme merkezleri, doğal ortam izin verdiği sürece varlığını korurken, bazı merkezler beşeri faktörlerin uygunluğu devam etse de, doğal ortamın olumsuz etkileri yüzünden tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir. Sadece, doğal ortamın uygunluğu devam ettiği sürece varlığını koruyan yerleşmeler, sırf bu yüzden bile insan ile doğal ortam arasındaki “etkileşimin en iyi göstergesi” sayılabilirler (Gümüşçü, 2001: 22).

Tanoğlu yerleşmeler için şu ifadeleri kullanmaktadır, “İnsanın yarattığı yeryüzünün başlıca beşeri vakıaları, insanın tabii peyzajda meydana getirdiği karakteristik unsurlar ve bu itibarla bir memleket ve bölge ekonomisinin, medeniyetinin, gelenek ve göreneklerinin en müşahhas ifadeleridir. Yerleşme ve ekonomik faaliyet sahaları sebep ve mekan itibarıyla daima birbirine sıkı sıkıya bağlıdır” (Tanoğlu, 1969: 21).

Her ne kadar insanlar fiziki çevreyi başka yollardan da değişime uğratabiliyorlarsa da, doğal coğrafi görünümün kültürel coğrafi görünüme dönüştürülmesi, en dramatik şekilde, insanların yerleştikleri yerlerde gerçekleşmiştir. Bu yüzden de yerleşmeler tüm beşeri coğrafyanın en merkezi kısmını oluştururlar (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 360).

Türkiye yerleşme şekilleri bakımından, dünyanın en dikkat çekici köşelerinden biridir. Bu özellik elbetteki rastlantı değildir. Çünkü yerleşme bir yandan doğal şartlara, öte yandan da ülkenin tarihi gelişimine bağlıdır ki, ülkemiz her ikisi bakımından da zengindir. Çok farklı doğal şartları yanında, uygarlık tarihinin en eski ve sürekli olaylarına sahne olmuştur (Erinç ve Öngör, 1983: 135). Bilindiği gibi yerleşmeler, dünya üzerine gelişigüzel dağılmamışlardır. Yükselti, yer şekilleri, iklim, su tarım alanları ve toprak, bitki örtüsü, ulaşım, güvenlik vb. faktörler yerleşme merkezlerini etkileyerek, dağılışında birinci derecede rol oynarlar. Bu açıdan ülkemize genel olarak bakıldığında “az yer tutan 3000 m.’nin üzerindeki yüksek kısımlar dışında Türkiye’nin büyük kısmı en azından otlak ekonomisi için yararlanılabilir ve yerleşilebilir durumdadır”. Orta iklim kuşağında bulunan Türkiye, bu haliyle yer şekilleri yanında iklim açısından da hemen hemen her yerinde yerleşmeye imkan veren topraklar üzerinde yer almaktadır (Gümüşçü, 2001: 22).

Yer şekillerinin farklı olması, insan gruplarının potansiyel yaşam ortamlarını farklılaştırmaktadır (Hütteroth, 1982: 169 akt. Gümüşçü, 2001: 169). Doğal koşullar, kültür ve ekonomik faaliyetler yerleşmelerin özelliklerini etkileyen en önemli faktörlerdir. Bu faktörlerin kontrolü altında yerleşmeler mekanda toplu ya da dağınık durumda olabilmektedir. Benzer şekilde yerleşmelerin yoğunluğu da bu özelliklere bağlıdır (Taş, 2006: 229). Türkiye’de yerleşmelerin dağılışı belirli fiziki coğrafya şartları tarafından kontrol edilmiştir. Özellikle yerleşmelerin ana yollar üzerinde, su kaynaklarının çevresinde, verimli ovalarda, Pliyosen ve Pliyo-Kuvaterner yaşlı platolar ve bunların yarılmasıyla ortaya çıkan yamaçlarda toplanmıştır (Özdemir, 1996: 210).

Aslında bütün ekonomik faaliyetler kökünde aynı olmasına rağmen, farklı ortamlarda farklı karakterler kazanmışlardır. Her yerde amacı aynı olan bu faaliyetler, yer şekilleri, iklim, toprak, doğal bitki örtüsü, beşeri faktörler ve tarihi etkilerle bugün çok değişik bir karakter kazanmışlardır. İnsan, yerleşik hayata geçtiği ilk dönemlerde, doğal ortama fazlasıyla bağımlı kalmış; ama zamanla “zekası” sayesinde doğaya bağımlılık oranı azalmıştır (Gümüşçü, 2001: 23). Günümüzde bu bağımlılık özellikle kentlerde iyice azalmasına rağmen, çalışma dönemimizde (XIX. yüzyıl) bugüne oranla biraz daha fazladır.

Neolitikten itibaren başlayan ve günümüze kadar devam eden zaman içinde Anadolu’da yaşayan insanlar gerek kendi içlerindeki gelişmeler sonucu; gerek dıştan gelen etkilerle büyük değişimlere uğramışlardır. Böylece her yeni kültür; evvelkilerine eklenmekle bünyede bir takım değişimler meydana gelmiştir. Bu Anadolu’da yaşayan toplumların evrimini mümkün kılmıştır. Kuşkusuz yerleşme olgusunun mimarı olan toplumların kültürü değişir (veya gelişir) ve daha doğru bir deyimle kültürleri evrimleşirken, yerleşmeye ait şekiller de bu koşullar altında evrimleşmişlerdir (Tunçdilek, 1986: XV).

Anadolu’da kurulan kentler için seçilen yerleşme mahalleri o kadar kati ve dakik coğrafi hesaplara dayandırılmıştır ki, bütün tarih boyunca Anadolu kentlerinin pek ufak bir bölümü dışında, hemen hepsi ilk kuruluş yerlerini ısrarla korumuşlardır. Ancak yer seçiminde hesabı yanlış yapılanlarla, bir de evvelki hesabın değerini

kaybettiği (coğrafi potansiyelin tükendiği) yerlerdeki kentler, kuruyan ağaç örneği gibi yok olup gitmişlerdir (Tunçdilek, 1986: XVI).

Bu bilgiler ışığında Beyşehir’de yerleşmeyi etkileyen faktörlerden; yükselti ve yer şekillerine bağlı olarak tarım alanlarının, iklime bağlı olarak su kaynaklarının, diğer faktörlerden ise ulaşım ve korunmanın ön plana çıktığını söylemek mümkündür. İşte bu katı temel üzerinde cereyan eden değişiklikler ve meydana gelen evrimler özellikle tavanda olmuştur. Yangınlar, depremler, istilalar, soygunlar, vb. kentlerin zaman zaman yıkılıp yakılmalarına yol açmıştır. Böylece eski şekil ortadan kalkmakla beraber, o kente duyulan (fonksiyonlarına duyulan) gereksinimler nedeniyle, yeni kent gene aynı sit üzerine inşa edilmiştir. Bu koşullar içinde yerleşmeler, herhangi bir canlı gibi yaşam düzenine sahip bulunurlar. Yerleşme, tıpkı varlıklardaki prensipler açısından doğar, gelişir ve nihayet ölür (Tunçdilek, 1986: XVI-1).

Yerleşme sosyo-biyolojik alanda belirli bir düzeye ulaşabilmiş insan topluluklarının vazgeçemeyecekleri bir gereksinimdir. Yerleşmenin doğuşu, birden fazla sayıda aile bireylerinin bir araya gelmesi ve yerleşilecek yerin seçimi ile başlar. Yerleşme yerinin seçilmesindeki esas prensip, doğayı iyi tanımak ve doğadan gelecek karşı etkileri en aşağı düzeye indirmektir. Mevcut ortam koşullarının değerlendirilip değerlendirilememesi, her şeyden evvel o grubun geoekolojik kültür düzeyinden kaynaklanmıştır. Bütün faktörleri değerlendirme yeteneğine sahip olan grupların yerleşme birimleri daha sağlıklı bir yaşama olanağını bulabilirken, bazı faktörlerin unutulması veya yeterince değerlendirilmemesi, o yerleşmenin sağlıklı bir yaşam içinde doğmasına neden olmuştur. Yüzyıllarca evvel kurulmuş yerleşme birimlerinin varlıklarını sürdürmeleri, ancak yeni ortaya çıkan faktörlere uyum sağlaması ile mümkün olabilmıştır (Tunçdilek, 1986: 3-4).

Anadolu gerek konumu itibariyle ve gerekse farklı yeryüzü şekillerine bağlı olarak ortaya çıkan doğal koşullar, ekonomik faaliyetler sebebiyle historik ve prehistorik dönemlerde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan bir cazibe merkezi olagelmıştır. Farklı kültürlere ev sahipliği yapan Anadolu’da bu kültürel zenginliği yansıtan günümüze taşıyanlar ise yerleşmelerdir. Doğal şartlar ve farklı uygarlıkların etkisiyle Türkiye topraklarında çok farklı yerleşme şekil ve türleri ortaya çıkmıştır.

Bu kadar çeşitlilik arz eden Türkiye yerleşmeleri, dokusal şekil özelliklerine göre toplu yerleşmeler, dağınık yerleşmeler, yarı dağınık (ara şekilli) yerleşmeler, olarak sınıflandırılmaktadır (Özçağlar, 2003: 80). Tür itibariyle ayırmda ise daha çok fonksiyonel özellikler ön plana çıkmaktadır. Bu fonksiyonların sürekli ve geçici olarak yürütülmesine göre başka bir yönden sınıflama yapmak da mümkündür. Buna göre insanların bir yerde bütün yıl faaliyette olmaları sürekli yerleşmeleri, geçici bir süre faaliyette olması ise dönemlik (sezonluk) yerleşmeleri oluşturmaktadır (Özçağlar, 2003: 81; Gümüşçü, 2001: 24). Sürekli yerleşmelerde, fonksiyonel sınıflama genellikle “yayla, kışla, mezra, kom, oba, dam, ağıl vb.” şeklinde yapılmaktadır. Aslında hangi yerleşme olursa olsun, bütün yerleşmelerin fonksiyonu temelde aynı olup, üç kısma ayrılmaktadır. Birincisi, bütün yerleşme merkezleri, orada yaşayan insanların “ikametine” imkan verir. İkincisi, yerleşme merkezleri, barındırdığı insanlar sayesinde “hammadde ve/veya mamul madde” üretir. Sonuncusu ise bu ikisine göre daha geniş bir yelpazesi olan “hizmet” üretimi yapar. Çağın bilimsel ve teknolojik düzeyine göre yöntemler değişse de bütün yerleşme merkezleri, ya bunların hepsini gerçekleştirmişler ya da bunlardan en az ikisine, yani biri ikamet olmak üzere diğerlerinden birine imkan vermişlerdir (Gümüşçü, 2001: 24).

1.1. YERLEŞMENİN EVRİMİ (BAŞLANGICINDAN XIX. YÜZYILA KADAR)

Bilindiği üzere Anadolu, maden devrine erişinceye kadar, binlerce yıl süren uzun bir taş devri yaşamıştır. Taş devri kültürleri; Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik devirler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Anadolu'da MÖ 8000-5000 yılları arasına tarihlenen Neolitik devrin en önemli yerleşme merkezleri; Burdur-Hacılar, Konya-Çatalhöyük, Mersin-Yümüktepe, Tarsus-Gözlükule, Diyarbakır-Çayönü, Malatya-Caferhöyük, Beyşehir Gölü çevresindeki Suberde ve Er Baba höyükleri ile Keban Barajı'nın şimdi kaplamış olduğu alandaki höyüklerdir. Neolitik devirde yerleşim merkezlerinin etrafında sur yoktur. Ancak evler, aralık bırakılmaksızın yan yana inşa edilmek suretiyle, sur yerini tutacak, bir savunma dizgesi meydana getirilmiştir (Memiş, 1995: 9-10).

Çok farklı evrelerden geçerek günümüze ulaşan yerleşmeler, doğal ortam insan etkileşiminin en iyi göstergesidirler. Türkiye, Asya kıtasının batı tarafındaki bir yarımada üzerinde yer almıştır. Ancak Türkiye, Eski dünya kıtaları arasındaki yeri bakımından da ayrı bir özelliğe sahiptir. Türkiye bu özelliği ile adeta üç kıtanın birbirlerine en fazla yaklaştığı bir yerde bulunmakta üç kıtayı birbirine bağlamak gibi bir fonksiyona sahip bulunmaktadır. Türkiye üç kıtanın “kilit taşı”, diğer anlamda kıtalar arası “köprübaşı” olmak gibi özelliklere sahiptir. Kuşkusuz bu özellikler Türkiye'ye tarih içinde hem jeopolitik, hem de sosyoekonomik açılardan çok renkli bir kişilik kazandırmıştır (Tunçdilek, 1986: 9).

Asya kıtasının hemen bütün coğrafi karakterleri Anadolu'da ancak ufak birimler halinde yan yana gelmiş olarak bulunurlar. Türkiye bu coğrafi yapısı ile Asya kıtasının bir minyatürü veya küçük bir benzeri görünümündedir. Bu özelliği sezenlerin Türkiye'ye “Küçük Asya” adını vermiş olmaları coğrafi koşulları çok iyi sezmiş olmasından kaynaklanmış olsa gerektir. Nitekim Asya'da bulunan her koşul, ancak daha hafiflemiş olarak Türkiye'de mevcuttur. Subtropikal iklimden karasal iklim tiplerine kadar değişik iklim tiplerinin ufak üniteler halinde yer alması, her şeyden evvel ülkenin çeşitli iklim tiplerine sahip olmasına, yani farklı olanakları bünyesinde toplamasına neden olmuştur. Bu çeşit iklim tipleri aynı ölçüde farklı bitki topluluklarının meydana gelmesini mümkün kılmıştır. Bu temel özellikler

Türkiye'nin her bölge hatta yöresine kendilerine özgü bir potansiyel kazandırmıştır. Bütün bu olumlu faktörler Türkiye'yi Paleolitik devrenin başından itibaren insanların yaşaması ve barınması için dünyanın en elverişli bir ülkesi haline getirmiştir (Tunçdilek, 1986: 9-10).

Çayönü (MÖ 7250-6750), Hacılar (MÖ 7000-6500), Çatalhöyük (MÖ 6800-5700), Suberde (MÖ 6750) ve Canhasan (MÖ 6500) gibi önemli arkeolojik merkezler Anadolu'daki yerleşmenin ne kadar eski olduğunu göstermektedir (Esin, 1981: 236).

Türkiye üzerinde yapılan araştırmalar Türkiye'de insan faaliyetinin Paleolitik'in (Eski Taş Devri) bütün çağlarında mevcut olduğunu ortaya çıkarmıştır. Antalya "Karain" "Beldibi", "Öküzini", Alanya'da "Kadınini", Hatay'da "Samandağ" mağaraları Paleolitik insan gruplarının yaşadığının göstergesidir. Bugüne kadar saptanan mağaraların "Toros kalker kütlesi" ile gene aynı litolojik özelliklere sahip "Göller Yöresi" ve nihayet "Orta Anadolu'nun güney bölümünde" yer almış olması çok ilginçtir. Mağaraların oluşmasına en uygun kayaların bulunduğu Toros dağları bu nedenle Paleolitik yerleşmelerin vatanı olmuştur. Paleolitik yerleşmeler sadece Batı Toroslar'da değil, Güneydoğu Toros dağlarında da yer almıştır. Toros dağları bölümünün o döneminde yoğun ormanlarla kaplı olması, buna dayalı olarak avcılık için yüksek bir potansiyel göstermesi, bu bölgeleri "Paleolitik Yerleşme" için ideal sahalar yapmıştır (Tunçdilek, 1986: 10). İnsanlar mağara kültüründen sonra, önce küçük merkezlerde olmak üzere yeni bir adımla yerleşik düzene geçmişlerdir. Belirli yerleşme tipi ve biçim düzenine sahip ilk köy ya da ufak kent kuruluşlarıyla yerleşik yaşam düzenine Anadolu'da MÖ 1000 yılın sonlarından itibaren geçilmiştir. Gene aynı dönemde önce bazı bitkiler tarıma alınmış, sonra da hayvanlar evcilleştirilerek karma besin ekonomisine erişilmiştir. Bu yeni yaşam düzeni alet endüstrisinde de değişikliğe yol açarak MÖ VI. bin yılın ilk yarısından itibaren çanak çömlek yapımına başlanmıştır (Esin, 1981: 236).

Yapılan arkeolojik araştırmalar Paleolitik'ten itibaren Türkiye topraklarında yerleşmelerin hızla artarak yaygınlaştığını, daha sonra "MÖ 4000 yıllarında hemen hemen bütün Türkiye'de Prehistorik kültürlerin yaygın ve çeşitlenmiş olduğunu MÖ 2500 yıl önceleri de şehir/kent kültürlerinin geliştiğini, arazinin madenlerin

işlendiğini” (Erinç, 1972: 8-9) ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmaların ortaya çıkardığı bir başka sonuç da Türkiye’de az eğimli sahalarda, özellikle depresyon tabanları ve bunların çevrelerinin prehistorik çağlardan beri başlıca tarım ve yoğun iskan alanları olarak kullanıldığıdır (Erinç, 1972: 15-16).

Anadolu’da ilk köy tipindeki yerleşmelerin ortaya çıkışı, dördüncü jeolojik zamanın son dönemi olan (Holosen) başlarında, yani günümüzden yaklaşık 10.000-7.000 yıl kadar önceye rastlamaktadır. Bu dönemde sıcaklığın artması ile Anadolu’daki kapalı havzalarda bulunan göllerin (Tuz Gölü, Burdur ve Konya-Ereğli arasında uzanan göl) suları yavaş yavaş azalmaya başlamış, göllerin seviyelerinin düşmesine bağlı olarak çevrelerinde tarıma uygun geniş alanlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda göllerin çevrelerini uygun bulan insanlar buralarda ilk yerleşimleri kurmaya başlamıştır. Neolitik Dönem’e ait bu yerleşimler çoğunlukla Orta Anadolu’da Göller Yöresi’nde, Tuz Gölü-Konya Ovası’ndaki göllerin kıyılarında ve akarsu boylarında kurulmuştur (Atalay, 1997: 305). Bu sahalarda ilk olarak tarım yapılmaya başlanmıştır. Beyşehir Gölü çevresinde sözü edilen dönemi temsil eden en önemli yerleşmeler Suberde ve Erbaba yerleşmeleridir.

Suberde Yerleşmesi (Görüklük Tepe): Konya’daki en eski yerleşmelerden biri olan Suberde, Toroslar’ın kuzey eteklerinde, Suğla Gölü’nün yakınındadır. 1965’te J. Bardaz başkanlığındaki kazı çalışmaları sonucunda bulunmuştur. Saptanan, karışık dolgulu ilk katmanın (Tunç, Roma, Selçuk) altındaki katmanlarda, MÖ VII. binin ikinci yarısında Suberde’de yerleşen halkın oturduğu evler ve kullandıkları araç gereçler ortaya çıkarılmıştır. Suberde halkının yerleşik hayata geçmiş avcı bir topluluk olduğu tespit edilmiştir. Yapılan polen analizleri neticesinde bölge o dönemde sık ağaçlı bir bitki örtüsüne sahiptir. Tarımla uğraşp uğraşmadıkları; hayvanların evcilleştirilip evcilleştirilemediği de kesin olarak saptanamamıştır. Ancak köpeğin evcilleştirildiği saptanmıştır. Ana ögesi kerpiç olan meskenler, taş temel kullanılmaksızın, dörtgen planlıdır. Meskenlerin iç kısmı kille sıvanmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşmesi olan Suberde MÖ VII. Bin yılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir (Bahar, 2011).

Erbaba Yerleşmesi: Konya ilinin en eski yerleşmelerinden biridir. Beyşehir’in 10 km kuzeybatısında yer alır. Bu yerleşme MÖ 5800-5400 arasına

tarihlendirilmektedir (Sevin, 1982: 24). Erbaba yerleşik yaşama geçmiş, çanak çömlek yapmayı bilen, hayvanları evcilleştiren, tarımla uğraşan bir topluluğun yaşadığı bir merkezdir. Sahadaki araştırmalar 1969-1971 yıllarında J. Borda ve R. Solleky başkanlığında yapılmıştır. Erbaba'daki yerleşmeler çevredeki kireç taşlarından yapılmıştır. Erbaba, Neolitik dönem yerleşmeleri arasında, Çayönü'nden (Diyarbakır) sonra taş mimarinin görüldüğü ilk yerleşmedir. Taşın yanı sıra harç da ilk kez kullanılmış, dolayısıyla kuru duvar tekniğinden farklı bir mimari görülen ilk yerleşmedir. Evlere giriş Çatalhöyük'te olduğu gibi damdandır. Tarımla uğraşan Erbaba halkının tahıl, bezelye ve diğer baklagilleri yetiştirdikleri karbonlaşmış kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kazıda dikiş iğnesi, spatula, kemer, delikli çengel, tokanın yanı sıra, çakmaktaşı ya da obsidiyenden araç gereçlere de rastlanmıştır. Ok uçları, orak dilgiler, uç kazıyıcılar ve sürtme taşlar arasında ise; öğütme taşları, tokmaklar, perdah taşları, vurgu taşları, küçük yassı baltacıklar ve renkli taş boncuklar yer almaktadır (Yurt Ans., 1980: 5116-5118). Erbaba'da bulunan hayvan kemiklerinden; sığır, koyun ve keçi gibi hayvanların evcilleştirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca burada bulunan, az sayıdaki hayvan kemiğinden; domuz, geyik, kuş ve balık gibi hayvanların avlanıldığı tespit edilmiştir. Buradaki karbonlaşmış buluntulardan Emmer, Einkorn buğdayları ile sert buğday, mercimek, bezelye ve burçak gibi yiyeceklerin tarıma alındığı görülmektedir. Bu sebeple, Erbaba'nın bitki üreticiliği Çatalhöyük'le aynı düzeyde görülmektedir (Bahar, 2011).

Ayrıca Beyşehir ve Suğla gölleri arasında yapılan yüzey araştırmaları neticesinde İlk Tunç Çağ buluntularının, dolayısıyla yerleşmelerin bu yörede yoğunlaştığı gözlenmiştir (Yurt Ans., 1980: 5120). Sahada 1900 yıllarından itibaren bölgede yapılan araştırmalarla dikkati çeken Neolitik yerleşmelerin bazıları da şunlardır: Beyşehir'e ait Çukurkent, Alan, Kaşaklı (Yeşildağ), Yılan, Topraktol, Çem Çem, Bektömür ve Beyşehir "C"; Seydişehir'e ait olan Seydişehir Höyük, Seydişehir-Kanal H., Gökhüyük; Bozkır'a ait olan Balıklava'dır (Bahar, 2011) (Harita 3). Bölgenin Neolitik Çağda Konya Ovası ile ilişkilerinin yanında güneyde Mersin; güneybatıda Antalya ve batıda Göller Bölgesi kültürleri ilişkileri görülmektedir (Bahar, 2011), (Harita 3).

Bu sahanın fiziki haritasına bakıldığında merkezde Beyşehir gölü yer almaktadır. Bu saha gölün varlığı sebebiyle gerek tarihi ve gerekse tarih öncesi

dönemlerde insanlar için bir cazibe/yaşam merkezi olmuştur. Gölün etrafında yer alan düzlüklerde verimli tarım alanlarının varlığı ve bu tarım alanlarının bir kısmının sulanabilir olması da bu alanın tercih edilmesinde önemli bir etkidir (benzer düşünceler için bkz. Sarı, 1997: 491). Verimli topraklara sahip Beyşehir ovasının ortalama yükseltisi 1130 m.'dir (Akansel, 1996: 115). Kuzey ve güneyi kabaca dağlar ile çevrili bu ova süreç içerisinde tarım yapılan bir alan olagelmıştır. Savunma ihtiyacına binaen ilk yerleşmeler yüksek tepelik alanlara kurulmuş olsa da daha sonra Neolitik dönemde insanların ekip-biçmeye geçmesine bağlı olarak düzlük alanlara, akarsu kenarlarına insanlar yerleşmişlerdir. İnsanlar için hem su ihtiyacının karşılanması hem de gölde balığın varlığı bu yerleşim yerinin tercih edilmesinde önemli diğer bir faktör olmuştur.

Beyşehir ve çevresi, Akdeniz bölgesinde yer almasına rağmen iklim olarak Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş özelliği göstermektedir. Her iki iklimin de belirli kurak döneminin var olmasından dolayı, bu sahada yerleşme merkezlerinin seçiminde su belirleyici bir faktör olarak insanlığın karşısına çıkmaktadır. Ova tabanında özellikle akarsuların kenarlarında insanlar sulu tarım yaparken, yükseltinin arttığı eğimin fazla olduğu plato sahaları ve dağlık alanlarda ise tahıl tarımı ve hayvancılık faaliyetleri yapılmıştır. Bugün dahi bu alanlarda kuru tarım ve hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir.

Beyşehir ve Suğla gölleri 50 km genişliğinde ve 150 km uzunluğundaki bir oluğun merkezinde yer alır. Havzanın güneyi Gidengelmez, Küpe, Anamas ve Dedegöl dağları; kuzeyi ise Erenler ve Sultan dağları ile kuşatılmıştır. Günümüzde bu alanda Konya iline bağlı Beyşehir, Derebucak, Höyük, Seydişehir, Yalılıyük, Ahırlı ilçeleri; bu alanın batı kenarında ise Isparta'nın Şarkıkaraağaç ve Gelendost ilçeleri yer almaktadır. Antik çağda ise bu ilçelerin kapladığı alan, Pisidia, Lykaonia ve Pamphilia bölgelerinin içindeydi. Beyşehir ilçesinin kapladığı alan ise büyük oranda Pisidya toprakları ile Lykaonia'nın kesiştiği Orondeis alt bölgesi içinde idi (Bahar, 2001; Gümüşçü vd., 2011: Harita 13-15b).

Psidya kuzey ve kuzeybatıda Phrygia, doğuda Lykaonia, batıda Milyas, Kabali, güneyde Pamphylia, güneydoğuda da İsaoria ve Klikia bölgeleriyle komşudur. Bölge batıdan Lysis (Erençay/Bozçay) ırmağı ve Askania (Burdur) ile

Anaua (Acıgöl) gölleri arasında uzanan Söğüt Dağları ile Milyas arazisi tarafından sınırlanıyordu. Psidia bölgesinin güney sınırını ise Toros Dağları oluşturmaktadır. Strabon kimi Psidya kentlerinin Pamphylia ve Mylias'a değin uzandığını, bölgenin güney sınırını, Pamphylia ovasının bitip dağlık arazinin başladığı, Selge (Zerk) ve Termessos (Güllük Dağı) gibi Psidya kentlerinin hemen güneyinde uzanan hat oluşturduğunu ifade etmektedir. Yine Strabon "Psidialılar Pamphylia ovasını çeviren dağlık arazide oturuyorlardı." diyerek bu sınırı belirlemektedir. Doğu sınırlarında ki en son kent, Karalis (Beyşehir) ile Trogotis (Suğla) gölleri arasındaki Amblada'dır (Sevin, 2001: 49-50), (Harita 3).

Antik dönem Beyşehir'in ismi Mysthia'dır (Bahar, 2011). Beyşehir gölünün ismi ise Karalistir (Texier, 1991: 289). Ptolemaios'a göre, Misthia, İmparator Claudius'un kentleştirme projesi uyarınca Claudiocaisareus adı verilerek yeniden inşa olunmuştur (Sevin, 2001: 158).

Beyşehir Gölü Havzası, Hitit İmparatorluğu Dönemi'nde de büyük bir öneme sahiptir. Bölge, Hititler Devrine ait, arkeoloji ve tarih dünyasının yakından tanıdığı Eflatun Pınarı ve Fasıllar adıyla anılan iki önemli anıtı asırlardır muhafaza etmektedir. Anadolu'da ilk siyasi mekan birliği Hititlerle başlar. MÖ 1400-1200 yılları arasında Anadolu'nun büyük bir kısmını ellerinde bulunduran Hititler gerek içte gerekse dışta bir çok savaşlar yapmış ve üstün bir medeniyet kurmuşlardır. Konya'da, Hititler devrine ait, bütün arkeoloji ve tarih dünyasının tanıdığı önemli iki anıt vardır. Bunlardan birisi Beyşehir civarındaki Eflatun Pınarı, diğeri yine Beyşehir'de Fasıllar köyünde yer alan Fasıllar Anıtı'dır. Bu anıtta, aslanlar tarafından taşınan ve dağ tanrıları üzerine oturan bir Hitit tanrısı tasvir edilmiştir (Önder, 1962: 8; Konyalı, 1991: 1).

Fasıllar Anıtı: Beyşehir Konya yolu yakınında bulunan kabartmalı taş stel'dir. Bu yapıtın IV. Tudhaliya dönemine (MÖ 1256-1220) ait olduğu düşünülmektedir. Fasıllar steli Eflatun Pınar kadesi üzerine konmak için hazırlanmış ancak aynı tarihlerde Arami tehlikesi yüzünden dikilemediği sanılmaktadır (Yurt Ans., 1980: 5120-5121), (Foto 5). Nitekim yapılan arazi araştırmaları sırasında Fasıllar köyünde yer alan Fasıllar ve Eflatun pınarına gidilerek yapılan incelemeler esnasında sahada yer alan kayaçların andezit olduğu ve adeta Fasıllar köyünün bu

evre için ‘‘Hitit Heykel Atolyesi’’ olarak kullanılmış olabileceği tespit edilmiştir (Gümüşçü, 2011: arazi gözlemleri), (Foto 5).

Harita 3. Beyşehir Çevresi İlkçağ Yerleşmeleri

Foto 5. Fasıllar Anıtı

Foto 6. Eflatun Pınarı

Eflatun Pınarı: Beyşehir'in 22 km kuzeyinde bulunan bu abide bir kaya abidesi olmamakla birlikte (Alacahöyük kabartmaları) Yeni Hitit Devleti zamanına ait olduğundan, bu grup içinde değerlendirilebilir. Zira bir pınarın kaynağında 14 büyük bloktan suni bir kaya sathı meydana getirilmiş gibidir. Her bloğun üzerine kompozisyonu teşkil eden figürlerden biri tasvir edilmiş, öyle ki heyeti umumiyesiyle tam bir kompozisyon teşkil edilmiştir. İlk defa Hamilton tarafından keşfedilen bu eserin Boğazköy kabartmaları ile münasebetini Charles Texier görmüştür. Orta yerde mütenazıran ve dikey olarak konmuş iki bloğun üzerinde biri kadın, biri erkek iki uluhiyet oturmaktadır. Tanrıların her iki tarafındaki bloklar üzerinde de birbiriyle kanatlı güneş kurslarını tutmaktadırlar aynı şekiller yanlarda daha büyük bloklar üzerinde ve daha büyük demonlarla tekrar edilir ve bu defa alttaki iki güneş kursu ile beraber bu büyük demonları da kaplayan ve yekpare büyük bir taş üzerine işlenen büyük bir kanatlı güneş kursu görülür. Blokların hepsi eflatun renkte olduğuna göre aynı taş ocağından çıkarılmıştır (Kınal, 1991: 197; Yurt Ans., 6120), (Foto 6).

Abidenin üzerinde eserin zamanını tarihleyecek bir kitabe mevcut olmadığı gibi Hitit vesikaları arasında da şimdiye kadar bu hususta bir kayda rastlanmamıştır. Fakat K. Bittel'in de işaret ettiği üzere, eserde simetri fikri hakimdir ve bu itibarla Büyük Devlet zamanına konulmaktadır (Kınal, 1991: 197).

MÖ VIII. yüzyılda güçlü bir devlet haline gelen Frygia, esas olarak Orta Anadolu'da, Kızılırmak ve Konya bölgeleri ile Tuz Gölü'ne değin uzanan yöreyi içine almaktaydı. Frygia güneybatıda Burdur'a kadar uzanmaktadır. Frygia ülkesi Anadolu'nun en eski yollarının kavşak noktasında kurulmuştur (Sevin, 1982: 230). Bu sahada Friglerin egemen oluşu ile ilgili olarak, H. Bahar şunları söylemektedir:

Friglerin zaman zaman Beyşehir çevresine kadar güneydoğu sınırlarının uzandığı düşünmekteyiz. Asur belgelerinde Frig Kralı Midas, bazen Asur'a bağlı Que (Çukurova) kalelere saldırılar yapmaktadır (Bahar, 2011). Konya önemli bir Frig şehridir (Önder, 1962: 8).

Psidiyalılar daha sonra Frigyalı'ların getirdikleri yer tanrıçası Kybele (Sibel) ibadetini kabul etmişlerdir. Psidya topraklarından olan Konya'nın batısındaki Takkeli Dağ'ın üstünde bu tanrıçanın en eski bir mabedi vardı. Buradaki kalenin adı da Kevele Kalesi idi. Ayrıca Beyşehir ilçesinin içindeki harabelerde birçok Kybele heykeli bulunmuştur (Konyalı, 1991: 2).

Frigler'den sonra Beyşehir ve çevresinde Lidyalılar egemen olmuştur. Lidyalıların Batı Anadolu'ya MÖ II. bin yılın sonlarında gelen Hint-Avrupalı bir kavim olduğu kabul edilmektedir. MÖ 547 tarihinde Lidyalıların başkenti Sardes'in Perslerin eline geçmesi ile Lidya egemenliği sona ermiştir (Sevin, 1982: 246-266). Charles Texier: "Lidya kralları kudret ve şevketlerinin en yüksek devrinde Halis (Kızılırmak) nehrinden beri tarafa olan Asya kıtasının hepsine sahip idiler. Firigya hükümeti mahvolmuştu. Evvelce taksime uğramış olan hep bu kavimler (KREZÜS'ün) hükmüne itaat etmişlerdir. Bundan yalnız Lisililer ile Klikyalıları istisna etmek lazımdır" demektedir (Texier, 1991: 4).

Bu dönemden sonra batıda Friglerin rolünü Lidyalılar; doğuda ise Asurlular ve Kimmerlerin rolünü bir süre İskitler, Medler ve Babilliler almıştır. İskitler, Anadolu'da kısa bir süre içinde eriyip yok olmuşlar; Medler ise bir süre Lidyalılarla mücadele etmişler; ancak Persler tarafından yok edilmişlerdir. Perslerin Babil'i ele geçirmesine kadar; güneyde Toroslar Lidyalılarla Babilliler arasında sınır teşkil etmiştir. Bu dönemde Suğla ve Beyşehir gölleri çevresi Babillilerin "Ludu" olarak adlandırdıkları Lidya topraklarına aitti (Bahar, 2011).

Anadolu, MÖ V. yüzyılda en geniş alanına ulaşan "Pers İmparatorluğu" içinde kalmıştır. Pers hakimiyetinde, bütün Ortadoğu'da kale, ticari yol ve posta yol sistemi geliştirilmiştir. Persler'in hakimiyeti yerini yaklaşık iki yüzyıl sonra İskender komutasındaki Makedonya krallığına bırakmıştır (Dewdney, 1971: 64).

Persler'in Anadolu'da hakimiyet kurmalarından sonra, büyük huzursuzluklar ortaya çıkmış, merkezi otoritenin zayıflamasıyla –o dönemin en büyük idari üniteleri

olan–“satraplıklar” bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Büyük İskender’in MÖ 334’den itibaren Anadolu fethine başlaması ile bu dönem kapanmıştır. İskender, Anadolu’da fethettiği topraklarda, Pers eyalet sistemi olan satraplık sistemini benimsemiş, onlardan kalma yolları onarttırmış, gerekli yerlerde yenilerinin yaptırılmasını sağlamıştır. Perslerdeki posta örgütünü daha düzenli hale getirirken, ticaret yönünden gelişmeye uygun yerlere yeni kentler kurdurarak, yerleşmeye canlılık kazandırmıştır. İşte İskender’in fetihleri ile başlayan ve Roma hakimiyetinin Anadolu’da kurulmasına kadar geçen süreye (yaklaşık 300 yıl) “Hellenistik Dönem” adı verilmektedir(Özsait, 1982: 280-289).

Büyük İskender’in MÖ 334 yılında Çanakkale Boğazı (Hellespontos)’dan Anadolu’ya geçip² Granikos (Bigaçayı) ve İssos’da (Deliçay, Pinaros) Persleri yenmesiyle (MÖ 333), Anadolu’nun büyük bir kesimi Makedonyalılara geçmişti. Büyük İskender Doğu Akdeniz, Mısır, İran, Orta Asya ve Hindistan’a ulaşan seferleri dönüşünde, MÖ 323 yılında Babil’de ölünce, ülke generalleri arasında paylaşıldı. Ege’den Hindistan’a kadar uzanan toprakların Selevkoslara düşmesinden dolayı Suğla ve Beyşehir gölleri çevresinin de bu krallık içinde yer aldığı görülmektedir. Ancak bu bölgede tümüyle bir kontrolün olduğunu düşünmek zordur. Zira daha Büyük İskender zamanında Laranda ve İsauria halklarının isyan etmelerinden dolayı MÖ 322 yılında bölgeye Perdikkas’ın bir sefer düzenlediği bilinmektedir (Bahar, 2011).

Bölgenin Frig, Lidya ve Pers dönemleri ile ilgili maddi kültür kalıntılarını tespit etmek oldukça güçtür. Ancak, Konya-Beyşehir arasındaki Balkayalar’da yer alan kale ve doğu yüzündeki kaya kapı şeklindeki ve kalenin zirvesindeki basamak sunaklar; Amblada’daki kaya basamakları, Kaşaklı’nın doğusunda İbrim Kalesi’nin doğusundaki ve Kaya mevkiindeki basamaklı sunaklar bu dönemi; daha sonraki Helenistik-Roma dönemlerine bağlayan kültürel geçişlerdir (Bahar, 2011).

2 Konyalı.1991.a.g.e s. 8’de bu konuda şunları ifade etmektedir. Büyük İskender zamanında: Büyük İskender M.Ö 335 yıllarında doğu seferine giderken Hellispont’dan (Çanakkale) boğazından geçmiş Lidya yoluyla Pamfilya’ya gelmiş oradan Psidya ve Firiğya yoluyla Gortüyom’a varmış askerini burada toplamıştı. İskender Pamfilya sahillerinde Melas şehrinin batısında Side’den (Eski Antalya) Parga, Aspindos yoluyla Psidya’ya geçmiştir. En isabetli tahmine göre Karalitıs (Beyşehir) gölünün güneyinden yoluna devam etmiştir. Bu yol Ramsay’in tespit ettiği büyük en eski ve en işlek, kervanların gelip geçtikleri bir yoldur. Büyük İskender’in seferi neticesinde Psidya Avrupalı bir devletin egemenliğine girmiştir.

Bölgede Suğla-Konya Ovası'nı bağlayan noktada Akkisse'deki Akkilise, Fasıllar, Zekeriya (Taşlıpınar) Kalesi, Kaşaklı'nın doğusunda İbrim Kale ve batısındaki Bayındır Kalesi, Dumanlıyeniköy Kalesi Arvana (Çatmakaya), Höyük-Çavuş Kaleleri; Derebucak Öreniçi ve Döşeme Yolu gibi kalıntılar, Helenistik Dönemden Roma Dönemine geçiş kültürlerini yansıtmaktadırlar (Bahar, 2011).

Roma İmparatorluğu MS 395'te ikiye ayrılınca, doğudaki kısma "Bizans İmparatorluğu" adı verilirken, Bizanslılar doğu komşuları olan Sasaniler ile iyi geçinemeyip, sürekli bir mücadeleye girmişlerdir. Uzayan mücadele her iki devleti de o derece zayıflatmışlardır ki, o zamana kadar Arap Yarımadasında uzak ve önemsiz bir güç olarak görüne İslam Devleti'ne nispeten kolay av olmaya başlamışlardır (Devdney, 1971: 65). Böylece Bizans, Sasaniler ve Araplar arasında bir mücadele bölgesi olan Anadolu'da, büyük bir ekonomik gerileme başlamıştır (Gümüştü, 2001: 35).

Romalılar devrinde Konya "İconium" adı ile Likaonya bölgesinin en önemli kentlerinden birisidir. Likonya bölgesi kuzeyden Galatia, doğudan Capodocia, güneyden Cilicia, Pamphilia ve Antiocheia, batıdan Phrygia ve Psidia bölgeleri ile çevrilidir. Likonya bölgesinin yüze yakın kentleri arasında Misthia (Beyşehir) da yer almaktadır (Önder, 1962: 12).

Pisidya bölgesi, 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılıncaya kadar Roma'ya tabii olarak kaldı. Roma imparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra Pisidya'da diğer Küçükasya gibi Doğu Roma (395-1453) egemenliğinde kalmıştır. Büyük Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'da yaptığı mülki ve askeri teşkilat Bizanslılar zamanında değişmişti. İmparator Heraklius (610-641) zamanında on yedi Thema yani eyalete ayırmıştır. Pisidya Anadolu Tem'i içindedir. "Bu eyalet içine Firigya, Likonya, Pisidya ile Likya'nın bir kısmını alır. Merkezi Konya şehri idi" (Konyalı, 1991: 11-14). Bizanslılar döneminde Beyşehir gölünün ismi Pusgusa'dır (Bahar, 2011).

MÖ 78-74 yıllarında Cilicia prokonsülü olan Publius Sevilius Vatia, Pamphilia'da Attalia (Antalya), Pisidya'da Orondoeis'i ve İsaوريا'yı ele geçirdi. Bu yüzden kendisine İsaoricus unvanı verilmiştir. Beyşehir ve çevresinin, Roma egemenliğine bu sırada geçirildiği söylenebilir. Bölgenin MÖ 51-50 yıllarında Cilicia

valisi olan Cicero, bölgedeki tiranlarla antlaşmalar yaparak, Roma hâkimiyetini pekiştirmeye çalışmıştır. Daha sonraki imparatorluk döneminde de, Roma bölgeyi aynı yöntemle yönetmeye çalışmıştır (Bahar, 2011).

Abbasiler döneminde halife el-Emin döneminde (H. 193-198, M. 809-813) H. 197 m. 812 yılında Misthia (Fasıllar) şehri zabdedilmişti. Ramsay der ki: “Misthia’dan çok seyrek bahsedilmiştir. 812’de Araplar tarafından zabdedildiği halde ihtimal ki uzun zaman muhafaza edilmemiştir.” Misthia (Fasıllar) da ve Karalia’da, Yunuslarda daha başka Psidya kentlerinde ve kalelerinde İslam idaresi devrine ait herhangi bir abide, kitabe ve sikke bize kadar gelmemiştir. Bu da buraların kısa müddet Müslümanların elinde kaldığını gösteriyor (Konyalı, 1991: 24).

İkonyom (Konya), Anadolu Selçuklu Devleti’nin kurucusu Kurtulmuş oğlu Süleyman şah tarafından Bizanslılardan alınmıştır. Süleyman şah Konya ile beraber Konya’nın batısındaki Takkeli Dağ’ın Üstündeki Kevel Kalesi’ni ve daha bir çok kaleleri almıştır. Şu halde Psidya’nın Karallia (Viranşehir), Gurgurum, Misthia (Fasıllar), Vasad (Yunuslar) ve başka bütün kaleler 1078 veya 1079 yıllarında Anadolu Selçuklularının sınırları içine girmiştir (Konyalı, 1991: 25-26).

Türkler özellikle XI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren önceleri keşif, fakat daha sonra büyük kitleler halinde temelli yerleşmeye Önasya ve Anadolu’ya gelmeye başlamışlardır. Önceki yüzyıllarda Abbasiler idaresinde ki bir çok Türk askerinin Anadolu’ya geldiğini hatta Tarsus gibi önemli şehirlerin Türk askerleri tarafından tamir edildiği bilinmektedir. Fakat Türklerin büyük kitleler halinde gelmeleri XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olmuştur (Baykara, 1990: 41).

Türklerin Beyşehir’de görünmeleri on birinci yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Büyük Selçuklu sultanı Alparslan’ın beyleri 1069 yılında Konya kentine ulaşmışlardır. 1142 yılında Comensus ordusuyla Konya’ya giderken Beyşehir gölü kenarından geçmiş ve gölde Hıristiyanlarla meskun adaları ele geçirmiştir (Erdoğan, 2006: 12). Ramsay Comensus’a dayanarak Beyşehir Gölü civarındaki Hıristiyanların Türklerle uzun süreden beri devam ilişkilerinin sonucunda, Türklerin örf ve adetlerini benimsediklerini ve Bizans İmparatorunun emirlerine önem vermediklerini ifade etmektedir (Ramsay, 1993: 433). Rumlar’ın Türkler’le dostça ilişkilerde buldukları sıralarda Selçuklu Sultanı I. İzzeddin

Mesut, Antalya bölgesini fethetmek istemekte, bu nedenle Selçuklu kuvvetleri Antalya yörelerine sürekli saldırılarda bulunmaktadır (Turan, 1993: 1-44).

Bölge Türk hâkimiyetine geçtikten sonra da önemini yitirmemiş, hatta Selçuklu hükümdarı Alaaddin Keykubat kendi adına Beyşehir Gölü kenarında bir saray inşa ettirmiştir (Muşmal, 2005: 5). Kubadabad³, Türkiye Selçuklularının 42 idarî biriminden biri –bir vilâyet merkezi– olarak kabul edilmiştir (Baykara, 1988: 58-59). XIV. yüzyıl başlarında Eşrefoğlu Süleyman Bey'in gölün, güneydoğu kıyasına Beyşehir'i kurması ile Beyşehir daha önemli hala gelmiş ve Kubadabad terk edilmeye başlanmıştır. Kubadabad'ın tamamen terkedilmesi, şehrin kurucuları ve varlık nedeni olan Türkiye Selçukluları yönetici–askerî sınıfının ortadan kalkması neticesinde gerçekleşmiştir (Muşmal, 2005: 5).

Anadolu Selçukluları tarafından çeşitli hizmetlerine mükâfat olarak kendilerine malikâne tarzında yerler verilmiş olan emirler siyasî durumdan faydalanarak merkezle olan bağlarını koparmak suretiyle müstakil beylikler kurmuşlardır (Muşmal, 2005: 6). Bu emirlerden Seyfeddin Süleyman Bey de Beyşehir bölgesinde Eşrefoğlu Beyliği'ni kurmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 58).

Eşrefoğullarının ilk merkezi Gurgurum olup daha sonra bu beyliğin daimi merkezi ilk reisi olan Süleyman Bey tarafından tesis edilen Beyşehir olmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 362-363). Psidya'da Karalia (Beyşehir) kenti harap olmuş ve Türkler zamanında Viranşehir adını almıştı. Eşrefoğlu Süleyman Bey (H. 789 M. 1387'de Gıyas-ed-din Mesud II zamanında) şehrin etrafını bir kale duvarı ile çevirdikten sonra kent, Süleymaniye, Süleymanşehir, Beyşehir adını almıştır. Anadolu Selçuklu devleti doğudan gelen Moğol baskısı altında çözülürken Beyşehir çevresine egemen olan Eşrefoğlu Süleyman Bey, Sultan II. Mesud'un hükümdarlığı zamanında şehrin etrafına bir kale yaptırmıştır (Konyalı, 1991: 21-27).

Beyşehir'in Eşrefoğlu döneminde zirveye ulaşmış bir beylik şehri olduğu aşikardır. Beyşehir bir beylik merkezi olduğu için kısa zamanda gelişmiş bir şehirdir.

³ İbni Bibi'de az da olsa bilgi verilen Kubadabad Sarayı, Beyşehir Gölü'nün batı kıyasında göl ile Anamas Dağı'nın eteklerinde yer almaktaydı. Projesi ile bizzat ilgilenen Alâeddin Keykubat tarafından devrin mimarı Sadeddin Köpek'e yaptırılan Kubadabad Sarayı'nın etrafı hafif bir surla çevrili idi. Surun içinde ise sultanın kayıklarının yanaşabilmesi için küçük bir tersane, mescit, hamam, fırın, mutfak, nöbetçiler için barınak, silah ve yiyecek depoları ile ahırlar yer almaktaydı. İbni Bibi, ElEvamirü'l- Ala'ie Fi'l Umur'il Alai'ye, Selçukname I, (Haz: Mürsel Öztürk) Ankara 1996, s.362-363; akt. Muşmal, 2005: 5.

Gölün güneydoğu kenarında kurulmuş olan Beyşehir'in tek hükümdar kenti olmadığı, burası daha kurulmadan önce gölün batı kenarında Alaaddin Keykubat'ın kurulmasını emrettiği Kubadabad'ında bir hükümdar kenti olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır. Yönetici–askerî grubun Kubadabad'da konumlandırılması, bu yerleşmenin sürekliliğini sağlamış, yönetici–askerî grupların ortadan kalkması ya da ikamet ettiği yeri değiştirmesi neticesinde Kubadabad şehri terkedilmiş zamanla köy haline dönüşmüş ve sonradan harap olmuştur.⁴ Beyşehir kenti ise Kubadabad'ın terk edilmesinden sonra önemli bir merkez olarak varlığını sürdürmüş, beyliğin ortadan kalkmasıyla birlikte Kubadabad gibi terk edilip harap olmamışsa da yönetim merkezi olma özelliğini bir süre kaybetmiştir (Muşmal, 2005: 25).

XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı şehzadelerinin idaresinde olan kent yönetim merkezi olma işlevini kazanmıştır. Fakat kentin şehzadelerin idaresinde olduğu bu dönem kısa sürmüş ve yönetim, merkezden atanan sancak beylerine bırakılmıştır. Sancakbeylerinin kent üzerinde yapılaşmaya gidip gitmedikleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat şehrin günümüze ulaşan görüntüsü böyle bir yapılaşmanın var olmadığını düşündürmektedir. Günümüze ulaşmayanlar ise alelâde ve basit yapılardan oluşmaktadır. Anlaşılan bu dönemde anıtsal bir yapıya ihtiyaç hissedilmemiştir. XIX. yüzyıla kadar kentte mimarî açıdan belirgin bir değişimin olmadığı anlaşılmaktadır. Zaten var olan birçok sosyal ve dinî müessese ihtiyaçları karşılamış olmalıdır. Bu yüzyıla kadar kentin iki yakasında ciddi bir değişim olmamışsa da yakaların kent üzerinde sahip oldukları sosyal ve ekonomik rollerini değiştikleri fark edilmiştir. Ayrıca kurulduğunda bir kale kent⁵ görünümüne sahip olan Beyşehir kenti bu dönemde çok parçalı kent tipine uyum gösterir hale gelmiştir. Zira çok parçalı kentler antik bir kentin yerleşme alanı üzerinde konumlanmış, küçük ve birbirinden kopuk yerleşme nüvelerinden

4 Rüçhan Arık bu durumu şöyle ifade etmektedir. “ Şehirden köye “tenzil-i rütbe” eyleyen bu zavallı yerleşme, bölge ağızıyla ‘Şarköy’ diye anılmaya başlamış, yani “şehir köyü”.. Sonra bir ara yeni bir atılımla taze bir yerleşme kurmaya girişmişler; “yeni şehir köyü”, yani, yeni Şarköy meydana gelmiş, çevredeki küçük köy ve semtler bu yeni gelişen şehir köyü ile birleşince şimdi Isparta'nın ilçesi Yenişar Bademli ortaya çıkmış, Eski Kubad Abad kenti'nin yoğunluk merkezi zamanla köy mezarlığına dönüşmüştür.” akt. Muşmal, 2005. a.g.e. s.25..

5 “Kale kentlerde ana özellik yerleşme alanının çok büyük birbölümünün sur içinde oluşudur. Yerleşme alanının yoğun bir yapılaşma gösterdiği bazı örneklerde belirgindir. Zaten kısıtlı bir alan içine sıkışmış bulunan yerleşmede böylesi bir düzen kaçınılmazdır. Sur dışında bazı yerleşme alanları bulunur. Fakat bunlar kentsel bütüne oranla çok küçük boyuttadır” . Tanyeli, Anadolu-Türk Kenti, s.26,44. akt. Muşmal.2005. a.g.e. s.26.

oluşmaktadır. Bu nüvelerin köy olarak nitelenebilecek bazı özellikler de taşıdıkları, bazı yerlerde surlar varlıklarını sürdürüyorlarsa da önemleri kalmadığı bilinmektedir (Tanyeli, 1987: 2; akt. Muşmal, 2005: 26). Bu durum Beyşehir'in XIX. yüzyıldaki görünümüne uygun bir manzaradır. Zira bu dönemde, kentin bir yakası, kentin en eski ve en modern mahallesi olan İçerişehir Mahallesi bakımsız bir köy görünümünü almıştır. Bu mahallenin XIX. yüzyıldan çok daha önce halkın her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri binalarla donatılmış olduğu, dükkânlar, bedesten, han, hamam, pazaryeri, çeşmeler, meydan ve diğer binaların bu alanda bulunduğu hafta pazarlarından başka ticaretin sürekli olarak yapıldığı kapanlar ve vakıf dükkânların da mevcut olduğu bilinmektedir (Erdoğan, 2006: 229). Fakat XIX. yüzyılda bu mahallede yaşayan insanların çoğu çiftçilikle uğraşır hale gelmiş, bu durum sanki onları kasabanın diğer kısmından koparmıştır. İçerişehir mahallesi XX. yüzyıl başlarında bile köy ve kasaba arasında gidip gelen bir yerleşim birimi havasındadır. Oysa bu dönemde, kentin diğer yakası olan Hacı Armağan Mahallesi resmî dairelerin dükkân ve mağazaların bulunduğu yerdir. Burası artık kasabanın merkezi ve en canlı yeri haline gelmiştir. Bütün bu durumlar XIX. yüzyılda Beyşehir'in küçük ve birbirinden kopuk iki ayrı yerleşim alanına sahip bir kent görünümünü ortaya koymaktadır (Muşmal, 2006: 27).

1895 yılında Beyşehir'e gelen Sarre şöyle diyor: “Şehirde ilk göze çarpan güneyden yükselen şehrin görüntüsüne hâkim sade ve modern bir bina olan kışladır. Şehrin eteklerinde yer alan İçerişehir'deki Selçuklu yapılarının dışında Beyşehir özel bir şey sunmuyor.”(Sarre, 1895: 157) Sarre, belki farkında olmadan Beyşehir'in görüntüsünü bir cümleyle özetlemiştir. Şehrin eteklerinde yer alan Selçuklu yapılarından kastedilen, kentin kurulduğu tepenin üzerinde göle hâkim vaziyette bulunan Eşrefoğlu külliyesinden başkası değildir (Muşmal, 2005: 25).

XIX. yüzyılda Beyşehir'de külliyenin yükseldiği tepenin görünüşü; XIII. yüzyılın sonunda inşa edilen cami, bundan iki yıl sonra tamamlanan türbe, aynı yıllarda yapılan han ve hamam, XIV. yüzyılın sonlarında eklenmiş medrese, XVI. yüzyılın ikinci yarısında ilave edilen bir Osmanlı türbesi ile fiziksel ve fonksiyonel yönden genişleyerek bir manzumeye dönüşmüş bir kenti ifade etmektedir. Bu silüet şehrin bir yakasına aittir. Diğer yakasında var olan Hacı Armağan (Meydan) Mahallesi ilk zamanlarda kendi adıyla anılan bir caminin etrafında yayılmış sivil

yapılardan ibaret olmalıdır. Bu dönemdeki Beyşehir kenti İçerişehir ve Hacıarmağan mahallesi etrafında gelişmiştir (Muşmal, 2005: 26).

XIX. ve XX. yüzyıllarda Beyşehir’de oluşturulan yeni mahalleler kente sayısal katılım yanında fiziksel katkı oluşturmayı da ihmal etmediler. Kentin kuzeydoğu yakası ova olduğundan yerleşmeye daha uygun araziye sahip olmakla birlikte bu bölgeler bağlık ve bahçelik alanlar ile kaplıdır. Buralar kentin nefes aldığı yemyeşil mekânlar olarak asırlarca varlıklarını sürdürmüş, bunlardan Meydan Yakası’nda bulunan bağlık kısım İskender; diğer yakada olan kısım ise Afşar bahçeleri adıyla meşhur olmuştur. Bu yeşil alanlar yeni gelişim alanı olarak görülmemiş ve XIX. yüzyılda bu bölgeler iskana açılmamıştır. Ayrıca önceleri kanal kıyısına yerleştirilen Çeçenler bu bölgeyi uygun görmediklerinden kente ve göle hâkim bir tepe üzerine yerleştirilmişler. Böylece kentin en yüksek mekânına kurulmuş olan Hamidiye Mahallesi, göl ile tepe arasına sıkışmış olan kente, yeni bir kullanım alanı daha sunmuştur (Muşmal, 2005: 28).

XIX. yüzyılın sonunda Beyşehir, üç parça halindeki ova, göl ve her ikisine de hâkim yüksek bir tepenin kesiştiği bir alanın üzerinde, uzanan bir kent haline gelmiştir. Birinci kısım olan İçerişehir Mahallesi’ndeki Eşrefoğlu Külliyesi, artık bir harabeye dönüşmüşse de, Beylikler döneminin izlerini yansıtıyor; ikinci kısım olan Hacı Armağan Mahallesi, Osmanlı döneminde kentin merkezi haline geldiğinden büyük oranda klasik dönem Osmanlısından izler taşıyor ve üçüncü kısım olan Hamidiye Mahallesi ise içinde barındırdığı kışla, hükümet konağı ve Çeçen muhacirlerin yerleşimi ile oluşmuş sivil yapıları ile XIX. yüzyılın bütün dinamiklerine sahip bulunuyordu. Böylece, XIX. yüzyıl sonlarında taşra kentlerinin mekânsal yapısında yönetici-merkez, askerî kışla gibi kentin iç dinamikleri yanında dış etmenlerle ortaya çıkan öğelerden biri olan göçmen mahalleleri de Beyşehir’e yeni bir çehre armağan etmiştir. Buraya kadar söylenenler ışığında XIX. yüzyılın ikinci yarısında Beyşehir’in her Osmanlı kenti gibi XVI. yüzyılda olduğundan çok daha önemli bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir (Muşmal, 2005: 28).

XVI. Yüzyılda Yerleşmeler: Claude Cahen'e (1984: 192) göre, Beyşehir kenti Selçuklular zamanında Karaleia kentinin yerinde kurulmuştur. Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad, Beyşehir gölü kıyısında Kubad-abad sarayını yaptıırken Beyşehir kentini de inşa ettirmiştir (Darkot, 1979: 689). Beyşehir kentinin adı belgelerde farklı adlarla yazılmıştır. Örneğin Konya'da Atabekiyye medresesi vakıfnamesinde kentin ismi Arapça "medin-i Süleymaniyye" olarak yazılmıştır. Bu isim zamanla Süleymanşehir veya Süleymanşehri'ne dönüşmüştür. Kuşkusuz Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey'in idari merkezi olmasından dolayı kente bu isim verilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 56). 1584 tarihli Konya Evkaf defteri'nde "el-medinetü's-Süleymaniyye el-Eşrefiyye" olarak yazılıdır. Beyşehir veya Beyşehri kelimeleri halk ağzında Begşer veya Begşar'a dönüşmüştür. Akkaoyunlu Uzun Hansan'ın Divriği ve Darende naiplerine gönderdiği 1464 tarihli mektupta kentin adı Bek-şar olarak yazılıdır. Şehrin adı el-Medine es-Süleymaniyye, el-Eşrefiyye, Süleymanşehir, Begşehir, Bekşehir, Beyşehri gibi değişik şekillerde geçer (Erdoğan, 1992: 84-188).

Osmanlı toplumu, yerleşim durumuna göre üç gruba ayrılıyordu: kentlerde oturan ve yöneticiler ile tüccar ve esnaftan oluşan şehirler, tarımla uğraşan köylüler, nihayet henüz tam olarak yerleşik hayata geçmemiş bulunan konar göçerler (Yediyıldız, 1994: 471). Beyşehir kaza merkezi ve Davgana kent karakterini taşımaktadır. Diğer 32 yerleşim birimi ise köy karakterindedir. Kaşaklı ve Cemaller köylerinde ise konar-göçerlerin oluşturduğu köylerdir. Bu köylerin dışında Anamas dağlarının eteklerinde konar-göçerler yaşamaktadır (Erdoğan, 2006: 68).

XVI. yüzyılda Beyşehir sancağı iki kazaya (Beyşehir ve Seydişehir) ayrılmış ve sınırları XVI. yüzyılın sonlarına kadar değişmeksizin kalmıştır. Sancağa sürekli iki kadı tayin edilmiştir. Biri Beyşehir şehrinde oturan Beyşehir kadısı; diğeri ise Seydişehir şehrinde oturan Seydişehir kadısıdır. Beyşehir kadılığı Yaylasun, Göçü, Kırelı, Yağan, Kaşaklı, Yenişehir ve Cezire nahiyelerinden oluşmaktadır. Nahiyeler, köy (karye) ve çiftliklere taksim edilmişti. Bu köy ve mezraların çoğu timarlılara tahsis edilmiş olduğundan dolayı her nahiyenin asayişinden o nahiyenin timar çeribaşısı (ser-asker veya subaşı) sorumlu tutulmuştur (Erdoğan, 2006: 69).

XVI. Yüzyıl Kentler: Tarih boyunca kentler, endüstri toplumunda olduğu gibi endüstri öncesi toplumlarda da, her zaman toplumun en devingen ögesi olmuş, toplum yaşantısında belirgin etkiler ve izler bırakmıştır (Aktüre, 1994: 1). Kentlerin nerede kurulacağı ve basit yerleşmelerden hangisinin daha yüksek bir siyasal ve mimari gelişime ulaşması için öncelikle ele alınması gerektiği konusunda verilecek kararı çeşitli etkenler belirlerdi. Bunda kuşkusuz doğal konum, stratejik ve ekonomik etkenler rol oynardı (Wycherley, 1993: 4).

Bağ bostan, bahçe gibi tarım birimleriyle elverişli olan ve bahçe ziraatının ağırlık kazandığı kasabalar, üretim hayatı farklı dağ ve ova köyleri arasında alışveriş yapılan bir pazar konumundaydı. Pazar yeri yanında kurulan cami, han, ılıca gibi kuruluşlar kasabaların canlanmasına sebep olmaktadır. Osmanlılar bu şekilde ortaya çıkan kasabalardan bazılarında cami, mektep, medrese, kütüphane, imaret, misafirhane, darüşşifa, çeşme sebil vb. birimlerden oluşan külliyeler kurmuşlardır. Böylece kültürel, sosyal ve ekonomik bir birlik teşkil eden mahalleler ve onlardan oluşan şehirler doğdu ve gelişti (Yediyıldız, 1994: 471).

Şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre on altıncı yüzyılda Anadolu'da kent nüfusları artmıştır (Erdoğan, 2006: 1321). XVI. yüzyıl'da Beyşehir Karaman Eyaleti kentleri içerisinde bin neferden aşağı vergi nüfusuna sahip orta nüfuslu Karaman kentlerinden biridir (Tablo 2).

Tablo 2. XVI. Yüzyılda Bazı Merkezlerin Kent Nüfusları (nefer olarak)

Kentler	1507 yılı	1518 yılı	1522 yılı	1524-63 yılı	1584 yılı
Konya	-	-	-	-	-
Beyşehir	427	426	418	471	603
Seydişehir	341	589	-	665	978
Larende	-	694	694	1175	2048
Ilgın	298	-	-	-	-
Akşehir	-	779	-	-	1757

Kaynak: Erdoğan, 2006. s: 341, Gümüştü, 2001:167.

XV. yüzyılın ortalarından önce Beyşehir kalesi diğer Anadolu kentlerinde yer alan kalelerde olduğu gibi önemini yitirmiştir. Bu durumun nedeni Osmanlı İmparatorluğunun Anadolu genelinde güvenliği tesis etmiş olmasıdır. Bu tarihlerden sonra ihtiyaca binaen kent mahalleleri kalenin dışına taşmaya başlamıştır. Beyşehir 1507'de mahalle sayısı on iki iken, 1584 on beş mahalleye ulaşmıştır (Erdoğan, 2006: 136-137).

Kentin nüfus yapısına bakıldığında, Konya kenti XVI. yüzyılın sonlarında kozmopolit yapısı (Rumlar, Yahudiler, Müslümanlar ve İranlılar/Acemler kentte iç içe yaşamaktadır) ile dikkati çekerken Beyşehir'in gayrimüslim nüfus barındırmağı görülmektedir (Erdoğan, 2006: 137).

XVI. yüzyıl sonlarına kadar Beyşehir kent merkezinde vuku bulan bu nüfus artışları neticesinde şehir merkezi fiziki olarak büyümüş, bununla birlikte kentte tarımsal üretim ve ticari faaliyetler de aynı oranda artmamıştır (Tablo 2). Beyşehir'in nüfusu % 50-200 arasında artmasına karşın, aynı tarihler arasında hububat üretiminde bir azalma gözlenmektedir. Nitekim Osmanlı tarihçisi Ronald C. Jennings'in Kayseri, Develi, Karahisar (Yeşilhisar), Ürgüp, Niğde, kentleri için ileri sürdüğü "on altıncı yüzyıl sonlarına doğru kentler etrafındaki bağ ve bahçe sayıları çoğalmasına rağmen sebze ve hububat üretimi düşmüştür" gözlemi, Beyşehir için de geçerlidir. Kısacası kent nüfusunun büyümesi hububat üretiminden çok hızlı olmuş ve kentler besin sıkıntısıyla yüz yüze gelmişlerdir (Erdoğan, 2006: 139).

XVI. Yüzyıl Köyler (Karyeler): Osmanlı ekonomisinin temeli tarıma dayalıydı, dolayısıyla nüfusun büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu. Bunlar tımar beyleri; tapu sistemine göre tam, yarım, veya daha az yer tasarruf eden çiftçi aileleri; mukataa ya da kesim denilen işletme biçimiyle yer işleyenler; mülk sahipleri; müsellemler; muaflar şeklinde gruplandırılabilir (Yediyıldız, 1994: 477). Köylerde yaşayanların büyük çoğunluğunu İnalçık'ın "çift-hane sistemi" diye adlandırdığı bir üretim biçimiyle, devletin kendilerine tahsis ettiği raiyyet çiftliklerini işleten köylü aileleri oluşturuyordu. Belirli bir tapu rejimine göre, köylü aile birliklerine tahsis edilen bu çiftlikler, satılamaz, hibe edilemez, fakat babadan oğula bir işletme olarak geçerdi. Köylü, kendi öküzü, sabanı ve tohumuyla bağımsız bir işletme ünitesi olarak toprağı kendisi işlerdi. Kanunların belirlediğı yükümlülükler dışında hiç kimse kendisine hiç bir iş yaptıramazdı. Bu bakımdan köylü hür ve bağımsızdı. Hakları devlet tarafından garantiye alınıyordu. Aksi halde çiftlik işletilemez, dolayısıyla sipahi dirliğide gerçekleşemezdi (İnalçık, 1999: 1-11).

Sancak nüfusunun çok büyük bir kısmı on altıncı yüzyıl süresince yerleşik ziraatçı köylülerden oluşmaktadır. Beyşehir sancağı ekilebilir topraklarının bolluğundan dolayı Selçuklular devrinden beri köylülerce yoğun bir şekilde iskan edilmiş bir sahaydı. Bu saha, birbirine oldukça yakın köylerle doluydu (Erdoğan, 2006: 139).

Osmanlıların köylü (reaya) olarak tanımladığı kişiler köylerde yaşayan, çiftçilik ve avcılık ile uğraşan imtiyazsız topluluklardı. Etnik kökenleri ve dinleri açısından incelenirse, on altıncı yüzyılda Beyşehir köylüleri (raiyyet), hür Müslüman Türkler ve köle kökenli İslamlaşmış ve Türkleşmiş olanlar; Hıristiyan Türkler (Karaman Rumları) olarak üç kümede sınıflanabilir. Farklı tahrirlerde yapılmış idari düzenlemeler dikkate alınmazsa, bu alan üzerinde, Göçü nahiyesinde 108 köy, Cezire nahiyesinde 6 köy, Yenişehir nahiyesinde 10 köy, Kaşaklı'da 17 köy, Yağan'da 23 köy, olmak üzere toplam 335 köy yer almaktadır. çok az sayıdaki köyün (yaklaşık 11 köy) köylüleri dışındakiler, hem etnik hem de dinleri açısından, Osmanlı hakimiyetinden önceki zamanlarda yerleştirilmiş Müslüman Türklerdir. Sancak nüfusunun büyük bir bölümünü bunlar oluşturur. Bunlar dışında, Feranez, Ulu Kilise, Kiçi Kilise, Suberde, Gököyük, Sopran, Şami çiftliği, Sergisaray, Karacaviran, gibi köylerde yine Osmanlı öncesinde yerleştirildikleri anlaşılan köle kökenli ortakçılar

bulunmaktaydı. Bu köleler aslında satın alma veya savaşlar yoluyla elde edilen esirlerdi ve hububat üretmeleri şartıyla hem Selçuklular hem de Karamanoğulları'nca bu köylerde yerleştirilmişler ve bir takım vergilerden muaf tutulmuşlardı. Osmanlı yöneticileri bunların imtiyazlı yapılarını değişmeksizin on altıncı yüzyılın ilk çeyreğine kadar korudular. Bunlar zamanla çevrelerindeki Müslüman hür köylülerden etkilenerak İslamlaştılar ve Türkleştiler (Erdoğru, 2006: 139-140).

Diğer ilgi çekici küme Hıristiyan hür Türk köylüleridir. Bunlar hakkında şimdiye değin pek çok nazariye ileri sürülmüştür. XVI. yüzyıl sonlarında, Kayseri, Karaman, Ermenek, Akşehir, Ürgüp, Karahisar, Niğde, Bor, Tarsus, Konya, Antalya, Alanya, Uluborlu, Egirdir ve Isparta kent merkezlerinde, Yahudi'lerden farklı olarak, gebr veya zimmi adını taşıyan ve kent nüfusu içerisinde çok düşük oranda bir yer işgal eden Ortodoks Hıristiyanlar (gayrimüslim) yaşamaktaydı. XI. ve XIV. yüzyıllara ait deliller ve yetersiz tarihi kaynaklar Karaman Hıristiyanlarının eskiden Rumca konuşan kişiler olduklarını desteklemektedir. Ankara, Antalya, Konya ve Amasya gibi kentler ilk zamanlarda Rumca konuşan Hıristiyanlarla meskundu. XII. ve XIII. yüzyıllarda, Selçuklu hakimiyetinde, çiftçi nüfusun asli unsuru hakikaten çoğunluğu Hıristiyanlardan ibaretti. Hıristiyan çiftçilerle, Türk topraklarının yeniden kolonizasyonu programı, on ikinci yüzyılda özellikle önemli idi. Vakıf Belgelerinin Hıristiyan köylülerin bağlarından bahsetmesi ilgi çekicidir. Gerçekten, Kapadokya ve Kilikya şarapları XIII. yüzyılın son yarısında çok ünlü olduğu kadar, XV. yüzyılda Beyşehir bölgesinin Hıristiyan köylülerce üretilmiş şarap da meşhurdu. Beyşehir ve Konya sancaklarına ait ne on beşinci yüzyıl Osmanlı belgeleri ne de on altıncı yüzyıl belgeleri bunların kiliselerinden ve başka bir dini ibadetgahlarından bahseder. Kısacası bunlar, kültür, dil ve etnik açıdan Türkleşmiş, ama dini açıdan Hıristiyanlığı benimsemiş kişilerdi (Erdoğru, 2006: 144-145).

Beyşehir kazası içinde altı köyde Kısıtvan, Davgana, Mada, Kesi, Girapa (Akburun) ve Milli köylerinin nüfusunun bir kısmı, on altıncı yüzyılın ilk yarısında, Hıristiyan Karaman Türkleri denilen kişiler yaşamaktaydı. Mili, Gesi ve Mada köylerinin bu gayri Müslim nüfus, Karaman vilayetinin pek çok gebr köyünde olduğu gibi, on altıncı yüzyılın ikinci yarısında İslamlaşmış bulunmaktaydı. 1584 yılında, hem Kısıtvan hem Girapa köyü, çok az oranda gebr nüfusu

barındırmaktaydı. Bunlar çoğunlukla köylerinde ziraatla uğraşmaktaydılar. Onlar mal ve çiftlikler edinmişlerdi. Büyük olasılıkla devşirmeler bunlardan alınmaktaydı. Nitekim merhum Uzunçarşılı, Maraş, Niğde, Kayseri ve Beyşehir sancaklarından Yeniçeri ocağı için oğlan devşirildiğine dair 1573 tarihli bir hükmü yayınlamıştır (Erdoğan, 2006: 146).

Mufassal defterlerde var olan verilerin bir takım eksiklikleri dikkate alınmazsa, temel olarak, Beyşehir sancağında köylü nüfusunun XVI. yüzyılın sonuna kadar büyük oranda arttığı ve XVII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren de azaldığı anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2006: 146).

Sancağın kimi nahiyeleri XVI. yüzyılın sonlarına doğru yüzde yüzden daha fazla bir nüfus artışına şahit olmuştur. Beyşehir'in nahiyeleri içinde sırasıyla Göçü, Kireli, Yenişehir, Kaşaklı, Yağan, Yaylasun ve Cezire en fazla nüfusa sahip nahiyelerdir. Seydişehir kadılığı içinde Gurugurum ve Bozkır en kalabalık nüfusa sahiptir. Bu yüksek nüfus artışlarını doğal bir artış kabul etmek pek mümkün gözükmemektedir. Kıtık, salgın hastalıklar özellikle 1565'de çıkan veba, Osmanlı İran savaşları ve Kıbrıs'a sürgünlere rağmen, böyle devasa nüfus artışı nasıl meydana geldiğinin yanıtını vermek gerçekten zordur. Köy nüfuslarının artmasının en önemli nedenlerinden biri iç ve dış göçlerdir. XVI. yüzyıl da Beyşehir sancağı içerisine başka sancaklardan göçlerin devamlı olduğu görülmektedir. Köylülerin kendi köylerinden başka bir köye göç etmelerinin en önemli nedeni ekilebilir toprakların yetersizliğidir. Birbirine yakın köyler arasında çok hareketli bir iç göç on altıncı yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Kendi köyünde ekecek toprağı olmayan fakir çiftçi köylüler, komşu köyde buldukları ekilebilir toprakları ekip biçmek için o köylere gitmek zorunda kalmışlar ve zamanla orada yerleşmişlerdir (Erdoğan, 2006: 148).

Köy nüfusunun artmasının diğer bir nedeni, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, devletçe konar göçerlerin köylerde iskan edilmesidir. Böylelikle konar göçerler hem itaat altına alınmış olacaklar hem de sancakta siyasi istikrar sağlanacaktı (Erdoğan, 2006: 145).

Beyşehir bölgesindeki köy isimlerinin çoğu Anadolu'nun diğer bölgelerindeki yer adları gibi Türkçe'dir (Muşmal, 2005: 30). Bunların birçoğu Oğuz boylarının

isimleridir (bkz., Gümüşçü 2002: 358-364). Beyşehir’de Avşar, Bayat, Kırıklı, Bayındır, köyleri bu duruma örnek gösterilebilir. Bununla birlikte bazı köylerin isimleri köyün kuruluşunda etkili olan kişilerden kaynaklanmaktadır. Bektemir, İsa, Mesutlar, Sadıkhacı, Ebü’lvefa, Yatağan, Hüseyinler köyleri bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bazı köylerin isimleri ise buldukları bölgenin coğrafi bir özelliğinden veya köyün hususiyetinden kaynaklanmaktadır. Bademli, Sarıköy, Karahisar, Karadiğın, Çukurkent, Ovacık, Karacaviran, Kuruca ve Yenişehir isimleri bu duruma örnek gösterilebilir. Bununla birlikte bazı köylerin isimleri ise antik dönemde kullanılan isimlerden ileri gelmektedir. Balkanda, Gurgurum, Üskerles, Kıstıfan, Homa, Davgana gibi köy isimleri Türkçe değildir (Erdoğan, 2006: 117).

Erdoğan, göl taşkınlarını XVI. yüzyılda köylerin terk edilmesinde önemli bir sebep olarak göstermektedir. Bu yüzyılda, Zaviyecik (Zeyve) Milli ve Yarangümü gibi göl kenarında bulunan köyler bu taşkınlardan ciddi zarar görmüşlerdir. Göl sularının yükselmesi bu köylerde yaşayan ahalinin arazilerini ve evlerini sular altında bırakmaktadır. Bu sebeple adı geçen köy sakinleri köylerini terk etmek zorunda kalmıştır (Erdoğan, 2006: 115).

Bu taşkınlar ve bataklıklar XX. yüzyılda da etkisini sürdürmekte ve köylerin iskân sahasında çok ciddi tehditler oluşturmaktadır. XX. yüzyılın başlarında Beyşehir Çayı’nın gölden çıkış noktasına yapılmakta olan köprü inşası sırasında kapakların kapatılması sonucunda yükselen su sebebiyle İçerişehir Mahallesi’nde 1500 dönümden fazla arazi ile gölün doğu kıyılarında yerleşmiş olan Akburun Köyü’nde 2 ve Tolca ve Kıstıfan Köyleri’nde 3 hane su altında kalmıştır. Bu tarihlerde Hordu Köyü’nde ise 25 hane baskın tehdidi altında bulunuyordu. Köprü inşasının bitmesinden sonrada sel tehdidinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple 1925 yılında gölün doğu sahillerinde bulunan Çiftlik, Kıstıfan, Akburun ve Hordu köylerinin göl suları ve bataklıkların tehdidi sebebiyle civar mahallere nakledilmesi ve bu mahallerde evlerinin yeniden inşa edilmesi amacıyla 6000 liralık bir tahsisat yapılması kararlaştırılmıştır. Bu köylerin o tarihte başka mahallere nakledilip edilmediği hakkında kesin bir bilgiye tesadüf edilmemişse de, bu köylerde yaşayan halk tarafından adı geçen köylerin birkaç defa yer değiştirdiği rivayet edilmektedir (Muşmal, 2005: 32).

XVI. Yüzyıl Dönemlik (Mevsimlik) Yerleşmeler: Kent ve köy toplumlarından farklı bir yapıya sahip olan konar-göçerler, Osmanlı kaynaklarında rastlanan daha doğru bir ifade ile konar-göçerler veya yörükler merkezi hükümetin kontrolünden mümkün olduğunca bağımsız olmakla beraber, yine de kendileri için düzenlenmiş kanunlar çerçevesinde bir hayat sürüyorlardı (Yediyıldız, 1994: 480).

Konar-göçerlerin asıl işleri hayvancılıktı. Şehirlerin et, yağ, yoğurt, tereyağı, ve peynir ihtiyaçlarının çoğunu bunlar karşılardı. Kışları avcılık yaparlardı. Çok az miktarda tarımla uğraşıyorlardı. Sefer yolları üzerinde bulunanlardan geçici askeri hizmete alınanlar oluyordu. Bazı oymaklar devlet için ok ve yay imal ederlerdi. Aşiretlerden ayrıca yol ve kavşakların ve dağ geçitlerinin korunmasında, yol yapımı ve onarımında, köprü, kale ve liman yapımlarında ve kervanların korunmasında yararlanılırdı. Şehir ve deniz yakınlarında yaşayanlar donanma için malzeme sağlamak ve gemi yapımına yardım etmek zorundaydılar (Yediyıldız, 1994: 480).

XVI. yüzyıl Osmanlı vesikalarında, Karaman vilayetinde ziraat ile uğraşmayan ve konar-göçer bir hayat tarzına sahip cemaatlere Osmanlılar Yörük demişlerdir. Bunlar hayvancılıkla uğraşan gezici cemaatlerdir. Ancak Karaman kanunnamelerinde yer alan kimi pasajlar, bu açıklamaya yeni kimi açıklamaları eklemektedir. Bunlara göre, “Yörük” kelimesi on altıncı yüzyılın sonlarına doğru, yukarıdaki açıklamaya ek olarak, ziraat ehli olan, ziraatla uğraşan, bağlar ve bahçeler edinen ve hatta ticaretle uğraşan kişiler anlamındadır (Erdoğan, 2006: 494-496).

1466 tarihli Müsellem defterinde Yenişehir, Kireli ve özellikle Kaşaklı nahiyelerinde yaşayan kimi köylülerin aslında “Yörük” olduğu yazılmıştır. Yörükler, Beyşehir sancak nüfusu içerisinde önemsenmeyecek kadar az bir nüfusa sahip olmuşlardır. Bunların kurdukları ve yaşadıkları köylerden sadece Cemeller köyü varlığını günümüze kadar devam ettirebilmiştir. Hayat şekilleri ve siyasi tercihleri bakımından Yörük olarak adlandırabileceğimiz konar göçer kimi cemaatler Bozkır, Kaşaklı ve Yenişehir nahiyelerinde bulunmaktaydı. Bunlar, 1584 yılında bile yerleşik hayata geçmiş değillerdi. Bunlar geleneksel yaşam biçimlerini devam ettiren Alaiyeli Tuğrul, Süle, Ağzıaçıklı, Akbayındırlı, Umurbeyli, Gencek, Seriki, ve Kızıllı adlı cemaatlerdir (Erdoğan, 2006: 152-153).

Osmanlı idarecilerince yörük olarak resmen tanımlanmayan, ancak sancak sınırları içerisinde konar göçer bir hayat yaşadıkları anlaşılan bir küme de haymanalardır. Bunlar olasılıkla Atçeken cemaatlerdir. Aslında ne Karamanoğulları zamanında ne de 1584'e kadarki Osmanlı egemenliği zamanında, sancak içerisinde haymanalara rastlanıyor. Bu durum büyük olasılıkla on altıncı yüzyılın sonlarına doğru vuku bulan konar göçerleri yerleştirme politikasından dolayı olmalıdır. Beyşehir sancağı içerisinde görülenler, Afyonkarahisar ve Sultanönü sancaklarından sancak içerisine serpintiler olmalıdır (Erdoğan, 2006: 154-155).

Yörük cemaatlerinin nüfusları sancak nüfusu içerisinde önemsenmeyecek kadar azdı. Beyşehir Sancağı cemaatlerin ya yaylağı ya da yaylaklarının yolları üzerinde bulunmasından dolayı, özellikle bahar ve yaz aylarında, yoğun bir konar göçer nüfusun baskısına maruz kalmaktaydı. Örneğin Alanya'dan gelen aşiretler Bozkır yaylalarına çıkmaktaydılar. Alanya Yörüklerinin, Alanyalı Tuğrul cemaatinin ve reayasının yaylağı Bozkır nahiyesinde yer almaktaydı. Manavgat civarından gelen Seriki cemaatinin yaylağı Kaşaklı nahiyesindeydi. Teke'den gelen Kızıllı ve Satılmış cemaatinin yaylağı ise Kaşaklı nahiyesindeydi (Erdoğan, 2006: 153).

1.2. TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE YERLEŞMELER

XIX. yüzyılda sınırları sürekli olarak değişen ve küçülen Osmanlı İmparatorluğu kaybettiği topraklardan sürekli göç almıştır. Buna bağlı olarak Anadolu'nun nüfusu gerek göçmenler ve gerekse nüfus artış hızının azda olsa yükselmesine bağlı olarak, nüfus sürekli artmıştır. XIX. yüzyılda Anadolu'nun sadece nüfusu artmamış aynı zamanda kentleşme oranı da yükselmiştir. Ülkenin dış pazarlara açılması, ulaştırma ve teknolojinin gelişmesi daha yüksek oranda kentleşmeye olanak sağlamıştır. Anadolu'da kentli nüfus oranı XVI. yüzyılın % 9'luk düzeyini aşarak % 25 düzeyine ulaşmıştır. Bu dönemde özellikle dış ticarete bağlı liman kentleri hızla büyümüş ve yeni liman kentleri doğmuştur. XIX. yüzyılda sadece kentsel yerleşmelerin dağılımında değil, aynı zamanda kırsal yerleşmelerin dağılımında da değişimler meydana gelmiştir. XVI. yüzyılda bile sınırlı olan ova köyleri, XVII. ve XVIII. yüzyılların karışıklıklar döneminde sonrasında iyice azalmış, yamaç ve dağ köyleri hakim tür haline gelmiştir. 19. yüzyılda liman kentlerinin aracılığıyla tarımın dış ticarete açılması, ovalardaki toprakların ekime açılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan merkezi denetimi yeniden kurmak isteyen XIX. yüzyıl yöneticileri göçerleri yerleştirmeyi denetimin kurulmasında önemli bir adım olarak görmüşlerdir. Bu iki etki bir arada çalışarak göçerlerin Konya, Adana ve diğer kıyı ovalarına yerleştirilmelerine neden olmuştur (Tekeli, 1994: 878-881).

Temettuat defterlerinde Beyşehir kazası ve mahalleleri “Nefsi kaza-i mezbur mahalle-i şehir” şeklinde geçmektedir(Bkz. Ek 2). “Nefs” kelimesi, Beyşehir'in kendisi anlamına geldiği gibi Beyşehir şehri anlamına da gelmektedir. Köylerde geçen “karye” kelimesi ise o yerleşmenin “köy” olduğunu ifade etmektedir. Yerleşme isimlerinin önüne yazılan bu ifadeler değişirse o yerleşmenin fonksiyon türünün de değiştiğini göstermektedir.

İncelenen Temettuat defterlerine göre 1840 yılında Beyşehir kazası toplamda 35 yerleşim biriminden oluşmaktadır. Bunlardan ikisi kent yerleşmesidir. Bu kent yerleşmeleri Beyşehir ve Davgana'dır. Davgana karye olarak kaydedilmesine rağmen bir çok açıdan kentsel bir karakter taşımaktadır. Öncelikle fonksiyonel olarak insanların çoğu hizmet ve sanayi sektöründe çalışmaktadır. Nüfus olarak da Beyşehir

kentinden fazla bir nüfusa sahiptir. Her iki merkezin de 4 mahallesi vardır. Ayrıca her iki yerleşim merkezinde de medrese vardır. İşte bu sebeplerden dolayı çalışmanın ilerleyen bölümlerinde iki adet kentsel yerleşme (Beyşehir Kenti ve Davgana Kasabası) ve geri kalan 33 yerleşim birimi ise köy yerleşmesi olarak değerlendirilecektir. Daha önce de ifade edildiği üzere köy sayıları zamanla artmış ya da idari değişiklikten dolayı farklı bir merkeze bağlanmış olsa dahi bu yerleşmeler değişimi ortaya koymak ve kıyaslama yapabilmek amacıyla 1935 yılına kadar getirilmiştir.

1.2.1. Kentler

Bir yerleşme merkezinin kent olabilmesi için; nüfusunun nisbeten fazla olması, idari, hukuki, ve/veya askeri bir statüsünün olması, en önemlisi tarımsal faaliyetlere bakarak tarım dışı faaliyetlerin daha önemli olması gereklidir. Osmanlı Döneminde bu karakterdeki yerleşme merkezleri defterlere genellikle “nefs” olarak kaydedilmiştir (Gümüşçü, 2006: 76). Araştırma sahasında “nefs” olarak kaydedilen tek yerleşim merkezi Beyşehir’dir. Ancak nüfus, sanayi ve hizmet sektörlerindeki durumuna bakarak bu çalışma da Davgana’da kent yerleşmesi olarak kabul edilmiştir.

1.2.1.1. Beyşehir Kenti (Nefs-i Beyşehir)

Beyşehir ve çevresi yerleşmenin evrimi bölümünde ifade edildiği üzere Neolitik devirden itibaren yerleşmeye sahne olmuş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Binlerce yıldır bu alanın yerleşim alanı olarak seçilmesi tesadüfi bir durum değildir. Özellikle merkezinde yer alan göl, su kaynakları, ova kenarında akarsuların getirdiği ve göl kıyısındaki verimli kıyı ovalarının varlığı bu alanın yerleşim merkezi olarak seçilmesinde önemli bir etken olduğundan hiç şüphe yoktur.

Nitekim Hütteroth (1982: 170 akt. Gümüşçü, 2001: 68), “Türkiye’de hemen hemen bütün havzalar içinde, sulanabilen sahalar, insan yerleşmesi için en uygun şartları taşımaktadır. Havzaların tamamında, sulanabilen sahalar içinde havzaya hakim bir yerleşim merkezi bulunur. Bu merkezlerin kuruluş noktaları en iyi seçilmiş yerlerde olduğundan, buralar çok erken dönemlerden beri yerleşme için kullanıla gelmiştir” demektedir. Osmanlı dönemi yerleşmeleri, kurucuları olan Roma ve Bizans (ve daha önceki kurucuları), öncülleri arasında bir devamlılık söz konusudur (Faroqhi, 2006: 107). Beyşehir böyle bir merkez ve uygun doğal koşulları sebebiyle tarihin her safhasında yerleşim merkezi olarak tercih edilmiştir.

Doğu şehirleri, bu arada Anadolu şehirleri, sulama ile ürün artışına izin verecek su boylarındaki tarım alanlarında ortaya çıkmış (Tuna, 1987: 119) olup Orta Anadolu için de bu geçerlidir. Özellikle Toroslar’ın kuzey etekleri düşünüldüğünde, bütün önemli yerleşme merkezlerinin -en eski devirlerden beri- mutlaka Toroslar’dan inen bir akarsuyun kenarına (veya bir göl yakınına) kurulduğu hemen dikkati çeker. Batıdan doğuya doğru bu özellikteki önemli yerleşme merkezlerini şöyle sıralamak

mümkündür. Akşehir-Tekke Çayı, Akşehir Gölü; Beyşehir-Beyşehir Gölü; Seydişehir-Suğla Gölü, Konya-Meram Çayı; Larende-Fisandon Çayı ve Deliçay; Ereğli-İvriz Çayı, üzeri veya yakınına kurulmuştur. Adı geçen merkezlerin binlerce yıldır yerleşmeye açık olduğuna bakılırsa kurak Orta Anadolu Bölgesinde (yaz kuraklığının egemen olduğu Türkiye'nin büyük bir bölümünde) suyun önemi daha iyi anlaşılacaktır (Gümüşçü, 2001: 68).

Özellikle güneyde Toroslar kuzeyde Sultan dağları arasında kalan bu saha güvenlik açısından da önemli özelliğe sahiptir. İnsanlar gerideki Anamas dağları veya Sultan dağları yerine verimli olan üretim yapabilecekleri, düz alanları yani, göl kenarındaki düzlükleri tercih etmiştir. Gerektiği durumlarda Güneyde yer alan dağlık alan (Anamas dağları) düşman tehlikesinden kaçıp kurtulmak için de ayrı bir öneme sahiptir. Beyşehir kentinin kurulmasında ulaşımın da etkisinden söz etmek mümkündür. Antalya, Konya ve Isparta merkezlerinin birleşme noktasında olması Beyşehir'e yerleşilmesinde tercih nedeni olabilir.

Selçuklu şehirlerinde olduğu gibi, Osmanlı şehirlerinde de “cami”, yani “Mescid'ül-Cuma”nın önemli bir yeri vardır. Cuma mescidi, şehir halkının Cuma ve bayram günlerinde bir araya gelip, kaynaşmasını sağlayan mekanlardır (Baykara, 1999: 529).

Bir şehir onu çevreleyen bölge ve diğer kasabalarla etkileşim halinde olmadığı sürece var olamaz. Her bir kasaba ya da şehir merkezi, bir yerleşim yeri olarak, bağlı olduğu çevre-arka bölgeyle (hinterland ile) birlikte mütalaa edilebilir. Büyük kasabaların arka bölgeleri, her birinin sahip olduğu ticari ve idari görevler ve kendi zirai arka bölgeleriyle, daha küçük merkezlerden meydana gelir. Kalabalık nüfuslu kasaba ve şehirler, küçük kasaba ve köylerden oluşan geniş alanlar oluşturma eğilimindedir; bunun karşılığında kasaba ve şehirlerin yiyecek ihtiyacını gidermek için daha büyük arka bölgelere ihtiyaç duyacaktır (Faroqhi, 2006: 17).

Beyşehir çevresine göre ticari olarak da bir merkez olma özelliği taşımaktadır. Köylerden gelen ürünler Beyşehir pazarında satılmaktadır. Ayrıca köylerden gelen kişiler burada ihtiyaçlarını temin etmektedir. Beyşehir pazarının oldukça önemli bir pazar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim XIX. yy. sonlarında A.

Cevad, Beyşehir pazarının cumartesi günleri kurulduğunu ve pazarda 200.000 kuruştan fazla alışveriş yapıldığını ifade etmektedir (Cevad, 1895: 188).

Beyşehir Cuma camisi Eşrefoğlu Süleyman Bey kale içindeki Camii'dir (Foto 7). Bu caminin dışında yapılan mescidler şehrin muhtelif semt ve mahallerine dağılmıştır.

Foto 7. Beyşehir Eşrefoğlu Camii.

Foto 8. Beyşehir Kale Kapısı

Osmanlı şehrindeki kale, genellikle Osmanlı öncesi dönemden kalmadır. Ama Celali isyanları sırasında birçok Anadolu şehrinde kaleler tamir edilerek yeniden kullanıma sunulmuştur (Gümüüşü, 2001: 77). Şehrin temel işlevi, sakinlerini korumak olduğundan, buradaki kale Türk şehir iskanının başlangıcındaki en mühim faktördür. Kale ile şehir arasındaki ilişkiler sebebiyle, XI. yüzyıl sonlarında Türk asker ve komutanlar tarafından alınan eski Bizans şehirlerine/kale-şehirlerine Türk asker ve komutanlar ailesiyle yerleşmeye başlamışlardır. Bir kısım Türklerin yerleşmesiyle başlayan bu süreç Alaaddin Keykubad zamanında (1220-1237) doruk noktaya ulaşmış bulunuyordu. Böylelikle Orta Anadolu'da yeralan Bizans kale-şehirleri, birer Selçuklu Türk şehri olarak devam etmiştir (Baykara, 1999: 530). Osmanlı şehri için çok önemli bir unsur olan kale, şehri, kalenin içi ve kalenin dışı olarak kabaca ikiye ayırmaktadır. Kale içi şehrin asıl oturduğu yer olup bu da ikiye ayrılır. Kale içinde; yöneticilerin oturduğu ve yönetim işlevlerin yer aldığı ve ileri gelenlerin oturduğu kesim bulunmaktadır. Kalenin dışında kalan "kale altı" denilen kısımda ise daha çok yerleşmemiş ticaret faaliyetleri yer alıyordu (Tekeli, 1982: 17).

Beyşehir Kalesi gölünün güneydoğusunda Beyşehir kanalının batısında yer almaktadır. Bugün Beyşehir kalesinin sadece kuzeyde ki kapısı kalmıştır (Foto 8). Konyalı tarafından, kuzeyde yer alan bu kapının önünde kaleyi tamamen

kuşatan göl seviyesinin altında içi daima su dolu bir hendeğin yer aldığını söylemektedir. Ayrıca kalenin ehmedek ismi verilen iç kalesinin göl tarafında yer aldığını ve buradan göle bir kapı açıldığını ifade etmektedir. Kale karaya seyyar bir köprü ile bağlanıyordu. Kale özellikle Anadolu Selçuklularının yıkılma tehlikesi belirlediği senelerde daha çok İlhanlılara istiklal hazırlıklarına başlayan komşu beyliklere karşı yapılmıştır. Kale içinde düşman tarafından sarıldığı zaman göle ulaşmak için göle açılan bir yeraltı kapısı/dehliz bir de doğu tarafına çıkan bir dehlizi vardı. Kale içinde Eşrefoğlu camisi ve sübaşı mescid ve medresesi vardır. Kale kapısının girişinde yer alan zaviye ve mescid kaymamakam Abdünnafi tarafından yıktırılmıştır (Konyalı,1991: 199).

Kalenin kuzeye açılan kapısı üzerinde üç kitabe vardır. Soldaki kitabe ilk inşa kitabesidir. Üzerinde şu ibare yazılıdır: “bi-imareti hezihil kal-atül mübareketü fi eyyam, sultanül-a’zam gıyased-dünya veddin, mesud bin keykavus halidüllah meilkel emirulmuazzami seyfüddin, süleyman bin eşrefezzallah-ül-imareti fi cemaziyel üla fi seneti tisa ve semanine ve sitmaye”. Bu ibare dilimize şöyle çevrilir: bu mübarek kalenin yapılması 689 yılı Cumadelulasında yüce sultan din ve dünyanın yardımcısı Keyhüsrev oğlu Keykavus’un Allah mülkini ebedi kılsın- sultanlık günlerinde büyük emir Eşref oğlu seyfeddin Süleyman- Allah yardımcılarını aziz eylesün-emretti. Kalenin Selçuklu hükümdarlarından Keyhüsrev’in oğlu Keykavus’un hükümdarlığı zamanında 1290 yılında Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman bey tarafından yapıldığı ifade edilmektedir. İkinci kitabe’de anlaşıldığına göre kale I. Ahmed zamanında 1605 yılında tamir görnüştür. İkinci kitabenin altında yer alan üçüncü kitabede ise 1545 yılında Kanuni döneminde tamir gördüğü anlaşılmaktadır (Konyalı, 1991: 199).

Yakın tarihe kadar kalenin sadece doğu kısmını oluşturan (bugünkü Eşrefoğlu İlkokulu bahçe duvarı altında kalan yer) kalıntıları izlenebilmekte idi (Foto 8). Eşrefoğlu İlköğretim Okuluna yapılan ilave sırasında mezkûr kalıntılar da ortadan kaldırılmıştır. Böylece kaleye ait emareler büyük oranda ortadan kalkmıştır. Beyşehir Kalesi’nde yapılan temizlik çalışmaları esnasında, bedestenin 35 m kuzeyinde, yeraltı geçidi (dromos) olarak adlandırılan dehlizle karşılaşmıştır. Moloz taş ile inşa edilen 0,90 m genişliğinde ve 2,50 m yüksekliğindeki dehliz, yaklaşık 0,50x1,60 m ebatlarındaki sal taşları ile kapatılmıştır. Sadece birkaç noktadan açılan sondajlarla

dromosun yönlerinin tayin edilmesi oldukça güç görünmektedir. Dromosa, belli aralıklarla, yarım yuvarlak bekleme mekânları ilave edilerek mekân içinde sıkışıklığın bir nebze olsun rahatlatılması sağlanmıştır (Çaycı, 2011).

Beyşehir, 1864'teki İdare-i Vilayet Islahatı'ndan sonra Konya Vilayetine bağlı bir kaza hâline getirilmiştir (Sezgin, 2011).

1.2.1.2. Davgana Kasabası

Davgana ile ilgili olarak Konyalı II. Beyazid Döneminde Beyşehir Sancağı, Göçü nahiyesine bağlıdır. Davgananın Konya'daki Osmanlı şehzadesinin hassı idi. 107 haneye sahip olan Davgana'da 133 möükellef erkekten 37'si Müslüman geriye kalanlar ise Hıristiyandı. Sapsız, uzun boğazlı, sülün endamlı testilerine buranın adı ile Davgana denilmekteydi (Konyalı, 1991: 317).

Davgana Temettuat defterlerinde karye olarak kaydedilmiştir. Ancak daha öncede ifade edildiği üzere fonksiyonları açısından ve demografik açıdan şehir niteliği taşımasından dolayı kentsel bir yerleşme, daha doğrusu kasaba olarak kabul edilmiştir. Davgana, XVI. yüzyılda Beyşehir Sancağı, Göçü Nahiyesine bağlı olan bir köydür (Erdoğan, 2006: 71). 1840 ve 1845 yıllarında kentin dört mahallesi vardır. Cami-i Kebir, Yenice, Sokakbaşı ve Aşağı mahallerinden oluşmaktadır.

XIX. Yüzyılda Kentsel Dönüşüm: Osmanlı kentleri XVI. yüzyılda bir dönüşüm geçirdiği gibi XIX. yüzyılda da bir dönüşüm yaşamışlardır. XVI. yüzyıl öncesinde Osmanlı kentlerinin biçimi (yukarıda da ifade edildiği üzere), çok uzun sürelerden beri Ortadoğu kentlerinde görüle gelmekte olan biçimin bir benzeridir. Kabaca kalenin içi ve dışı olarak iki bölüme ayrılır. Kalenin içinde asıl kent bulunmaktadır ve yine ikiye ayrılmıştır. Burada yöneticilerin oturduğu ve yönetim işlevlerinin yer aldığı bir iç kale vardır. Kalenin iç kale dışındaki kesiminde zanaat faaliyetleri yer almakta ve kentin ileri gelenleri oturmaktadır. Kalenin dışında ve “kale altı” denilen kısımda ise daha çok pazarlar vb. yerleşik olmayan ticari faaliyetler sürdürülüyordu. XVI. yüzyılda bir yandan Osmanlı kentlerindeki nüfus artışı diğer taraftan dünya ticaretinde “gezginci tüccar”ın önemini kaybedip “yerleşik tüccar”ın ortaya çıkmasıyla “kale altı” olarak isimlendirilen yerlerdeki yerleşik olmayan ticari faaliyetlerin sona erdiği ve bu faaliyetin “bedestenler” içinde geliştiği görülmektedir. Bedestenlerin çevresinde belirli bir üretim dallarında ve ticaret ile hizmet faaliyetlerinde uzmanlaşan sokaklar oluşmuştur. Böylece kentin yapılaşması şehir dışına taşmış ve yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır. Söz konusu mahalleler sınıfsal olarak değil, toplumdaki etnik ve dini gruplara göre farklılaşma göstermiştir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kentin yapısında önemli bir değişme olmamıştır. Sadece askeri sınıfın önemini kaybetmesi ve âyanın yükselmesi sonucu iç kale boşalmıştır. Ayanın konakları merkezin yakınında yer almıştır. XIX. yüzyıla gelindiği zaman Osmanlı kentleri yeni bir dönüşüm yaşamıştır. XIX. yüzyılda içine girilen yeni kapitalist iş ilişkileri çerçevesinde, XVI. yüzyılda oluştuğunu gördüğümüz bedesten etrafındaki merkez yetersiz kalmış ve bu merkezin yanında –yeni ilişkilerinin gerektirdiği yeni bir merkezi iş alanı oluşmuştur. Osmanlı kentinin ikili bir merkezi iş alanı yaratmasının altında şu dört neden yatmaktadır: birinci neden; kentin çevresi ile olan ilişki biçiminde ve haberleşme kanallarında değişmeye bağlı olarak, XVI. yüzyıl kervansaray, hanları farklılaşarak istasyon, antrepo ve otel haline geliyordu. İkinci neden; imparatorluğun dış ticaret ve yabancı sermayeye açılışı, yabancı sermayenin finansman kurumlarını gerektirmesiyle, artık kentin saygınlığı yüksek iş merkezi bedestenler yerini, bankalar ve iş hanları almıştır. Üçüncü neden ise Tanzimat’ın getirdiği yeni bürokrasiden kaynaklanıyordu. Devlet işleri askeri sınıf

üyelerinin konaklarında değil, kent merkezindeki devlet dairelerinde görülüyordu. Böylelikle kent merkezindeki idari yapılar yeni çekim noktasını oluşturuyordu. Dördüncü neden kent merkezlerinde yenilik, yeni ekonomik ilişkiler içinde batı kültürüne yönelmenin getirdiği tüketim kalıplarına bağlı olarak ortaya çıkan, lüks tüketim dükkanları, tiyatrolar, eğlence yerleri vb.

XVI. yüzyılda Osmanlı'nın yaşadığı değişim yavaştır, yeni kurumlar eskilerini tasfiye edememiştir. Bunun kent merkezine yansımaları ikili bir merkez yapısının doğmasına neden olmuştur. Yerleşmenin fiziksel dokusunda da bir takım değişiklikler olmuştur. Çıkamaz ve dar sokaklı, yüksek yoğunluklu kent dokusunda değişimler başlamıştır. Özellikle atlı arabanın girmesi kent dokusunda önemli değişikliğe neden olmuştur. Bazı kentlerde dış kale duvarları yıkılmış ve kentler kolayca yayılabilmektedir. Bu yayılma ovalara doğru olmaktadır. Hem ovalarda bazı bataklıkların kurutulması buna olanak vermekte hem de yeni giren ulaşım teknolojisi için bu alanlardaki gelişme istenilir olmaktadır. XIX. yüzyıl kent dokularındaki dönüşümü hızlandıran etken yangınlardır. Ahşap binalarda meydana gelen büyük yangınlar yeni dokuya geçişi hızlandırmaktadır. Artık bu yeni yapıların kâğıt yapılardan olması özendirilmektedir. Böylece daha kalıcı bir kent dokusu ortaya çıkmaktadır. Süreç içerisinde kentlerde yeşil alanlar “belediye parkları” oluşturulmaya başlanmıştır. Ulaşım imkanlarının gelişmesine bağlı olarak kentin yakın çevresi ile olan ilişkisi artmış, banliyöler oluşmuştur. Özellikle üst sınıflarda yazlık evin kent dışında olduğu ve kışlık evin kentte olduğu bir yaşantı biçimi ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyıl kentin içinde olduğu gibi yakın çevresinde de (mesire alanları vb.) önemli değişimlerle yol açmıştır (Tekeli, 1994: 881-883).

XIX. yüzyılda Beyşehir kentinde ne gibi mal ve hizmetlerin üretildiğini ve hangi pazarların bulunduğunu ancak, belgelerden yola çıkarak “kanıtlamak” mümkündür. Bu konuda bize yol gösteren başlıca ipuçları ise, kentte yürütülen faaliyetlerden alınan vergiler ile mahalle isimleridir (Gümüşçü: 2001: 79).

Beyşehirde bulunan bazı mahalleler, orada yapılan faaliyetten ismini almıştır. Buna en güzel örnek Dalyan mahallesi'dir. Bu mahallede balıkçılık yapıldığı için bu isim verilmiştir. Nitekim Muşmal'ın naklettiği bir kaynaktan bu alan ile ilgili aynen şu ifadeler kullanılmıştır. “...Beyşehir kasaba merkezinin

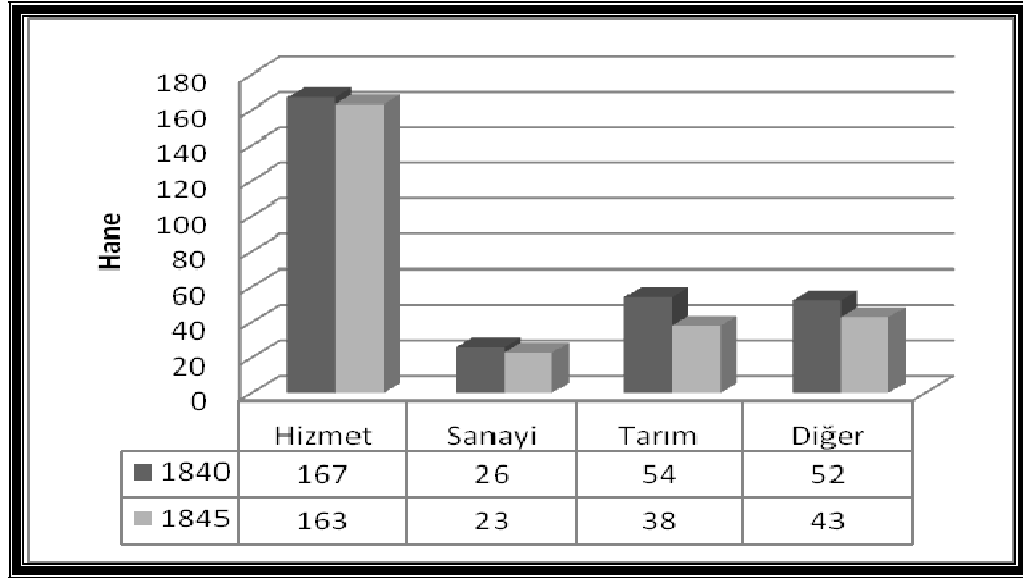
kenarında balık avına mahsus olan dalyanın kötü havaya sebep olduğundan kasabadan 1 saat uzak mahalde kurulmasıyla birlikte buradaki durgun suların akıtılması gereğinin teftiş heyetinde bulunan sıhhiye müfettişlerince de tasdik edilmiş olduğu...” (Muşmal, 2005: 85). Bu ifadeden anlaşıldığı üzere bu mahallede balıkçılık faaliyeti yapılmaktadır. Her ne kadar Temettuat defterlerinde balıkçılıktan alınan vergi defterlerde yoksa da merkezinde göl olan bu sahada balıkçılık yapıldığından hiç şüphe yoktur. Nitekim XVI. yüzyılda Beyşehir kazasında balıkçılıktan gelir sahibi olan mahalleler ve köyler söz konusudur. Beyşehir sancağında 1584 yılında balık vergisi ödeyen köylerin sayısı 58’dir. Afşar, Çivril, Devletşah, Hocacihan Çiftliği, İğdir, Bektemür, Kiçihoma ve Karahisar köyleri Beyşehir Çayı etrafında kümelenmiş ve balıkçılıkla meşgul olan Göçü Nahiyesi’ne bağlı köylerdir. Cezire Nahiyesi’nde yer alan Mili, Akburun, Zaviyecik, Kıstıfan ve Gesi isimli köyler Beyşehir Gölü’nün kıyılarında yer almalarından dolayı balıkçılıkla doğrudan ilgilidiler. Keza Şehirköy, Savcılar, Salur, Bayındır, Oğulbeyler ve Manastır göl çevresinde yer alan balıkçı köyleridir. Bölgede balıkçılığın antik dönemden itibaren yapıldığı ve balığın özellikle fakir insanların en önemli gıdası olduğu ifade edilmektedir (Muşmal, 2005: 300).

Kent merkezinde yapılan diğer faaliyetlere bakıldığı zaman hizmet sektöründe çalışanların fazlalığı hemen dikkati çekmektedir. Bunlar berber, nalbant, mukayyit, hancı, esnaf, saki (sucu), ekmekçi, attar, kahveveci, sarac, dülger (marangoz), leblebici, bezzaz, bahçıvan, münadi, müderris, manav, duhancı (tütüncü), kalaycı, mahkeme katibi, manav, hattat, teymürcü (demirci), tüccar, göncü (deri işleri ile ilgilenen), terzi gibi meslekleri icra etmektedirler. Bu mesleklerin dışında çiftçiler ameleler ve rençberler de yer almaktadır.

Beyşehir kentinde Temettuat defterlerine göre “hammadde üretimi, mamül madde üretimi ve hizmet üretimi” şeklinde üçe ayrılarak bir değerlendirme yapılırsa şöyle bir manzara ortaya çıkmaktadır. Hammadde üretimi içine tarımsal ve hayvansal üretim; bağ, bahçe, bostan, meyve, kovan, ağnam (koyun, keçi türleri) ilgili kalemler buraya girmektedir. Hammaddeyi alıp mamul madde haline getiren faaliyetler arasında; değirmen, bezzazlık (kumaş satan kişi, manifaturacı), ekmekçi, teymürcü (demirci) dükkanları, dülgerlik (marangozluk) gibi meslek grupları girmektedir. Geriye kalan diğer kalemler ise doğrudan ya da dolaylı

olarak hizmet sektörüne girmektedir. Bunlara ise manav, münadi, kahveci, hattat, katip, muhtar vb. meslek grupları girmektedir.

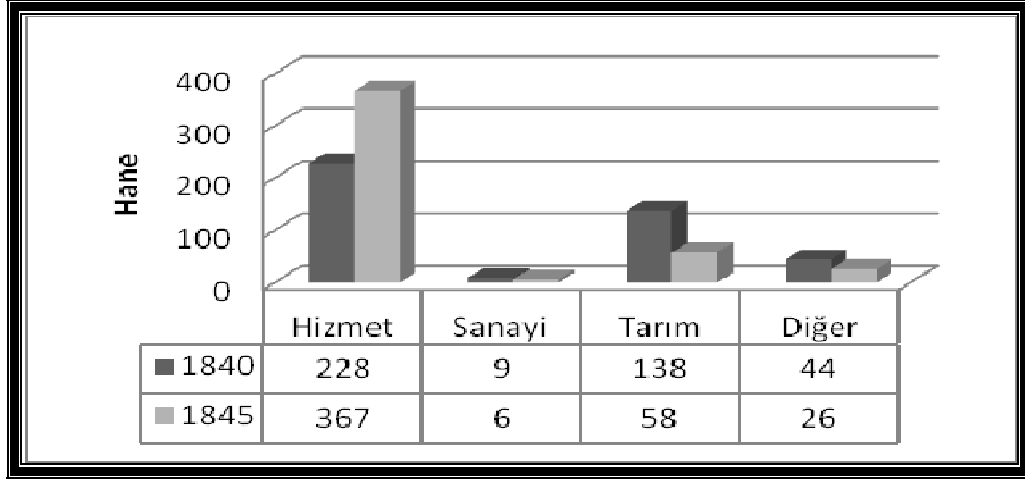
Grafik 3. Beyşehir Kentinde Hanelerin sektörel Dağılımı (1840-1845)

Kaynak: Beyşehir Kenti Temettuat Defterleri (1840-45).

1840 yılında Beyşehir kentinde nüfusun % 56'sı hizmet sektöründe, % 9'u sanayi sektöründe, % 18'i tarım sektöründe faaliyet göstermektedir (Grafik 3). 1840 yılında Davgana kentinde ise % 54'ü hizmet sektöründe, % 2'si sanayi sektöründe, % 33'ü ise tarım sektöründe faaliyet göstermektedir (Grafik 4). Beyşehir kenti sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlara bakılarak Davgana'ya göre daha fazla kent karakteri taşımaktadır. Grafiklerde yer alan "diğer" ifadesi defterlerde meslek bilgisi yazılmayanlar için kullanılmıştır. Bu kişilerin de mutlaka bir mesleği vardı. Çünkü bu kişilerin üzerine kayıtlı tarım alanları ve hayvanlar vardır. Muhtemelen tahriri yaparken katip bu kişilerin meslek bilgisini yazmayı unutmuştur.

Grafik 4. Davgana Kentinde Hanelerin Sektörel Dağılımı (1840-1845)

Kaynak: Davgana Kenti Temettuat Defterleri1(840-45).

Ekonomik faaliyet gruplarına ayrılarak hazırlanan grafiğe bakıldığında zamanın şehrin ekonomik karakteri hemen fark edilmektedir. Beyşehir’de buna göre bir “hizmet şehri/kenti” karakterinde olup, elimizdeki iki tahrir göre de Beyşehir kenti hizmet sektörü tarım ve sanayiye göre açık ara öndedir. Tüm sektörlerde 5 yıllık arada sanki bir gerileme olduğu düşünülebilir; ancak daha önce ifade edildiği gibi 1845 yılına ait Temettuat defterlerinde Beyşehir kenti merkezine ait iki mahallenin kaydının kayıp olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. İşte tam bu durumda şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bütün ekonomik faaliyet kollarında nüfusun artışına paralel bir ilerleme olduğunu söylemek mümkündür. Ancak yine hizmet sektörü birinci sırada yer almaktadır. 1871-96 yılına ait salnamelerde ve “Türkiye’nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti” isimli eserde ve 1935 yılına ait sayımlarda maalesef Beyşehir kent merkezi ile ilgili nüfusun ekonomik sektörler göre dağılımına ilişkin bir veri olmaması sebebiyle bir değerlendirme yapılamamaktadır. Ama bu tablonun çok değiştiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü bugün dahi Türkiye’de birinci sırada hizmet sektörü yer almaktadır.

Beyşehir’de hammadde üretimi sahaları genellikle şehrin dışında yer alırken, sanayi ve hizmet üretim merkezleri şehrin merkezi “çarşısı” özellikle İçerişehir’de yer almaktadır. Bu alan diğer mahallelere göre çok daha canlı ve hareketli bir ekonomik hayat sürmüştür.

Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii, 1428 yılında yaptırılan İbrahim Ağa Mescidi ve Dar'ül Huffaz'ı Vakfı (Hafız yetiştirilen eğitim kurumu), Ahi Yakup Mescidi, İsmail Ağa Medresesi Vakfı, İbrahim ağa Mescidi Vakfı, Gevherağa Camiinin Hafızları vakfı, Ahi Yakup Mescidi, Ateşhor mescidi, Terzi Halil mescidi, Saçıgöğçek mescidi, Debbağlar mescidi, Meydan mescidi, Çukurmahalle mescidi, Şeyh Hacı Hasanoğulları Mehmed ve Hasib Zaviyesi Vakfı, şeyh Hamza vakfı, Kalenderhanesi vakfı, Ödül Çavuş Mescidi Vakfı, Seyyid Hasan Zaviyesi vakfı, Sübaşı Mescidi Vakfı (burası Fatih zamanında içinde mescidi olan bir mederesedir) (Konyalı, 1991: 77-86). gibi vakıf, dar'ül huffazların ve o dönemin üniversiteleri olan medreselerin varlığı sahanın kültürel ve dini ve eğitim merkezi olduğunu göstermektedir.

Osmanlı kentlerinde çok önemli olan mahalle şehrin kuruluşundan itibaren oluşturuluyor, eğer şehir yeni fethedilmişse eski mahalleler çoğunlukla korunarak devralınıyordu. Şehrin gelişmesi de yeni mahalleler kurulması yoluyla olduğundan, bir mescid veya camii, bazen onunla beraber diğer yapılar tesis edildikçe kent geliyordu (Kuban, 1968: 66). Beyşehir kenti XVI. yüzyıl başlarında 12 mahalleye sahipken XVI. yüzyıl sonlarına doğru mahalle sayısı 15 yükselmiştir. Bunlar: Eşrefoğlu, Subaşı Mescidi, Asılbeyi, Kuyumcu (Zergeran) İbrahim Ağa, Hacıarmağan, (Meydan), Emenler (Halife-Hacı İvaz), Kadı Muhyiddin, Yeltan, Seydi Ali bin Ali Bey Debbağlar ve Kapu Mescidi isimindeki mahallelerdir. Bu dönemde bu mahallelere Dalyan, Hoca Sinan ve Musalla mahalleleri de dâhil olmuştur (Erdoğan, 2006: 106).

XVII. ve XVIII. yüzyıla ait hurufat defterlerinde Beyşehir merkezinde kale dâhilinde (İçerişehir) İbrahim Ağa, Demirli (Subaşı) Mescit, Debbağlar, Çiftçiler (Hoca Bali), Kapı, Cami-yi Kebir (Eşrefoğlu), Şeyh Hamza, kale dışında ise Hacı Armağan (Meydan), Evsât ve Dalyan isimli mahalleler bulunduğu tespit edilmiştir (Muşmal, 2006: 30).

XIX. yüzyılda kale içindeki mahalleler tek bir isim altında İçeri şehir adıyla anılarak tek bir mahalle olarak kaydedilmiştir. Hacıarmağan, Dalyan, Evsat mahalleleri ise varlığını sürdürmektedir.

1922 yılına gelindiğinde ise Beyşehir kentinde mahalle sayısının 5'e çıktığı görülmektedir. 1902 yılında Beyşehir'e Kafkasya'dan gelen Çeçen muhacirlerin yerleştirilmesiyle birlikte meydana gelen yeni mahalleye padişahın adına izafeten Hamidiye ismi verilmiştir (Muşmal, 2005: 30).

1.2.2. Köyler (Karyeler)

Doğası gereği toplu halde yaşayan insanların yerleşik hayata geçmesiyle beraber, ilk köy yerleşmeleri kurulmuştur. Daha önce ifade edildiği üzere bu açıdan önemli bir yere sahip olan Anadolu'da yerleşme eskiliği bakımından önemli sahalardan biri de Beyşehir çevresidir. Tarihi süreç içerisinde farklı uygarlıkların yerleşim merkezi olma özelliğini taşıyan Beyşehir, zaman zaman istilalara uğrasa, farklı bir devletin eline geçme gibi durumlar yaşasa da kendini kısa zamanda toparlayıp kültürel mirası günümüze kadar taşıyabilmiştir. Bu durumu en iyi açıklayan durum ise Türkçe olmayan bazı yer adlarının zaman içinde birtakım küçük değişiklikler olsa dahi bugün kullanılıyor olmasıdır.

Merkezi otoriteler tarafından planlı olarak kurulan kentler hariç, bütün yerleşmeler başlangıçta küçük birer köy karakterindedir. İnsanların kurduğu ilk toplu yerleşmeler olan köyler coğrafi, ekonomik ve politik şartların elverdiği ölçüde zamanla gelişerek-içinde barındırdığı insanların ekonomik faaliyet kollarındaki oranları ve iş bölümü gelişmişliğine göre önce kasaba, sonra da kent karakteri kazanırlar. Böylece yerleşmeler canlı bir organizmaya benzetilirse; canlılar gibi zamanla gelişerek büyümekte, yaşam koşulları ortadan kalkınca veya bozulunca ise ölmekte; yani zamanla terk edilip ortadan kalkmaktadır (Gümüşçü, 2001: 98).

Zaman içinde bazı köylerde nüfus artıp, azalsa ya da tamamen ortadan kalksa da köylerin temel karakteri hep aynıdır. Köylerde egemen ekonomik faaliyet hayvancılık ve tarımdır. Kent yerleşmelerine göre daha az nüfus miktarına ve daha az nüfus yoğunluğuna sahip olan bu yerleşmeler, kısıtlı imkanlar içerir. Kurulduğu doğal çevre gereği tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık gibi faaliyetler ile geçimini sağlarlar. Ama tüm bu faaliyetler "hammadde üretimi" içinde değerlendirilir. Şu halde köy, "geçimlerini hammadde üreterek sağlayan insanların yaşadığı nispeten küçük yerleşme merkezleri ile adı geçen faaliyetlerin yapılması için gerekli arazinin oluşturduğu birlik" (Gümüşçü, 2001: 98). olarak tanımlanabilmektedir.

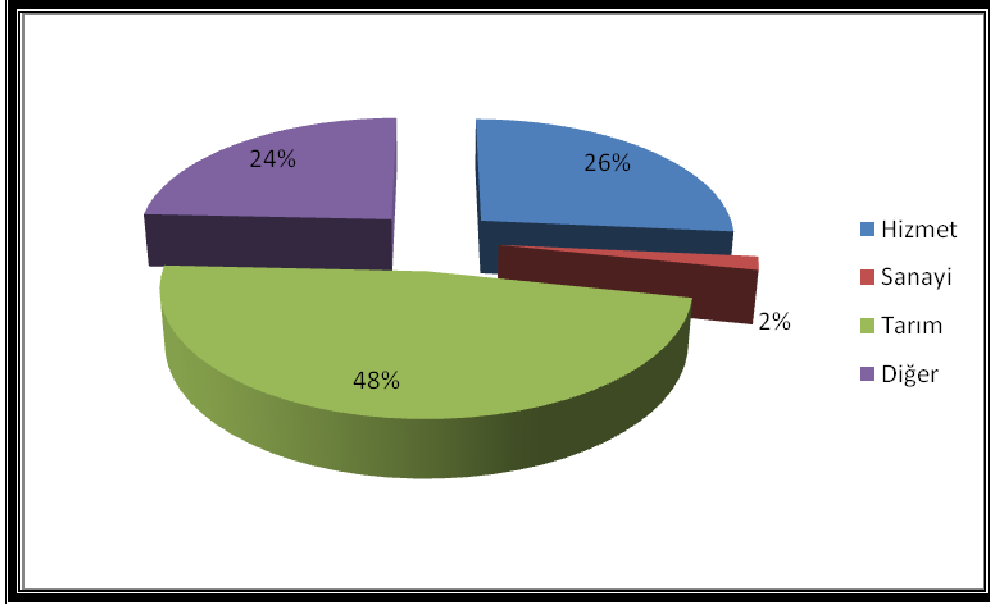
Araştırmaya temel kaynak olan Temettuat defterlerinde köy, "karye" ismi ile kaydedilmiştir. Bu köylere ait olan defterlerde meslek bilgilerine, kaydedilen vergiye tabi ürünlere bakıldığı zaman, bu yerleşim merkezlerinin ekonomisinin tarım ve

hayvancılığa dayandığı görülür. Fakat köy sadece meskenlerin bulunduğu yer olmayıp kendilerini çevreleyen tarım alanları ile birlik oluşturan ve hemen hemen bütün faaliyeti ziraat ve hayvancılığa dayanan (Gümüüşü, 2001: 99). bir idari ünite ve coğrafi bir yerleşme türüdür.

Temettuat defterlerinde bir yerleşim merkezinin karye olmasında hane sayısı ya da nüfusun göz önüne alınmadığı anlaşılmaktadır. Karye olmada asıl ölçü ekonomik fonksiyondur. Osmanlı ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakta, bu ise mülkiyeti devlete ait toprakları işleyen köy halkı sayesinde mümkün olmaktadır. Karyelerden elde edilen vergi gelirinin neredeyse tamamı tarım ve hayvancılıktan sağlanıyordu (Gümüüşü, 2001: 99).

XIX. yüzyıl Osmanlı karyesinde insanlar egemen olarak tarım ve hayvancılık yani “hammadde üretimi” ile uğraşmaktadırlar. Hizmet sektörü içinde değerlendirebilecek muhtar, köy kethüdası, imam ve terzi gibi meslek sahipleri yer almaktadır. Bu gruba girenler ise köy nüfusuna oranı oldukça azdır (Tablo 3).

Grafik 5. Beyşehir Kazası Köyleri Hanelerin Sektörel Dağılımı (1840)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840).

Yukarıda yer alan Grafik 5’te görüldüğü üzere Beyşehir köylerinde halkın çoğunluğu (% 48) tarım ile uğraşmaktadır. Sanayi faaliyetleri ise oldukça düşüktür (% 2). Geriye kalan (% 26) haneler ise hizmet sektöründe çalışmaktadır. Hizmet

sektörü olarak ifade edilen kişilerin büyük çoğunluğunu tarımsal faaliyetlerde “amele”, “ırgat” olarak çalışan kişiler oluşturmaktadır. Bu kişiler tarımsal arazilerinin yetersiz olmasından dolayı ücret karşılığı amelelik yapmaktadırlar. Bu kişileri hizmet sektöründe kabul ettiğimiz için hizmet sektörü oranı yüksek görülmektedir. “Diğer” olarak ifade edilen grup ise yukarıda (kentlerde) ifade edildiği üzere bu kişilerin meslek bilgisi unutulmuş yazılmamıştır.

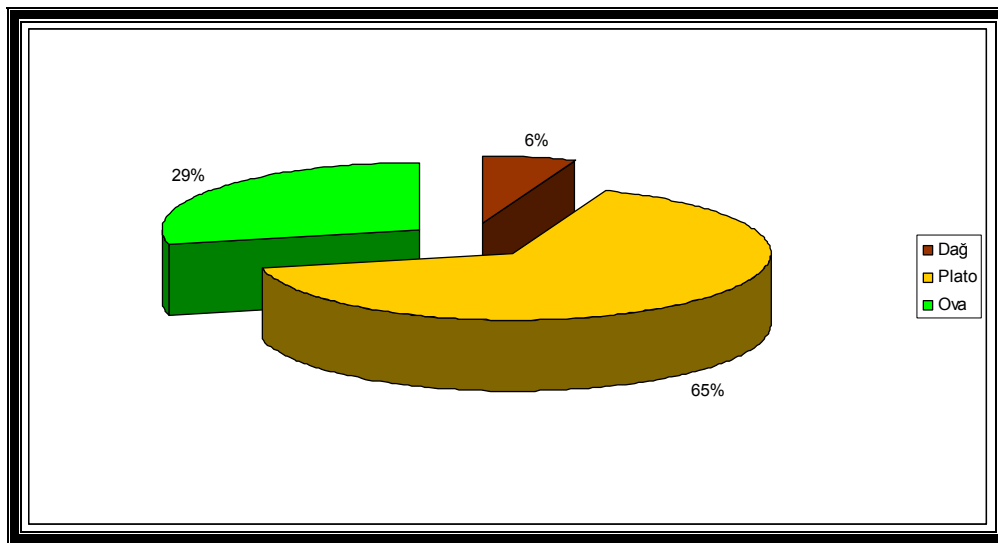
Tablo 3. Beyşehir Kazası'nda Hanelrin Sektörlere Göre Dağılışı (1840-1845)

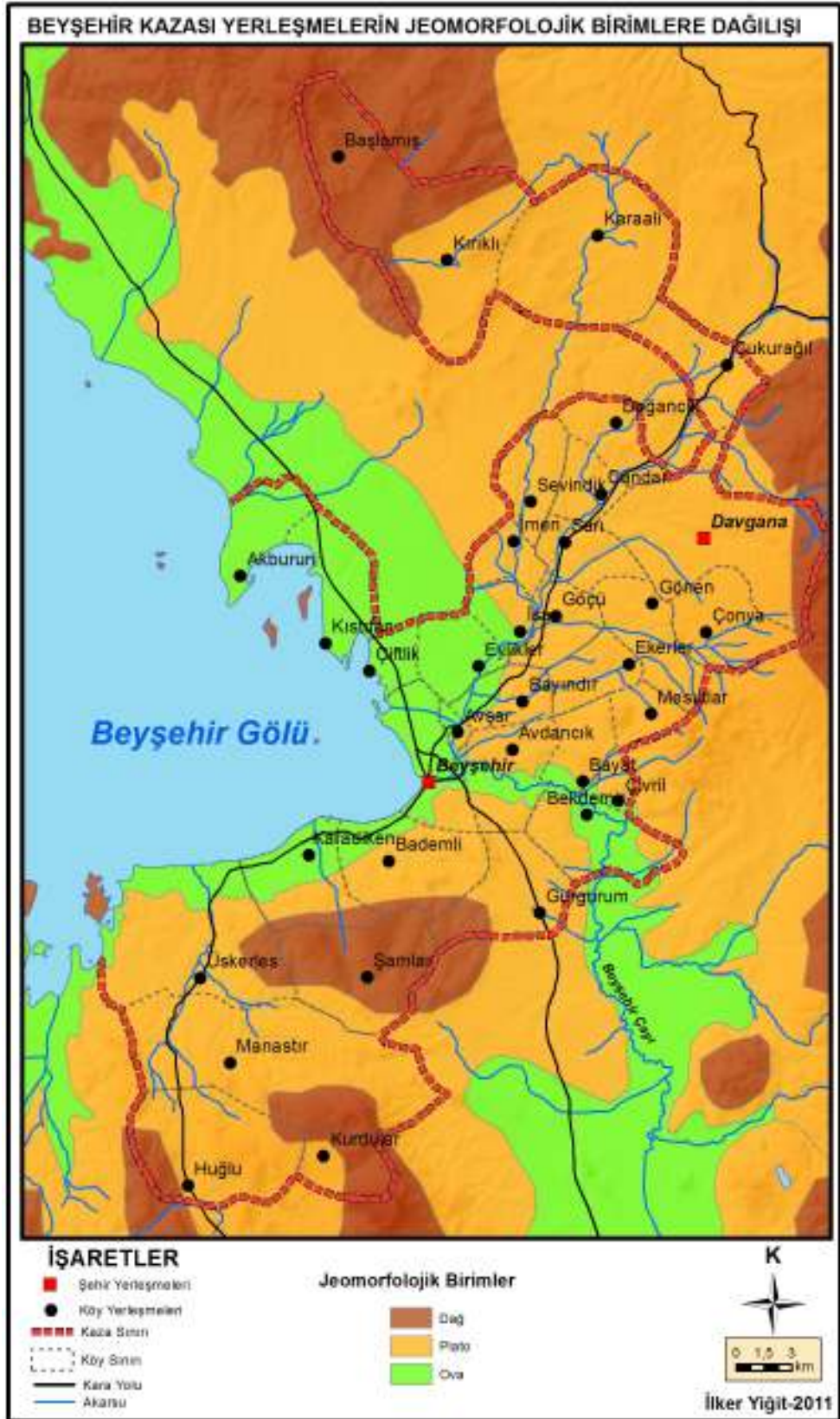
	Hizmet		Sanayi		Hizmet	
	1840	1845	1840	1845	1840	1845
Beyşehir	167	163	26	23	54	38
Akburun	7	-	-	-	15	-
Avdancık	17	5	-	-	32	8
Avşar	4	6	-	-	3	4
Bademli	20	3	-	-	9	91
Başlamış	5	4	-	-	15	4
Bayat	2	3	-	1	13	13
Bayındır	17		-	-	32	-
Bekdemir	9		-	-	19	-
Çandar	9	10	-	-	13	13
Çiftlik	2		-	-	3	-
Çivril	4	6	-	-	5	5
Çonya	10	-	-	-	19	-
Çukurağıl	6	16		-	19	17
Davğana	23	77	9	-	98	10
Doğancık	5	3	-	-	7	7
Ekerler	61		-	-	45	-
Eylikler	24	15	-	1	23	30
Göçü	22	-	-	-	33	-
Gönen	19	-	-	-	20	-
Gurgurum	24	-	-	-	48	-
Huğlu	2	-	-	-	32	-
İmen	22	39	-	-	33	18
İsa	15	19	-	-	19	23
Karaali	4	9	-	-	22	16
Karadiken	24		-	-	25	-
Kırıklı	5	9	-	-	6	10
Kıstıfan	11	7	-	-	10	14
Kurdular	2	-	-	-	18	-
Manastır	39	21	3	2	163	51
Mesutlar	10	13	-	-	9	6
Sarı	5	16	-	-	19	12
Sevindik	6	9	-	-	13	10
Şamlar	5		-	-	12	-
Üskerles	13	7	-	-	159	62

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

Beyşehir kazası yerleşmelerin jeomorfolojik birimlere dağılışın bakıldığı zaman yerleşme merkezlerinin % 29'u ova tabanlarında (10 yerleşme: Beyşehir, Çiftlik, Kıstıfan, Akburun, Eylikler, Avşar, Çivril Bekdemir, Bayat Karadiken), % 65 plato alanlarında (23 yerleşme: Kırıklı, Karaali, Çukurağıl, Doğancık, Candar, Sevindik, Davgana, İmen, Sarı, Göçü, Gönen, Çonya, İsa, Ekerler, Mesutlar, Bayındır, Avdancık, Gurgurum, Bademli, Üskerles, Manastır, Huğlu, Kurdular), % 6'sı ise dağlık alanlarda (2 yerleşme: Şamlar, Başlamış) yer almaktadır (Garfik 6, Harita 4). Temel ekonomik faaliyet Osmanlı genelinde ve günümüzde de büyük ölçüde öenmini koruyan tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Tarım ve hayvancılık hala bir çok kır yerleşmesinde birlikte yapılmaktadır. bunun için insanlar uygun tarım alanları olan ova tabanı ve hafif eğimli düzlükleri tercih etmiştir. Özellikle Beyşehir gölü kıyı ovası ve Beyşehir Çayı boyunca alüvyonlardan oluştuğu için tarımsal verimliliğin yüksek olduğu yerlerdir. Ayrıca Beyşehir Çayı boyunca yer alan tarım alanlarında sulu tarım yapma imkanının olması bu alanların tercih edilmesinde etkili olmuştur. Dağlık alanlarda yerleşmeler oldukça azdır. Bu alanda tarım alanları sınırlıdır ve arazin eğiminin fazla olması nedeniyle taraçalar yapmak suretiyle kuru tarım faaliyeti yapılabilmektedir. Buradaki yerleşmelerde tarım alanlarının sınırlı olması insanları hayvancılığa zorlamıştır (Harita 4).

Grafik 6. Beyşehir Kazası Yerleşmelerin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılışı

Harita 4. Beyşehir Kazası'nda Yerleşmelerin Jeomorfolojik Birimlere Dağılışı

Beyşehir gölü çevresi ve Beyşehir çayı kanalı boyunca insanlar sulu tarım yapabilmektedirler. Özellikle Temettuat defterlerinde yer alan bostan, bahçelerin varlığı da geçmiş de sulu tarımın sahada yapıldığını kanıtlamaktadır. Plato alanlarında yer alan Manastır, Şamlar, Kurdular, Başlamış köylerinde ise insanlar geçimini hayvancılık ile özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile sağlamaktadır.

1.2.3. Dönemlik (Mevsimlik) Yerleşmeler

Araştırma sahasında “konar-göçer” diye tabir edilen çeşitli yörük cemaatlerin var olduğu, yazları Beyşehir ve çevresini yaylak olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılda görülen “konar-göçer” faaliyetlerinin XIX. yüzyılda da devam ettiği anlaşılmaktadır. Toros dağlarının engebeli topografyası insanları küçükbaş hayvancılığa, koyun, özellikle de kıl keçisi yetiştiriciliğine sevk etmiştir. Araştırma döneminde bu hayvancılık faaliyeti ile uğraşan bazı yörük cemaatleri, Beyşehir’e gelmektedir. Beyşehir Kurdular köyünde; Abdullah bey oğlu Mümin ile ilgili “Merkumun Abdülfettahlı aşiretinden olup eyyamı sayfte (yaz aylarında) Seydişehir civarında, eyyamı şitada (kış aylarında) Manavgat Kazası’nda sakin olduğundan kazayı mezburda tekalif vermemiş (vergi vermemiş) olduğu ve arazisini dahi karyei mezbur ahalileri bilaticaret (ticari amaç olmaksızın) ziraat eyledikleri” (BOA, ML.VRD.TMT.Nr.9820_00071). ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca Beyşehir Manastır köyünde ise; Abdülmümin ve Süleyman bey ile ilgili olarak “merkumlar Abdülfettahlı aşiretinden olup Alaiye sancağında kışlayıp, Seydişehir civarında yaylaya geldiklerinden karyei mezburda tekalif vermedikleri ve değirmeni mezküreleri Beyşehir kilesiyle yüz kile hintayı maktuan (götürü) vermiş oldukları” (BOA,ML.VRD.TMT.Nr.9820_00066) ifadesi yer almaktadır.

Tüm bu örnekler sahanın özellikle Torosların Akdenize bakan güney kesimindeki yerleşim birimlerinden, hayvancılıkla uğraşan göçebe aşiretlerin Beyşehir ve çevresine yaz mevsiminde geldiklerini göstermektedir. Halen devam edegelen Toroslardaki göçebe hayvancılık eskiye nazaran azalsa dahi devam etmektedir. Özellikle idari olarak Manavgat ve Alanya’ya bağlı Torosların yüksek dağ köylerinde yaşayan insanlar alışverişlerini ve sağlık ile ilgili problemlerini çözmek için Beyşehir’e gittiklerini ihtiyaçlarını burada karşıladıklarını, giderken yanlarında tutuşturucu madde olarak çıra, katran yağı, götürüp sattıklarını, yapılan arazi çalışmaları sırasında yöre halkı ile yapılan mülakatlar neticesinde tespit edilmiştir.

2. İDARİ BÖLÜNÜŞ

Bilindiği üzere merkezi otorite kurabilmiş bütün devletler, ilk dönemlerden itibaren, merkezi otoriteyi elinde tutabilmesi, merkezin emir ve direktiflerinin daha kolay iletilebilmesi ve uygulanabilmesi, merkeze karşı herhangi bir olumsuzlukta daha seri müdahale edilebilmesi, vergi ve asker toplamada daha kolay işlerin yürütmesi gibi gerekçelerden dolayı, ülkelerini/egemenliği altında ki toprakları, bir takım idari birimlere bölmüşlerdir. Osmanlılar bir yeri ele geçirdiklerinde ilk önce orayı kendi idari sistemlerine uygun olarak teşkilatlandırıyorlardı. Osmanlıda idari yapılanma en büyükten küçüğe, vilayet/eyalet, sancak/liva, kaza, nahiye ve köy olmak üzere beşli bölünme şeklindeydi. Bunlar içinde köy ve dolayısıyla köy sınırı temel hücre/idari birim olup köyden büyük idari birimlerin hepsi temelde köylerin bir araya gelmesi ile meydana geliyordu (Gümüüşçü,2010: 91).

Genel hatları ile bütün Anadolu'nun birbirinden kesin hatlarla ayrılmış doğal yöreleri, eskiden beri Anadolu'nun çeşitli idari ünitelerden meydana gelen devletler halinde yönetilmesine yol açmıştır (Darkot,1996: 31-48). Persler döneminde "Satraplık"lar halinde idari ünitelere ayrılan Anadolu, Romalılar döneminde Perslerin satraplıkları temel alınarak "eyalet"lere ayrılmıştır. Roma döneminde "Asya Eyaleti" dahilinde kalan Beyşehir'in içinde bulunduğu Psidia; Bizans döneminde bazı değişiklikler yapılarak Anatolia "Thema"sına dahil edilmiştir. Hiç şüphesiz Anadolu Selçukluları döneminde de idari bölünüş vardı. Bu dönemin idari bölünüşü hakkında fazla bilgimiz olmamakla birlikte, Beyşehir Konya, Ermenak, Aliye, Niğde, Aksaray, Kayseri çevrelerini (bir ara Ankara'yı) içine alan geniş "Yunan Vilayeti" içine girmektedir (Baykara, 1987: 13). Anadolu Selçuklu devrinde (Kubadabad/Yenişehir) 42 vilayetten birisi olarak gösterilmektedir (Baykara, 1987: 59).

Anadolu Selçuklu devleti yıkıldıktan sonra kurulan beyliklerin genellikle doğal üniteler içinde kaldıklarını, doğal sınır olan dağlar ve nehirlerin aynı zamanda beylik sınırlarını teşkil ettiğini bir tarih atlasındaki beyliklerin gösterdiği harita ile Türkiye'nin Fiziki haritasının karşılaştırılmasından anlamak mümkündür (Gümüüşçü, 2001: 127). Bu beyliklerden biri de Eşrefoğlu Beyliği olmuştur. Anamas Dağları ile Sultan Dağları arasında gölün kıyısında ki bu mekan doğal sınırlar ile sınırlanmış bir

ünitedir. Beyşehir, uzun bir süre Eşrefoğlu egemenliğinde kalmış daha sonra Karamanoğulları ve bir ara Hamitoğulları topraklarına dahil olmuştur (Darkot, 1988: 58-63).

Osmanlılar, Karamanoğulları'nın topraklarına hâkim olduktan sonra kendi teşkilâtlarını bu sahada uygulama imkânı bulmuş, zirai ve askeri amaçları için bölgede yeni idari düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler neticesinde Konya, Kayseri, Kırşehir, Bozok, Akşehir, Niğde, Aksaray, Maraş, İçel ve Beyşehir, Karaman Vilayeti veya Karaman Beylerbeyliği adı altında birleştirilmiştir (Erdoğru, 1993: 37). Fatih Sultan Mehmed, 1474 yılında, Karaman topraklarının tamamını ilhak etmesine rağmen, bu sahada etkili bir Osmanlı vilayetinin kuruluşu Yavuz Sultan Selim, 1517'de Çaldıran'da Memlûk hakimiyetine son verdikten sonra Karaman toprakları üzerinde Osmanlı hakimiyeti kesin olarak sağlanabilmiş ve Karaman vilayeti tam şeklini alabilmiştir. XVI. yüzyılda (1522 yılından sonra) Kırşehir, Kayseri, Niğde Aksaray, Konya, Beyşehir, Akşehir ve Beyşehir Sancakları, Anadolu Vilayeti ile (sonra eyalet, beylerbeyliği) Karaman vilayeti arasında değişmeyen sağlam hudutlar olarak kalmıştır. Beyşehir Sancağı, XVI. yüzyılda Beyşehir kazası, Göçü nahiyesi, Kireli Nahiyesi, Cezire Nahiyesi, Yenişehir nahiyesi, Kaşaklı nahiyesi, Yağan nahiyesi, Yaylasun nahiyesi; Seydişehir kazası, Gurgurum nahiyesi, Bozkır nahiyelerinden oluşmaktaydı (Erdoğru, 2006: 19-23).

XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar eyalet yöneticisine Beylerbeyi, sancağın yöneticisine ise Sancakbeyi deniyordu. Ancak bu dönemden itibaren Osmanlı ülke yönetiminde önemli değişiklikler görülmeye başlamıştır. XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca devam eden tımar sistemindeki çözümler ile birlikte eyalet ve sancaklarda alaybeylerinin yönetimine bırakılan tımar erbabının merkez ile ilişkileri iyice zayıflamıştır. Bunların yerini devlet merkezinden atanan vali, mutasarrıf ve mütesellimler almıştır (Çadırcı, 1981: 89-90).

Beyşehir Sancağı uzun bir süre mutasarrıflar tarafından idare edilmiştir. Mutasarrıfların bazıları Beyşehir ile birlikte aynı zamanda başka sancakları da idare etmişlerdir. Bu durum sancak gelirinin sancağı idare eden mutasarrıfa yeterli görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Beyşehir Sancağı XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar birkaç sancak ile birleştirilmek suretiyle mutasarrıflar tarafından bu

dönemde müşirliklerin kurulmasına kadar geçen sürede ise Mukataat (daha sonra Mansure) Hazinesi tarafından idare edilmiştir. Bu tarzda idare edilen sancakların başındaki mütesellimler, Mukataat Hazinesi'nce padişaha önerilmekte ve uygun görülürse atamaları yapılmaktaydı. Sancakların bu şekilde idare edilmesinin önemli bir sebebi hazineye gelir sağlamaktı. Fakat sancakların, Mukataat veya Mansure Hazinesi tarafından atanan yöneticiler ile idare edildiği bu dönemde sancak yönetiminde istikrar sağlanamamıştır. Bu durum 1836 yılına kadar sürmüş, Redif Askeri'nin yeniden örgütlenmesinden ötürü eyalet ve sancaklar yeniden bir düzene konulmuştur. Böylece 1834 yılına kadar fasılalarla hazinelerce idare edilen Beyşehir Sancağı bundan sonra bir süre Karaman Valisi uhdesine bırakılmıştır (Muşmal, 2005: 36), (Harita 5-6).

Harita 5. XIX. Yüzyıl'da Karaman Eyaleti ve Beyşehir Sancağı

(O. Gümüşçü, vd. 2011, Açıklamalı Türkiye Tarih Atlası Projesi H. 55'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Harita 6. XIX. Yüzyıl Beyşehir Kazası ve Köyleri

1864 Vilayet Nizamnamesi: XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ulaşım ağı ve dış ticaret kanalları değiştiğinden, üretim ve kontrol merkezleride değişmiştir. Bu nedenlerle yeni doğan merkezlerin zorlamasıyla, imparatorluğun eyalet taksimatı XIX. yüzyılda devamlı olarak yeniden düzenlenmiştir. Değişen üretim yapısı ve bölgesel organizasyon ile yerleşme merkezleri arasındaki hiyerarşi, idari taksimatın imparatorluğun son yıllarına kadar sürekli değiştirilmesi gerekmiştir. Bu değişikliklerin hepsinin amacı merkeziyetçi bir idarenin yerleştirilmesiydi (Ortaylı, 2008: 427-428).

Tanzimat'ın uygulamaya konulmasıyla birlikte Osmanlı taşra yönetim birimlerinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Öncelikle valilerin yetkileri kısıtlanırken, eyaletlerin mali işleri muhassıllara bırakılmıştır. İki yıllık uygulama sonrasında görülen aksaklıklar üzerine, bu kez eyaletlerin mali işleri defterdarlara devredilmiştir. Ülke yönetiminde sancak-kaza biçiminde yeni bir düzenlemeye gidilmesi, sancak yönetiminin kaymakama, kaza yönetiminin de kaza müdürüne bırakılmasını sağlamıştır. Ayrıca eyaletlerde ve sancaklarda meclisler oluşturulmuş; 1852'den itibaren de merkezi otoriteyi tesis etmek için valilerin yetkileri yeniden genişletilirken, bütün memurlar maaşa bağlanmış, teftişler sıklaştırılmış ve ordu merkezleri kurulmuştur (Baskıcı, 1991: 251).

7 Kasım 1864 Vilayet Nizamnamesi önce Tuna vilayetinde uygulandı. Daha sonra Halep, Edirne, Trablusgarb ve Bosna'da uygulanıp cesaret verici sonuçlar alındı. 1864'ten itibaren Osmanlı Avrupası'nda 10 vilayet (44 sancak), Osmanlı Asyasında 16 vilayet (74 sancak), Osmanlı Afrikası'nda ise 1 vilayet (5 sancak) da uygulanan bu sistem, 22 Ocak 1871'de yeniden formüle edilmiş ve İdare-i Umumiyye-i Vilayet Nizamnamesi adıyla hazırlanıp ilan edilmiştir (Ortaylı, 2008: 429-430).

Vilayet teşkilatının başında vali yer alıyordu. Tanzimattan sonra valilerin askeri yetkileri alınmış, bu görev imparatorluğun Anadolu, Rumeli ve Arabistan kıtasına yayılan altı tane ordunun müşirlerine bırakılmıştır. Valinin yanında, maarif müdürü, nafia müdürü, umur-u hariciyye müdürü zaptiye kumandanı, baytar, sertabip, defterdar gibi memurlar bulunmaktadır. Ayrıca ahaliden Müslim ve gayrimüslim ikişer üye seçilerek yukarıda sayılan memurlar ile birlikte bir Vilayet

İdare Meclisi meydana getirilmiştir. Bu meclis bugün İl Genel Meclisi olarak devam etmektedir (Ortaylı, 2008: 431).

Vilayetin alt birimleri liva, kaza, nahiye ve köylerdi. Livalar mutasarrıf tarafından yönetilirdi. Mutasarrıfın yanında gene maarif, nafia, tahrifat ve mali işlerle görevli memurlar ve benzer şekilde kurulan bir liva idare meclisi bulunurdu. Bir alt yerleşme olan nahiye'nin yeni statüsü ise 1871 Nizamnamesi ile tespit edilmişti. 1871 Nizamnamesi nahiyede tamamen mahalli bir yönetim öngörür. Müdür mahallin ahalisinden olup, 25 yaşını geçmiş, okur-yazar ve tebaa-i Osmaniyye'den biri olacaktı. Nahiyenin köy birimi üstünde hiçbir denetim ve müdahale yetkisi yoktu. Mahallin ahalisinden kurulan nahiye meclisleri yılda dört kere vilayetin izin ve emriyle toplanıp, mahallin bayındırlık ve eğitimle ilgili işlerinde karar vermeleri öngörülüyordu. Bu kararların vilayetçe tasdiki gerekiyordu (Ortaylı, 2008: 431-432). Osmanlı İmparatorluğu yukarıdan aşağı vilayet, liva (sancak), kaza, karye (köy) olmak üzere yeni idari birimlere ayrıldı. Vilayetin başında vali, livada kaymakam (kaimmakam), kazada müdür, köylerde ise seçimle gelen muhtarlar bulunacaktı. Ayrıca, vilayet yönetiminde valinin başkanlığında toplanacak olan bir dizi danışma meclisleri kuruldu. Vilayet İdare Meclisi, Liva İdare Meclisi ve köylerde İhtiyar Meclisleri oluşturuldu (Gümüşçü, vd., 2011: 323).

Osmanlı yönetiminde klasik dönemden beri mahalle ve köy idarenin en alt ve temel unsuruydu. 19. yüzyıl başından itibaren yönetimi yeniden düzenlenen bu birimler, 1871 Vilaydet Nizamnamesi'nde de yeniden merkeziyetçi bir düzenleme ile ele alınmıştır. 1871 Vilayet Nizamnamesine göre bir köy 20 haneden büyükse, bir de ikinci muhtar seçerdi. Seçimden sonra birinci ve ikinci muhtarın memuriyeti kaymakamca tasdik edilirdi. Muhtarın yanında nüfusa göre 3-12 kişilik seçimle kurulan bir İhtiyar Meclisi bulunurdu. Bunlar köyün bekçi, korucu gibi zabıta memurlarının tayin ve yönetimi, vergi tahsili, beledi hizmetlerin gözetimi ile görevlidirler. Meclisler cemaat üyeleri arasındaki davaları sulhen çözmeye yetkilidirler. Muhtar seçimi yılda bir yapılır; 18 yaşını geçen Osmanlı uyruklu ve yılda en az 50 kuruş vergi verenler seçerlerdi. Muhtar ve ihtiyar meclis üyelikleri için 30 yaş ve 100 kuruş senelik vergi verme şartı aranır. Devlet böylece kontrol edebileceği dar bir gruba yönetime katılma hakkı tanımıştır. O devrin hukukçuları köyü tüzel kişiliği olan bir yönetim birimi olarak görmüşlerdi. Pratikte mali gücü

sınırlı olan bu birimler, su yolu, cami vb. bayındırlık tesislerinde en basit bir onarımı bile yapmıyor, merkezi hükümetin yardımını bekliyordu. En ufak sorunlar bile vilayete, hatta Bab-ı Aliye kadar yansıtılıyor ve kırtasiyecilik son hadde ulaşıyordu (Ortaylı, 2008: 429-434).

Tanzimat'ın yönetiminde getirdiği dönüşümler ile kadı işlevini yitirmiştir. Tanzimat'la askeri sınıf üyesi yöneticiler maaşlı memurlar haline gelmişti. Yeniçeri ocağı kapanmış, onun kent hizmetlerinde kullanılan kısmı ortadan kalkmıştı. Diğer yandan Tanzimat lonca sistemini kaldırmıştı. Mahalle kethüdasının yerini muhtar almıştı; avarız sandıklarına el konması mahallede imamın gücünü kırmıştı. Hukuk sistemini laikleşmesiyle kadı'nın kentsel yönetim işlevlerinin dayanağı kalmamış ve yargı alanı daralmıştı. 19. yüzyılda çözülen bu yönetim sisteminden geçiş bir aşamada olmadı (Tekeli, 1994: 883-885).

1864 Vilayet Nizamnamesi sonunda Osmanlı taşra idari birimleri şu şekilde oluşmuştur: Edirne, Tuna, Bosna, İşkodra, Yanya, Selanik, Girit, Cezair-i Bahr-i Sefid (Merkezi Biga), Hüdavendigâr (Merkezi Bursa), Aydın (Merkezi İzmir), Konya, Ankara, Kastamonu, Sivas, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır, Halep, Suriye, Bağdat, Hicaz, Yemen, Trablusgarb vilayet; Boğdan, Eflak ve Sırp eyalet-i mümtaze başlığı (ayrıcılık eyalet), Mısır Hidivliği ve Tunus vilayeti de muhtar eyalet olarak belirlenmiştir. Konya Vilayeti içinde Konya Sancağı'na bağlı olan kazalar ise şunlardır: Konya (Merkez), Akşehir, Karaman, İlgın, Seydişehir, Ereğli maa Aşireti Rişvan, Esbkesen, Bozkır, Beyşehir, Hadim, maa Hayran, Yalvaç (Gümüşçü, vd., 2011: 324-325).

1864'ten günümüz taşra idari birimlerinin yönetecilerinde bir takım değişiklikler olmuştur. Sancaklar 1864'ten önce Sancak Bey'i tarafından yönetilirken Erken Cumhuriyet döneminde Vali yönetmiştir. Kazalarda durum ise 1864'ten günümüze kaymakam tarafından yönetilmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. 1864 Yılından Bugüne Türkiye’de İdari Birimler ve Yöneticileri

1864’den sonra		Erken Cumhuriyet		Bugün	
İdari birim	Yönetici	İdari birim	Yönetici	İdari birim	Yönetici
Vilayet	Vali	-	-	-	-
Sancak	Mutasarrıf	Vilayet	Vali	İl	Vali
Kaza	Kaymakam (Müdür)	Kaza	Kaymakam	İlçe	Kaymakam
Nahiye	Müdür	Nahiye (Bucak)	Müdür	-	-
Karye (Köy)	Kahya (Muhtar)	Köy	Muhtar	Köy	Muhtar

Kaynak: Gümüşçü vd. 2011. s. 324.

Belediye Örgütünün Kurulması: Kent yönetimi eski yönetim sisteminin çöküşü nedeniyle bir karışıklık içindeydi. Kentler modern metropoller haline geçme şansına sahip olmadığı gibi artık klasik geleneksel Osmanlı şehri yapısına da sahip değillerdi. Belediye örgütü uygulaması bu dönemin yeni bir problemi olarak ortaya çıkmıştı. Bu çağda Osmanlı kentlerinin alt yapısal tesislerin ve kamusal hizmetlerin düzensizliği, her türlü iktisadi ve kültürel faaliyetin gelişmesine engel teşkil eden örgütsüzlükleri, yeni devrin idarecilerinin önemle meşgul olduğu sorunlardandı. Osmanlı yöneticilerinin hepsi, Batı kentlerinin yapı ve organizasyonuna duyulan hayranlıkla Osmanlı kentlerinin ıslahının gerektiği inancını taşıyorlardı. Devrin bürokratları modern belediyelerin kurulup gelişmesini şiddetle arzu etmişlerdir (Ortaylı, 2008: 435).

Avrupa dünyası iktisadi faaliyetlerin kolayca yürütülmesi için özellikle Osmanlı liman kentlerinin ıslahını istemekteydi. Bu kentlerde ulaşım, su, kanalizasyon, aydınlatma ve sağlık hizmetleri gibi sorunların çözülmesi kendi ekonomik yatırımları için gerekli ön şartlardı. Bu gibi tesis ve hizmetlerin getirilmesi de ilgili Avrupa kumpanyaları için yeni, cazip iş sahaları yaratacağı. Ne var ki aynı nedenlerden ötürü Avrupalılar kendi iş temsilcileri olan, gayrimüslim ve levantenelerin⁶ belediye idaresinde söz sahibi olmalarını gerekli görmüşlerdi (Ortaylı, 2008: 435-436).

Yukarıda ifade edilen iki yönlü etkiye bağlı olarak ilk önce liman kentlerinde belediye teşkilatı kurulmaya başlandı. İstanbul’da ilk düzenli belediye idaresi şehrin liman ve iş bölgesi olan Galata-Beyoğlu’nda Altıncı Daire-i Belediye unvanıyla kuruldu. Aynı etkilerle Selanik, Beyrut, İzmir gibi yerlerde de belediye idareleri

⁶ Osmanlı Döneminde, özellikle Tanzimat sonrasında büyük liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle uğraşan, Müslüman olmayan azınlıklara verilen isim. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Levanten>, Tarih: 25.03.2011.

1877 Belediye Kanunu çıkmadan önce, Vilayet Nizamnamesi hükümlerine dayanılarak kurulmuştur (Ortaylı, 2008: 435-436).

Yeni yönetim arayışları önce İstanbul'da başladı. 1854 yılında kenti düzenlemesi ve yönetmesi için şehremaneti kuruldu. Ancak istenilen verim alınamadığı için "İntazımı Şehir Komisyonu" kuruldu. Bu komisyonun üyelerinin çoğu Müslüman olmayan bankerler ve dış ticaretle uğraşan tüccarlardı. Böyle bir komisyonun şehrin yönetimi üstlenmesi imkansız olduğundan, bu komisyon tarafından yeni bir yönetim modeli önerildi. İstanbul'un on dört belediye dairesine ayrılması öngörülüyordu. Beyoğlu ve Galata bu bölünmede Altıncı Belediye Dairesini oluşturacaktı. 1857 yılında yayımlanan bir tebligle tüm belediye dairelerinin olanak görülmediğinden, uygulamaya "Altıncı Daire-i Belediye"nin kurulması ile başlanacağı bildiriliyordu. Altıncı Daire Belediye ile kurulmaya başlayan belediyeler önce gelişmiş liman kentlerinde, sonra 1877'de I. Meşrutiyet Meclisi'nden çıkarılan bir yasa ile de tüm imparatorluğa yaygınlaştırılmıştı. XIX. yüzyıl Osmanlı devleti yangınların engellenmesi, kent içi ulaşımı sağlayacak şekilde yolların genişletilmesi, artan nüfusa yerleşim merkezi kurma amaçlarıyla imar düzeni oluşturuldu. İlk olarak da İstanbul'a (1836-37 yılında) uygulanmıştır (Tekeli,1994: 883-885).

Osmanlı taşra kentlerinde modern beledi örgütlenmeye 1864 Vilayet Nizamnamesi ile başlamıştır. Bu nizamname ile liva ve kaza merkezlerinde seçimli üyelerden kurulu "meclis-i belediler" bulunacaktır. Bu meclisler her kazada kurulamamıştır. Ancak bazı gayretli valiler (örneğin Midhat Paşa Tuna ve Bağdat'ta görevli iken) bu meclisleri kurdurmuş ve nispeten görevlerini yapmalarına önyak olmuşlardır. Osmanlı belediyeleri, gelirleri kıt, personeli ya yok ya da çok yetersiz, denetim yetkisi ve kapasitesi bakımından pek etkisizdiler. Normal olarak kentleşmenin başladığı bölgelerde bunların belirli bir varlık göstermesi mümkün oldu. Taşrada ilk beledi hareket, kapitalizme geçişin başladığı yerlerde görüldü. Tuna vilayeti kentleri, Bağdat, liman kentleri belirttiğimiz nedenlerden ötürü bu alanda öncü olmuşlardır. Belediyecilik bir özerklik ve mahalli yönetim sistemine geçiş olmaktan çok bir bayındırlık ve kentsel hizmet bütününe yönelik bir kurumlaşma olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır (Ortaylı, 2008: 438).

Taşra belediyeleri için öngörülen mali kaynaklar kırsal ekonomik ve sosyal yapının egemen olduğu bir ülkede pek hayali idi. Hatta duhuliyeye gibi feodal rüsum bile tahsil edilemiyordu. Çünkü yarı göçebeliğin görüldüğü yerlerde bu verginin yükümlüsü saptanamıyordu. İlk Osmanlı parlamentosu tarafından 1877’de Vilayet Belediye Kanunu çıkarılmasına rağmen, bu noksan teşkilat bir süre gitti. Bu durumun nedenleri arasında Osmanlı ülkesinin modern beledi fonksiyonlarını gerçekleştirecek derece de bir kentleşme ve endüstrileşme süreci içinde olmaması yer almaktaydı (Ortaylı, 2008: 438-439).

İlk anda yaygın ve olumlu sonuçlar sağlayamamakla birlikte, imparatorluğun hayatında belediye örgütünün gerçek temelleri I. Meşrutiyette atıldı. 1877’de çıkan Belediye Kanunu ve uygulaması sonraki düzenlemelere de damgasını vurmuştur. Hükümet mebusların itirazlarına rağmen, İstanbul ve vilayetler için iki ayrı kanun tasarısı hazırlamış ve bunlar kanunlaşmıştır. Kanun belediyelere imar işlerini düzenleme ve kontrol bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, temizlik belediye mallarının yönetimi, emlak tahriri, nüfusun sayımı, pazar ve alışveriş kontrolü, hijyenik tedbirler almak mezbaha, okul açmak, itfaiye görevi ve belediye gelirlerini tahsil etmek gibi görevler yükliyordu. Bu görevlerin bir kısmı gerçekleşemedi, bir kısmı ise merkezi hükümet organları tarafından yürütüldü. Yine, su işleri gibi bazı görevler vakıflara aitti ve onların elinde kaldı (Ortaylı, 2008: 439-440).

Kanuna göre belediye organları belediye reisi ve daire meclisinden ibarettir. Kent veya kasabanın nüfus büyüklüğüne göre, dört sene için 6-12 kişilik bir belediye meclisi seçilir. Üyelerin yarısı iki senede bir kur’a ile değiştirilir. Reis ise bu üyelerin arasından hükümet tarafından seçilip tayin edilir. Uygulamada taşrada meclis reisleri mahalli eşraftan gelmiştir. Belediye meclisi üyeleri 25 yaşını geçmiş, Osmanlı tebasından olan senede en az 50 kuruş emlak vergisi veren kimselerden seçilirdi (Ortaylı, 2008: 440).

Belediye gelirlerinde İstanbul ve taşra belediyeleri arasında eşitsizlik vardı ve taşra belediyeleri kendilerine ayrılan hayali gelirleri tahsil edemiyorlardı. Belediyelerin verecekleri hizmetler de ancak bu koşullar dahilinde eksik olarak gerçekleşebilmiştir. Kuruluş dönemi içinde Osmanlı belediyeleri beledi kolluk, imar denetimi gibi geleneksel görevlerin yanında, şehrin ekonomik toplumsal hayatını

düzenleyen koruyucu, yapıcı bazı hizmetleri yerine getirmek için örgütlenmeye başlamışlardır. Kent yollarının ve kaldırımlarının yapımı, Darül-Eytam kurulması ve yönetimi, su şebekesi, ulaşım faaliyetleri, itfaiye gibi aktif hizmetlere geçiş söz konusudur (Ortaylı, 2008: 441).

I. Dünya savaşı bitip mütareke yılları başladığında, şehremini olan Topuzlu Cemil Paşa döneminde, 18 Kanun-ı evvel 1338 (Aralık 1922) tarihli bir Teşkilat-ı Belediye Kanun-u Muvakkat-ı çıkarıldı. Bu kanun ile belediye örgütü merkeziyetçi bir esasa göre yeniden kuruluyordu. Vakıflar, nafia, liman reisliği gibi örgütler, kent hayatının can damarı sayılan hizmet alanlarında ya özerk ya da merkezi hükümete bağlı olup belediyeden tamamen ayrı idiler. Böylece belediye örgütü modern kentin gerektirdiği bütünlüğe yine sahip olamamıştı. Özellikle asayiş konusu merkezi devlet organlarınca yürütüldüğünden, belediye kendi alanındaki kolluk görevini bile yerine getirememiştir (Ortaylı, 2008: 442).

Vilayetlerde 1930 kanununa kadar uygulanan 1877 Belediye Kanunu da temelde aynı koşulların varlığından ötürü, merkeziyetçi bir politikanın aygıtı olmuştur. İmparatorluk Cumhuriyete giderek modernleşen bir belediye örgüt ve hizmetler bütünü bırakmıştır (Ortaylı, 2008: 442-443). Beyşehir’de Belediye teşkilatı 1872 yılında kurulmuştur. Davgana kasabasında ise 1910 yılında kurulmuştur (<http://www.doganbey.bel.tr>, 04.02.2011).

Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Sözlükte "seçilmiş" anlamına gelen muhtar terim olarak "mahalle veya köyün işlerini yönetmek için atanmış seçilmiş idareci" demektir. Muhtarlık teşkilatı ilk defa 1829'da İstanbul'da uygulamaya konuldu. Bunda amaç İstanbul'a göçü kontrol etmek, mahallelere giriş çıkışı denetim altına alarak güvenliği sağlamak ve yönetim aleyhinde yapılan dedikoduları önlemektir. İlk muhtarlar tayin yoluyla iş başına getirilmiştir (DİA, C. 31, Muhtar maddesi).

Taşrada ilk muhtarlık teşkilatı Kastamonu Sancağı'nda 1833 yılında kurulmuştur. Burada kurulmasının nedeni 1833 yılına ait Takvim-i Vekayi'de şu şekilde aktarılmaktadır: Kastamonu Sancağına bağlı Taşköprü Ayanı Hacı Ömer, kaza halkına zulmetmekte ve çeşitli adlarla halktan fazla vergi toplamaktadır. Bunun üzerine Taşköprü ileri gelenleri Kastamonu mütesellimi Dergah-i Ali Kapucubaşlarından Dede Mustafa Ağa'ya şikayette bulunmuş, muhasebesinin görülüp onun yerine yeni bir âyanın atanmasını talep etmişlerdir. Bu şikayet üzerine Mütesellim, Ayan-ı "Huzur-i Şerif'e" davet etmişse de Âyan, davete uymadığı gibi etrafına topladığı kişilerle isyan etmiştir. Bunun üzerine Mütesellim ve adamlarının bazıları öldürülmüştür. Mütesellim bu olaydan sonra yeni bir âyan seçmek yerine İstanbul mahallelerinde uygulanan Muhtarlık usulünü Kastamonu Sancağı'nda uygulamaya koymuştur. Her mahallede halkın takdirini kazanmış, iş beceren ve söz söyleyebilen kimselerden seçim yolu ile muhtarı evvel ve muhtarı sani adı ile iki muhtar seçirmiştir. Bütün mahalle halkını toplayarak muhtarlara mahalle halkını kefil etmiş, mahalle halkına da muhtar kefil olmuştur. Dede Mustafa Ağa seçtiği muhtarların isimlerini deftere keydetmiş ve bu defteri İstanbul'a göndermiştir. Durumdan haberdar olan II. Mahmut çok memnun olmuş, bu nizamın Anadolu ve Rumeli'de diğer vilayet, kaza ve kura mahallelerinde de uygulanması için emir ve ferman çıkarmıştır. Yukarıda yer alan ifedelerden anlaşıldığı üzere muhtarlık teşkilatı ilk defa taşrada halkı ayanın zulmünden kurtarma amacı ile kurulmuştur (Çadırcı, 2007: 15).

Kastamonu müteselliminin muhtar seçiminde uyguladığı usul, esas alınarak diğer şehir, kasaba ve köylerde aynen uygulanmıştır. Muhtarlar her mahallede iyi huylu ve becerikli kimselerden, "muhtarı evvel" ve "muhtarı sani" adı ile ikişer kişi "ittifak-ı ara" ile seçilmiştir. Her muhtar, mahalle halkına ve muhtarlara da mahalle

imamı kefil olduktan sonra “vücuḥ-ı vilayet” de birbirlerine kefil ediliyordu. Böylece mahallenin asayışı ve diğ̈er meselelerinden bütün mahalle halkı sorumlu kılınıyordu. Muhtar seçilenlerin isimleri kadı tarafından şer’iyye siciline kaydedildikten sonra ayrıca Defter Nazırı’na ve Ceride Nezaretine de gönderiliyordu. Nezaret bildirilen isimler tetkik edildikten sonra usul gereği Padişah’ın uygun görmesiyle Darphane’de mühürler hazırlanıp muhtarlara gönderiliyordu (Çadırcı, 2007: 17-18).

Muhtarlar mahallelerinde asayışı sağlamak, vergilerin tevziinde ve toplanmasında yardımcı olmak, muhtarlığını yaptığı mahalleden başka bir yere girmek isteyenlere “Mühürlü pusula” vermek, mahallede doğan ölen başka mahallelere göç edenleri mahalle defterinden kayıtlarını silmek, mahalleye gelenleri kaydetmek, gerektiğinde meclis-i şer’e katılmak, veraset işleriyle ilgilenmek, kazanın ve köyün her altı ayda bir gider defteri hazırlanırken mahallesini temsilen hazır bulunmak, mahallenin gelir ve giderlerini gösteren hesap defterini tutmak, mahalle halkının bir haksızlığa uğraması durumunda gerekli mercilere başvurarak halkın hakkını aramak gibi halkı çok yakından ilgilendiren ve halk ile hükümet ilişkilerinin temelini teşkil eden görevler 1833 tarihinden itibaren muhtarlara verilmiştir (Çadırcı, 2007: 19-20).

1833 yılında Kastamonu’da muhtarlık teşkilatının kurulmasından sonra padişahın emir ve fermanı ile Ankara, Sivas, Aydın ve diğ̈er Anadolu vilayet ve sancaklarında muhtarlık teşkilatı kurulmuştur. Ancak Karaman Eyaleti’nde muhtarlık teşkilatının kurulması gecikmiştir. Bu durumu öğrenen padişah ikinci bir ferman ile (26 Eylül 1835 tarihinde) teşkilatın derhal kurulmasını emretmiştir. Ferman kazalara vardıktan sonra Mutasarrıf Vezir Ali Paşa, teşkilatın derhal kurulması için kazalara buyruldu göndermiştir (Çadırcı, 2007: 20).

Yukarıda yer alan ifadelerden anlaşıldığı üzere Karaman Eyaleti’nde 1835’te muhtarlık teşkilatı kurulmuştur. İncelediğimiz Temettuat defterlerinde muhtarı evvel ve muhtarı sani olarak iki muhtar kaydedilmiştir. Ancak bazı yerleşim birimlerinde bir muhtar kaydedilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentinde Değişimler: XV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı toplumunun oldukça farklılaşan yapısına karşın kentlerin mekansal yapısı durağan niteliğini korumuş, ancak XIX. yüzyıl sonlarında mekansal yapı değişim sürecine girmiştir. Kenti tarım dışı üretimin yoğun biçimde yapıldığı, kırsal ve kentsel tüm üretimin yoğun biçimde yapıldığı, kırsal ve kentsel tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın kontrol edildiği, belirli bir teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük yoğunluk, farklılaşma ve bütünleşme düzeyine ulaşmış türü olarak tanımladığımızda, kentsel işlevler kentin toplumsal yapıdaki yerine ve rolüne bağımlı olarak belirlenmekte ve kentin belirli bir zaman kesitindeki mekansal yapısı toplumsal yapıdaki ilişkilerin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. XV ve XVI. yüzyıllarda Anadolu kentinde yeni mahalleler kurulması yoluyla hızla genişleyen yerleşim alanı, XVII. yüzyıl başlarında ulaştığı sınırları XIX. yüzyıl sonunda, o da kendi iç dinamikleri ile değil dış etmenler sonucu, kentsel arazi kullanımına eklenen demiryolu, yönetici merkez, göçmen mahallesi, askeri kışla gibi yeni öğeler ile birlikte büyüme ve değişme süreci içine girmiştir (Aktüre, 1994: 891-892).

Bütün sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da kentlerin temel ekonomik işlevi, işlenmiş mal üretimi ve ticarettir. XIX. yüzyıl ortalarına kadar Anadolu kentinde geleneksel lonca ilişkileri içinde sürdürülen üretim eylemlerinde ve ekonomik yapıyı oluşturan öğelerde bu tarihten sonra bazı önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde, kentlerdeki üretim iç pazar yerine dış pazara yönelmesiyle, bölgeler arası ticaret önemli değişiklik göstermiş, özellikle Avrupa'da gelişen sanayiye hammadde ihtiyacı, bölge ölçeğinde mal akım ilişkilerinde ve yönünde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu durumun sonucunda kentlerdeki lonca sistemi çökmüştür. Tarımsal ürünlerin dış pazarlara deniz yolu ile gönderilmesi sonucu XIX. yüzyıl boyunca önemleri giderek artan İzmir, Samsun gibi kentlerin yanısıra etkileşim içerisinde oldukları Ankara, Tokat gibi iç bölge kentleri de bu değişimden etkilenmiştir. Yerli sanayideki gerileme XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde, önce İstanbul, Balkanlar gibi imparatorluğun diğer ülkeler ile yakın ilişkide olduğu bölgelerde ortaya çıkmış, XIX. yüzyıl birinci çeyreğinden sonra Anadolu'daki taşra kentleri etkilenmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Ankara'da sofçuluğun, Tokat'ta bakırcılığın çökmesine neden olan ekonomik yapının değişim süreci Anadolu'daki

diğer kentlerde de zanaatlar ve her türlü küçük üretim büyük sarsıntı geçirmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da iki farklı sosyal tabakalaşma görülmektedir. Bunlardan birincisi kentlerde çökmekte olan küçük üretim ve küçük ölçekte perakende ticaretle uğraşan küçük esnaf ve zanaatkarlar, ikincisi ise bölgenin ürünlerini düşük vergiler ödeyerek dış pazarlara satan ve bu yoldan zengin olan Rum tüccarlarla bu ürünleri köylüden toplayan, küçük ölçekte toptan-perakende ticaretle uğraşan Ermenilerdir. Tanzimat'tan sonra kent yönetiminde ortaya çıkan değişim sürecinin sonucu olan bir üçüncü kesim daha vardır ki, bunu sivil ve bürokratlar oluşturmaktadır (Aktüre, 1994: 891-893).

Geleneksel Osmanlı toplumunda kentlerin toplumun yaşantısında etkin oluşlarının önemli nedenlerinden biri, devlet düzeninin belki de en önemli kurumu olana adalet örgütünün kentlerde bulunmasıdır. Osmanlı döneminde “haklaştırma” yetkisini elinde bulunduran kadı ve diğer mahkeme görevlilerinin yerleştikleri kentlerin merkezlik ettikleri bölge, yönetsel birimden ayrı olarak “kaza” diye isimlendirilmektedir. Kadı kentin yargı organı olduğu kadar kentlerde güvenliğin koruyucusu, vakıfların denetçisi beledi hizmet ve kolluk görevlilerinin baş sorumlusu idi. Esnaf loncalarının denetçisi olan kadı, lonca aracılığıyla bazı beledi hizmetlerin yerine getirilmesini sağlardı. Sancak Bey'i yapacağı tayin ve harcamalarda kadı'nın onayını almak zorundaydı. Böylece devlet yerel örgütlerde kurduğu ikili mekanizma ile denetim işlevini yerine getirmektedir. Sancak Bey'i sefere gittiği zaman kadıyı kendisine vekil bırakırdı. Sancak beylerinin sürekli seferlerde olduğu göz önüne alınırsa uygulamada kadının kent yönetiminde ve güvenliğinde birinci derecede sorumlu idiler. Kadılara bazı görevlerini yerine getirirken yeniçeriler yardımcı olmaktadır. II. Mahmut Dönemi'nde Yeniçeri ocağının kaldırılması ile başkentte olduğu kadar vilayet ve sancak merkezi olan taşra kentlerinde de kadılık kurumunun gücünü sarsmıştır. 1826 yılına kadar kadıların adli, mülki ve beledi alandaki görevler sürmüştü, bu tarihe kadar kentlerin ekonomik yaşantısı kadı'nın başlıca yardımcısı olan “muhtesip” tarafından düzenlenirken, yürürlükte sistemin yetersiz ve bozulmuş olduğu gerekçesiyle bir nizamname hazırlanarak, esnaf işleri ile uğraşmak amacıyla “İhtisap Nazırlığı” kurulmuş muhtesibin görevi bu daireye verilmiştir. İstanbul dışındaki kentlerde ise muhtesiplik yerine “İhtisap Müdürlükleri” kurulmuş ve kentlerin kolluk ve beledi işlevleri, vergi toplama gibi görevler bu memurluklara

verilmiştir. Bu görevlerin yeni memurluklara bırakılmasından sonra kadı, yargı organı, noter ve vakıf denetçisi durumuna düşmüş, 1836'da kurulan “Evkaf Nazırlığı”nın vakıf işlerini yüklenmesi ile sadece yargı organı olarak kalmıştır (Aktüre, 1994: 894). Sultan yerel özerkliğe ve özel mülkiyete Evkaf Nezaretini kurarak ölümcül bir darbe indirmiştir. Bunun amacı, vakıfların gelirlerinin ve yönetimlerinin merkezileştirilmesiydi (Karpat, 2002: 87).

3. NÜFUS

Nüfus kelimesi, Arapça “nefs” kelimesinin çoğuludur. Şahıs, kişi anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1993: 1664). Coğrafya biliminde ise belirli bir mekanda belirli bir zaman diliminde yaşayan insan sayısı olarak tanımlanabilmektedir.

Oldukça dinamik yapıya sahip olan nüfus, yatayda, dikeyde ve zamanda değişik dağılış özellikleri gösteren nüfusun yeryüzünün belirli alanlarında doğal faktörlere bağılı olarak arttığı, belirli alanlarda ise azaldığı görülmektedir (Taş, 2010: 35). Nüfus bir yandan Dünya’daki sınırlı doğal kaynakları paylaşarak bütün çevre sorunlarının temel kaynağı olurken diğere yandan da, ülkeler için önemli bir güç kaynağı ve devamlılıklarını sağlamakta gerekli bir unsurdur (Karabağ ve Şahin, 2006: 2).

Modern coğrafyanın kurucularından P. Vidal de la Blache “insan bütün coğrafyanın esasını oluşturur” diyerek coğrafyanın esasını bir cümleyle özetlemiştir (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 212). Doğal ortam insan etkileşimini inceleyen coğrafya bilimi içinde nüfus önemli bir yer teşkil etmektedir. Birincisi insanın doğadan etkilenmesi, ikincisi ise insanın doğaya etkisidir.

Farklı disiplinler tarafından ele alınan nüfus bahsi; nüfusun gelişimi (artış, azalış), nüfusun dağılışı (yatay ve dikeyde-yani yükselti basamaklarına göre dağılışı şeklinde ele alınabilir), nüfus hareketleri (göçler iç göç, dış göç şeklinde ele alınabilir), nüfusun yapısı (eğitim durumu, yaş özellikleri, çalışılan iş kolu, medeni durumu, dini ve etnik yapı vb.) özellikleri değerlendirile gelmiştir.

Bir ülke veya toplumun günümüz karakterini kavramak ve yaşadıkları problemler için doğru çözümler üretmek, ancak geçmişteki özelliklerini anlamak ve zaman içinde geçirdiği gelişim sürecini bilmekle mümkün olabilir. Bu bağlamda, ülkemiz nüfusumuzun toplumsal ve ekonomik sorunlarına doğru çözümler üretilmesi için nüfusun geçmişteki karakterini ortaya koymak zorunlu görünmektedir. Geniş bir saha için doğru sonuçlara ulaşmak ve ülke geneline hitap eden çözümler üretebilmek amacıyla, o bölge veya ülkenin tamamının kapsamlı bir şekilde araştırılması gereklidir (Gümüştü, 2001: 144).

Bilim ve teknolojideki gelişmeler sayesinde insanlar her ne kadar doğayı değıştirme gücüne ve imkanına sahip olsalar bile hala doğanın egemenliğı devam

etmektedir. Bu bağlamda doğanın imkan tanıdığı, insan yaşamına elverişli doğal koşulların var olduğu yerlerde insanlar yerleşmekte ve o sahada bu istenilen koşullar devam ettiği müddetçe tercih edilen bir mekan olma özelliğini korumaktadır. Doğal koşulların elverişli olmadığı yerler tercih dahi edilmemektedir. Yerleşilen alanda uygun doğal koşullar eğer zaman içinde değişir ve uygunluğunu kaybederse ya da insanların ihtiyacına cevap veremeyecek olursa ilk önce bu alanlardan göçler meydana gelmekte bazen böyle alanlar terk edilebilmektedir. İnsanlar ekonomik faaliyetlerini devam ettirilebildikleri alanlar sürekli bir nüfusa sahip olurken, ekonomik faaliyetlere uygunluğunu zaman içinde kaybeden yerler ise nüfus azalmakta ve terk edilmektedir.

Şu halde yeryüzünde insanla ilgili bütün coğrafi olayların temelinde yatan ve bütün olaylara ışık tutan olay olarak, başta nüfusa yer vermek gerekir (Tanoğlu, 1969: 29). İşte nüfusun dağılışını, yoğunluğunu ve gelişimini; yeryüzü şekilleri, iklim, su kaynakları, bitki örtüsü, toprak verimliliği, yeraltı kaynakları, ekilebilir-sulanabilir tarım alanların varlığı, ulaşım yollarına göre konum, güvenlik gibi faktörler etkilemiştir. Doğal ve beşeri ve ekonomik faktörler nüfusun yeryüzünde eşit dağılmasını engellemiştir.

İnsanlar çok uzun zamanlardan beri nüfus sayımı yapma girişimlerinde bulunmuşlarsa da, modern sayımlar oldukça yenidir. Eski sayımlardan çok azının günümüze aktarılmış olmasının yanısıra, zamanımızda bile birçok ülkede var olan ve sayımlara karşı özellikle askere alma, vergiler vb. korkularla doğmuş olan güvensizlik genellikle krallar, hükümdarlar tarafından düzenlenen eski sayımların değerini azaltmıştır. Nüfus sayımlarının geçmişi MÖ 4000'lere kadar gittiği sanılan eski sayımlardan (örneğin eski Çin ve Babil'de yapılanlar) elde bir şey kalmamış gibidir. Yalnızca Ortadoğu'da elde edilen kil tabletler MÖ 2500 ile 1600 arasında ki dönemde Mezopotamya'daki şehir-devletler ya da küçük krallıklardan bazılarının ait bilgiler (tapınak personeli ile ilgili) vermektedirler. Tapınak kayıtlarının tersine, nüfus sayımı tanımına çok daha uygun düşen ilk sayımın ise MÖ 2100 yılında Lagaş yakınındaki Umma'da yapıldığı anlaşılmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 214).

İlki MÖ 435 yılında yapıldığı ve sonra savaş zamanları hariç, her beş yılda tekrarlandığı sanılan Roma sayımları hariç tutulursa, modern sayımlar, Fransız ve

İngilizlerin sömürgelerinde yaptıkları sayımlarla başlamıştır: Kanada’da yapılan sayım yalnızca nüfusu saymak için yapılan belki de ilk sayımdı. İlk periyodik sayımlar ise, günümüzde nüfusla ilgili en doğru bilgilerin toplanmasında önde gelen İskandinav ülkelerinden İsveç’te 1748’de, Danimarka’da 1769’da yapılmaya başlanmıştır. ABD’de ilk sayım 1709’da yapılmış fakat 1789’da, Temsilciler Meclisi’ne seçilecek temsilci sayısını belirlemek üzere her on yılda bir sayım yapılması anayasaya bir madde olarak eklenmişti ki bu o zaman devrim niteliğinde bir fikir olarak görülmüştü (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 214-215).

Büyük Britanya’da ilk sayım 1801’de yapılmış; fakat ulusal düzenli sayımlar 1871’de başlamıştır; Rusya’da ise 1897’de XIX. yüzyıl içinde, düzensizde olsa, dünya ülkelerinin çoğunda geniş kapsamlı sayımlar yapıldığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda da 1831’de yapılmıştır (Karal, 1997). Ancak Türkiye için mufassal tahrir defterlerinin sağladığı bilgiler düşünüldüğünde bu tarihi çok daha öncelere götürmek gerekecektir (Gümüşçü, 2001: 145). Diğer nüfus belirleme girişimlerinde olduğu gibi, 1831 sayımında da asker olabilecek erkek nüfus önem taşımış ve kadınlar sayılmamıştı. Ancak, Türkiye’de düzenli modern sayımlara Cumhuriyetle birlikte, 1927’de başlanmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 216).

Cumhuriyet öncesinde yapılan 1831, 1844, 1874, sayımlarını ve Osmanlı salnameleri’ndeki nüfus bilgilerini ise modern sayımlara hazırlık olarak kabul etmek mümkündür (Doğanay, 1994: 144; Gümüşçü, 2001: 145). Çağdaş coğrafya çalışmalarında nüfus verileri, nüfus sayımı sonuçlarını gösteren istatistiklerden sağlanırken, bu çalışmada farklı olarak bu veriler, Temettuat defterlerinden, salnamelerden, Türkiye’nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti isimli eserinden (1935 yılı nüfus ise ilgili nüfus sayımından) elde edilmiştir.

Osmanlı devletinin, birbirinden farklı çok sayıda etnik ve dini unsuru uzun yıllar başarıyla bir arada tuttuğunu ve yönettiğini biliyoruz. Osmanlı yönetimi, daha kuruluşundan itibaren ülkenin gelir kaynaklarının tespiti ve kayıt altına alınmasına yönelik çalışmalara önem vermişti. Bu amaçla “tahrir” adı verilen sayımlar yapılmış, demografik kayıtlar tutulmuştur. Arşivlerde günümüze kadar ulaşan bu kayıtlar, Osmanlı Devleti’nin hakimiyeti altında tuttuğu halkın sayımına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Sayım ve kayıt işine Osmanlı Devletinin kuruluşundan

itibaren önem verdiği bilinmekle beraber ilk kayıt ve tahririn ne zaman yapıldığı tartışmalıdır. Bilinen ilk arazi tahrir defteri I. Murat devrine (1360-1389) ait olmakla birlikte, sayımın tarihini Orhan Bey zamanına kadar çıkartanlar da vardır (Sakin, 2008: 211-212).

XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan tebaası arasında milliyetçilik akımı hızla etkisini göstermeye başladı ve bağımsızlık ayaklanmalarına neden oldu. Bu dönemde ortaya çıkan Sırp ve Yunan isyanları ile Osmanlı-Rus savaşları (1806-1812, 1828-1829) sırasında Kafkasya, Kırım ve Balkanlarda yaşayan Müslümanlardan bir kısmı katliama maruz kalırken, bir kısmı göç yolunda ölmüş, bir kısmı da Anadolu ve Rumeliye göç etmek zorunda kalmışlardır. 1806-1812 yılları arasında Osmanlı topraklarına sığınan göçmenlerin sayısı yaklaşık 200.000'i bulmaktaydı (Gümüşçü vd., 2011: 443).

Bu dönemde Osmanlı sınırları dışında kalan Kırım, Kafkasya, Azerbeycan, Dağıstan ve diğer türk illerinden huzur içinde yaşamaktan mahrum bırakılan yüzbinlerce Müslüman halk, Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde ilk büyük göç kabileleri Kırım ve havalisinden gelmiştir. 1854-1860 yılları arasında bölgeden göç edenlerin sayısı yaklaşık 140.000; 1860-1862 yılları arasında da 230.000 civarındadır (Gümüşçü vd., 2011: 444).

Kırım göçlerini Kafkas Göçleri takip etmiştir. Kafkaslardan 1864-1870 yılları arasında yaklaşık 2.000.000 insan göç etti. Bunların yaklaşık 1.000.000'u göç yolunda çeşitli nedenlerle hayatını kaybederken, sağ kalanlar ise -600.000 ile 1.000.000 kadar kişi olduğu tahmine dilmektedir- Osmanlı'dan Anadolu, Rumeli ve Ortadoğu topraklarına iskan edildi (Gümüşçü vd., 2011: 443).

Türk göç tarihinin en önemli safhalarından biri de 93 (1293) ya da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile özdeşleşen 93 Göçü ya da Muhaceretidir. Osmanlı Devleti Ruslarla giriştiği bu savaş sonrasında imzaladığı Berlin Antlaşması (1878) ile Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmını, Rusların da desteğini alan Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ'a bırakırken, Doğuda da Erzurum ve Trabzon vilayetlerindeki topraklarından bir kısmını Rusya'ya bırakmıştır. Balkanların siyasi haritasında yaşanan bu değişiklik kısa sürede etkisini göstermiş ve Romanya, Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Makedonya'dan Edirne, İstanbul ve Anadolu'nun

muhtelif vilayetlerine göçler yaşanmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Tuna ve Edirne vilayetlerinde meskun Türklerden yaklaşık 500.000'i ya katlolunmuş veya açlıktan ya da hastalıktan ölmüştür. Kurtulabilen 1.230.000'i aşkın Müslüman ise, Rusların ve Bulgarların takip ettikleri imha politikası sonucunda Varna, Şumnu, Edirne, Makedonya ve İstanbul gibi merkezlere yığılmıştır (Gümüştü vd., 2011: 444).

Resmi istatistiklere göre 1877-1891 yılları arasında 700.000'den fazla göçmen Rumeli'den en az 300.000 göçmende Kuban, Kırım, Kafkasya, Batum, Sohum ve Kars civarından Anadolu'ya gelmiştir. Rusya'nın 1895-1908 yılları arasında büyük Çerkes topluluklarının ülkeyi terk etmelerine izin vermesiyle, 1881-1914 yılları arasında en azından 500.000 kişi Kafkaslardan Türkiye'ye göç etmiştir. Balkanlar'da da 1878'den 1913'e kadar geçen zaman diliminde, yaşanan olaylar, ölüm ve sürgünü beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Rumelili Müslümanlardan yaklaşık 1.000.000'u öldürülürken, 2.000.000'dan fazlası göçe mecbur edilmiştir (Gümüştü vd., 2011: 445).

Osmanlı Devleti ile Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ arasında 1912-1913 yıllar arasında cereyan eden Balkan savaşları sonrasında Balkanların siyasi haritasında bir kez daha önemli değişiklikler yaşanmıştır. Yaklaşık 1.500.000 Müslüman-Türk, yaşadığı Makedonya ve Trakya'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması ile Makedonya, Kosova, Trakya ve Dobruca'dan İstanbul ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Balkan savaşı göçmenlerinin sayıları, yapılan araştırmalara göre 200.000 ile 800.000 arasında gösterilmektedir. Yine bu savaşlarda 200.000 ile 240.000 kişinin de katledildiği ileri sürülmektedir. Balkan savaşlarını da içine alan 1885-1923 yılları arasına ait bir veri, Balkanlardan bu dönemde yaklaşık 500.000 Türk'ün göç ettiğini ortaya koymaktadır (Gümüştü vd., 2011: 445).

Bilindiği üzere Temettuat defterlerindeki nüfus ile ilgili bilgiler günümüzdeki nüfus istatistiklerinden farklıdır. Bazı noktalarda Temettuat defterlerinden elde edilen bilgiler modern sayımlara göre eksik bilgiler içermektedir. Ancak Temettuat defterlerini vermiş olduğu diğer bilgiler onun önemini tartışmasız kabul etmeyi gerektirmektedir. Birtakım eksikliklere rağmen bu defterdeki verileri kullanmak o dönem için önemli sonuçlar verecektir. Bu konuda Barkan şu ifadeleri kullanır:

“istatistik verilerini, bazen kati rakamlar olmaktan ziyade nüfus kütlelerinin büyüklük nispetleri ve münasebetleri hakkında kıymetli ölçüler temin eden malumat olarak kullanmak mecburiyetinde kalabileceğimizi kabul etsek dahi, bu hal onların fevkalade büyük olan kıymetini azaltmayacaktır” (Barkan, 1953: 14).

Temettuat defterlerinde yalnızca vergi mükellefleri değil, farklı hizmetleri dolayısıyla vergiden muaf olanlar, asker, imam, müftü, asker, alil, dul, vb. bütün haneler hakkında bilgi verilmektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bu tahrirler bazı konularda oldukça ayrıntılı bilgiler verirken bir yerleşim merkezinde yaşayan kişi sayısı hususunda aynı derinlikte bilgi vermemektedir. Temettuat defterlerinde bir yerleşme merkezinde yaşayan vergi mükellefi kişinin ismi mesleği ve hane sayıları birlikte verilmiştir.

Söz konusu bu eksikliğe çözüm olarak bir yerleşim merkezinde yaşayan toplam nüfusu bulmak için, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı fikirler ileri sürülmüştür. Bunlara göre herhangi bir yerleşim merkezindeki hane ya da nefer sayısını belirli bir katsayı ile çarpmak gereklidir. Katsayılarda “5”, bir çok araştırmacı tarafından benimsenmiş olup, ilk defa Barkan tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Sümer 7, Cohen-Lewis 6, Cook 4.5, katsayılarını kullanmıştır (Gümüşçü, 20001: 146). Hatta Cook, hane ve nefer sayısını farklı katsayılar ile çarpma yoluna giderek, hane sayısı “4,5” ile nefer sayısını da “3” ile çarparak sonuca gitmeye çalışmıştır (Cook, 1972: 85). Göyünç ve Lowry’de 5’i tercih etmiş, Russell 3,5 (Göyünç, 1979: 332), Jennings (1976: 51) 3 ve 3,5 katsayılarını kullanırken Faroqhi, Elibüyük (1998), Arıkan (1998) ve Gümüşçü (2001) gibi bazı araştırmacılar hiçbir katsayı kullanmadan doğrudan “vergi nüfusunu” esas almışlardır.

Temettuat defterlerinden elde edilen nüfus ile ilgili veriler hane bazındadır. Bu veriler ışığında Beyşehir kazasında 1840-45 yıllarına ait veriler 5 katsayısı ile çarpılmış toplam kişi sayısı ortaya konulmuştur. 1871 ve 1896 yılına ait veriler salnamelerden elde edilmiştir. 1922 yılına ait nüfus verileri “Türkiye’nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti” isimli, eserden yararlanarak elde edilmiştir. Bu eserle ilgili olarak bazı bilgileri vermekte fayda vardır.

Ancak salnamelerde, 1922 yılına ait olan Sıhhi İçtimai coğrafya isimli eserde hem hane hem de kişi bazında veriler mevcuttur. Bizde bütünlük arz etmesi amacı ile $hane \times 5 = nüfus \text{ sayısı (kişi)}$ metodunu uygulayarak nüfus sayısına ulaşılmıştır. Özellikle nüfus dağılışının gösterildiği haritalarda kişi kullanılmıştır.

Öncelikle, sınırlı belli olan idari birimlerde çeşitli tarihlerde yapılan tahrirler yardımıyla, nefer sayıları ve dağılışları tespit edilebilmektedir. Bu sayede yukarıda ifade edildiği şekliyle ilgili sahadaki nüfus sayısı, nüfusun gelişimi ve mekanda dağılışını bulunmuştur. Tarımsal faaliyetlerle ilgilenenlerin yanısıra sanayi ve hizmet sektöründe faaliyetlerde bulunan kişilerden yola çıkarak nüfusun sektörel dağılımı ortaya konulabilmektedir. Nüfusun hareketleri konusunda kaydedilen bilgiler göç faaliyetlerini, göçün yönünü, göç edenlerin gittiği yerde ki ekonomik faaliyet türüne, göç ediş nedeni ve göç eden kişi sayısına ulaşılabilmektedir. Son olarak bir merkezde yaşayan kişilerin fiziki görünümleri hakkında da bilgiler edinmek mümkündür.

3.1. NÜFUSUN GELİŞİMİ

Bir yerleşim merkezinde nüfusun gelişimi; artma, azalma ve nadir olarak da sabit kalma eğilimindedir. Nüfus sayısındaki artış; doğumlar, dışardan gelen göçler sayesinde olurken azalma; ölümler ve tersine göçler yoluyla meydana gelmektedir (Gümüşçü, 2001: 148).

Beyşehir kazası nüfus gelişimine girmeden önce, Beyşehir kazasında olduğu gibi bütün Osmanlı İmparatorluğu'nda XVI. yüzyıl boyunca bir "nüfus artışı" meselesi vardır. Tarihi açıdan nüfus artışı konusu ilk defa F. Braudel tarafından etraflıca araştırılmış olup, varsayımları genellikle kabul edilen bir tez haline gelmiştir. Braudel'e (1993: 485-487) göre;

"Her yerde % 100 civarında genel bir nüfus artışı yaşanmıştır. XVI. yüzyılda her yerde nüfus artmıştır. Ernst Wagemann bir kez daha inatçı önermelerinde haklı çıkmıştır. Her büyük nüfus artışının olağan olarak insanlığı tümüne yayıldığını savunmuştur. XVI. yüzyıl kuşkusuz bu evrensellik ayrıcalığına sahip olmuştur. Her hal-ü karda, bu kural Akdeniz kıyılarındaki insanlığın tümü için geçerlidir. Artış 1450'lerden veya en geç 1500'lerden itibaren başlayacak ve 1600'lerden önce fark edilmeyecektir. Ve ancak sınır tarih olan 1650'lerin ötesinde belirleyici ve genelleşmiş hale gelecektir. Burada iyi danışmanlar olmayan tereddüt ve temkinliliklerin ötesinde, 1500-1600 arasında Akdeniz nüfusunun kabaca iki katına çıkmış olabileceğini söyleyelim. Bu nüfus 30 veya 35 milyondan 60 veya 70 milyona çıkmıştır ki, bu yılda % 7 civarında bir artış hızına denk gelmektedir. Birinci XVI. yüzyıl esnasında (1450-1550) çok canlı, devrimci olan artış, 1550'den 1650'ye olan ikinci sırasında genellikle yavaşlamıştır. Bu nüfus yükselişi, insanın önce etkin bir işçi, sonra da artan bir yük haline geldiği bir yüzyılın hem zaferlerini, hem de felaketlerini örgütlemiştir. 1550'lerden itibaren tekerlek dönemi başlamıştır: artık insanlar birbirlerinin rahatını kaçıracak kadar çoğalacaklardır. 1600'lere doğru bu nüfus fazlalığı genişlemeyi durdurmuş ve haydutlukla birlikte, sayesinde her şeyin bozulduğunu yavaş seyreden toplumsal bunalımla, XVII. yüzyılın acı yarınlarını hazırlamıştır."

Braudel'in bu tezi daha sonraki araştırmacılar tarafından benimsenmiş ve desteklenmiştir. Türkiye'de ilk defa Ö. L. Barkan, aynı artışı Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana geldiğini ileri sürmüştür (Barkan, 1951-53: 20-22; akt. Gümüşçü, 2001: 149).

Gümüşçü yapmış olduğu çalışmasında kırsal ve kent nüfusu artışını diğer merkezlerle kıyaslamış ve çalışma alanı olan Larende'de (Karaman) kazası hem şehri hem de kırsal nüfus artışı bakımında orta seviyeli bir artışa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kırsal nüfus ile kent nüfusunun artışının hemen hemen aynı

olması, kent ve kırdaki dengeli bir nüfus artışının olduğu gibi sahada göçlerin henüz büyük oranlarda olmadığını ya da kentlerin ve kırsalın aynı karakterli bir göç olayına sahne olduğunu ifade etmiştir. İlgili çalışmada Braudel'in ileri sürdüğü, "XVI. yüzyılda her yerde % 100 nüfus artışı ve ‰ 7'lik nüfus artış hızı"nın Anadolu'nun her yerinde aynı olmadığını, bazı yerlerde bu oranın çok üstüne çıktığı halde bazı yerlerde daha düşük kaldığını, bunun sebebini de Anadolu şartlarının Akdeniz ülkelerine göre farklı olmasından kaynaklanabileceğini ifade etmiştir (Gümüşçü, 2001: 150-153).

XVI. yüzyıl Anadolu'sunda nüfus artış hızı, Braudel'in ileri sürdüğü ‰ 7'den farklıdır. Kırsal ve kentsel nüfusun artış hızı hemen hemen birbiri ile aynı olup kent nüfus artış hızı biraz daha yüksektir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde değişiklik göstermekte ve "yerel koşulların" büyük etkisi ile çok farklı rakamlara ulaşabilmektedir. Bununla beraber, yapılacak hesaplamalarda kullanmak için bir rakam belirtmek gerekirse "XVI. yüzyıl Anadolu'sunda nüfusun yıllık artış hızının ‰ 10-15 olduğunu" söylenebilir. Bu rakamın üstünde hıza sahip yerlerin, yerleşme ve ekonomik faaliyetler açısından oldukça elverişli olduğunu, altında hızı olan yerlerin ise kötü şartlara sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yine yerel şartların belirleyici olduğu ortamda, XVI. yüzyıl içinde henüz kırdan kentlere göçün yüksek oranlara ulaşmadığını söylemek de akla yatkın gelmektedir (Gümüşçü, 2001: 153).

Beyşehir kentinde yıllık nüfus artış hızı (1507-1584 arasında) ‰ 4,01, Davgana kentinde nüfus artış hızı (1507-1584 arasında) ‰ 4,0 oranında artışlar söz konusu iken, kırsal kesimde ise durum oldukça değişkendir, örneğin; aynı periyotta Manastır köyünde ‰ 31,6 iken, Bekdemir köyünde ‰ 0,8, Karaali, köyünde ise ‰ -0,8'dir. (Tablo 5). Seydişehir'de kent nüfusu (1524-1584 arasında) ‰ 7,8'dir. Beyşehir köyler ortalaması; 1507 yılında 48 kişi, 1584 yılında 94 kişidir (Erdoğan, 2006: 306).

Tablo 5. Tablo XVI. Yüzyılda Beyşehir Kazası Nüfusu

		TT 40 1507	KK 137 1584	Yıl farkı 77	Yıllık nüfus artış hızı ‰
1	Beyşehir	427	603	77	4,01
2	Akburun	-	-	-	-
3	Avdancık	-	-	-	-
4	Avşar	89	130	77	5,6
5	Bademli	25	111	77	44,6
6	Başlamış	-	64	77	-
7	Bayat	-	-	-	-
8	Bayındır	47	120	77	20,2
9	Bekdemir	48	51	77	0,8
10	Çandar	61	129	77	-
11	Çiftlik	-	-	-	-
12	Çivril	47	88	77	18,7
13	Çonya	5	41	77	93,5
14	Çukurağıl	46	93	77	13,2
15	Davğana	264	343	77	4
16	Doğancık	24	45	77	11,4
17	Ekerler	31	43	77	5
18	Eylikler	179	203	77	1,7
19	Göçü	24	58	77	18,3
20	Gönen	38	108	77	24
21	Gurgurum	62	121	77	12,3
22	Huğlu	35	65	77	11,1
23	İmen	110	225	77	13,6
24	İsa	66	92	77	5,1
25	Karaali	49	46	77	-0,8
26	Karadiken	66	139	77	14,4
27	Kırıklı	34	-	-	-
28	Kıstıfan	74	131	77	10
29	Kurdular	11	77	77	78
30	Manastır	58	199	77	31,6
31	Mesutlar	33	64	77	12,2
32	Sarı	82	140	77	9,2
33	Sevindik	28	56	77	13
34	Şamlar	3	-	-	-
35	Üskerles	36	113	77	27,7

Kaynak: Erdoğan, 2006: 363-367.

3.1.1. XIX. Yüzyıl Nüfusu

Osmanlı İmparatorluğu 1800 ile 1918 yılları arasında 118 yılın 53'ünde (% 45) harp halindeydi. Yüzyılın ilk 50 senesinin 32'sinde (%66) tek bir düşman ile değil, birden fazla düşmanla, 1850'den sonra 21düşman ülke ile harbetdi. Bunların sonucunda, insan sayısı oldukça azaldı, Osmanlı toprakları savaş meydanı haline gelince tarım yapılamadı, ticaret durdu ve fabrikalar harap oldu (Quataert, 2004: 913).

Osmanlı devletinin nüfusu özellikle 19. yüzyılda içte ve dışta en çok ilgi çeken konulardan birisi olmuştur. Bunun başlıca nedeni parçalanma sürecine girmiş olan imparatorlukta nüfus çoğunluğuna dayanarak toprak elde etme mücadelesidir. Bu yoldaki çabalar 1878 Berlin Antlaşması'yla elde edilen önemli çıkarlara rağmen durmamış, bu kere imparatorluğun anavatanı sayılabilecek Anadolu'ya yayılmış ve millet statüsüne sahip iki cemaatin (önce Ermeniler sonra Rumlar) mücadelesi gittikçe güçlenmiştir. Bu durum imparatorluğun son bulmasına kadar devam etmiştir. Aslında sayım Osmanlı devleti'nin yabancı olduğu bir konu değildi. 15. yüzyılın ikinci ayrısından itibaren başlayarak başta yeni fethedilen yerler olmak üzere bütün imparatorluk sayımlar ve yazımlar yapıldı. Devletin örgütlenmesinin de temeli olan tımar sisteminin bir gereği olan bu sayım ve yazımlar vergi ve asker toplamanın başlıca dayanağı idi. Bu yüzden hane'yi temel birim olarak alıyor ve yalnızca erkek nüfus sayılıyordu. XVI. yüzyılda en yaygın ve oldukça düzenli bir biçimde sürdürülen bu sayım ve yazımlar XVII. yüzyılın başlarından itibaren yapılamamış, yalnızca düzensizde olsa yoklamalar ile yetinilmişti. XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren geleneksel kabuğundan çıkmak zorunda kalan Osmanlı devleti XIX. yüzyıl başlarında artık yeni bir vergi, askerlik ve yönetim düzeni ihtiyacı içerisine girince ister istemez bunlara temel olacak yeni sayım sistemlerine de ilgi duyma zorunluluğu ortaya çıktı. 1826'da kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye insan ve vergi potansiyelinin tespit etme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. İlk kez 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında İstanbul'da karneye bağlanan ekmeğin dağıtımını amacıyla yapılan sayımdan sonra 1830'da oluşturulan özel bir meclis tüm imparatorluğu nüfus sayımı yapılması kararını almıştır. Anadolu ve Rumeli topraklarının bir bölümünde alınan bu karar doğrultusunda sayım yapılabilirdi. 1831'de sayım sonuçlarını değerlendirmek amacıyla Ceride Nezareti

kuruldu. Büyük ölçüde 1830 sonlarında tamamlanan sayımda, yalnız erkek nüfus sayılmış, din esasına dayalı olarak kabaca etnik özellikleri ve iş güç durumları belirlenmiştir (Akbayar, 1985: 1239). Osmanlı İmparatorluğundaki ilk nüfus sayımı olan 1831 sayımı, II. Mahmut dönemi yenilik hareketleri kapsamında yapılmıştır. Ancak bu sayımda, sadece erkekler sayılmış ve sayılan nüfus Müslüman olan ve olmayan halk olarak kaydedilmiş, kimi yerde yaş kimi yerde sakal ve bıyığın yoğunluğu ve rengine göre özellikle de askerliğe uygun kimselerin saptanabilmesi esas alınmıştır. Bu sayıma göre Beyşehir nüfusu ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır (Karal, 1997: 112).

Tablo 6. 1831 Yılı Beyşehir Sancağı ve Köyleri Nüfusu (kişi)

	Hane	Kübar (Yetişkin)	Siğar (Çocuk)	Asker	Alil (Hasta)
Beyşehir	239	484	334	13	-
Kura	1652	2243	1653	73	36
Kaza	8041	10267	7492	350	90
Toplam	9932	12994	9479	436	126

Kaynak: E. Z. Karal 1997: 112.

1831 yılında Beyşehir kenti 239 hane, 831 kişiden oluşmaktadır (Tablo 6). İlerleyen sayfalarda görüleceği üzere Beyşehir kentinin nüfusu 1840 yılı sayımına göre 1495 kişidir. Geçen zaman diliminde yıllık nüfus artış miktarı 73-74 kişidir.

Tanzimat'tan sonra özellikle devletin yönetim sisteminin yenilenmesi yönündeki çabalar, yeni bir sivil ve askeri bürokrasinin oluşturulması, mali alandaki düzenlemeler nüfus sayımının önemini yeniden gündeme getirdi (Akbayar, 1985: 1239). Bu amaçla Temettuat tahrirleri yapıldı. 1840 ve 1845 yıllarına ait olan bu tahrirler Tanzimat Dönemi Osmanlı nüfusu hakkında oldukça değerli bilgileri ihtiva etmektedir.

XIX. yüzyılda Avrupa ülkeleri ekonomik refahın artması, sağlık şartlarının düzelmesi sonucu önemli nüfus artışlarına sahne olurken, bütün bunlardan mahrum olan Osmalı Devleti bir de büyük göç olaylarının ağırlığı altında ezilmiştir. İç ve dış ekonomik ve toplumsal koşulların bütün olumsuzluklarına rağmen yine de belli bir nüfus artışı sağlanmıştır (Akbayar, 1985: 1246). Nüfus değişikliklerinin XIX. yüzyıl Osmanlı ekonomisi üzerinde derin ve olumlu etkisi oldu. Tahmin edildiğine göre imparatorluğun nüfusu yılda % 0,8 arttı. 1830'dan önce nüfus muhtemelen azalmıştı, fakat 1830'dan sonra kompleks faktörlerin bir araya gelmesiyle hatırı sayılır şekilde

nüfus arttı. Bu faktörlerin arasında hastalıkların azalması, sıhhi şartların iyileşmesi, emniyet, nakliyat ve münakale ve imparatorluğa büyük sayıda göçmenin gelmesi sayılabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyıl boyunca devamlı surette arazi, kaybetmesi bu olumlu demografik temayülleri gizlemiştir. 1800'de Osmanlı İmparatorluğu'nun arazisi tahminen 3 milyon kilometre kareydi, fakat 1914'de 1.3 milyon kilometre kareye düşmüş, nüfusu 1830'dakinin aynı kalmış (26 milyon) ve nüfus yoğunluğu 2 katına çıkmıştır. Artan nüfus yoğunluğu iktisadi büyüme açısından çok önemli bir faktördü. Tarımda çalışanların sayısı artmış ve sanayi mamüllerinin pazarları genişlemiştir. Ayrıca, işçi sayısının artması yüzyılın ikinci yarısında büyük nakliyat projelerinin, bilhassa demiryolu ve telgraf şebeklerinin inşaatına başlanıp tamamlanmasını mümkün kılmıştır. Daha yoğun olan nüfus bu çeşit işletmelerin maliyetini azaltmıştır. Nüfusun seyrek yerleşmesi entansif tarımı engellemiş, bu alanlarda sanayileşmeyi geciktirmiştir ve bölgeleri birbirinden ayıran bomboş arazileri aşmak icap ettiğinden alt yapı projelerinin maliyetini (örneğin demiryolu) arttırmıştır (Quataert, 2004: 901).

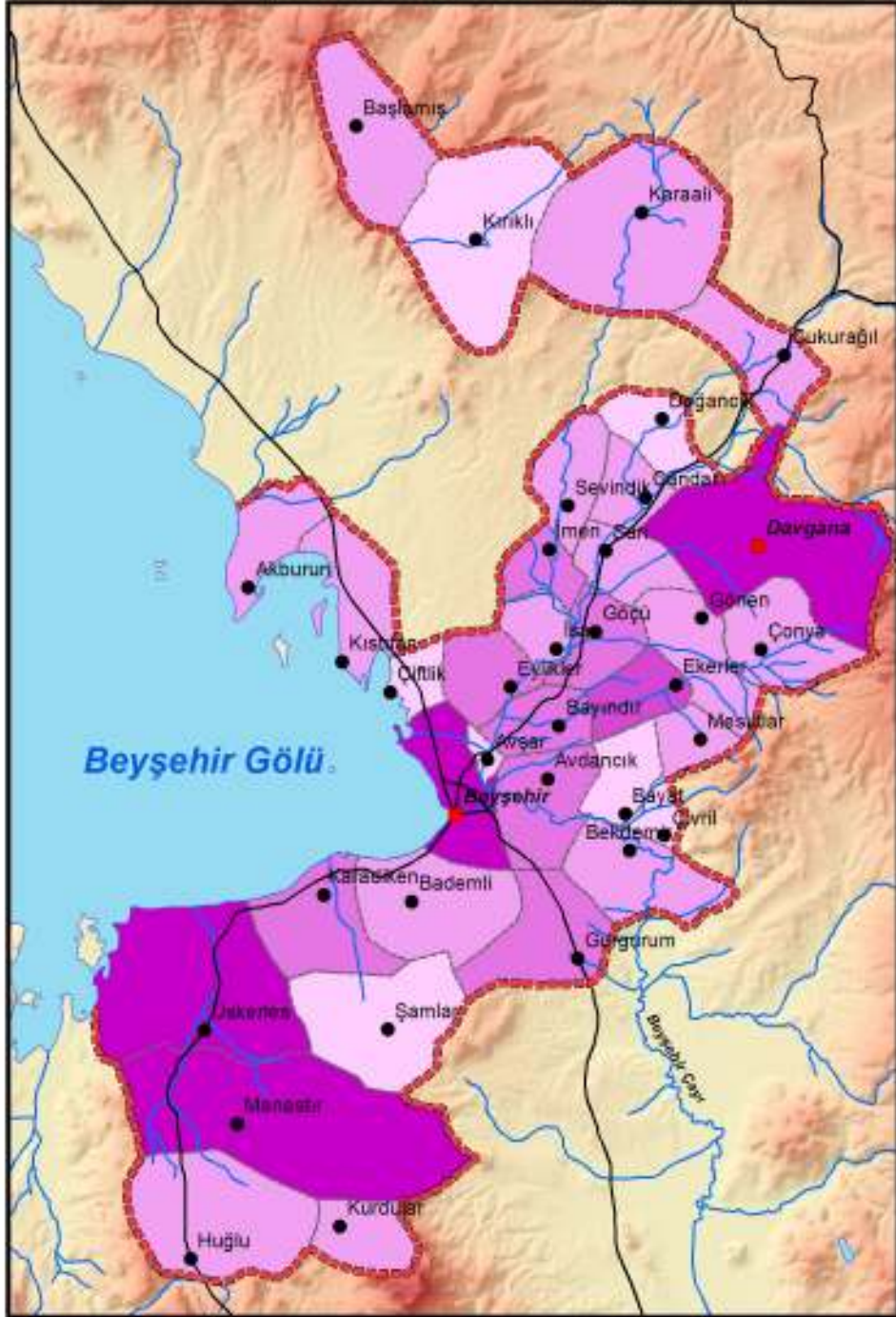
Tablo 7. XIX-XX. Yüzyılda Beyşehir Kazası Kentsel ve Kırsal Nüfus Artış Hızları

Tahrir Dönemleri	Yıl farkı	Kentsel nüfusun yıllık artış hızı %	Kırsal nüfusun yıllık artış hızı %	Toplam nüfus artış hızı %
1840-1845	5	-21,4	-66,39	-60
1845-1871	26	-16,2	-7,1	-8,6
1871-1896	25	-1,9	18,3	15,7
1896-1922	25	102,6	53,8	58
1922-1935	14	0,02	-5,1	-4,4

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İçtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

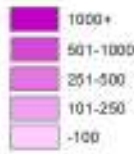
Tablo 7 incelendiğinde Temettuat defterlerindeki verilere göre 1840-45 döneminde hem kent nüfusunun artış hızının hem de kırsal nüfus artış hızının eksi (-) değerinde olduğu görülmektedir. Hemen şunu belirtmek gerekir ki: 1845 yılına ait defterde Beyşehir merkezde iki mahallenin (Dalyan ve Evsat mahalleleri), bazı köylerin verileri yoktur. Muhtemelen bu köylere ait olan defter bölümleri/defterler bir şekilde kaybolmuş ya da tahrif olmuştur. Bu sebeble Beyşehir yerleşim birimlerinin bir çoğunda artış olmasına rağmen sanki Beyşehir kazasının nüfusu toplamda düşmüş gözükmektedir. Şayet o defterleri değerlendirme imkanı olsaydı nüfusunun arttığı görülecekti (Harita 7-8).

BEYŞEHİR KAZASI NÜFUS DAĞILIŞI (1840)

İŞARETLER

- Şehir Yerleşmeleri
- Köy Yerleşmeleri
- Kaza Sınırı
- - - Köy Sınırı
- Kara Yolu
- Akarsu

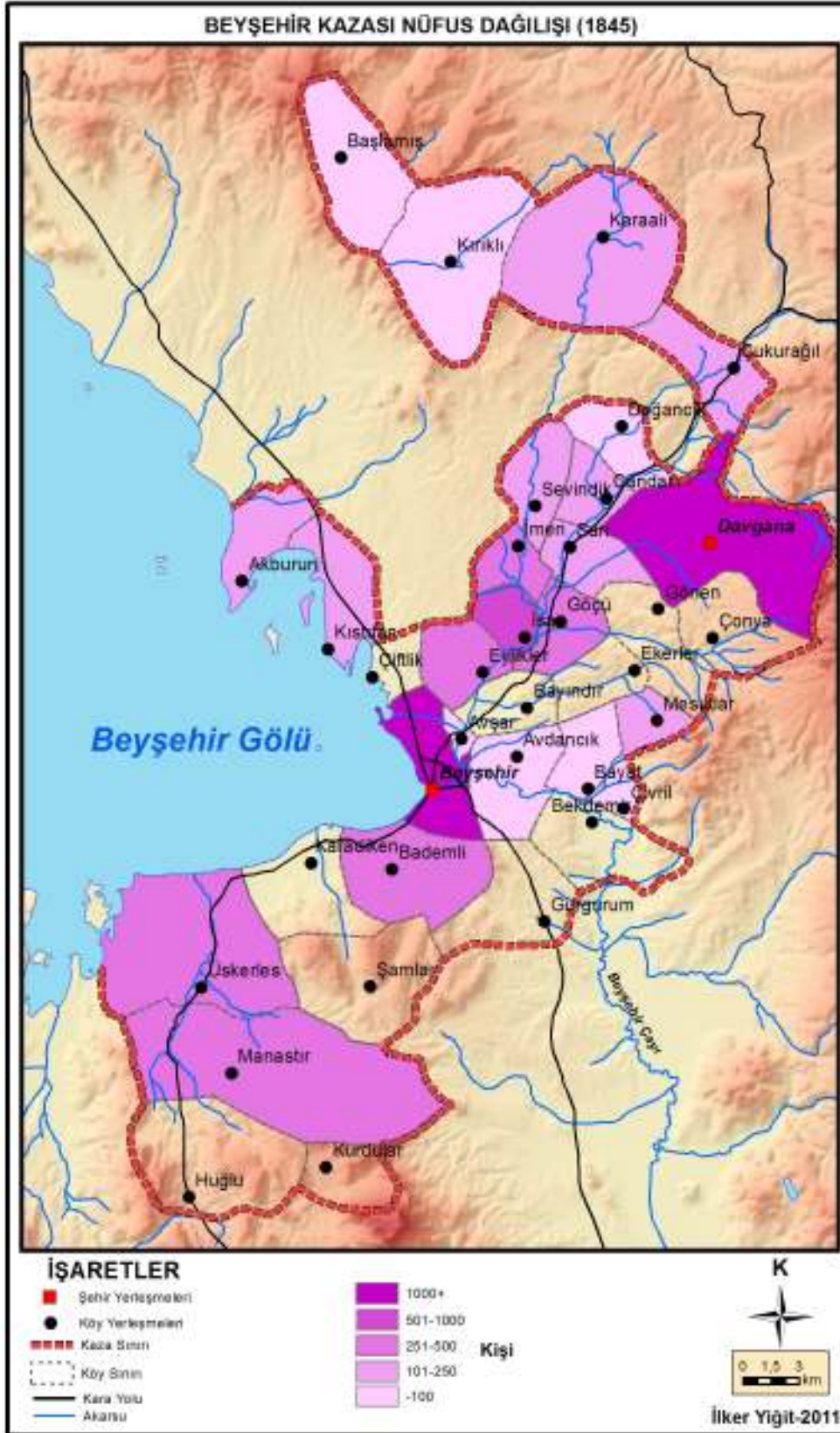

Kişi

İker Yiğit-2011

Harita 7. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1840)

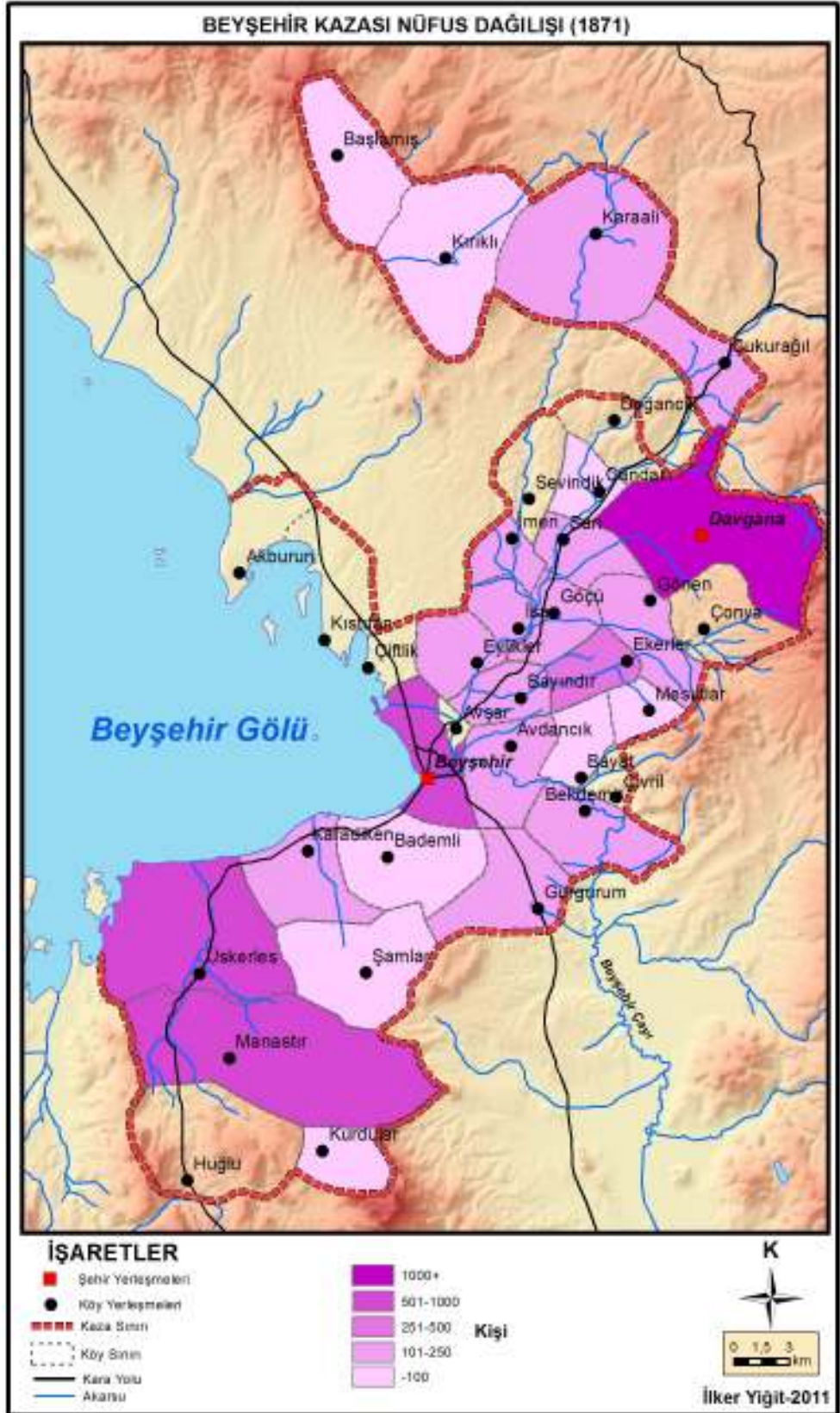
Harita 8. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1845)

1845-1871 yılları arasında Beyşehir’de toplam yıllık nüfus artış hızı ‰ -8,6 olarak görülmektedir. Beyşehir kenti 1335 kişiden 771 kişiye düştüğü kaydedilmiştir ki (Harita 9), yıllık kent nüfusu artış hızı -16,2 oranındadır. Böyle bir durumun oldukça düşündürücüdür. Bu dönem oldukça karışık bir dönemdir; savaşlar sebebiyle nüfusun azaldığı düşünülebilir. Savaşlar bitmesi ve Anadolu genelinde ve Beyşehirde alınan göçler nedeniyle takip eden dönemde nüfus artmıştır. Nitekim 1922 yılında Beyşehir kent nüfusu 1621 olarak kaydedilmiştir. Bu veride savımızı güçlendirmektedir (Tablo 8).

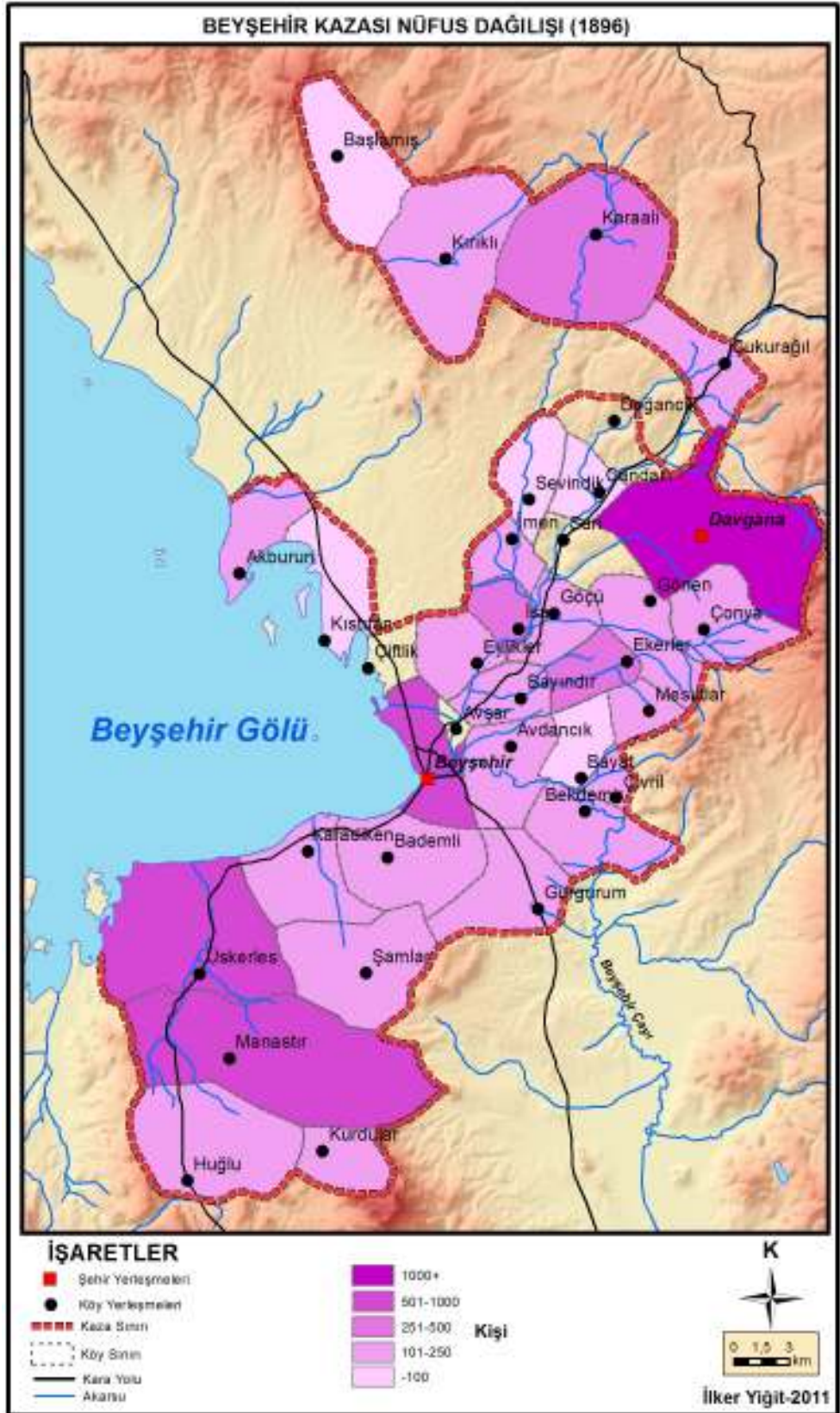
1871-1896 yılları arasında ki dönemde ise toplam nüfusun yıllık artış hızı ‰ 15,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde de bir artış söz konusudur (Harita 9-10).

1896-1922 yılları arasında ise toplam yıllık nüfus artış hızı ‰ 58 olarak gerçekleşmiştir. Beyşehir kazasının toplam nüfusu 21031’e çıkmıştır. 1922-1935 yılları arasında ise yıllık nüfus artış hızı -4,4 oranında olmuş ve nüfusta bir azalma (1309 kişilik) gözlenmiştir. Bu durumda modern nüfus sayımının ciddi sonuçları olarak değerlendirilebilir (Harita 11-12).

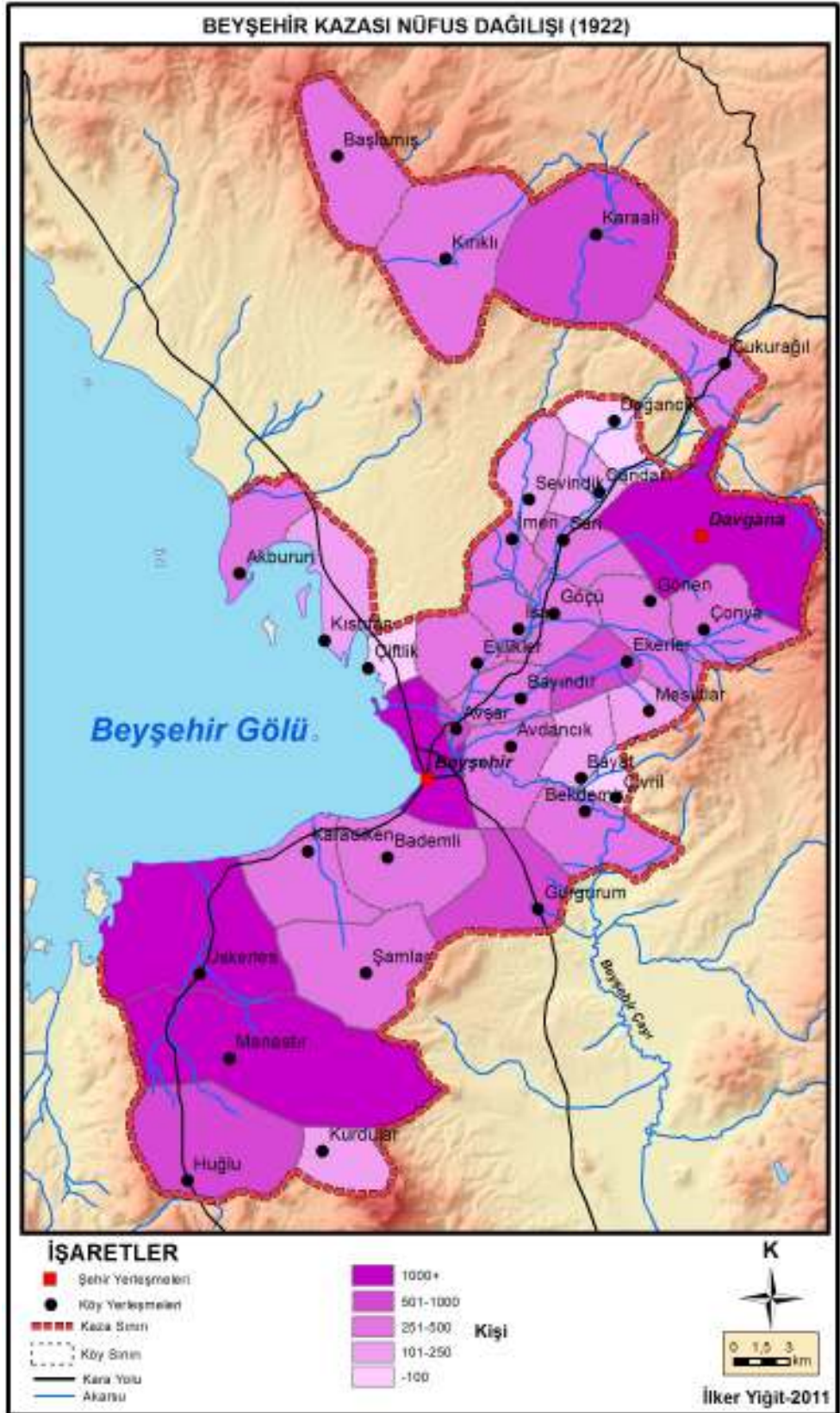
1871’den 1922 tarine kadar olan veriler ise salnamelerden elde edilmiştir. 1840 ile 1922 yılı karşılaştırıldığı zaman nüfusun nerdeyse iki katına çıktığı görülmektedir. şu halde Beyşehir’in nüfusu Tanzimat Döneminden Cumhuriyet Dönemine kadar genel manada artarak gelmiştir. Ara yıllarda görülen düşüş ise savaş durumunda olunmasından kaynaklanmaktadır. Burada salnamelerde ki bir hususa da dikkati çekmek gerekir. 1871 ve takip eden yıllarda (8 yıllık zaman zarfında) salnameler incelendiğinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın aynen 1871 yılına ait verilerin yazıldığı görülmüştür. Bu da salnamelerde yer alan istatiski verilerin eksikliğini göstermektedir. Savaşların sona ermesi ve sahanın aldığı dış göç sayesinde nüfusta artmıştır.

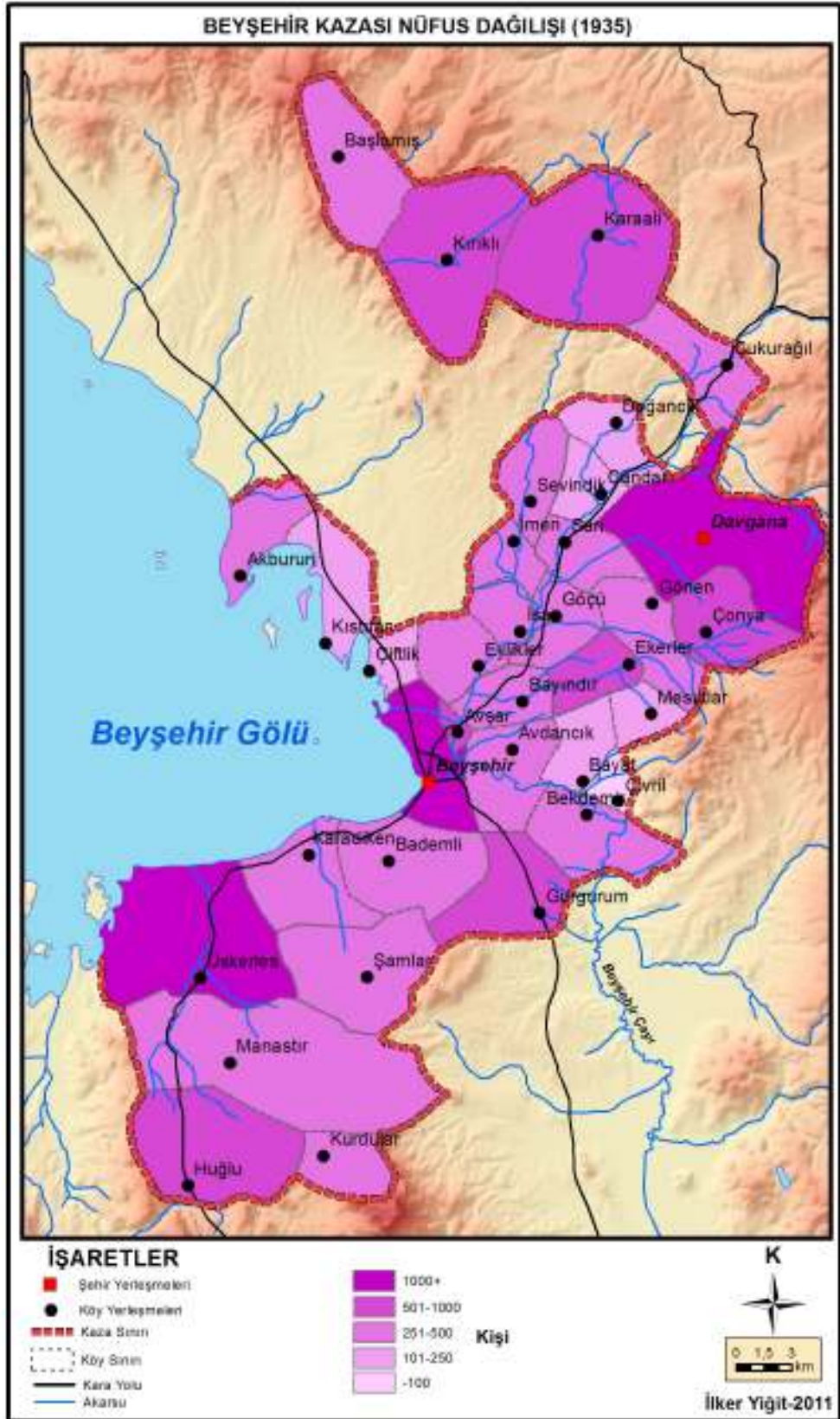
Harita 9. Beyşehir Kazası Nüfus Ddağılışı (1871)

Harita 10. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1896)

Harita 11. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1922)

Harita 12. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1935)

Tablo 8. Beyşehir’de Nüfus Gelişimi (1840-1935) (kişi)

		1840	1845	1871	1896	1922	1935
1	Beyşehir	1495	1335	771	735	2621	2620
2	Akburun	115	155	-	125	276	277
3	Avdancık	260	75	138	169	314	423
4	Avşar	55	60	13	21	726	967
5	Bademli	220	485	92	136	296	315
6	Başlamış	100	45	83	79	256	292
7	Bayat	90	85	52	74	111	164
8	Bayındır	365	-	187	206	476	474
9	Bekdemir	155	-	103	123	284	282
10	Çandar	120	130	76	70	182	250
11	Çiftlik	35	-	20	29	65	119
12	Çivril	70	65	20	181	70	98
13	Çonya	150	-	-	181	448	582
14	Çukurağıl	125	145	149	150	359	411
15	Davgana	2095	2285	1228	1533	3412	2799
16	Doğancık	65	55	31	31	59	128
17	Ekerler	615		332	351	846	736
18	Eylikler	255	270	121	133	255	262
19	Göçü	330	350	182	199	348	403
20	Gönen	245	-	-	193	418	412
21	Gurgurum	395	-	206	129	658	775
22	Huğlu	180	-	-	225	540	911
23	İmen	275	315	163	194	418	462
24	İsa	200	660	105	281	261	264
25	Karaali	130	130	125	300	737	708
26	Karadiken	320	-	157	178	383	314
27	Kırıklı	70	95	64	128	324	602
28	Kıstıfan	105	110	-	68	154	191
29	Kurdular	115	-	90	110	248	376
30	Manastır	1120	375	758	928	2621	378
31	Mesutlar	105	105	60	116	131	148
32	Sarı	145	140	104	-	319	349
33	Sevindik	100	110	-	88	234	371
34	Şamlar	90	-	97	116	296	370
35	Üskerles	1065	355	631	735	1885	1489

Kaynak: Temettuat Defterleri, Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İhtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

3.2. NÜFUSUN DAĞILIŞI

Doğal ortam insan etkileşiminin en iyi göstergesi mekanda insanların nasıl dağıldığı ve mekandan ne şekilde yararlandığı konusudur. Günümüzde bu konuda coğrafya bölümlerinde yüksek lisans ve doktora çalışmaları olarak arazi kullanımı başlığı altında, sınırları belirli idari ünitelerde, nüfusun araziden faydalanma desenlerini/şekillerini ortaya koyan çalışmalar yapılmaktadır (bkz. Taş, 2006, 2010).

Beyşehir kenti, üç tarafını kalenin ve bir tarafını da gölün çevirdiği İçerişehir ile eskiden Beyşehir Çayı adıyla anılan bugünkü kanal kenarında uzanan Dışarışehir'den oluşmaktaydı. Beyşehir mahallelerinin kentteki konumu incelendiğinde en eski yerleşimin kale içerisinde yer alan İçerişehir kısmında olduğu görülür. Kentin en eski mahalleleri olan Cami ve Subaşı mahalleleri bu kısımda bulunmaktadır (Erdoğan, 2006: 107). Diğer taraftan Dışarışehir'de bulunan Hacı Armağan Mahallesi de kentin eski mahallelerindedir. Bu mahallenin kuruluş tarihi de XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar inmektedir. Bu yüzyıldan itibaren Beyşehir'de ortaya çıkan mahallelerden sadece ikisinin ismi değiştirilmeden zamanımıza ulaşmıştır. Bu mahalleler Dışarışehir'de bulunan Dalyan ve Hacı Armağan mahallesidir. İsimleri unutulmuş mahallelerin birçoğu bugünkü İçerişehir Mahallesi dâhilinde kalmışlardır. Daha doğrusu burada bulunan bütün mahalleler İçerişehir adıyla anılan bir bölgenin içinde olduğundan İçerişehir Mahallesi adı altında anılmışlardır (Muşmal, 2005: 29).

XVI. yüzyılda Beyşehir nüfus artışlarının meydana gelmesiyle birlikte köylerden gelenler tarafından, kentin Dışarışehir kısmında yeni mahalleler kurulduğu belirtilmekte, bu manada Emen ve Yelten köylüleri kente göç ederek yeni mahalleler kuran ilk köylü göçmen olarak gösterilmektedir. Bunun yanında bazı zanaatkarların da kent merkezinde kendi işledikleri zanaatın ismini taşıyan bazı mahalleler kurdukları bilinmekte, bu dönemde kuyumcular ve debbağlar da kendi mesleklerinin adını alan mahallelerinde yaşamaktaydılar (Erdoğan, 1998: 106-110).

Beyşehir Kenti, XVI. yüzyılın başında 12 mahalleye sahipken, bu sayı yüzyılın sonunda 15'e çıkmıştır. Bunlar: Eşrefoğlu, Subaşı Mescidi, Asılbeyi, Kuyumcu (Zergeran), İbrahim Ağa, Hacı Armağan (Meydan), Emenler (Halife-Hacı İvaz), Kadı Muhyiddin, Yeltan, Seydi Ali bin Ali Bey, Debbağlar ve Kapu Mescidi

ismindeki mahallelerdir. Bu dönemde bu mahallelere Dalyan, Hoca Sinan ve Musalla mahalleleri de dâhil olmuştur (Erdoğan, 2006: 189). Muşmal (2005: 29) tarafından, XVII. ve XVIII. yüzyıla ait hurufat defterlerinde yapılan taramalar neticesinde Beyşehir merkezinde kale dâhilinde (İçerişehir) İbrahim Ağa, Demirli (Subaşı) Mescit, Debbağlar, Çiftçiler (Hoca Bali), Kapı, Cami-yi Kebir (Eşrefoğlu), Şeyh Hamza, kale dışında ise Hacı Armağan (Meydan), Evsât ve Dalyan isimli mahalleler bulunduğu tespit edilmiştir.

XIX. yüzyılda, kale içinde bulunan mahalleler bir mahallenin bünyesinde, İçerişehir Mahallesi adıyla anılmaya başlamıştır. Bu dönemde Dışarışehir adıyla anılan kesimde ise Dalyan ve Hacı Armağan Mahalleleri varlığını sürdürmektedir. Evsat mahallesi XVI. yüzyıldan sonra kurulmuş olmalıdır. 1902 yılında Beyşehir'e Kafkasya'dan gelen Çeçen muhacirleri yerleştirilmesiyle birlikte meydana gelen yeni mahalleye padişahın adına izafeten Hamidiye ismi verilerek kent merkezinde XX. yüzyılda yeni mahalleler oluşmaya devam etmiştir (Muşmal, 2005: 30). Bu mahallelerden Hacı Akif Mahallesi'nin kuruluşu ile ilgili olarak Konyalı (1991: 403) şunları ifade etmektedir:

“1899 yılında Beyşehir eşrafından Hoyranlı Hacı Akif Efendi eski evleri örnek alarak şehre ve göle hakim bir tatlı meyil üzerine üç katlı bir köşk yaptırmıştır. Köşkün göl tarafına rastlayan sahası 1950 yılına kadar boş ve kısmen kabristandı. Arkasında 200 evlik yer bu köşkün bahçesinden ayrılmıştır. Belediye 1950 yılında bahçesinden mühim bir kısmını metresi 5 kuruşa satmıştır. Satarken de buraya 3 senede ev yapılmasını şart koşmuştur. Şimdi burası mamur yepyeni bir mahalle haline gelmiştir.”

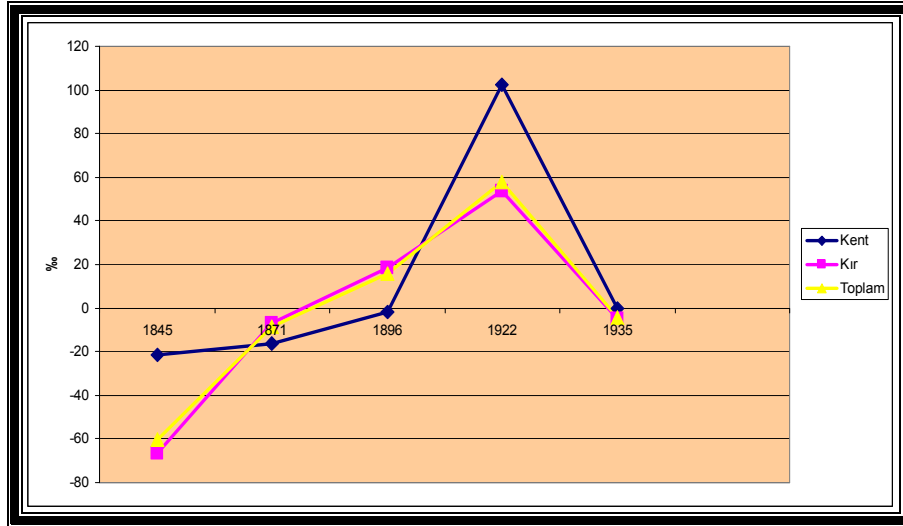
Araştırma sahasında kırsal ve kentsel nüfusa bakıldığı zaman kırsal nüfus her zaman kent nüfusundan fazla olmuştur. Çünkü insanların büyük çoğunluğu geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamakta idi. Nitekim bu manzara Cumhuriyetin ilk dönemlerinde devam etmiş ta ki 1950'lerden sonraki dönemde kent nüfusu göçler neticesinde artmıştır. İşte Beyşehir Kazası'da bu genel manzaraya uygun olarak kırsal nüfusun fazlalığı ile dikkat çekmektedir. 1840 yılında kaza nüfusunun % 13,1'inin kentlerde yaşamasına karşılık, kırsal nüfus oranını % 86,9 olduğu görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 9. Beyşehir Kazası Kent ve Kır Nüfus Miktarları ile Toplam Kaza Nüfusu İçindeki Oranları (1840-1935)

Yıl	Kent Nüfusu	Oran %	Kır Nüfusu	Oran %	Toplam Nüfus
1840	1495	13	9880	87	11375
1845	1335	17	6600	83	7935
1871	771	12	5387	88	6158
1896	735	9	7850	91	8585
1922	2621	12	18410	88	21031
1935	2620	13	17102	87	19722

Kaynak: Temettuat Defterleri, Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İhtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

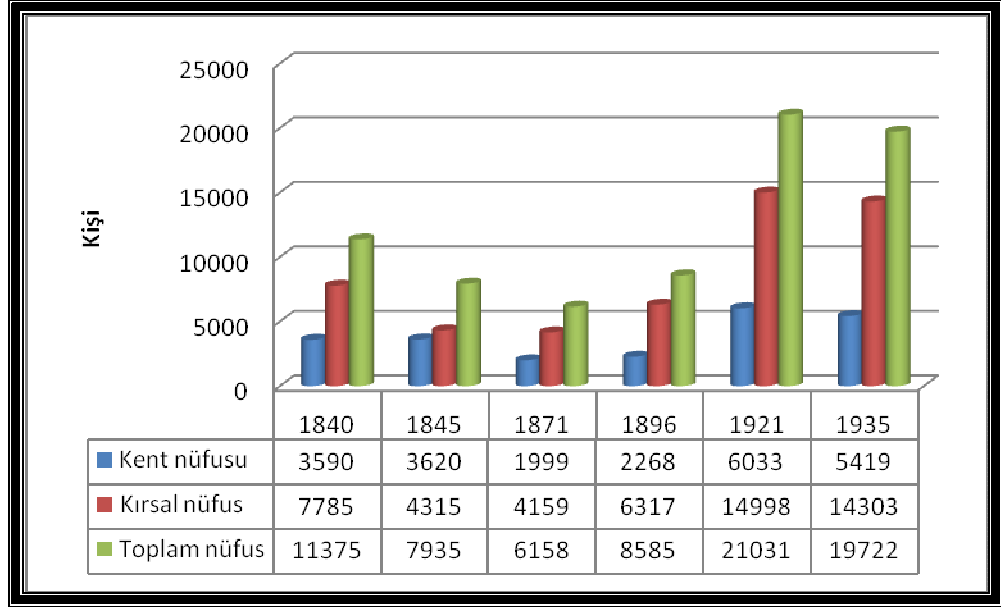
Grafik 7. Beyşehir Kazası Kentsel ve Kırsal Nüfus Artış Hızlarının Dönemler Arası Değişimleri (1840-1935)

Kaynak: Temettuat Defterleri, Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İhtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Beyşehir kazasında 1840-45 yılları arasında nüfusta daha önce de ifade edildiği üzere bazı köy ve mahallelere ait verilerin eksik olmasından kaynaklanan bir durum söz konusudur. Bu sebeple 1840-45 yılları arasında nüfus artış hızı düşmüş görülmektedir. 1871-96 yıllarında salnameler kendi içinde tutarlı olduğu için nüfus, buna bağlı olarak kır ve kent nüfusu artmıştır. Kır nüfusunun artışı ise bu dönemde daha yüksektir. 1896-1922 yılları arasında nüfus artmış ve buna bağlı olarak kır ve kent nüfusu artmıştır. Kır nüfus artış hızı yine kent nüfus artış hızından daha yüksektir. 1922-1935 yılları arasında da nüfus azalmış ve buna bağlı olarak kır ve kent nüfus artış hızı düşmüştür (Grafik 7-8).

Grafik 8. Beyşehir Kazası Kent ve Kırsal Nüfusu Miktarları (1840-1935)

Kaynak: Temettuat Defterleri, Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İctimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Yukarıda Tablo 9’da görüldüğü üzere 1840-1935 yılları arasında hiç bir zaman kent nüfusu oranı % 17’yi geçmemiştir. Tahrirdeki kayıtlar yukarıda ifade edildiği üzere kayıp defterler ve sağlıklı bazı tahrirlerden kaynaklansa gerektir. Bu nedenle kent ve kırsal nüfus oranları kısmen değişse de kent nüfus oranı % 9 -17 arasında yer almıştır. Nüfus dağılışı konusunda yine kent ve kır nüfusu ayrı ele alınıp her biri haritalanmış olup, öncelikle Beyşehir şehrinde nüfusun dağılışına bakılırsa şunları söylemek mümkündür. 4 mahallenin kaydedildiği 1840 tahrirlerinde ortalama her mahalleye 370 kişi düşmektedir. Ortalamadan fazla kişinin bulunduğu 2 mahalle İçerişehir mahallesi (460 kişi) ve Hacıarmağan mahallesidir (540 kişi), ortalamanın altında kalan iki mahalle ise Dalyan mahallesi (280 kişi) ve Evsat mahallesidir (215 kişi) (Tablo 10, Harita 13).

1845 yılında ise daha önce ifade edildiği üzere iki mahallenin verisine defterlerin arşivde olmaması sebebiyle herhangi bir bilgi edinilememiştir. Ancak İçerişehir mahallesi 820 kişi ile, Hacıarmağan mahallesi 515 kişi, 1840 yılı rakamlarının üzerindedir (Harita 14). Bu beş yıllık zaman içinde nüfusları da artmıştır. 1922 yılında ise nüfusun fazla olduğu iki mahalle İçerişehir (690 kişi) ve Hacıarmağan (508 kişi) mahalleleridir (Harita 15, Tablo 10).

Yönetim işlevlerinin yer almadığı Osmanlı kent merkezinde, ticaret ve üretim faaliyetleri ile bunların bütünleyicisi işlevler bulunmaktadır. Merkez yakınında kent merkezindeki faaliyetlere emek sağlayan bekarların yaşadığı hanlar bulunmaktadır (Gümüşçü, 2001: 169). Osmanlı toplumunda dinin ve dini eğitimin çok önemli olmasına bağlı olarak, camiler, mescitler, imaretler, medreseler, zaviyeler ve diğer tesislerin nüfusun dağılımında oldukça etkili olduklarını söylemek mümkündür. Kent kenarına doğru olan mahallelerin ise gözlerden uzak, sakin ve bahçeler içinde olmasından dolayı daha fazla nüfuslu oldukları tahmin edilebilir (Gümüşçü, 2001: 169).

Tablo 10. Beyşehir Kenti Mahalleleri Nüfus Gelişimi (1840-1922) (kişi)

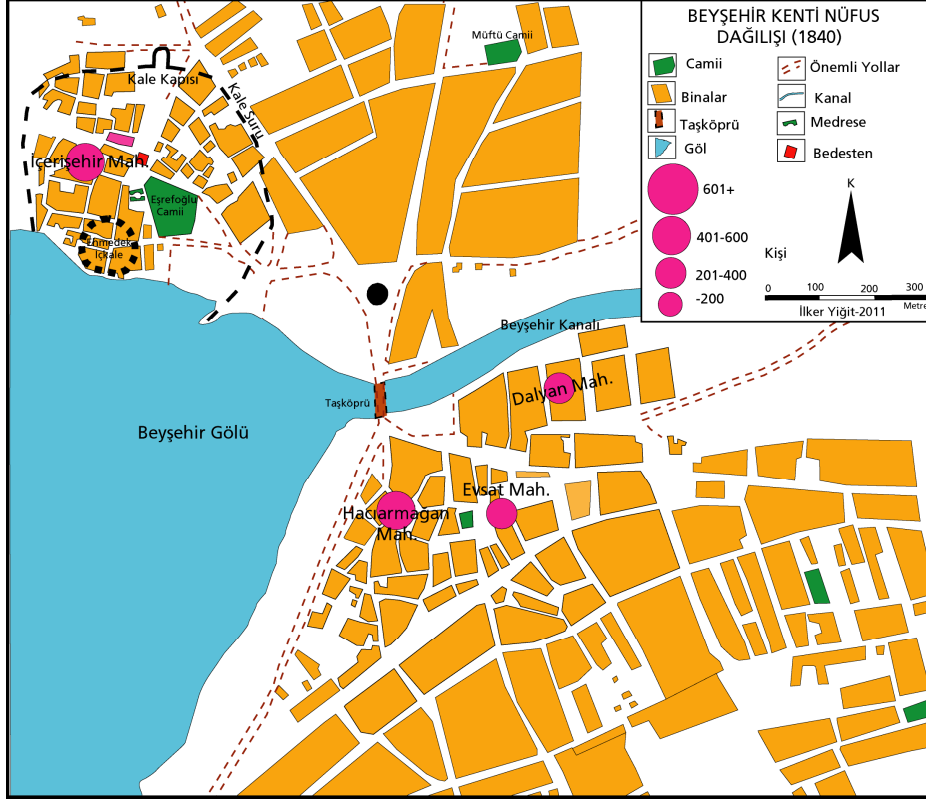
Mahalle adı	1840	1845	1840-1945 arasında yıllık nüfus artış hızı ‰	1922	1840-1922 arasında nüfus yıllık artış hızı ‰
İçerişehir	460	820	156,5	690	6,2
Hacıarmağan	540	515	-9,3	508	1,2
Dalyan	215	-	-	194	-1,6
Evsat	280	-	-	391	6,5
Hamidiye	-	-	-	322	-

Kaynak: Temettuat Defterleri, Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İhtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Beyşehir kentinde mahalle sayılarına bakıldığı zaman 1840 yılında 4 mahalle varken 1845 yılında mahalle sayısı aynı olmalıdır. İçerişehir mahallesine bakıldığında 1840-45 yılı arasında yıllık nüfus artış hızı ‰ 156 arttığı, 1840-1922 aralığında ise nüfusun ‰ 6,2 arttığı görülmektedir (Tablo 10). Hacıarmağan mahallesinde ise 1840-45 aralığında nüfus ‰ -9,3 bir düşüş kaydedilmiştir. Bu durumun sebebi Hacıarmağan mahallesine ait defterin son sayfalarının kayıp olması ile ilgilidir. Çünkü herhangi bir mahalle veya köy hane bazında verileri girildikten sonra sonuna “icmal vergiyü mahsusası...kuruş, “icmal temettuatı ...kuruş” şeklinde kayıt düşülürken (BOA.ML.VRD.TMT. Nr. 09825_00025) Hacıarmağan mahallesine ait olan defterin sonunda böyle bir kayıt yoktur. İşte bu durum bize bazı defterlerin sonların kayıp olduğunu göstermektedir. Hacıarmağan mahallesinin 1840-1922 arasında yıllık nüfus artış hızı ‰ 1,2 dir. Evsat mahallesinde ise 1840-45 aralığında yıllık nüfus artış hızı ‰ 6,5 olarak gerçekleşmiştir. Yukarıda tabloda görülen yıllık nüfus artış hızı ve yeni mahallerin ortaya çıkması, Beyşehir'in

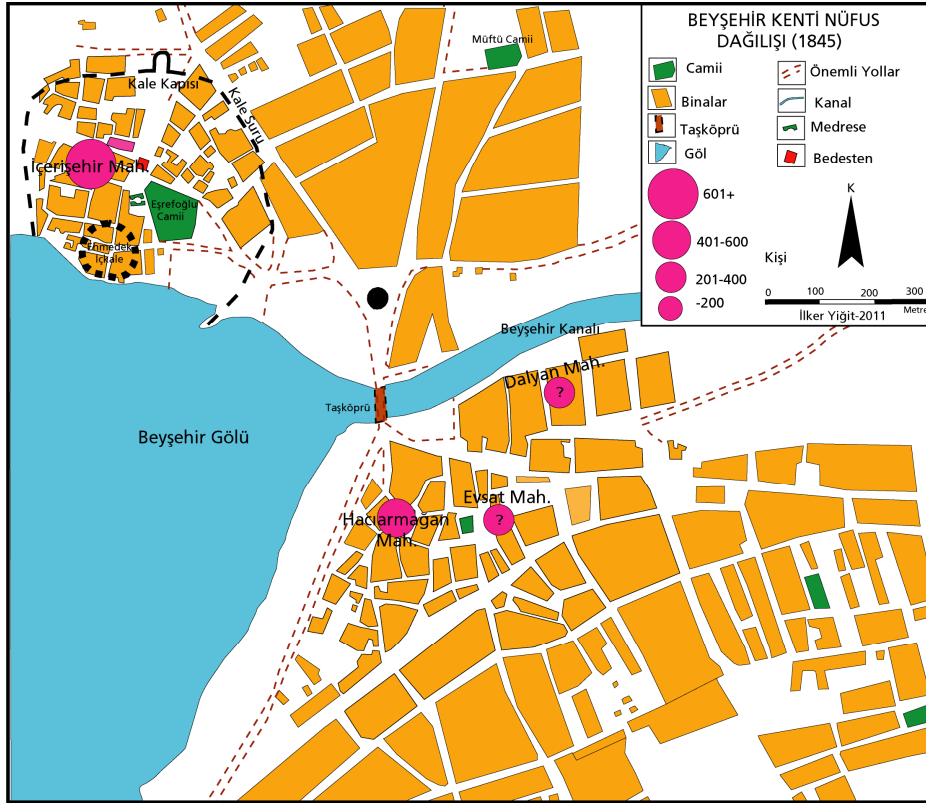
nüfusunun arttığını ve kentin mekansal olarak da genişlediğinin kanıtını oluşturmaktadır.

Harita 13. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1840)⁷

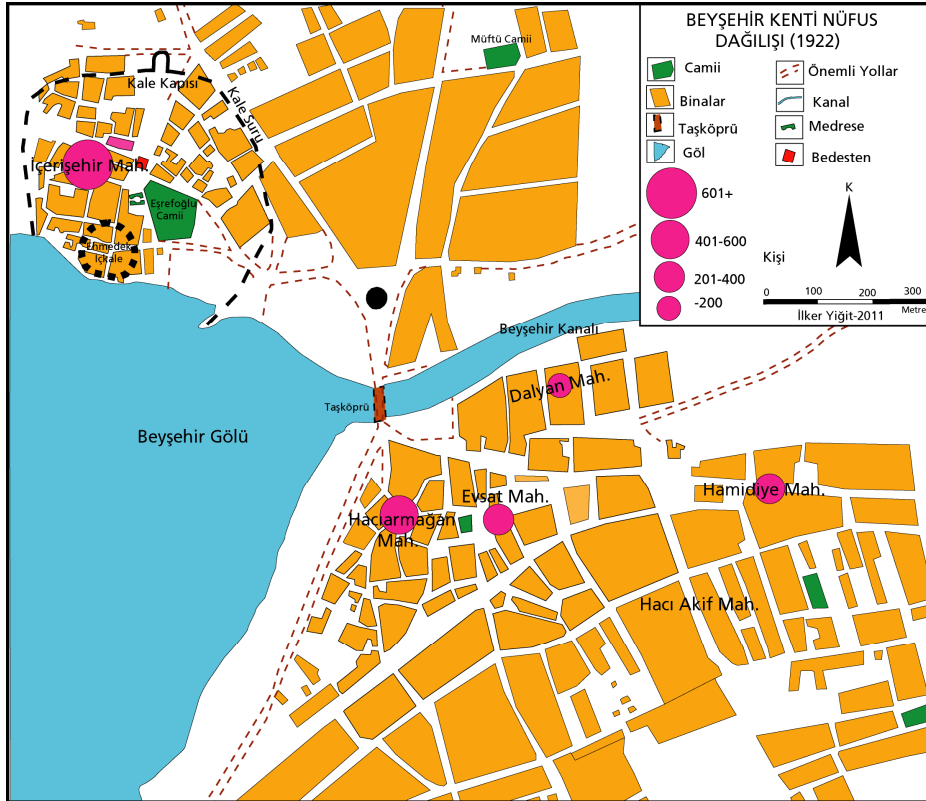

⁷ Bu haritalar Beyşehir Belediyesi Arşivinde yer alan 1982 yılına ait 1/5000 ölçekli Jeoloji haritasından dan yararlanarak hazırlanmıştır.

Harita 14. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1845)

Harita 15. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1922)

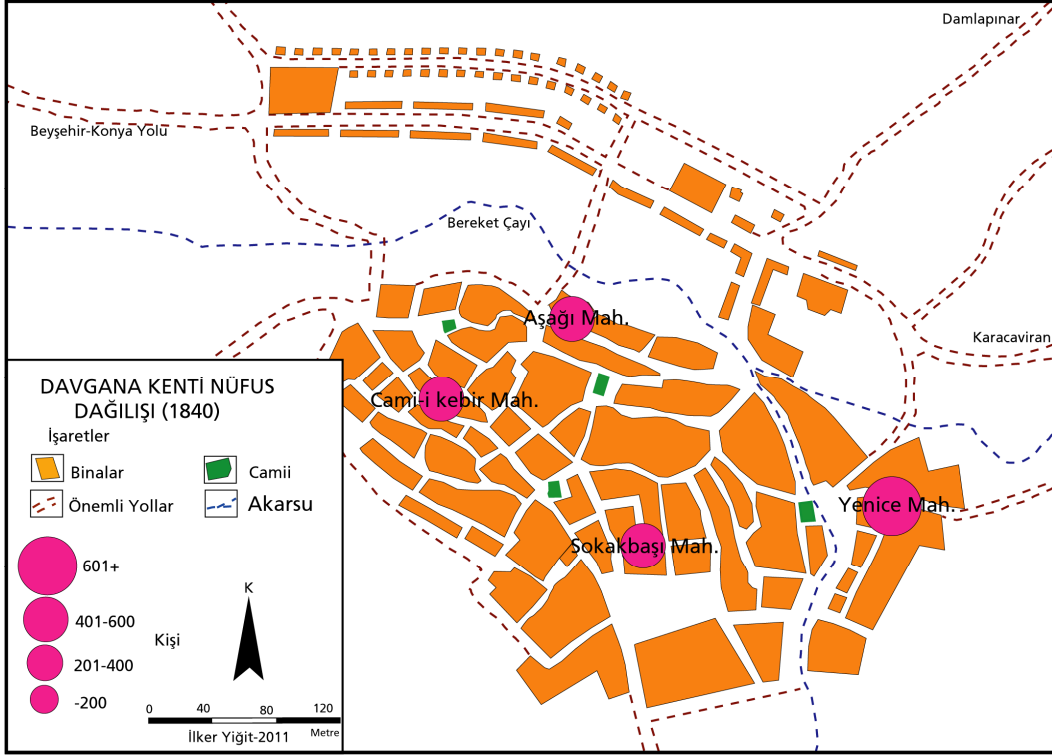
Davgana kentine bakıldığında 1840-45 yılları arasında yıllık nüfus artış hızı Cami-i kebir mahallesinde % 29,6 oranında, Sokakbaşı mahallesinde % 30,2 Yenice mahallesinde % 8,1 oranı da bir artış olurken Aşağı mahallede bir değişiklik söz konusu olmamıştır (Tablo 11). “Türkiye’nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti” isimli eserde Davgana’nın mahallerinin nüfusu ayrı ayrı kaydedilmediği için mahalleler arasında 1840-1922 yılları arası yıllık nüfus artışı ile ilgili bir değerlendirme yapılamamıştır. Davgana mahallelerinde de Beyşehir mahallelerinde olduğu gibi bir artış söz konusudur. 1840 yılında nüfusun fazla olduğu mahalleler Yenice (620 kişi) ve Cami-i kebir (585) mahalleleridir (Harita 16, Tablo 11). 1845 yılında ise nüfusun fazla olduğu mahalleler Cami-i kebir (670 kişi), Yenice mahalleleridir (Harita 17).

Tablo 11. Davgana Kenti Mahalleleri Nüfus Gelişimi (1840-1922) (kişi)

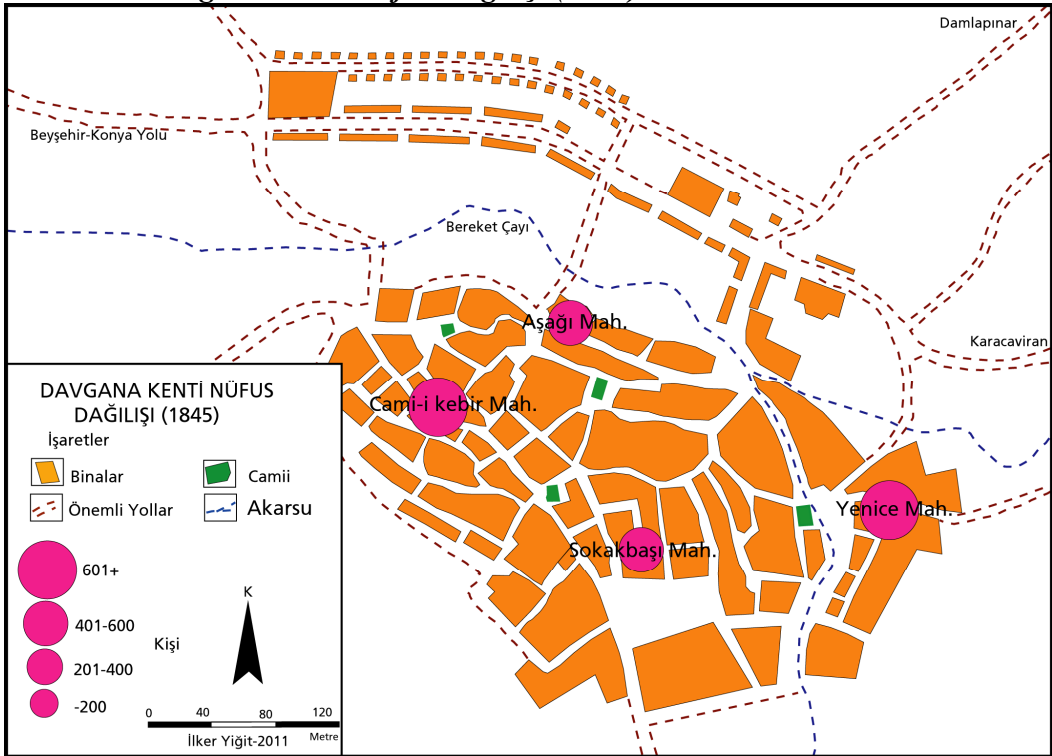
Mahalle adı	1840	1845	1840-1945 arasında yıllık nüfus artış hızı %	1922
Cami-i kebir	585	670	29,6	3412
Sokakbaşı	430	495	30,2	
Aşağı	460	460	0	
Yenice	620	645	8,1	
Kapalıçiftliği	-	-	-	
Kapsalı	-	-	-	

Kaynak: Temettuat Defterleri, Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İçtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Harita 16. Davgana Kenti Nüfus Dağılışı (1840)

Harita 17. Davgana Kenti Nüfus Dağılışı (1845)⁸

⁸ Bu haritalar Davgana (Doğanbey) Belediyesi arşivinden yer alan 1954 yılına ait 1/2000 ölçekli imar planından yararlanarak hazırlanmıştır.

3.3. NÜFUS HAREKETLERİ (GÖÇLER)

Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir. Bu değişim, kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehre ya da kentden kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde olabilir. İnsanların bir yerden diğerine göçü çok önemli coğrafi bir olgudur. Göçler nüfusun yeniden dağılımı sonucunu doğurur. Göçler mesafeye, olayın gerçekleştiği yerlere ve sürekliliğine göre ele alınabileceği gibi, göç olayına yol açan nedenlere göre de ayırt edilebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 299).

Genellikle endüstrileşme öncesi kentlerde, doğal nüfus artışının yavaş olduğu ve bu kentlerin büyümesinin ve hatta varlığını korumasının köylerden gelen sürekli göçe bağlı olduğu varsayılır. Osmanlı döneminde, Anadolu kent ve köylerindeki ortalama yaşam süresine ilişkin hiçbir veriye sahip olmadığımız için, bu konuda ki genel çerçevenin Anadolu kentleri için geçerli olduğunu varsayılabilir (Faroqhi, 1993: 327). XIX. yüzyılda Anadolu'da göçler hakkında elimizde fazlaca bilgi olmamasına rağmen bu konu hakkında Temettuat defterleri bazı bilgiler vermektedir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi coğrafyasında önemli değişiklikler meydana geldi. Bu değişikliklere bağlı olarak büyük nüfus hareketleri meydana geldi. Bu hareketler hem nüfusun dağılışı ve yerleşme düzeninde hem de sosyo-ekonomik yapıyı derinden etkiledi. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli faktör hiç kuşkusuz göçtür. Dıştan Osmanlı ülkesine olan göçler XVIII. yüzyıl sonlarına dek uzanır. 1774 yılından Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım üzerinde egemenlik kurmaya başlayan Çarlık Rusyası'nın baskısı karşısında buradaki Müslüman nüfus 1790'da itibaren Osmanlı sınırları içine göç etmeye başlamıştır. Önceleri küçük gruplar halindeki göçler giderek yoğunlaşmış ve miktarı da artmıştır. Rusya'nın etkisiyle olan göçler sadece Kırım ile sınırlı kalmamış egemenlik alanını genişleten Rusya sebebiyle Kafkaslardan da Osmanlı ülkesine göçler meydana gelmiştir. Ayrıca Balkanlar'da meydana gelen siyasi sınır değişiklikleri neticesinde de Osmanlı ülkesine Anadolu'ya göçler meydana gelmiştir. Osmanlı devleti 1860 yılında kurduğu Muhacirin Komisyonu ile gelenleri düzenli ve planlı bir şekilde iskan etmeye çalışmıştır (Akbayar, 1985: 1243-1244). Osmanlı topraklarına gelmeye başlayan muhacir dalgalarıyla nüfus artmaya başladı. Muhacirler iki gruba ayrılabilir. Birinci grup rakam olarak önemli değildi; Osmanlı devletinin muhaceret siyasetinin

cezbiyle kendi arzuları ile gelmişlerdi. Çok daha büyük olan ikinci grup padişahın topraklarına iltica edenlerdi. En önemlileri Kırım, Kafkasya ve Balkanlardan kaçan Müslümanlardı. Daha küçük bir miktar Orta Asya'dan ve Girit'ten gelenlerdi (Quataert, 2004: 916).

Osmanlı reayasının, yani vergi ödeyen halkın hareketlerini sıkı bir şekilde denetleniyor ve reayayı uzak şehir veya vilayetlere sürgün edebiliyordu. Fakat, zorla yer değiştirmedikleri sürece, bu insanların atalarının işlediği toprakları işlemeleri, gerekiyordu. Köylü için çiftini çubuğunu terk edip, başka işlerle meşgul olmak, kayıtlı olduğu yerden uzaklaşmak yasaktı (Barkan, 1950: 178-545; akt. Gümüşçü, 2001).

Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen göçlerin sebepleri arasında; timar sisteminin bozulması, yönetim ve ordunun bozulması, eşkıyalık ve haramiliğin artması, Celali isyanları, vb. gibi konular söylenelemiştir. İfade edilenlerin bir kısmı etkisini XIX. yüzyıldan önce göstermiş, bir kısmı da XIX. yüzyılda etkisini göstermiştir. Bu bölümde Temettuat defterlerinin elverdiği ölçüde, meydana gelen nüfus hareketlerinden yani göçlerden söz edilecektir. Göçlerin işleyişine geçmeden önce Beyşehir kazasında göç nedenleri üzerinde durmakta fayda vardır.

Kırsal alanda arazinin mevcut kullanım deseni ve potansiyeli, nüfus taşıma kapasitesini önemli ölçüde belirlemektedir. Bu durum bazı sahalarda taşıma kapasitesinin aşan, hızlı nüfus artışı karşısında dışarıya göçü ortaya çıkarırken; bazı sahalarda ise aksine dışardan göç almaya neden olabilmektedir (Yakar ve Yazıcı, 2009: 164). Araştırma sahasında meydana gelen göçlerin sebepleri arasında, geçim sıkıntısı yani; tarımsal üretimin ve tarım arazi varlığının artış hızının nüfus artış hızından düşük olması, tarım arazilerinin miras yolu ile parçalanıp küçülmesi, tarımsal verimin düşüklüğü-yetersizliği ve vergi sisteminden kaynaklanan bir takım olumsuzluklardan ötürü, bu sahada yaşayan insanların ekonomik açıdan gerilemeleri yer almaktadır.

XIX. yüzyılın ortaya çıkardığı iki önemli şehre göç meydana gelmiştir. Bunlardan ilki İzmir, diğeri ise asırlardır Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmış olan İstanbul'dur. XIX. yüzyıl ortalarına doğru yapılan İngiliz-Türk Ticaret Antlaşması'ndan dolayı, ithal edilen malları destekleyen Osmanlı Devleti, sınırları

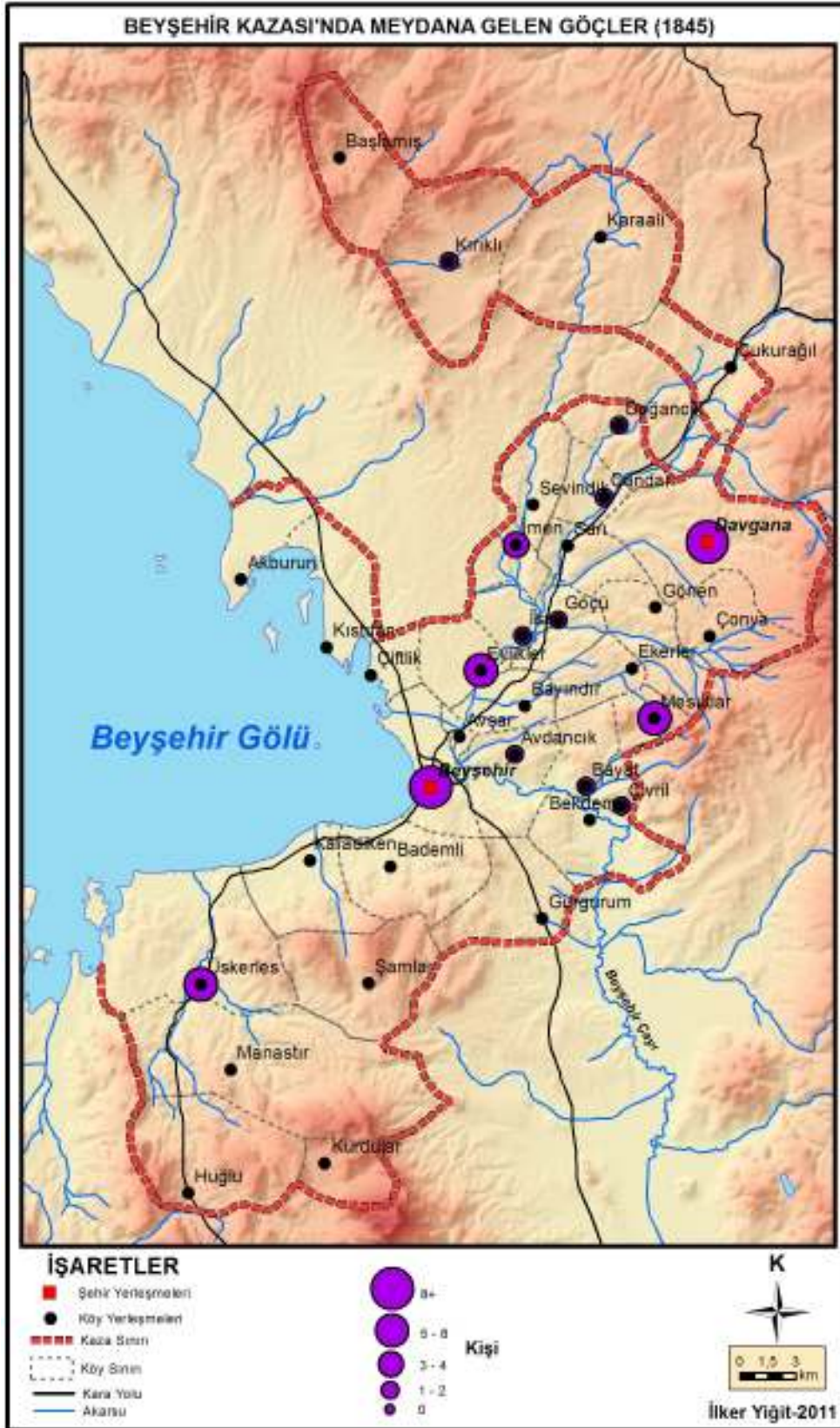
içinde yapılan her türlü imalatı vergilendirmiş, bu kararların tesiriyle kıymetli ipek ve kumaş üretimi çökünce imalat merkezi olan kentler boşalırken liman kentleri hızla kalabalıklaşmıştır (Cansever, 1996: 383; akt. Muşmal, 2006: 97). Bazı kent ve kasabalar bilhassa Avrupa ile ticaretleri dolayısıyla, iyice büyümüşlerdir. Bu liman kentlerinin büyümesi nüfusun sahillerde yerleşmesiyle izah edilebilir. İzmir'in nüfusu 1800'de 100.000 iken 1914'de 150.000'e yükseldi. İstanbul'un nüfusu bilhassa muhacir akımı dolayısıyla iki katına çıkmıştır. 1914'de nüfusu 1 milyonu aşan İstanbul, İmparatorluğun en kalabalık şehri olmuştur (Quataert, 2004: 905). “Daha XIX. yüzyıl başlarında İzmir şehri bütün Asya Türkiye'sinin bir antreposu olduğundan büyük bir ticari öneme sahiptir. Nitekim bu tarihte “İzmir limanına bütün devletlerin gemilerin geldiği ve hemen her gün bir eşeğin sürüklediği deve kervanlarının aktığı görülürdü” (Tekeli, 1996: 362; akt. Muşmal, 2005).

Beyşehir Kazasında 1845 yılında meydana gelen göçlere bakıldığında zaman en fazla göç Davgana'da meydana gelmiştir. Davgana'dan 19 kişi çeşitli sebepler ile göç etmiştir. Davgana'da meydana gelen göçlerin en fazla olduğu yer ise bir liman kenti olan İzmir'dir. Diğer fazla göç veren kent ise Beyşehir kaza merkezi (14 kişi göç etmiş) dir. Bu merkez de özellikle İzmir'e göç vermiştir. Giden kişiler hizmet sektöründe (tüccar, ırgat vb.) faaliyet göstermektedir. Köyleri içerisinde en fazla göç veren merkezler ise Mesutlar (6 kişi) ve Eylikler köyleri (6 kişi) olmuştur (Tablo 12). Mesutlar köyünden göç edenlerin çoğu İzmir'e göç etmişken, Eylikler köyünden göç edenler ise İstanbul'a göç etmişlerdir. İstanbul'a göç edenler yine hizmet sektöründe (münadilik, leblebicilik vb) yapmaktadır (Harita 18).

Tablo 12. Beyşehir ve Köylerinde Meydana Gelen Göçler (1845) (kişi)

Çıkış Yeri	Diyarı ahirde	Nama'lüm	Yalvaç	Daygana	Sivrihisar	Cuma Ovası	İzmir	Kababurun	Peşkirci/çukuncu	Der-aliyüzyle'de	Konya	Karaağaç	Göçü	Terk-i Vatan	Toplam
1	Beyşehir	1	1				14								16
2	Akburun														-
3	Avdancık						2								2
4	Avşar														1
5	Bademli		1										1	2	4
6	Başlamış														-
7	Bayat						1								1
8	Bayındır														-
9	Bekdemir														-
10	çandır						1								1
11	Çiftlik														-
12	Çivril						1								1
13	Çonya														
14	Çukurağul			1											1
15	Daygana			1	1	1	11	2	1		1		1		19
16	Doğancık														-
17	Ekerler														-
18	Eylikler		1							6					7
19	Göçü						1								1
20	Gönen														-
21	Gurgurum														-
22	Huğlu														-
23	Emen						4								4
24	İsa														-
25	Karali														-
26	Karadiken														-
27	Kırıklı														-
28	Kıstıfan														-
29	Kurdular														-
30	Manastr						2								2
31	Mesutlar						6								6
32	Sarı														-
33	Sevindik														-
34	Şamlar														-
35	Üskerles						5								5
Genel Toplam															71

Kaynak: Temettuat Defterleri, Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İctimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Harita 18. Beyşehir Kazası'nda Meydana Gelen Göçler (1845)

3.4. NÜFUSUN DİNİ ÖZELLİKLERİ

Bölgedeki gayri müslim nüfusla ilgili bilgiler özellikle XVI. yüzyıla aittir. Kıstıvan, Davgana, Gesi, Milli, Girapa/Akburun, Mada köylerinde gayrimüslim kişiler yaşamaktadır. XVI. yüzyılın başında Beyşehirde yaşayan gayrimüslim sayısı (1507) 179 hane/895 kişi iken yüzyıl sonunda (1584) 106 hane/530 kişiye düşmüştür (Tablo 13). Ancak XIX. yüzyıl Temettuat defterlerinde hiç gayrimüslim kaydedilmemiştir. 1831 yılı nüfus sayımında Beyşehir sancağında 27 hane gayri müslim nüfus kaydedilmiştir (Karal, 2003: 114). 1896 yılına ait salnamede ise 54 kadın, 38 erkek olmak üzere toplam 92 Rum olduğu kaydedilmiştir (Konya Vil. Sal. 1896: 265).

Tablo 13. XVI. Yüzyıl Beyşehir Kazasında Gayrimüslimler (kişi)

Köyler	1507 TT40		1518 TT 455		1522 TT 399		1584 TTK 137	
	Müslüman	Gayri müslim	Müslüman	Gayri müslim	Müslüman	Gayri müslim	Müslüman	Gayri müslim
Kıstıvan	40	23	43	22	43	24	88	12
Davgana	31	78	37	70	34	68	157	68
Mada	25	8	28	3	28	3	62	-
Gesi	23	43	27	57	26	37	125	-
Akburun	15	25	31	15	18	31	42	26
Milli	12	2	15	5	16	5	16	-
Toplam	146	179	181	172	165	168	490	106

Kaynak: Erdoğan, 2006:355.

Tablo 14. 1881/82-1893 Osmanlı Nüfus Sayımlarında Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Kadın-Erkek Nüfusunun Dinsel ve Etnik Dağılımı (kişi)

Kaza adı	Müslüman		Rum Ortadoks		Ermeni Gregoryen		Toplam		Genel Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Konya Merkez	46348	46468	2150	1866	760	806	49258	49150	98398
Beyşehir	17702	17621	96	57	0	0	17798	17678	35476
Seydişehir	8596	9304	46	47	0	0	8642	9351	17993
Akşehir	21158	22107	872	839	1582	1552	23612	24498	48110

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, C. 7: 5131.

1881-82 ve 1893 yıllarına ait sayımlarda Beyşehir’de 153 gayrimüslim yaşamaktadır. XVI. yüzyıl sonu rakamına göre biraz artmış görülmektedir. Aynı

tariflerde Seydişehirde 93, Akşehir’de 4845, Konya’da 5582 gayrimüslim yaşamaktadır (Tablo 14).

1914 yılı Beyşehir Kazası Müslüman ve gayrimüslim nüfus miktarlarına bakıldığı zaman Beyşehir kazasında 33 Ermeni, 122 Rum olmak üzere toplam 155 gayrimüslim yaşamaktadır. 1880’lü yıllarda ki rakamla hemen hemen aynıdır (Sakin, 1914: 211-212). Toplam nüfus içindeki oranı % 1 bile değildir (Tablo 15).

Tablo 15. 1914 Yılı Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Etnik Yapıları (kişi)

	Müslüman	Ermeni	Rum	Rum Katolik	Protestan	Keldani	Musevi	Toplam
Konya Merkez	101880	3235	6542	77	200	4	-	111938
Beyşehir	41596	33	122	-	-	-	-	41751
Seydişehir	22946	129	26	-	-	-	-	23101
Akşehir	57234	4890	2266	-	-	-	1	64603

Kaynak: O. Sakin.2008:211-212.

Kamus-ul A’lam’da Beyşehir nüfusu ile ilgili olarak; Beyşehir halkının cümlesinin müslüman olduğunu, nüfusunun 3000 kişi (kent nüfusu), Kireli nahiyesi ile birlikte 74 tane köyü, toplam 35000 nüfusu olduğu ifade edilmektedir. Hiç gayrimüslim nüfustan söz edilmemiştir (Sami, 1996: C. 2: 1334).

Beyşehir’de XVI. yüzyıl ve XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl’da gayrimüslim yaşadığı çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Ancak gayrimüslim nüfus Müslüman nüfus içerisindeki oranı her zaman oldukça az olmuştur. Toplam nüfusun % 1’ini hiçbir zaman geçmemiştir. Temettuat kayıtlarında ise hiç gayrimüslim kaydedilmemiştir. Bu durumda Temettuat tahrirlerinin öncesinde ve sonrasında sahada gayrimüslim nüfus kaydedilirken sadece 1840-1845 yıllarında kaydedilmemesi düşündürücüdür. Gayrimüslimlerin ayrı bir deftere kaydedilmesi gerekirken böyle bir kaydın yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum ise gayrimüslimlerin isimlerinin Türkçe olmasından dolayı Müslümanlar içinde değerlendirilmesi olabilir. Nitekim Konyalı Davgana ile ilgili olarak II. Bayezid Döneminde 133 mükellef nüfustan 37’sinin Müslüman geri kalanların Hıristiyan olduğunu ve Hıristiyanlarının çoğunun Türk ve Müslüman adlarını kullandığını ifade etmektedir (Konyalı, 1991: 317).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA

Ekonomik coğrafya, kısaca insanların hayatlarını kazanma yolları ile hayatını kazanma sırasında ürettiği mal ve hizmetlerin mekansal bakımdan nasıl bir düzen gösterdiği ve bu düzenin nasıl açıklandığının incelenmesidir. Ekonomik coğrafyada insanın hayatını kazanmak ve sürdürmek için uğraştığı “üretim, tüketim, mübadele ve hizmet faaliyetlerindeki fonksiyonel bakımdan ilişkilerle alanlar arasındaki farklılık ve benzerlikler araştırılırken, a) ekonomik faaliyeti yaratan başlıca hususun, b) faaliyetin bulunduğu yerin (lokasyonun) faaliyet üzerindeki etkisinin, (c) faaliyetin gerek yerel gerekse bölgesel ya da küresel ilişkisinin neler olduğu üzerinde durulur (Tümertekin, 2005: 108).

Üretim: Mal ve hizmetlerin doğrudan sağlanmasını ifade eder. Üretim faaliyetleri beş ana gruba ayrılmaktadır. 1) *Primer Faaliyetler:* Temel maddeleri doğrudan doğruya ya da dolaylı biçimde doğal çevreden almaya dayanan bu üretim şekli öteden beri benimsenen beş faaliyeti içine alınmaktadır: a) Avcılık ve toplayıcılık; b) tarım ve hayvancılık; c) ormancılık ve kerestecilik; d) balıkçılık, e) madencilik ve çıkarım, tümü bu birinci gruba giren faaliyetlerdir. 2) *Sekonder Faaliyetler:* En ilkelinden en gelişmişine kadar her toplumda doğadan elde edilen hammaddeleri insanın kullanacağı şekillere dönüştüren faaliyetlerdir. 3) *Tersiyer Faaliyetler:* Bu üretim tarzı mallardan çok hizmetlerin ticari yönünü içine almaktadır. Günümüzde milyonlarca kişi hizmet faaliyetleri denilen işlerde çalışmaktadır. 4) *Kuaterner Faaliyetler:* Teknolojik bakımdan ileri ülkelerde, sayıları gittikçe artan bir çok insan bilgi toplama, işleme, değiştirme ve yayma işiyle uğraşmaktadır. 5) *Kuiner Faliyetler:* Bazı ekonomik coğrafyacılar da beşinci bir düzey daha ayırt etmektedirler ki bu da kısaca karar verme faaliyetleri olarak anılabilir. Bunlar, dünyada sayıları büyük ölçüde artan belli başlı şirketlerine rehberlik eden işletme ya da kontrol fonksiyonu faaliyetleridir ve bu faaliyetlerde kararlar Kuaterner faaliyetlerden akan bilgi temeline dayandırılarak verilir (Tümertekin, 2005: 109-111).

Tüketim: Mal ve hizmetlerin kullanımınıdır. Mallar kabaca iki grup altında toplanabilirler. Tüketim malları ve üretim malları. Tüketim malları bireyler

tarafından kullanılan gıda maddeleri, barınmayla ilgili maddeler, giyim-kuşam ve doğrudan doğruya insanın istek ve ihtiyaçlarını karşılayan başka mallardan oluşur. İster basit ister karmaşık olsun, her toplumda tüketim malları vardır. Buna karşılık, üretim malları daha sonraki bir üretim sırasında tüketilirler; hammaddeler ve üretim araçları bunlar arasında başta gelir (Tümertekin, 2005: 111).

Mübadele (değiş-tokuş): Ekonomik faaliyetin üçüncü yanı olan mübadele, mal ve hizmetlerin üretim yerlerinden tüketim yerlerine hareket ettirilmesi gerekir. Böyle bir harekette genellikle mamul malların sahipliği yada kontrolünün birinden bir başkasına geçmesi şeklinde bir değişim (ticaret) ve fiziksel taşınma (ulaşım) söz konusudur (Tümertekin, 2005: 111).

Ekonomik faaliyetler oldukça çeşitlidir. Topraktan alınan ürünler, yetiştirilen hayvanlar, işletilen ormanlar, yeraltından çıkartılan madenler bir memleketin başlıca gelir kaynaklarıdır. Bunların sağladığı çeşitli ürünler bazen doğrudan doğruya tüketilir, bazen de sanayi yoluyla işlendikten sonra tüketilecek hale getirilir. Bu şekilde ham ya da işlenmiş maddeler, ihtiyaçtan fazla olarak sağlanıyorsa bunlar ihtiyacı olan başka yerlere gönderilir, eksikler de başka yerlerden getirilir (Darkot, 1968: 72).

İnsanlar önce bitkileri, sonra hayvanları ehlileştirmiştir; fakat başka ülkelere göç edenlerde bu sıralamanın aksi görülür, yeni topraklarda önce hayvancılık, sonrada da tarım ile uğraşmışlardır. Herhangi bir ülkede doğal şartların verdiği imkanlardan faydalanmak, ihtiyacın ve sosyal kabiliyetin derecesine bağlıdır. Tarım ilk zamanlarda sırf ev ekonomisi için yapılırken daha sonra kentlerin ihtiyacı tarıma yön vermiştir. Sonuçta da milli ekonomi ve Dünya ekonomisi yani iç ve dış pazarlar için mal üreten tarımsal faaliyetler ortaya çıkmıştır (Selen, 1954: 163).

1. TARIM

Tarım, dar anlamıyla toprakların verimli bir biçimde işletilmesini içeren bütün etkinlikler; geniş anlamda ise; bitkisel ve hayvansal ürünlerin yetiştirilmesi amacıyla yapılan bütün faaliyetler olarak ifade edilmektedir (Doğanay, 2003: 245).

Türkiye çok eski zamanlardan beri tarım yapılan bir sahadır. Akdeniz havzasındaki, hatta Avrupa'daki tarım maddelerinin ve tarım yöntemlerinin beşiğidir. Anadolu'da yaşayan uygarlıkların Anadolu'nun tarım hayatında bir çok yenilikler meydana getirdiği şüphesizdir; ilk hareket hayvancılıkla başlamış, sonra da tarım ile devam etmiştir (Selen, 1954: 163). Türkiye yer şekilleri ve yükseltinin değişmesine bağlı olarak iklimde ve iklim elamanlarında meydana gelen değişmeler sayesinde zengin tarımsal ürün çeşitliliğine sahiptir.

İklim çeşitliliği yalnızca tarım ürünleri çeşitliliğinde değil aynı zamanda tarım yöntemlerinde de kendini gösterir. Türkiye'de hem kuru, hem de sulu tarım yapılabilmektedir. Kuzey Anadolu kıyılarında nem isteği fazla olan çay, fındık gibi ürünler yetiştirilirken, Anadolu'da karasal iklimin egemen olduğu alanlarda ve yaz kuraklığının etkili olduğu bölgelerimizde kuru tarım ya da sulama imkanlarının bulunduğu yerlerde sulu tarım yapılmaktadır. Özellikle Akdeniz, Ege kıyılarında kışın dahi sıcaklığın yüksek olması, donlu gün sayısının az olması nedeniyle, tüm yıl boyunca tarımsal faaliyetler devam etmektedir. Ayrıca jeolojik ve jeomorfolojik özellikler toprak özelliklerini buda tarımsal ürün çeşitliliğini etkilemektedir. Tarım, ekstansif (ilkel) tarım ve entansif (modern) tarım olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır (Doğanay, 2003: 259).

Tarım yeryüzündeki belli başlı üretim şekillerinden en gerekli ve de en yaygın olanıdır. Tarımın yeryüzünde ki en yaygın faaliyet olması yanında, tarım toprakları da yeryüzünün en önemli kaynaklarıdır. İnsanları doyuran giydiren topraktır: Gıda maddeleri ve giyim eşyaları üretenler gerekli hammaddelerin önemli bir bölümü çiftçiden sağlanırken, tarımsal nüfusta sanayi faaliyetleri sonucunda elde edilen mamul maddelerin en önemli tüketicilerindedir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde sanayi ve ticaretin gelişmesi, belirli bir ürün ve hizmetlerde uzmanlaşma ile, yer yer dolaylı da olsa, toprağa dayanmaktadır (Tümertekin, 1999: 129).

Tarım alanları, arazi kullanımı bakımından oldukça öneme sahiptir. Çünkü tarım alanlarında yetiştirilen tarımsal ürünler, doğrudan tüketilebildiği gibi, işlendikten sonra mamul madde olarak da kullanılabilir. Bunun için tarım alanlarını hammadde üretim alanları içinde değerlendirmek gerekir (Taş, 2006: 156). Ekili ve dikili alanlar sulanan yada sulanmayan ekili ve dikili alanlar olarak da ikiye ayrılır (Özçağlar, 2006: 156). Ekili alanlarda tahıl, sebze, endüstri bitkileri yetiştirilirken, dikili alanlarda meyve bahçeleri, bağ alanları, zeytinlikler, çay vb. ürünlerin tarımı yapılmaktadır (Darkot, 1968: 91).

Çağdaş teknolojinin uygulandığı tarım türünde bile doğa koşullarına bağlı oluş tarımın başlıca özelliğidir. Sanayi faaliyetleri genelde kapalı bir ortamda, fabrika ya da benzeri bir tesiste yapılır. Hammaddelerin ya da mamul maddelerin taşınması ve depolanmasında insanlar doğanın etkisini oldukça azaltmışlardır. Buna karşılık tarımsal faaliyetler, bitkilerin ve hayvanların yetiştirilmesinde doğa yardımcı olarak bulunur ve kontrol edilemeyen doğal güçler karşısında bir dereceden sonra çaresiz kalınabilmektedir. Herhangi bir yerde yetiştirilen tarım ürünü her şeyden önce, oradaki iklim, toprak ve yer şekilleri koşullarına bağlıdır. Günümüzde bile insanlar kuraklık, şiddetli sağnak yağışlar, düşük sıcaklık koşulları ile kolaylıkla mücadele edememektedirler (Tümertekin, 1999: 129-130).

İnsanlar, var oldukları ilk günden beri, binlerce yıldır sürdürdükleri göçebe, avcı, toplayıcı hayat biçiminden yerleşik-üretici yaşama geçtiler, çünkü ekim ve hasat aynı yerde uzun süre kalmayı gerektiriyordu. Muhtemelen, uzunca bir süre her iki yaşama biçimi de beraberce götürüldü, ama sonunda, günümüzden yaklaşık 10 bin yıl önce yeryüzünde tarım yapılan ilk insan köyleri Güneydoğu Anadolu'da ve kuzey Suriye'de görülmeye başladı (ÖZGEN, 2007: 338). MÖ 7 000'e doğru kültüre alınmış çavdar ve yulaf Münbit Hilal'in eteklerindeki -Zağros Dağları'nın batı kenarlarında, Anadolu'nun güneyinde ve Filistin'in kuzeyinde- köylerde ekilip-biçilmeye başlanmıştır. Koyun ve keçi de bu dönemlerde ehlileştirilmiştir. Ehlileştirilmiş olan koyun ve keçiler Münbit Hilal'in dağ eteklerinde çobanlar vasıtasıyla yayılmıştır (Tümertekin, 2005: 122-123). Bitki ve hayvanların ehlileştirilmesi ile Birinci Tarım Devrimi gerçekleşmiştir.

İlk tarım ve hayvancılık faaliyetleri, günümüzden 10 000 yıl önce Neolitik Çağ'da, gezegenin fazla kalabalık ve yaygın olmayan bölgelerinde, hiç kuşkusuz yerleşim yerlerinin yakınlarında ve suların çekilmesiyle oluşan alüvyonlarda, yani zaten verimli olan ve düzleştirme gerektirmeyen topraklarda yapılmıştır. Böylece Neolitik Çağ'ın sonlarından itibaren, İndus ve Nil vadilerinde ve Mezopotamya'da sulu tarım yöntemi yapılmıştır (Mazoyer,Rodar, 2010: 26-27).

Neolitik Dönemin ilk merkezleri arasında 10 000-9 000 yıl önce Suriye Filistin'de oluşan ve kolayca Verimli Hilal'e yayılan Yakın Doğu merkezi; yaklaşık 10 000 yıl önce, muhtemelen Papua Yeni Gine'de; 9000-4 000 yıl önce Meksika'nın güneyinde oluşan Orta Amerika merkezi; ilk olarak 8 500 yıl önce Kuzey Çin'de, Sarı Irmak'ın orta havzasında oluşan, daha sonra, 8 000-6 000 yıl önce, kuzeydoğu ve güneydoğuya doğru yayılan Çin merkezi; geniş yayılma alanına sahip olan dört merkezdir (Mazoyer, 2010: 89).

Yakındoğu'da kültüre alınan ilk tahıl tohumu (*triticum monococcum*) ve nişastalık buğday (*triticum dicoccum*) izleri günümüzden 9 500 yıl önceye dayanmaktadır. Arpa, bezelye, mercimek, nohut, fiğ, burçak ve ketenin kültüre alınması ise günümüzden 9 000 yıl önce gerçekleşmiş görülmektedir. Hayvanların evcilleştirilmesi ise köpek için 16 000, keçi 9 500, koyun 9 000, sığır 8 400 ve eşek için 5 500 yıl öncesine denk düşmektedir (Mazoyer,Rodar, 2010: 93). Bugünkü buğday üç gruba ayrıldığında; yumuşak buğday (*Triticum Vulgare*), emmer (*Triticum dicoccum*), ve einkorn (*Triticum monococcum*) görülür. Son iki tür buğday türünün, buğdayın atası olduğu ve her üç ürün doğal yaşama ortamlarının Doğu Anadolu platoları ile yakın çevresi olduğu bilinmektedir. Yabani arpa ise Afganistan, Zagros etekleri, Anadolu ve Filistin'i kapsayan buğdaya göre daha geniş bir yaşam alanına sahiptir (Öksüz, 2011: 76).

XIX. Yüzyılda Tarım: Osmanlı döneminde Anadolu'da büyük bir kasaba, çevresinde uyduları olamadığı halde nadiren gelişebilmiştir. Kasabanın büyüebilmesi ise temelde, tarımsal hinterlandın verimliliğine dayanmaktadır. Ham ya da işlenmiş tarımsal ürünleri, vergilendirme ve alışveriş yoluyla büyük kentlere havale etmek amacıyla kurulan ikincil yerler, geniş alanlara yayılan bir ağın parçasını oluşturuyorlardı (Faroqhi, 2006: 53).

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarımsal yapısı başlangıcından XX. yüzyıl başlarına kadar ana hatlarıyla küçük arazi sahipliğine dayanıyordu. Tarımsal yapı temelde “çift-hane” sistemine ve küçük köylülüğe dayanıyordu. Siteme göre bir çift öküze ve bununla işleyebileceği miktarda toprağa, yani çiftliğe, sahip olan köylü ailesi temel tarımsal birimi oluşturuyordu ve çift resmi ismi verilen vergiye tabi idiler. İşte bu aile birimi ya da küçük köylülük devletin mali tabanını oluşturuyordu ve devlet bu grup aracılığıyla tarımsal ekonomiyi kontrol ve düzenleme imkanına sahipti. Bu nedenle devletin temel politikası bu üreticileri ve işledikleri arazileri büyük arazi sahiplerine (ekabir) karşı koruma yönünde olup XVIII. yüzyıldaki aleyhte gelişmelere rağmen genelde başarılı bir şekilde uygulandı (İnalçık, 1990: 1-11; akt. Baskıcı, 2005: 124).

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu çok büyük ölçüde tarıma bağımlıydı ve yüzyıl sonuna dek de öyle kaldı. Osmanlı Devleti bir tarım İmparatorluğuydu, Mısırlılar da dahil olmak üzere on bir milyon tebasının çoğu geçimini tarımdan sağlıyordu; vergi gelirlerinin çoğu tarımsal kaynaklardan alınıyordu ve ihracatın çoğunu tarım ürünleri oluşturmaktaydı. Osmanlı çiftçilerinin çoğu bu yüzyılda kendi tüketimlerini karşılamak, ürünlerini Osmanlı kent ve kasabalarında ve ihracatçı tüccarlara satmak için üretim yapıyordu. Farklı doğal koşullara bağlı olarak, narenciyeden pamuğa çok geniş bir yelpazede üretim yapıyordu. Orta Anadolu'nun bazı kesimlerinde sulama imkanı sayesinde ürün tür ve miktarını artırıyordu, sulama imkanının olmadığı alanlarda kuru tarım egemendi. Anadolu ile Suriye'nin iç bölgelerindeki ulaşım güçlükleri ürünlerin ihraç edilmesini oldukça sınırlıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun büyük çoğunluğu (% 75-80) kırsal alanda yaşadığı için tarım oldukça önemliydi.. 1913 yılına ait verilere göre Osmanlı İmparatorluğu gayri safi milli hasılanın % 48'ini, Anadolu bölümünün gayri safi milli hasılasının % 55'ini tarım oluşturmaktaydı. Osmanlı devleti, çok büyük ölçüde tarım ile uğraşan nüfustan toplanan dolaylı ya da dolaysız vergilere dayanıyordu. Kırsal kesimden toplanan dolaysız vergilerin başında, toplam vergi gelirinin % 34-44'üne karşılık gelen, tarımsal ürünlerden alınan % 10-13 arasında değişen oşür ve beslenen her hayvan için alınan resm-i ağnam geliyordu. Tarımın Osmanlı devletinde ki önemini gösteren ölçüt ise ihracattır. 1860 yılında dış ticarete birinci sırayı alan pamuğun, İngiltere'ye ihracatın yarısını oluşturması, tarımın ne denli

önemli olduğunu göstermektedir. I. Dünya savaşı başladığı günlerde tüm Osmanlı ihracatının 0,9'u besin ürünleri ve hammaddeler iken, Anadolu ihracatının % 80-85 tarım ürünleri oluşturmaktaydı (Quataert, 1986: 1556). Ancak II. Mahmut döneminde İngiltere'ye Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanının bastırılmasında yardımcı olmasından dolayı, imzalanan ticaret antlaşması neticesinde; İngiltere'nin endüstri ürünlerini Osmanlı ülkesinde serbestçe pazarlamasına izin verdi. Gerek kısa vadede ve gerekse uzun vadede Osmanlı tekstil sanayisini derinden etkiledi. Endüstrileşmiş ülkelerle rekabet şansı kalmayan Osmanlı ülkesi artık, endüstrileşmiş ülkelere hammadde satan bir ülke konumuna düştü (Karpat, 2002:789-93).

On dokuzuncu yüzyıl tarımsal özelliklerine geçmeden önce bu dönemde meydana gelen önemli bir gelişmeyi aktarmak daha uygun olacaktır.

1858 Arazi Kanunnamesi: XIX. yüzyıl bütün dünyada değişim yüzyılıdır. Ülkeler arasında değişen farklılıkları ve farklı gelişme düzeyleri ortaya çıkmıştır. Dünya tarihinde Neolitik devirden beri en büyük patlama, buhar medeniyeti ile ortaya çıkmıştır (Ortaylı, 1999: 45). Osmanlı idaresi belirli bir dünya görüşünün, yani bürokrasinin modernist dünya görüşünün etkisi altındadır ve kaçınılmaz olarak yeni bir hukuki düzenleme ile birlikte idari reformlar gerçekleştirilmektedir. Kısacası XIX. yüzyıl Tanzimat Devri reformları yeni bir hukukşinaslık, yeni bir hukuki adaptasyon olayını Türk İslam tarihi sahnesine getirmektedir (Ortaylı, 1994: 283).

Tanzimat fermanı Osmanlı modernleşmesinin dönüm noktasını teşkil eder. Fermana yer alan esaslar yeni ve önemlidir. “usul-i atıkayı bütün tağyir ve tecdid” ettiğini, kendisi ifade eden ferman, bir dönemi kapatmış ve Tanzimat adını verdiğimiz yeni bir dönem başlatmıştır. Ferman'da yer alan esasların yeniliği ve geniş bir reform programının ana hatlarını vermesi yanında metni önemli hale getiren en önemli özellik; kağıt üzerinde kalmaması vazettiği hükümlerin hemen hepsinin uygulanmasıdır (Türküne, 1999: 275).

Yüzyıllarca devam eden timar usulü giderek giderek derebeyliğe ve zorbalığa zemin hazırlamıştı. İslahı mümkün olmayan bu sistemi devlet büyük tepkilere neden olmaması için, tedrici olarak kaldırma yolunu tercih etmiştir. Önce bir kısım timar toprakları müsadere edilmiş, XIX. yüzyıl başlarından itibaren boşalan timarlar

yenilenmeyerek alıkonulmuştur. Tımar sahiplerine çeşitli devlet görevleri verilerek bunların kitle hareketine yönelmeleri önlenmiştir (İpşirli, 1994: 244). Ancak Osmanlı devletinde, devlet ve milletin temel güç ve servet kaynağı olan toprağın bu şekilde hazineye intikali meseleyi çözmemiş bilakis bir çok yeni problem doğurmuştur. Devlet bu duruma sağlam bir çözüm getirmek için arazi kanunnamesi çıkartmayı uygun görmüştür (Şafak, 233-234; akt. İpşirli, 1994: 244).

I. Dünya savaşının sonunda çökene kadar Osmanlı İmparatorluğunun başlıca faaliyeti tarımdı. Tarımının mahiyeti ve önemi imparatorluğun ömrü boyunca çok az değişmiştir. 1800'de de 1900'de de nüfusunun % 80'i tarım ile meşguldü ve hayatlarını topraktan kazanıyorlardı. Tarım görünüşte önemini kaybetmeden devam etmişti ama fevkalade değişiklik geçirmişti. 1914'de 1800'de olduğundan çok daha çeşitli ürün, çok daha yüksek miktarda yetiştiriliyordu. Tarımsal üretim artmış ve ürünlerin ihracat oranı XIX. yüzyıl öncesinde görülmemiş bir oranda artmıştı. Bu gelişmenin başlıca sebebi daha önce dış ve iç faktörlerin etkisi ile Anadolu, Suriye ve Irak'ta boş bırakılan arazilerin tarıma açılması idi. Tarımsal ilerleme entansif değil ekstansif bir gelişme arz etmiştir (Quataert, 2004:961-962).

1858 yılı Arazi Kanunnamesi, bazılarına göre bu kanun hükümetin köylüler üzerindeki mali hakimiyetini teyid eden bir vasıtaadır. Diğerleri ise miri arazinin özel araziye çevrilmesinin bu kanunla başladığını iddia eder. Kanunname hakkındaki tartışmalar iki nokta üzerinde toplanabilir; kastedilen gaye ve hakiki etki. Gayesinin siyasi, mali ve iktisadi boyutları vardır. Önemli özelliklerden biri fertlerin toprağın tapusuna ve bu suretle devlet arazisini hukuken işletme hakkına sahip olmalarıdır. Kayıtların tamamlanması için devletin niyeti bütün arazinin kadastrounu yapmak ve sahiplerine tapularını vermektir. Toprağı fiilen işleten çiftçilere tapu senedi vermek suretiyle bunları sıkı kontrol altına alacak ve ayanların nüfuzunu bertaraf edecektir. Gayri kanuni olarak devlet arazilerini işletenlere dahi tapu vermeyi kabul etmekle kanun gayesi tarımı geliştirmek ve teşvik etmektir (Quataert, 2004: 961).

1858 Arazi Kanunnamesi araziye beş kategoriye ayırıyordu. (1) Arazi-i memluke (mülk arazi), (2) Arazi-i miriye, (3) Arazi-i mevkufe (vakıf arazi) (4) Arazi- metruke (baltalık, mera gibi umuma mahsus arazidir), (5) Arazi-i mevat (ekim

yapılmayan). Bu kanunla mülkiyet halkına oldukça yaklaşmıştır. Bu kanunnamenin hükümler kısmen de olsa bugün de yürürlüktedir (Ortaylı, 1980: 335).

Kanun hali araziyi de fiilen zapteden ve işleten her şahsa 10 sene müddetle sarı ve bedava tapu veriyordu. Bu tapuyu muhafaza eden kişi toprağı devamlı surette şahsen, ya ortakçılıkla, ya da kiracılıkla işletecekti. Arazi 3 sene boş bırakılırsa tapu başkasına devredilebilirdi. Böylece devlet üretimi teşvik etti, araziyi işletmeye açtı ve vergi listelerine geçirdi. Arazi kanunnamesinin en büyük amacı İmparatorluğun hazinesinin sağlığıydı. Bazı araştırmacılara göre kanunun asıl esası buydu. Devlet tapu senetlerinin ne arazilerini kaydetmek, ne de ziraatı geliştirme için vermişti gaye vergi mükelleflerinin hüviyetlerini tespit etmektir. Tüm bu ifadelerden sonuç olarak 1858 arazi kanunnamesi şeyhlere, kentdeki ayanlara ve terkedilmiş veya boş bırakılmış arazileri işletenlere tapu senedi vermekle kanun, girişimci çiftçilere daha emin hukuki bir çerçeve tanıdı. Aynı zamanda çok daha büyük derece de, küçük çiftçileri, tapu senedi vermek suretiyle, toprak sahibi yaptı. Kayıtlar sayesinde kanun özel arazi mülkiyetini takviye etti ve geliştirdi. Bu sayede üretim arttı, devletin gelirleri yükseldi ve bütçe nizama girdi (Quataert, 2004: 974-978).

Merkezileşme dürtüsü, XIX. yüzyıldaki Osmanlı modernleşme çabalarının özünü oluşturur. Başlıca amaç tamamıyla sadık yeni bir ordu yaratmak ve bununla ayanlar ve ekonomik kaynaklar üzerinde hükümetin kontrolünü sağlamaktır (Karpas, 2002: 77). XIX. yüzyıl Osmanlı modernleşmesi üç ana faktör etrafında gelişti. Birincisi, yukarıda sözü edilen merkezileşme güdüsüdür ki, politik yapıyı yeniden şekillendirmiş ve siyasi elitler ile toplumsal gruplar arasındaki ilişkilerde mevcut olan ikilemi daha da derinleştirmiştir. Yönetim ve toplum organik olarak ayrılmıştır. İkinci faktör, Avrupalı güçlerin artan politik etkileriydi; bu, hükümeti Osmanlı politik kültürüne ve onun geleneksel toplum yapısına yabancı kurumlar açmaya ve uygulamalar başlatmaya mecbur etti. Bu kurumların olumsuz kültürel etkileri, sağladıkları hizmetin değerini küçültmüştür. Üçüncü faktör, ilk ikisinden türemedir ve modernleşmenin ideolojik boyutunu oluşturur. Önce Islahat, daha sonra muasırlaşma, asrileşme ve batılılaşma olarak bilinen modernleşme, yönetici elitlerin hem ideolojisi, hem de güçlerin yegane meşruiyet kaynağı haline geldi (Karpas, 2002: 78).

Toplumsal yapı üzerinde etkisi olan önemli bir Tanzimat reformu da devlet görevlilerine toprak bağışlamak (ya da rüşvet veya kanundışı herhangi bir ödeme aldıklarında görmezlikten gelmek) yerine düzenli maaş verme kararıdır. Bu karar hem bütçeyi rasyonalize etmeye, hem de tarımsal üretimi artırıp buradan gelecek geliri garantilemeye yönelikti. Tarımsal ilişkilere istikrar kazandırma çabalarını taçlandıran başarı, bu son derece karmaşık ilişkileri tek bir sistem halinde düzenleyen ve kodifiye eden (kuralları sistemli olarak belirleyen) 1858 Arazi Kanunnamesi'dir. Bu kanunname dıştan bakıldığında, temel İslami toprak kullanım kurallarını takip ediyordu, yalnız devleti resmen, hukuki anlamıyla miri arazinin sahibi haline getirmesi haricinde. Bu uygulamanın arkasındaki fikir, araziye işleyenlerin toprağın sahibi olarak tanınmaları durumunda, daha fazla üretmek için uğraşacakları ve bununda hem hazineye hem de üreticiye faydalı olacağı düşüncesiydi. Yeni toprak kanunu farkında olmadan yeni bir toplumsal tabakalaşma biçiminin temellerini attı. Hukuki olarak toprak mülkiyeti kazanan Müslümanlar sıradan köylüler değil, eğitilmiş ve sofistike üst sınıflardı. Bu genişletilmiş kullanım haklarının köylüleri daha çok çalışmaya yeterince teşvik etmediği görülünce hükümet kullanımın hukuki alanını, özellikle 1867 kanunu ile, genişletti. Böylece küçük bir ödeme (yıllık kiranın 1.5 katı) karşılığında, toprağı ikinci veya üçüncü derecede akrabalara devretme ve borç alma hakkını tanıdı (Karpaz, 2002: 94-95).

Osmanlı'da Tarımın Genel Özellikleri: Tarım metodları ile tarımsal üretim arasında çok sıkı bir bağ vardır. Tarımsal metodların etkinliği arttıkça tarımsal gelişme hız kazanır. Hem emekten hem de zamandan tasarruf sağlanır. Osmanlı çiftçisi çoğunlukla tarım araçları olarak, ağaçtan yapılmış saban, elorağı, tırpan, çapa ve sürgü gibi ibtidai tarım aletleri kullanıyordu. Tarımsal teknik açıdan ileri teknolojiye sahip olan ülkeler çift sürmede kullandığı pulluk, kara sabandan çok daha üstündü. Kara saban toprağı 10-15 cm derinliğe kadar sürebilirken pulluk 20-25 cm derinliğe kadar sürebiliyordu. Ayrıca bir iş gününde kara sabanla 3, pullukla 12 dönüm toprak sürülebiliyordu. Üstelik pullukla sürülen toprağın sürüm kalitesini kara sabanla yakalayabilmek için kara sabanla 3-4 kez aynı toprağı sürmek gerekiyordu. Çünkü kara saban, toprağı yeterince alt üst edemiyor; yabancı otları temizleyemiyordu (Güran, 1998:85). Kara sabanla 1 dönüm tarla sürene kadar, pullukla aynı kalitede 16 dönüm tarla sürülebilirdi. Zira kara sabanın yetersizliği,

aynı toprağın defalarca sürülmesi ile giderilebiliyordu. Nitekim Erzurum ve çevresinde çiftçi, pamuk veya tahıl ekeceği bir tarlayı 6-7 hatta 9 kez sürüyordu. Çift sürme süresi hava şartları nedeniyle 45-60 günü geçmediğinden bir çift öküzle köylü ancak 35-45 dönüm civarında toprak işleyebiliyordu. Bu açıdan kara saban, Osmanlı çiftçisinin işleyebileceği toprak miktarını oldukça sınırlıyordu (Güran, 1998: 86).

Çift sürmede gücünden yararlanılabilen hayvanlar öküz, at ve katırdır. Osmanlı çiftçisi tarla sürmede en fazla öküzden yararlanıyordu. Bir çift at 1 iş gününde 6-7, bir çift öküz ise 3-4 dönüm toprak sürebiliyordu. Fakat öküz özellikle eğimli arazilerde çift sürmek için daha uygundu. Üstelik öküzün beslenme maliyeti daha düşüktü. Bir atı veya katırı bütün bir yıl boyunca arpa, yulaf, ot, kepek ve samanla beslemek gerekiyordu. Oysa öküz 7 ay sürede burçak ve samanla besleniyor ve yılın geri kalanında otlamak üzere çayıra salınıyordu (Güran, 1998: 86). Bu nedenlerle Osmanlı İmparatorluğu'nda öküz gücünden yararlanma daha yaygındı.

Tohum ekimi serpmeye yöntemiyle yapılıyor herhangi bir makineden yararlanılmıyordu. Tohumluk buğday sadece kalburdan geçirilirken modern tarım yapan ülkelerde makineler vasıtasıyla ayıklanıyordu. Amerika'da bu makinelerin 1 iş gününde ayıkladığı tohumu, kalburla ancak 400 tarım işçisi ayıklayabiliyordu (Güran, 1998: 86).

Tarladaki ürün (buğday, arpa vb) el orağı ile biçiliyordu. İş gücü sıkıntısı çekilen yerlerde ve nispeten tarımın daha gelişmiş olduğu bölgelerde sınırlı ölçüde de olsa orak makinelerinden yararlanılıyordu. Bunlar emekten ve zamandan tasarruf sağlıyordu. Nitekim orak makinesi ile 1 günde 40 dönümlük tarla biçilebilirken aynı iş el orağı ile bir işçi ancak 14 günde bitirebilirdi.

Toplanan ürünlerin harman işleri, çakmak taşlı döğenler ile görülüyordu. Fakat harmanda başakları beygir, eşek vb. hayvalara çiğneterek taneleri saplarından ayırmak gibi ibtidai usuller kullanılıyordu. Bundan ötürü harmanın kaldırılması gecikiyordu. Osmanlı çiftçisi, yağmur mevsimi başlamadan ürünü kaldıramam endişesiyle tüm toprağını ekmiyordu (Güran, 1998: 87).

Demetlerin tarladan harmana ve ürünün harmandan ambara taşınmasında at ve eşek gibi yük hayvanlarından yararlanılmakla birlikte daha çok bir çift öküzün çektiği iki tekerlekli kağnılar kullanılıyordu (Güran, 1998: 87).

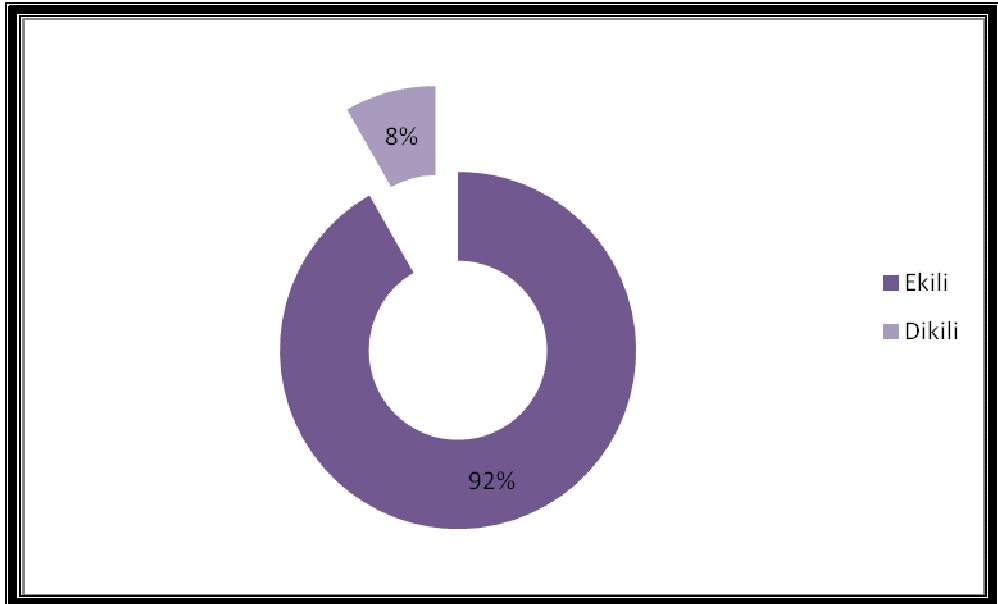
Bilindiği üzere üzerinde sürekli olarak tarımsal faaliyet yapılan arazilerde toprağın içerisindeki çeşitli organik ve inorganik maddeler azalmakta dolayısı ile toprağın verimliliği belirli bir süre sonra düşmektedir. Bunun için topraktaki bitkiler tarafından kullanılan ve zamanla eksilen bu maddelerin bir şekilde toprağa, suni ya da doğal gübreleme yoluyla kazandırılması gerekir. Azalan bu toprağın verim gücünü artırmanın yollarından biri de toprağa hayvan gübresi atmaktır. Osmanlı'da tarımsal faaliyetlerde gübreleme yaygın ve yeterli ölçüde değildi. Bu nedenlerden birisi hayvan gübresinin yetersizliğidir. Her hayvan yılda yaklaşık olarak kendi ağırlığının 3,5 katı kadar gübre verebilir. Nitekim Konya çevresinde büyükbaş hayvanlar 1350 kg, küçükbaş hayvanlar ise 128 kg. gübre verebiliyordu. Bunları muntazam gübreliklerde saklamak ve toprağa gübre olarak vermek gerekir ancak Osmanlı çiftçisinin böyle muntazam gübrelikleri yoktu. Bunun için gübrenin büyük kısmı daha gübrelikte iken yağmurlar vs. nedenler ile kaybolup gidiyordu. Geri kalan gübreler ise ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalıyordu. Yapılan bir hesaba göre, hayvancılıkta ileri sayılan Konya vilayetinde hayvanlardan elde edilen gübre ihtiyacının ancak üçte birini karşılayabilmekte olduğunu göstermektedir. Kaldı ki bazı yörelerde hayvan gübresi tezek ismi ile yakacak olarak kullanılıyordu. Sermaye imkanları yetersiz olduğu için Osmanlı çiftçisi suni gübreden yararlanamıyordu (Güran, 1998: 88).

1.1. EKİLİ ALANLAR

Tarım arazilerinin ayırımında kullanılan diğer bir kriter ise arazinin ekili ya da dikili olmasıdır. Tohum ekilerek üzerinde yıllık veya sezonluk zirai bitki yetiştirilen, her ürün alınıştan sonra yeniden işlenen tarım alanlarına ekili alanlar denilmektedir (Özçağlar, 2003: 129). Ekili tarım alanlarında, yıl içinde bir veya birden fazla ürün alınabildiği gibi, nadas yoluyla iki yılda bir ürün alındığı da görülebilmektedir. Arpa, buğday, çeltik, pamuk, soya, mısır, fasulye, nohut sebze çeşitleri ve çilek gibi meyveler, ekili alanlarda yetiştirilmektedir. Kısaca, ekili alanlarda bitkilerin gövdeleri, meyveleri (ya da tohumları) toplandıktan sonra topraktan çıkarılmakta ve bir sonraki sezonda yeniden tohum ekilerek yetiştirilmektedir (Taş, 2006: 158).

Grafik 9'da görüldüğü üzere Beyşehir arazisinin % 92'si ekili (25429,4 dönümü) tarım alanları iken, % 8'i dikili (403,3 dönümü) tarım alanlarından oluşmaktadır. Dikili alanlarda bağ tarımı ve çeşitli meyve ağaçları yer alırken ekili tarım alanlarında buğday arpa, çavdar, yulaf, burçak, mısır vb. çeşitli tahıl ve sebzeler yetiştirilmektedir. İlerleyen sayfalarda yetiştirilen tarım ürünlerine Temettuat defterlerinin elverdiği ölçüde kantitatif olarak yer verilecektir.

Grafik 9. 1840 Ekili ve Dikili Alanların Oranları

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840).

1.1.1. Arazi Varlığı

1840 ve 1845 yılına ait Temettuat defterlerine bağlı olarak sahada arazi varlığı ile ilgili bilgiler mezru (tahri döneminde ziraat yapılan), gayri mezru (tahrir döneminde ziraat yapılmayan) alanlar olarak sınıflandırılmıştır (Tablo 16). Köy bazında değerlendirmeye tabi tutacağımız bu bilgiler ışığında XIX. yüzyıl Beyşehir kazası arazi varlığı ortaya konacaktır. Mezru arazi üzerinde tarımsal faaliyetler yapılan gayrimezru arazi ise nadas alanlarına/boş arazilere karşılık gelmektedir.

Tablo 16. Beyşehir Kazası Arazi Varlığı (dönüm)

	Mezru Tarla		G. Mezru Tarla		İcar Tarla		Bağ		Bostan		Bahçe		Afyon		Duhan	
	1840	1845	1840	1845	1840	1845	1840	1845	1840	1845	1840	1845	1840	1845	1840	1845
Beyşehir	3181	1496	2606	1263	-	133	242	101	35	46,6	46,3	58,8	-	-	-	-
Akburun	467	0	253	-	-	-	8			-	-	-	-	-	-	-
Avdancık	985,5	133	672	79	-	30	2,7	2	7	-	-	-	-	-	-	-
Avşar	172,5	101	8	133	-	35	4,5	56	1,5	-	0,5	2,5	-	-	-	-
Bademli	584,5	740	1041	1150	-	-	47	14,5	11,5	-	-	7,25	-	-	-	-
Başlamış	227	79	27	62	-	-	-	1		-	-		-	-	-	-
Bayat	408,5	202	175,5	64	-	10	-	-	4,25	-	-		-	8,5	-	-
Bayındır	920	-	908,5	-	-	-	17,8	-	4	-	-		-	-	-	-
Bekdemir	868,5	-	664	-	-	-	-	-		-	-		-	-	-	-
Çandar	233,5	220	75	94	-	-	-	-	5,5	-	-		-	-	-	-
Çiftlik	112		15	-	-	-	1	-		-	-		-	-	-	-
Çivril	265	152	196	67	-	10		-		-	-		-	2	-	-
Çonya	411		198,5	-	-	-	6,5	-	7,5	-	-		-	-	-	-
Çukurağıl	589	394	378	310	-	-	3		6,5	-	-		-	-	-	-
Davğana	2890	921	2518	952	-	35	248	176	21,5	-	2	2	-	-	15	-
Doğancık	204	146	60	57	-	-		-	3,5	-	-	-	-	-	-	-
Ekerler	1716		1467	-	-	-	55	-	42,5	-	-	-	-	-	-	-
Eylikler	858,5	844	478	548,5	-	67,5	13,8	-	0,5	-	12	-	-	22,8	-	-
Göçü	874	339	461,5	2110	0,5	22		-	18	-	0,5	-	-	-	-	-
Gönen	515	-	502	-	-	-	1,5	-	13	-	-	-	-	-	-	-
Gurgurum	2210	-	1629	-	-	-	34,3	-	2,5	-	-	-	-	-	-	-
Huğlu	570	-	47	-	-	-	16	-	8,75	-	-	-	-	-	-	-
İmen	1118	332	409	229	57	15	7	1,25	31,5	-	-	11,5	-	-	-	-
İsa	518,5	239	118	67,5		62	10,5		8,5	-	1	-	-	-	-	-
Karaali	568	413	316	247	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karadiken	486,5		947,5	-	-	-	41		12,5	-	-	-	-	-	-	-
Kırıklı	193	269	142	161	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4,5	-
Kıstıfan	113	428	197	893	-	-	2,5	1	1	4,25	-	-	-	-	-	-
Kurdular	512		216	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Manastır	21,9	612	713	573	-	72	312	101	59,3	-	-	-	-	-	-	-
Mesutlar	454,5	197	483	361	-	10	-	-	1,5	-	-	-	-	-	-	-
Sarı	286,5	88	43	119	-	1	-	-	0,5	-	-	-	-	-	-	-
Sevindik	384	268	371	222	-	35	2,5	-	7	5	-	10,8	-	-	-	-
Şamlar	190,5		38	-	-	-	13,3	-	4	-	-		-	-	-	-
Üskerles	25,95	914	791,5	1248	-	-	143	48,5	22	-	-	0,25	-	-	-	-
Toplam	24133	9526	19164	11010	57,5	538	1239	501	341	55,9	62,3	93	-	33,3	19,5	-

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

1.1.1.1. Mezru ve Gayrimezru Araziler

Temettuat defterlerinde araziler mezru tarla ve gayrimezru tarla olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Mezru tarla sayımın yapıldığı yıl üzerinde tarımsal faaliyetin yapıldığı gayrimezru araziler ise sayımın yapıldığı yıl üzerinde tarımsal faaliyetin yapılmadığı (nadasa bırakılan) alanlara karşılık gelmektedir. Sahada karasal iklimin etkisinden dolayı nadas uygulaması günümüzde dahi devam etmektedir. Nitekim Beyşehir kazası dahilinde arazi araştırmaları esnasında bu durum gözlenmiştir.

Beyşehir kazasında 1840 yılında 24133 dönüm mezru tarla, 19164 dönüm gayrimezru tarla, 57,5 dönüm icar tarla, 1.239 dönüm bağ alanı, 341 dönüm bostan alanı, 62,9 dönüm bahçe ve 19 dönüm duhan tarlası kaydedilmiştir. Mezru tarlaya bağ, bostan, bahçe, afyon ve duhan alanları dahil edildiği zaman toplam mezru alan 25.832,7 dönüm olmaktadır. Mezru ve gayri mezru alanların toplamı ise 44.995,7 dönümdür. Beyşehir kazasında ortalama hane başına 19 dönüm tarla (mezru ve gayri mezru) düşmektedir. 1845 yılına bakıldığı vakit tarım alanlarının azaldığı görülmektedir. Ancak daha önce ifade ettiğimiz bazı hususları gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bu da bazı köylerin ya da mahallelerin defterlerini eksik olduğu gerçeğidir. Geçen beş yıllık zaman diliminde bu arazilerin kaybolması yada azalması mümkün değildir. Bu durumda arazinin aynen korunduğunu söylemek te yanlış olmayacaktır.

Toprağın azalan verimliliğini artırmak için, özellikle suyun yetersiz olduğu sahalarda toprağın bir yıl ekilip bir yıl boş bırakılarak su ve mineral maddeler bakımından zenginleşmesi için herhangi bir tarımsal faaliyet yapılmaksızın dinlendirilmesi şeklinde yapılan uygulamaya nadas ismi verilmektedir. Osmanlı çiftçisi, daha çok toprağını 2 ya da 3 senede bir dinlendirmek suretiyle verimliliğini artırmaya çalışıyordu. Özellikle toprak-insan dengesinin elverişli olduğu bölgelerde, nadas süresi daha uzun olabiliyordu. Böyle yerlerde her yıl toprakların önemli bir bölümü boş bırakılıyordu. Nitekim Konya vilayetinde, ekime elverişli 48 milyon dönüm toprağın yalnız 8 milyon dönümü ekiliyordu (Güran, 1998: 89).

Özellikle ülkemizde yarı kurak iklim şartlarının görülmesi, tarımda sulamayı gerekli kılmaktadır. Tarım arazilerimizin üçte ikisi kurak alanlarda bulunmaktadır. Başka bir ifade ile ülkemizdeki, tarımsal alanların % 50'den fazlası sulanması

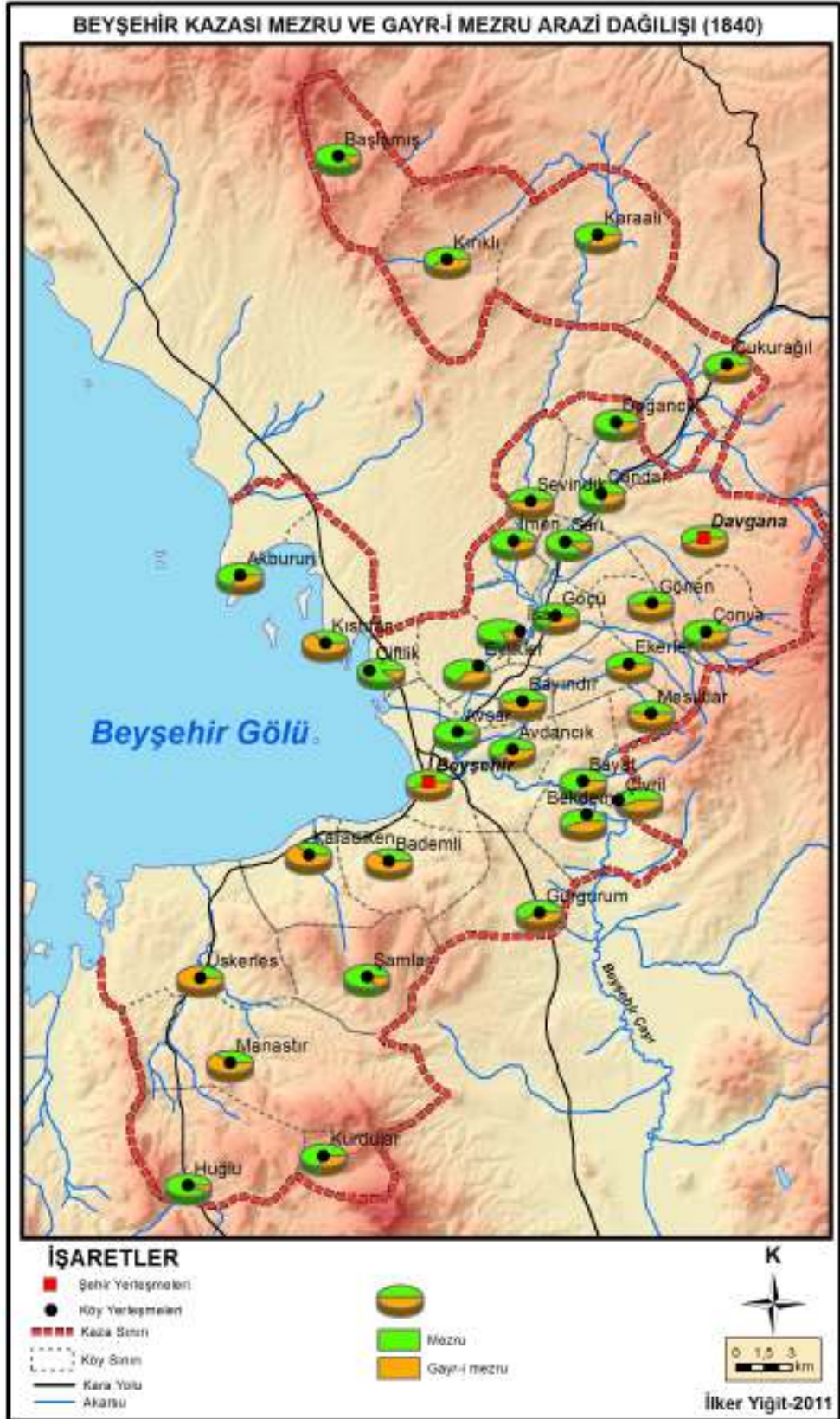
gereken arazilerdir. Bu durum özellikle karasal iklimin egemen olduğu OrtaAnadolu ve GÜneydoğu Anadolu'da büyük önem taşır (Karabağ ve Şahin, 2006: 200).

Toprağı belirli aralarla her yıl değişik ürünler ekerek verim gücünü daha uzun bir süre koruyan ve böylece topraktan daha fazla yararlanma imkanı sağlayan rotasyon şekilleri, nüfusun nispeten yoğun ve tarımın gelişmiş olduğu bölgelerin verimli topraklarında uygulanıyordu. Anadolu'da İzmir, Aydın, Adana ve Rumeli'de Edirne ve Selanik vilayetleri bu bölgeler arasındaydı (Güran, 1998:89). Nitekim araştırma sahası olan Beyşehirde yapılan arazi araştırmaları esnasında sahada kuru tarımın günümüzde de aynen devam ettiği ve yer yer nadas alanlarının varolduğu görülmüştür.

1840 yılında gayrimezru tarlaların (nadas alanları), toplam tarım arazileri içindeki oranı % 42 (19164 dönüm)'dir. 1845 yılında toplam arazi içinde gayri mezru arazi oranı % 9'dur (11010 dönüm) (Tablo 16).

1840 yılından farklı olarak 1845 yılından 33,3 dönüm afyon tarlası kaydedilmiştir. Daha önceki 1840 yılına ait temettuat defterlerinde böyle bir kayıta rastlanmamıştır. 1840 yılında duhan tarlası (19,5 dönüm) kaydedilmişken 1845 yılına ait defterlerde duhan tarlası kaydı yer almaktadır (Tablo 16).

Mezru arazi miktarının en fazla olduğu merkezler, Beyşehir (3180,5 dönüm), Davgana (2890 dönüm), Gurgurum (2209,5 dönüm), Ekerler (1715,5 dönüm)'dir. Gayrimezru arazi miktarının fazla olduğu yerlerde benzer bir sıralama göstermektedir: Beyşehir (2605,5 dönüm), Davgana (2517,5), Gurgurum (1629 dönüm), Ekerler (1467 dönüm) olarak sıralanmaktadır (Harita 19, Tablo 16).

Harita 19. Beyşehir Kazası Mezru ve Gayri Mezru Arazi Dağılışı (1840)

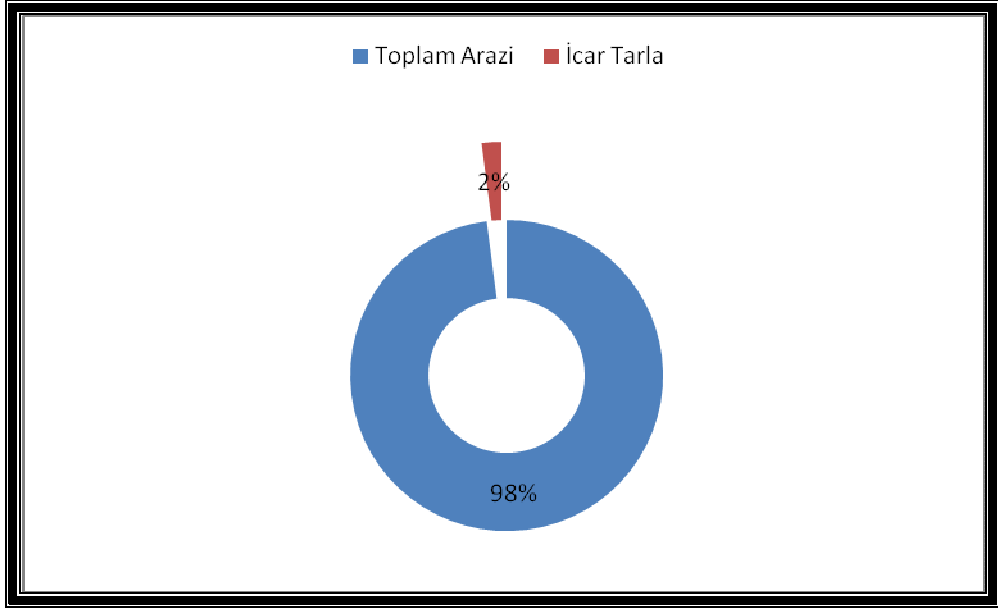
1.1.1.2. İcar Tarlalar

Osmanlı Klasik döneminde miri topraklar üzerinde kiracı durumunda olan köylünün toprak üzerinde tarlasını satmak, dilediği gibi kullanmak, istediğini yetiştirmek gibi herhangi bir tasarrufu yoktu (Barkan, 1999: 324).

Fakat kanun; kiracının ve varislerin kurallara uygun olarak toprağı kullanmaması durumunda, ilanihaye ve serbestçe tasarruflarında tutup işleyebilmelerini güvence altına almıştı. Diğer yandan reayanın geçerliliği bitmeyen bir kira sözleşmesi çerçevesinde sürekli olarak kiracı olarak kalması, bir noktada toprağı fiilen sahip olması anlamına gelmekteydi (İnalçık, 1998: 18). XVI. yüzyılda merkezi otoritenin zayıflamasına bağlı olarak, bu topraklar kısmen şahısların denetimine girmiştir (İnalçık, 1998: 17-36). Fakat toprak sistemi bozulduktan sonra tımar sahibi aradan çekilecek ve bu mirî topraklar daha önce o yörede fiili veya kural dışı olarak hukukî bir feodal nüfuz sağlayabilmiş kimselerin veya böyle bir kimse yoksa doğrudan doğruya onu ekip biçen kişilerin tasarrufuna geçecektir. Özellikle Tanzimat'tan sonra hızlanan bu süreçte devletin rakabesi, içi boşalan bir hak haline gelerek üzerinde tasarruf hakkı bulunan miri arazinin mülkiyeti tasarruf hakkının sahibi olan kişiye geçmiş, bu süreç Cumhuriyet döneminde Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle tamamlanmıştır (Muşmal, 2005: 231).

Beyşehir kazasında icarlama usulüyle tarım alanlarının işlendiği Temettuat defterlerinden anlaşılmaktadır. Bu tarım alanları kaydedilirken “müste'cir olduğu tarla” veya “ıcar tarla” şeklinde kayıtlar düşülmüştür. Beyşehir kazası genelinde 1840 yılında icar tarla oldukça azdır. Ancak 1845 yılına ait defterlerde ise icar tarla oranının (% 2) arttığı görülmektedir (Grafik 10).

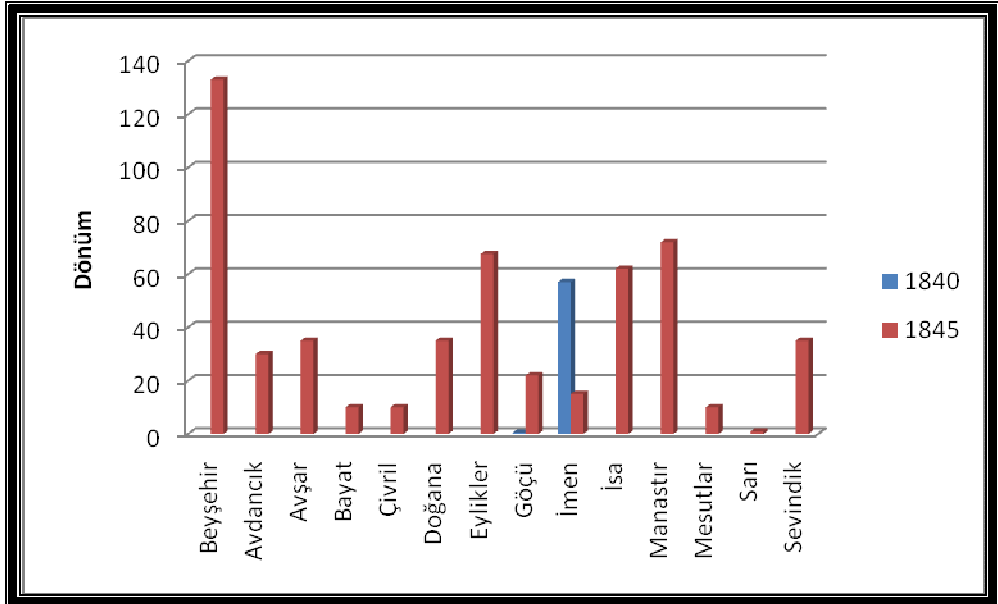
Grafik 10. Beyşehir Kazası'nda Toplam tarım alanları İçindeki İcar Tarla Oranı (1845)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1845).

Beyşehir kazası köylerine bakıldığı zaman kiralama usulü ile işlenen tarla miktarı 1840 yılında oldukça azdır, bu dönemde Huğlu köyünde icar tarlanın var olduğu görülmektedir. Ancak 1845 yılına gelindiğinde en fazla icar tarlanın olduğu merkez Beyşehir kaza merkezidir. Bunu Manastır ve Eylikler köyleri takip etmektedir (Grafik 11).

Grafik 11. Beyşehir Kazası İcar Tarla Miktarları (1840-1845)

1.1.1.3. Tarım İşletme Büyüklükleri

Osmanlı devletinin klasik toprak sistemi, “çiftlik” esası üzerine kurulmuştur. Osmanlılar nasıl şehirde esnaf loncası sistemini imparatorlukta en temel kentsel kurumu olarak görüyorlarsa, aile emeğine dayalı köylü çiftliği sistemini de aynı şekilde, tarımsal üretimin ve kırsal toplumun temel birimi olarak görüyorlardı. Osmanlı’da tarımsal örgütlenmenin temeli, köylü ailesinin emeği ile bir boyunduruk öküzdü. Bu ikisi bir arada, çiftlik arazisinin büyüklüğünü ve üretim kapasitesini belirliyordu (İnalçık, 2004: 187).

Çiftlik ise o dönemde bir hanenin vergi ve ihtiyaçlarını giderecek kaynağı temin edecek büyüklükte bir araziye ihtiva ediyordu. Bu da bir ailenin geçimine yetecek gelir sağlayan toprak parçasına karşılık geliyordu. Bu nedenle toprağın ölçüsü de sabit değildi; şayet toprak verimli ise 60 dönüm, verim durumu azaldığı durumlarda 150 dönüme kadar çıkabiliyordu. Ama elde edilen gelirin sabit olmasına gayret gösteriliyordu. Dolayısıyla çiftlik, klasik dönemde Osmanlı tarım sisteminin temel birimiydi (İnalçık, 1998: 17-36; akt. Muşmal, 2005: 249).

Çiftçi hanesi ise, tasarrufu altındaki toprak parçasındaki, bir çift öküz ve aile bireylerinin iş gücüyle büyük ölçüde ailesini ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yönelik faaliyet gösteren hane reisi, klasik dönem Osmanlı tarımının temel üretici tipiydi. Temettuat tahrirleri, XIX. yüzyılda bu küçük üreticiliğe dayalı yapının aldığı şekillerin ve bu açıdan ortaya çıkan bölgesel farklılıkların anlaşılması ve açıklanması amacıyla hane düzeyinde yapılacak araştırmalara imkân verecek zenginliktedir (Güran, 2000: 80; akt. Muşmal, 2005: 250).

XX. yüzyıl Osmanlı tarım istatistiklerinde, tarım işletmelerinin büyüklükleri hakkında bilgiler de yer almaktadır. Bu istatistiklerde, bir ailenin mülkiyetinde olup olmadığına bakılmadan, nadasa bıraktığı ve ektiği toprakların yüzölçümüne göre tarım işletmeleri üç gruba ayrılmıştır. Bunlar;

a-“İmâlat-ı Sağıre”: Yüz ölçümleri 10 dönümden daha küçük işletmeler.

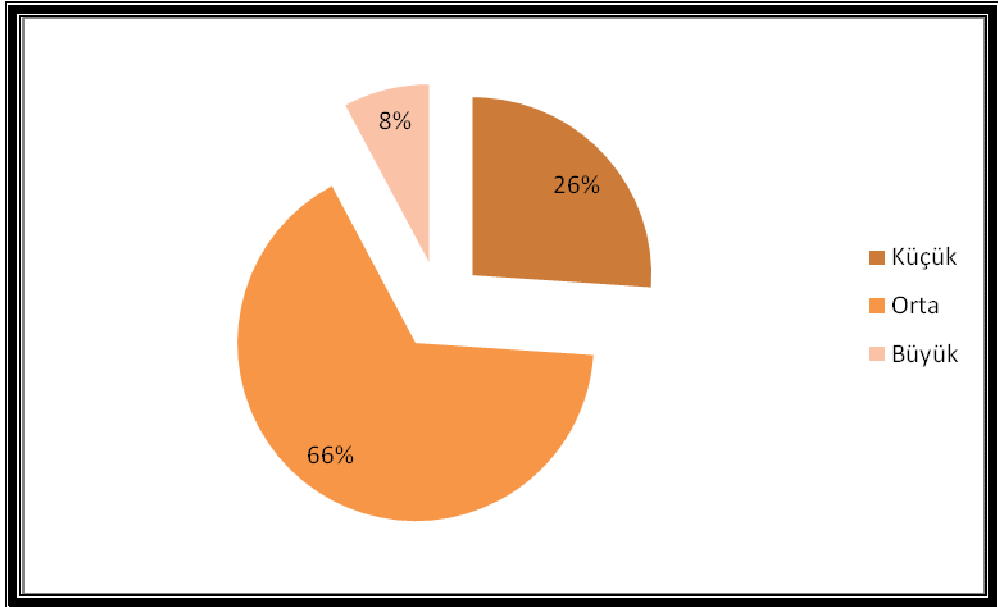
b-“İmâlât-ı Mütevassıtâ”: Yüzölçümleri 10-50 dönüm arasında olan orta büyüklükteki işletmeler.

c-“İmâlat-ı Cesime”: Yüzölçümleri 50 dönümden daha fazla olan büyük işletmeler (Güran, 1998: 82).

Küçük işletmelerde (arazisi 10 dönümden az), ailenin bütün çalışma zamanlarını doldurmadığından aile üyelerinin bir kısmı diğer büyük işletmelerde amele olarak çalışıyor veya tarım dışı ekonomik faaliyetle uğraşıyordu. Yüzölçümleri 10-50 dönüm aralığında bulunan işletmeler, orta büyüklükte bir ailenin çalışma zamanını dolduracak büyüklükteydi. Buna karşılık büyük işletmeler, en azından hasat mevsimi gibi tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazandığı dönemlerde yardımcı işgücüne ihtiyaç duyuyorlardı (Güran, 1998: 81).

1840’larda Osmanlı ülkesinde yapılan “emlak ve arazi ve temettuat” sayımlarından seçilen örneklere dayanılarak yapılan gözlemlere göre Anadolu’da ekili toprakların % 82’si 60 dönümden daha küçük işletmeler tarafından işletilmekteydi (Güran, 1998: 55). Bu oran Beyşehir Gölü Havzası’nda % 94,89 olarak tespit edilmişken (Muşmal,2005: 251) Beyşehir Kazası’nda bu oran % 97’dir.

Grafik 12. Beyşehir Kazası Tarım İşletme Büyüklükleri (1840)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defetrleri (1840).

1840 yılında Beyşehir Kazasında yer alan 2.180 tarım işletmesinin % 26’sını (569 adet) küçük tarım işletmeleri, % 66’sını (1443 adet) orta tarım işletmeleri, % 8’inide (170 adet) büyük tarım işletmeleri oluşturmaktadır (Grafik 12, Tablo 17). Yukarıda da belirtildiği gibi, küçük tarım işletmelerinde, kendi işletmelerinde tüm çalışma zamanlarını dolduramadığından ve getirisi de yetersiz kaldığından aile

üyelerinin bir kısmı amele olarak işgüçlerini ücret karşılığında büyük işletmelere kiralyorlardı.

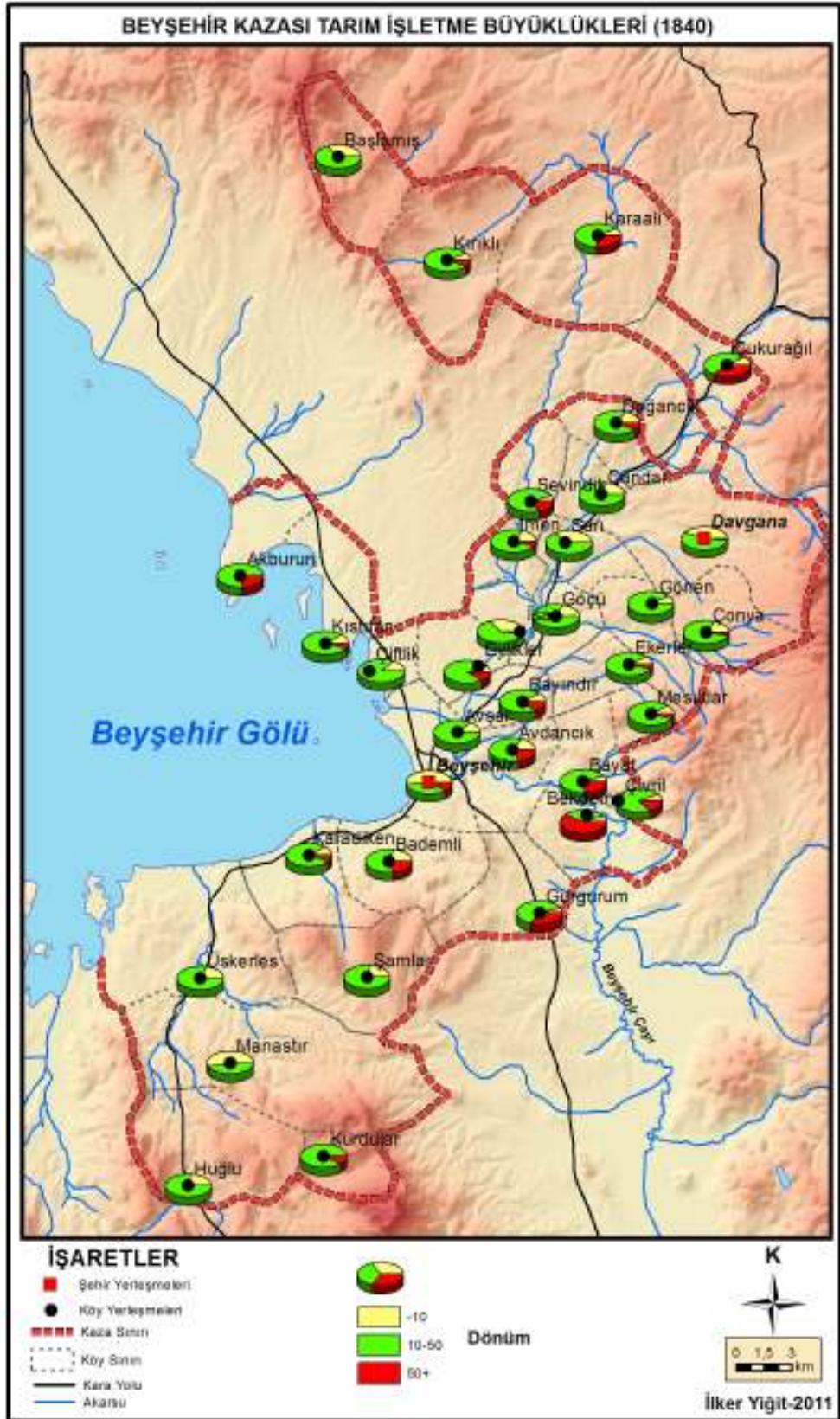
Tablo 17. Beyşehir Kazası'nda Tarım İşletmelerinin Yerleşim Birimlerine Dağılışı (1840)

	Hane Sayısı	Küçük	%	Orta	%	Büyük	%	Toplam	Toprağı Olmayan	%
Beyşehir	299	152	52	115	39	28	9	295	4	1
Akburun	23	0	0	17	77	5	23	22	1	4
Avdancık	52	8	17	30	64	9	19	47	5	9
Avşar	11	1	12	7	88	0	0	8	3	21
Bademli	44	9	21	25	58	9	21	43	1	2
Başlamış	20	7	35	13	65	0	0	20	0	0
Bayat	18	1	6	12	71	4	23	17	1	5
Bayındır	73	7	10	56	78	9	12	72	1	1
Bekdemir	31	2	7	10	34	17	59	29	2	6
Çandar	24	4	21	15	79	0	0	19	5	17
Çiftlik	7	1	14	6	86	0	0	7	0	0
Çivril	14	1	7	11	79	2	14	14	0	0
Çonya	30	5	17	24	80	1	3	30	0	0
Çukurağıl	25	2	10	11	52	8	38	21	4	14
Davgana	419	171	43	219	56	5	1	395	24	5
Doğancık	13	2	17	9	75	1	8	12	1	7
Ekerler	123	11	9	102	86	6	5	119	4	3
Eylikler	51	3	6	38	83	5	11	46	5	9
Göçü	66	12	18	53	82	0	0	65	1	1
Gönen	49	4	9	42	91	0	0	46	3	6
Gurgurum	79	4	5	47	61	26	34	77	2	2
Huğlu	36	8	22	28	78	0	0	36	0	0
İmen	55	9	17	42	78	3	5	54	1	2
İsa	40	14	35	25	62	1	3	39	1	2
Karaali	26	2	8	17	65	7	27	26	0	0
Karadiken	64	6	10	48	83	4	7	58	6	9
Kırıklı	14	1	7	12	86	1	7	14	0	0
Kıstıfan	21	2	11	16	84	1	5	19	2	9
Kurdular	23	0	0	20	91	2	9	22	2	8
Manastır	224	65	30	150	69	3	1	218	6	3
Mesutlar	21	0	0	13	62	8	38	21	0	0
Sarı	29	10	38	16	62	0	0	26	3	9
Sevindik	20	1	5	14	78	3	17	18	2	9
Şamlar	18	4	22	14	78	0	0	18	0	0
Üskerles	213	40	19	166	80	2	1	208	5	2
Toplam	2275	569		1443		170		2180	95	

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defetrleri (1840).

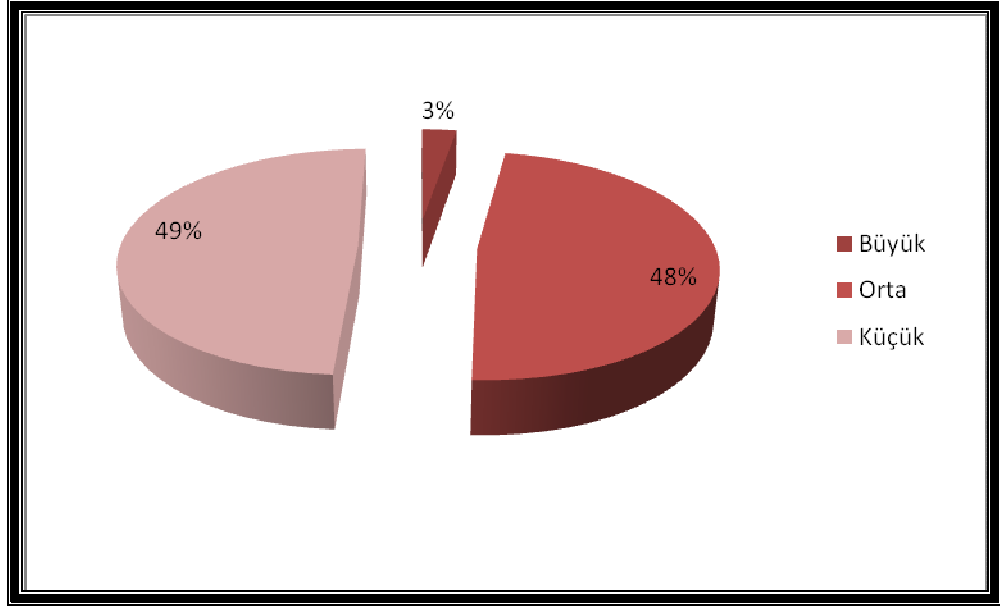
Gorges Lefebvre Fransa'da Flandra bölgesi için bir köylü hanesine kendi kendine yeterli gelir sağlayabilecek toprak miktarını 57 dönüm olarak tahmin ederken, Pierre Goubert ise Beauvius bölgesi için bu miktarı 40-45 dönüm arasında olduğunu ileri sürmüştür (Güran, 1998: 193). Yukarıda tarım işletme büyüklükleri içinde değinildiği üzere 10-50 dönüm arasındaki bir arazi orta büyüklükte bir tarım işletmesi olarak kabul edilmiş ve bu büyüklükteki bir tarım işletmesinin orta büyüklükteki bir aileye yeterli olduğu ifade edilmişti. Araştırma sahasında 40-50 dönüm arasındaki işletmelerin geçimlik olduğunu kabul edersek, sahada ki tarım işletmelerinden ancak % 8'i (170 tarım işletmesi) ticari nitelik taşıyan tarım işletmesi özelliğini taşımaktadır (Tablo 17).

Büyük tarım işletmeleri özellikle Beyşehir (28 işletme), Gurgurum (26 işletme) ve Bekdemir (17 işletme) yerleşme merkezlerinde fazla olduğu gözlenmektedir. Orta tarım işletmeleri, Davgana (219 işletme), Manastır (150 işletme), Beyşehir (115 işletme) olarak sıralanmaktadır. Küçük işletmelerin fazla olduğu merkezler, Davgana (171 işletme), Beyşehir (152 işletme), Manastır (65 işletme) olarak sıralanmaktadır (Tablo 17, Harita 20). Büyük ve orta büyüklükteki tarım işletmeleri özellikle tarımsal arazinin fazla olduğu Beyşehir ve Davgana gibi yerleşmelerde fazla olduğu dikkati çekmektedir.

Harita 20. Beyşehir Kazası Tarım İşletme Büyüklükleri (1840)

Grafik 13. Beyşehir Kazası Toplam Tarım Topraklarının İşletme Büyüklüğüne Göre Oranları (1845)

Kaynak: Muşmal 2005.406-407.

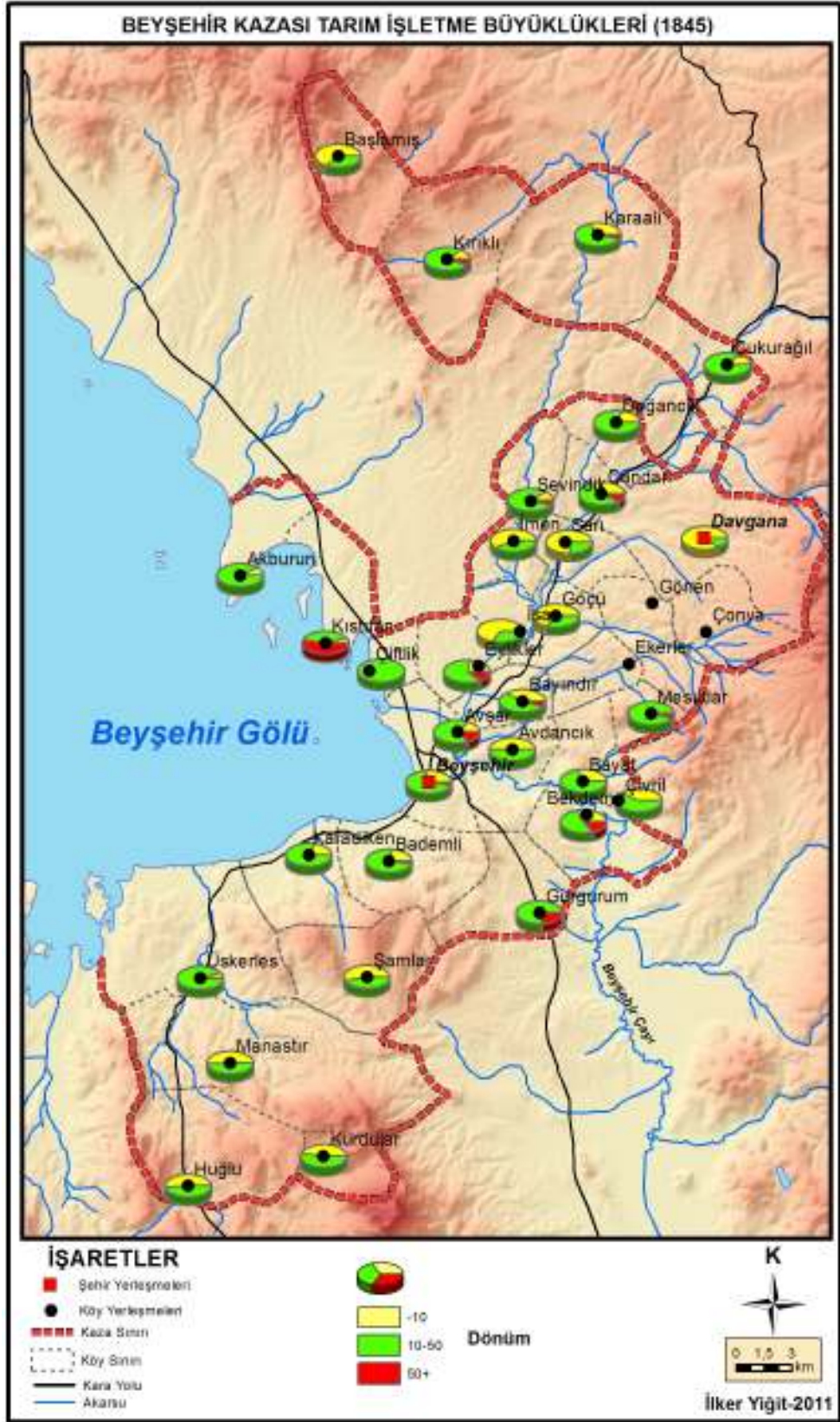
1845 yılında Beyşehir kazasında tarım işletmelerinden, 38'i (% 3'ü) büyük tarım işletmesi, 662'si (% 48'i) orta tarım işletmesi ve 676'sı (%49'u) küçük tarım işletmesi olmak üzere 1.376 tarım işletmesi yer almaktadır (Grafik 13). Toprak sahibi olmayan hane sayısı ise 352'dir. En fazla toprak sahibi olmayan hane sahibi Beyşehir ve Davgana'da yer almaktadır. Bu durum bu alandaki insanların tarım dışı sektörlerde (hizmet ya da sanayi sektöründe) çalıştığını göstermektedir. Bu durum ayrıca kentleşmenin de bir göstergesidir.

Büyük tarım işletmeleri özellikle Kıstıfan (9 işletme), Bekdemir (5 işletme) ve Beyşehir (4 işletme) yerleşme merkezlerinde olduğu gözlenmektedir. Orta tarım işletmeler, Beyşehir (85 işletme), Üskerles (63 işletme), Karadiken (49 işletme) olarak sıralanmaktadır. Küçük işletmelerin fazla olduğu merkez Davgana'dır (310 işletme) (Tablo 18, Harita 21).

Tablo 18. 1845 Yılı Beyşehir Kazasında Tarım İşletmelerinin Yerleşim Birimlerine Dağılımı

	Hane Sayısı	Küçük	%	Orta	%	Büyük	%	Toplam	Toprağı Olmayan hane Sayısı	Hane Sayısı İçindeki Payı%
Beyşehir	268	35	28	85	69	4	3	124	124	54
Akburun	21	2	9,52	19	90	0	0	21	-	-
Avdancık	53	23	50	23	50		-	46	7	13
Avşar	12	1	14,3	5	71	1	14	7	5	42
Bademli	42	7	21,9	24	75	1	3	32	10	24
Başlamış	21	12	63,2	7	37	-	-	19	2	9,5
Bayat	17	5	31,2	11	69	-	-	16	1	5,9
Bayındır	57	21	40,4	28	54	3	6	52	5	8,8
Bekdemir	32	10	31,3	17	53	5	16	32	-	-
Çandar	26	8	36,4	12	55	2	9	22	6	23
Çiftlik	9	-		5	100	-	-	5	4	44
Çivril	13	5	41,6	7	58	-	-	12	1	7,7
Çonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çukurağıl	29	3	14,3	18	86	-	-	21	6	21
Davgana	457	310	88,8	39	11	-	-	349	108	24
Doğancık	11	2	20	8	80	-	-	10	1	9,1
Ekerler	61	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eylikler	55	11	22,5	32	65	6	12	49	6	11
Göçü	70	41	66,1	21	34	-	-	62	8	11
Gönen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gurgurum	9	-	-	7	78	2	22	9	-	-
Huğlu	40	20	51,3	19	49	-	-	39	1	2,5
İmen	61	27	57,5	20	43	-	-	47	14	23
İsa	44	26	66,7	13	33	-	-	39	5	11
Karaali	26	7	33,3	13	62	1	5	21	5	19
Karadiken	65	12	19,7	49	80	-	-	61	4	6,2
Kırık	19	2	12,5	13	81	1	6	16	3	16
Kıstıfan	22	1	5,8	7	41	9	53	17	5	23
Kurdular	21	9	47,4	10	53	-	-	19	2	9,5
Manastır	76	36	50,7	35	49	-	-	71	5	6,6
Mesutlar	21	-	-	18	95	1	5	19	2	9,5
Sarı	28	19	76	6	24	-	-	25	3	11
Sevindik	22	2	11,1	15	83	1	6	18	4	18
Şamlar	30	15	53,6	13	46	-	-	28	2	6,7
Üskerles	71	4	5,88	63	93	1	2	68	3	4,2
Toplam	1809	676		662		38		1376	352	

Kaynak: Kaynak: Muşmal 2005: 406-407.

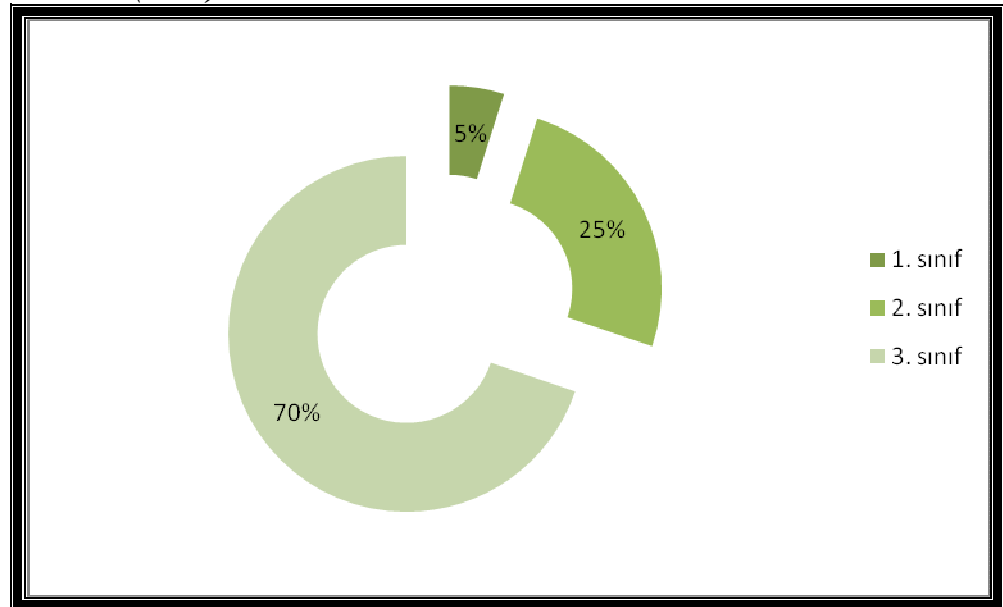

Harita 21. Beyşehir Kazası Tarım İşletme Büyüklükleri (1845)

1.1.1.4. Arazi Gruplarının Sınıflandırılması (Sulanabilme Durumuna Göre)

Araziler günümüzde daha önce de ifade dildiği gibi ekili ve dikili alanlar olarak ayrılmakta bu alanlar ayrıca sulunabilme durumlarına göre sulunan ve sulanmayan ekili ve dikili alanlar şeklinde gruplandırılabilir. Temettuat defterlerinde de bu tür kayıtlar yer almaktadır. Özellikle 1840 yılına ait olan Temettuat defterlerinde tarlaları a'la evsat ve edna olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. İşte tarımsal faaliyet yapılan bu sahaların ayrılmasında kriter olarak “sulunabilme olanağı” kullanılmış olsa gerektir. Nitekim bilindiği gibi bu ifadeler XV. ve XVI. yüzyıllarda yapılmış olan tahrir defterlerinde de kullanılmıştır. Orada bu terimlerden arazinin sulunabilir olmasıyla ilgili olarak, su basar arazinin âlâ, sulanamaz arazinin ednâ ve ikisinin arasındaki arazinin evsât ismi verildiği ifade edilmiştir. Çalışma dönemimizde de aynı anlamda kullanıldığı düşünülebilir (Barkan, 1999: 356; akt. Muşmal, 2005: 224). Bu durumda a'la tarla 1. sınıf arazi, evsat tarla 2. sınıf arazi ve edna tarla da 3. sınıf arazi olarak karşımıza çıkar. 1840 yılı tahrirlerinde Beyşehir Kazası genelinde toplam arazinin, % 5'ini 1. sınıf arazi, % 25'ini 2. Sınıf arazini ve % 70'ini 3. Sınıf arazi oluşturmaktadır (Grafik 14).

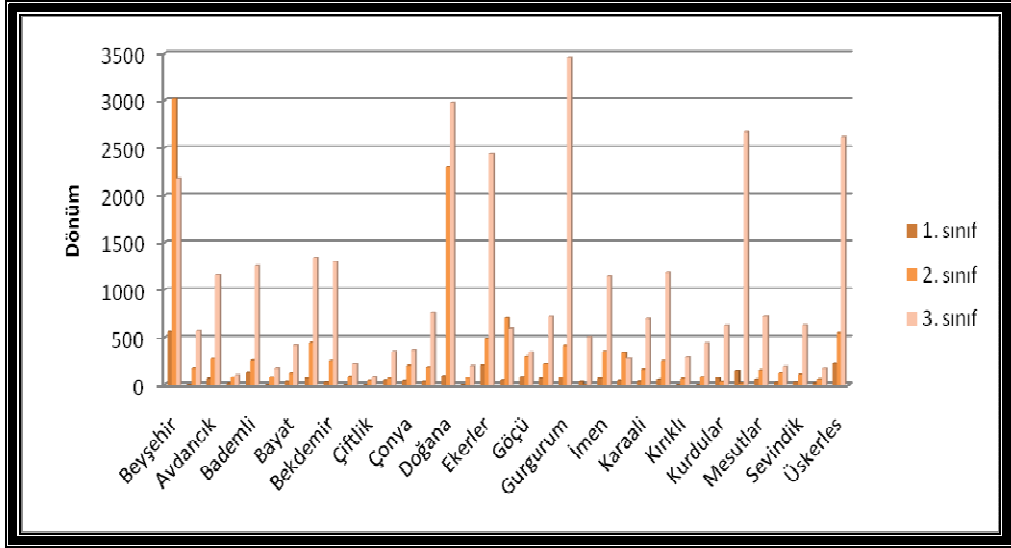
Grafik 14. Beyşehir Kazası Arazi Sınıflarının Toplam Arazi İçindeki Oranları (1840)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defetrleri (1840)

Yerleşim merkezlerine göre arazi niteliklerine bakıldığında, en fazla 1. sınıf arazinin olduğu yerleşim merkezi Beyşehir kentidir. Beyşehir kentinin merkezinden geçen Beyşehir Çayı sayesinde 1. sınıf arazinin en fazla olduğu yerdir. En fazla 2. sınıf arazinin yer aldığı yerleşim merkezi Beyşehir kenti yine ilk sırada yer alırken ikinci sırada onu Davgana takip etmektedir. Davgana kentinin merkezinden ise Bereket Çayı isimli akasu geçmektedir. 3. sınıf arazinin en fazla olduğu yerleşim merkezi ise Gurgurum Köyü'dür (Grafik 15). Bu durum ortaya çıkmasında Gurgurum'un tarım alanlarının plato yüzeyine karşılık gelmesi ve buna bağlı olarak sulama olanaklarının sınırlı olması ile etkili olmuştur.

Grafik 15. Beyşehir Kazası Arazi Sınıfları (1840)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defetrleri (1840).

1.1.2. Tarımsal Üretim

Tarımın evrensel niteliği çeşitliliktir. Söz konusu çeşitlilik, yetiştirilen ürün ve hayvanlara, kullanılan alet ve uygulanan yöntemlerde ürün kalitesi ve miktarında, tarımsal mülkiyetin büyüklük ve türünde olduğu kadar, en uç “geçim” tipinden tam “ticari” tipe kadar değişen, üretim amacında da görülmektedir. İnsanların kültüre almış oldukları bu belirli türlerin seçiminde rol oynayan başlıca unsurlar: (1) Toprak, iklim bakı yönlerinden çeşitli doğal koşullara uyma yeteneği; (2) verimlerinin yüksek olması; (3) oldukça kolay korunabilir ve taşınabilir olmaları; (4) oldukça kolay ekilir ve hasat edilebilir olması; (5) kolaylıkla iyileştirilebilir olma gibi özelliklerdir. Aynı şeyler hemen hemen hayvanlar içinde söylenebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2005: 132).

Araştırma sahası olan Beyşehir kazası toprakları oldukça verimlidir. Özellikle alüvyal topraklardan oluşan Beyşehir ovası oldukça verimli bir sahaya karşılık gelir. Sahada sulu tarım yapılabilmesi (özellikle Beyşehir Çayı kenarında ve akarsu vadilerinde) sahada tarımsal verimliliği artıran bir faktördür. Nitekim Kamus-ul A’lam’da bu saha ile ilgili olarak “arazisi münbit ve mahsuldardır”... “mahsulatı hububat-ı mütenevvi-a ile afyon ve meyve, sebzelerin envaından ibarettir” (Sami, 1996: 1334) ... denilmektedir.

Beyşehir kazasında yerleşim birimlerinde tahıl (buğday, arpa, çavdar, yulaf, burçak), baklagil (nohut, mercimek), sanayi bitkileri (duhan, afyon), bağ, bostan, bahçe tarımı yapılmaktadır.

1.1.2.1. Tahıl Üretimi

Temel besin kaynağı olan tahıllar, günümüzde olduğu gibi geçmişte de oldukça önemliydi. Günümüz dünyasında tarım yapılan toprakların % 50'si tahıl üretimine (başlıcaları; buğday, pirinç, mısır) ayrılmıştır. Tarihsel olarak buğday ve pirinç insanın yeryüzünde var olmasında öteden beri kritik bir önem taşımıştır. Buğdayın Neolitik dönemden itibaren, pirincin ise binlerce yıldır yetiştirildiği bilinmektedir (Tümertekin,Özgüç, 2005: 132-133). Beyşehir Kazası'nda toplam 44.995,7 dönüm arazi vardır. Bu arazilerin ziraat yapılan alanlar toplamı ise 25.832,7 dönümdür. Bu araziler üzerinde tahıl üretimi, yem bitkileri üretimi ile duhan ve afyon üretimi yapılmaktadır. Arazinin büyük kısmı tahıl ve baklagil üretimine ayrılmıştır. Sahada mezru arazilerin hemen hemen tamamında tahıl tarımı yapıldığı ve bunu takiben mercimek, nohut, vb. baklagil türlerinin yetiştirildiği söylenebilir. Nitekim defterlerde öşür kısmında söz konusu ürünlerin miktarı ve değeri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerden çıkarım yaparak toplam buğday, arpa, burçak, nohut, mercimek gibi tarım ürünlerinin yetiştirildiği toplam miktara ulaşılabilmektedir. Tarımsal üretim düzeyinin tahmin edilebilmesi için, bu bölgede uygulanan öşür miktarının bilinmesi gerekir. Konya ve Akşehir'de vergi oranı muhtemelen öşür ve salariyenin toplamından oluşuyor ve Güçer'in tahminine göre toplam hasatın sekizde birini buluyordu. Salariye genellikle öşrün dörtte birine eşit olduğundan, bu varsayım on da bir oranında bir öşrü temel almaktadır. Salariye genellikle bahçe ürünlerinden (buğday, arpa ve çavdar ya da burçak) alınırdı. Dolayısıyla tahrir defterlerinde farklı bir oran uygulandığının açıkça belirtildiği istisna durumlar dışında, bağ, bahçe ve bostan ürünleri için onda birlik öşür alınıyor olmalıydı (Faroqhi, 1993: 236-137).

Öşür: Öşrün kelime anlamı “onda bir”dir. İslamiyet'te fethedilen topraklara Müslümanların yerleştirilmesi veya yerli halkın İslamiyet'i kabulleri halinde bu yerler “arazi-i öşriyye” olarak isimlendirilmiş ve doğal veya sun'i sulama yapılmasına göre zirai faaliyetlerden alınan 1/10 ila 5/10 oranındaki öşür, Müslümanlardan alınan bir vergi olmuştur. Osmanlılar'da öşrün uygulaması ise bundan oldukça farklıdır. Şöyle ki Osmanlılar fethedilen yerlerin idaresi devlete geçtiğinden bu topraklar tamamen miri hale getirilmiş; çiftçiler devlet topraklarının daimi ve irsi kiracısı durumuna gelmişler ve aldıkları mahsul karşılığında öşür

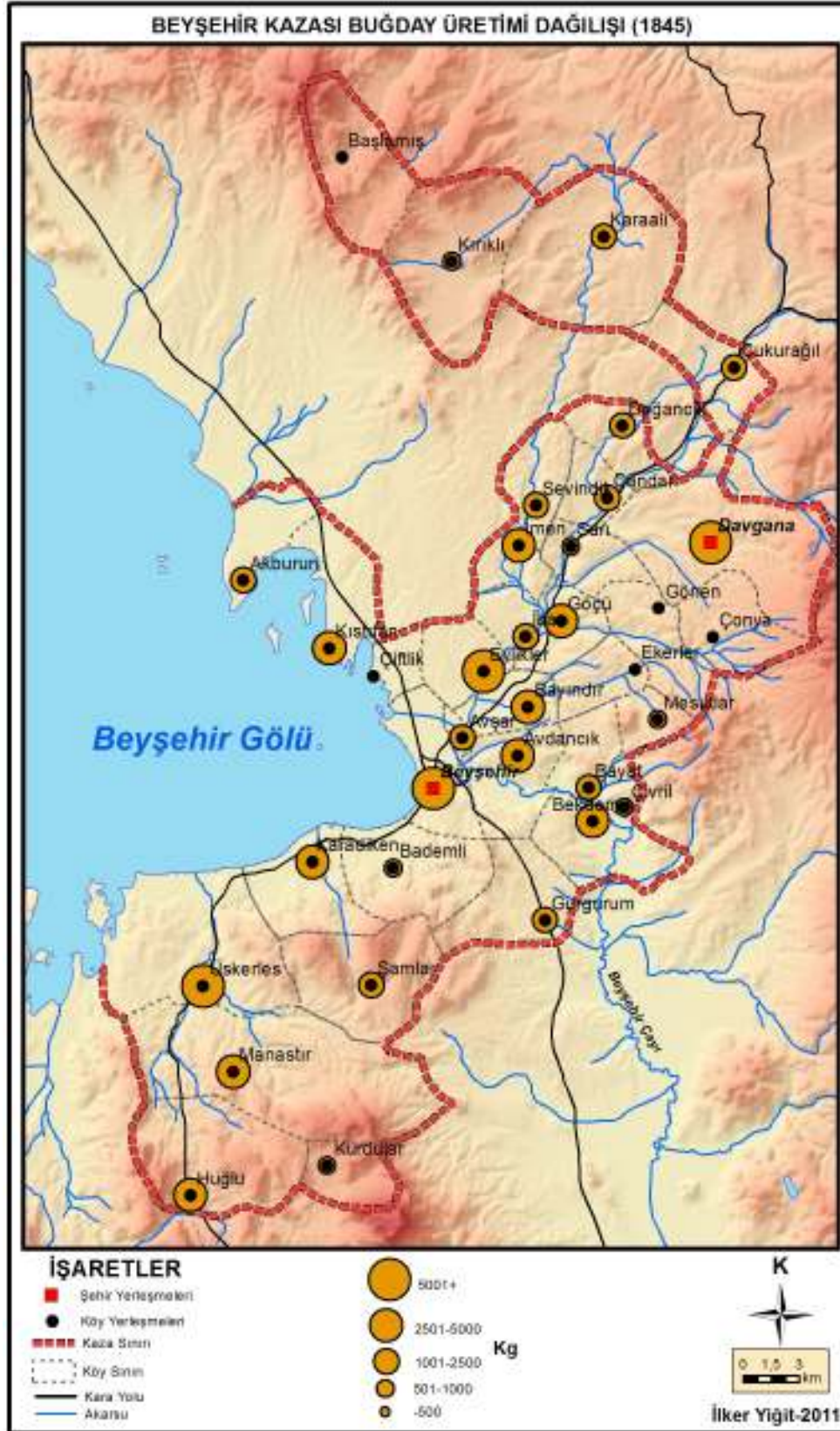
ismiyle devlete her sene pay vermişlerdir. Osmanlılar'da Müslim ve gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın tüm halk vergi mükellefi olarak kabul edilmiştir. Öşür alındığı mahsulün cinsine göre çeşitli adlar taşır. Resm-i bağ, resm-i şıra ve resm-i ganem vb. vergi oranı 1/10 ile 5/10 arasında değişmektedir. Öşür senelik mahsule nazaran nispet, toprağın verim kabiliyetine, sulama şartlarına, ziraat çeşitlerine ve mahalli örf ve âdetlere göre büyük değişiklikler göstermektedir (Barkan, 1980: 800). Bölgeler arası farklılıklar her sancağa ait kanunnamede belirtilmiştir. Öşür aynı yerdeki bütün mahsullerden aynı oranda alınmamıştır. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte, eşitlik prensibi ve dolayısıyla tek bir oran, verginin ismine uygun olarak 1/10 benimsenmiştir (Kütükoğlu, 1994: 531-32).

- **Buğday**

Yarı kurak bölgelerde yetişen ve bir step bitkisi olan buğday, en önemli ve üretimi en fazla olan tahıl türüdür. Buğday ekimine en elverişli yerler ılıman kuşak iklimi ülkeleridir. Buğday orta derecede yağışlı ve bol güneşli yerlerde yetişir. Filizlenmek ve büyümek için serin bir nemlilik, olgunlaşmak ve hasat edilmek için kurak ve sıcak bir hava ister. Buğday ekilen toprağın az killi, kumlu, az killi-kireçli olması ürün üzerinde iyi etki yapar (İzбірak, 1996: 734). Türkiye’de “kış buğdayı” ve yaz buğdayı” olmak üzere iki çeşit ekim yapılır. Yaz buğdayı, Doğu Anadolu’nun kuzeydoğusunda ilkbahar aylarında yapıp, yaz sonunda ise hasat edilir. Kışlık buğday ise, sonbahar mevsiminde ekilip yaz mevsiminde hasat edilir. Orta Anadolu, Akdeniz, Ege, Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kış buğdayı ekilmektedir (Şahin, 2004: 349).

Anadolu’nun başlıca buğday kaynağı Konya’dır. Tarihsel süreç içinde Konya, buğday üretimi düşük olan Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu’yu besleyen başlıca bölge olmuştur. XIX. yüzyıl sonundaki salnamelerde Halep ve Suriye eyaletlerine de Konya’dan buğday gittiği belirtilmektedir. Yine İngilizlerin XIX. yüzyılın ikinci yarısında İzmir-Aydın demiryolunu, Konya’nın batısında ki Eğirdir’e kadar uzatmak istemeleri, Konya buğdayının Avrupa’ya ulaştırılması düşüncesi ile ilgilidir (Yurt Ans., C.7: 5161-5162).

Beyşehir kazasında toplam buğday üretimi 78.855 kiledir. Araştırma sahası içerisinde en fazla buğdayın yetiştirildiği tarım arazisinin fazla olduğu merkezler; Beyşehir (8.700 kile), Üskerles (6.220 kile), Eylıklar (5.710 kile) ve (5.135 kile ile), Davgana’dır (Harita 22, Tablo 19).

Harita 22. Beyşehir Kazası Buğday Üretim Miktarı (1845) (Muşmal 2005)

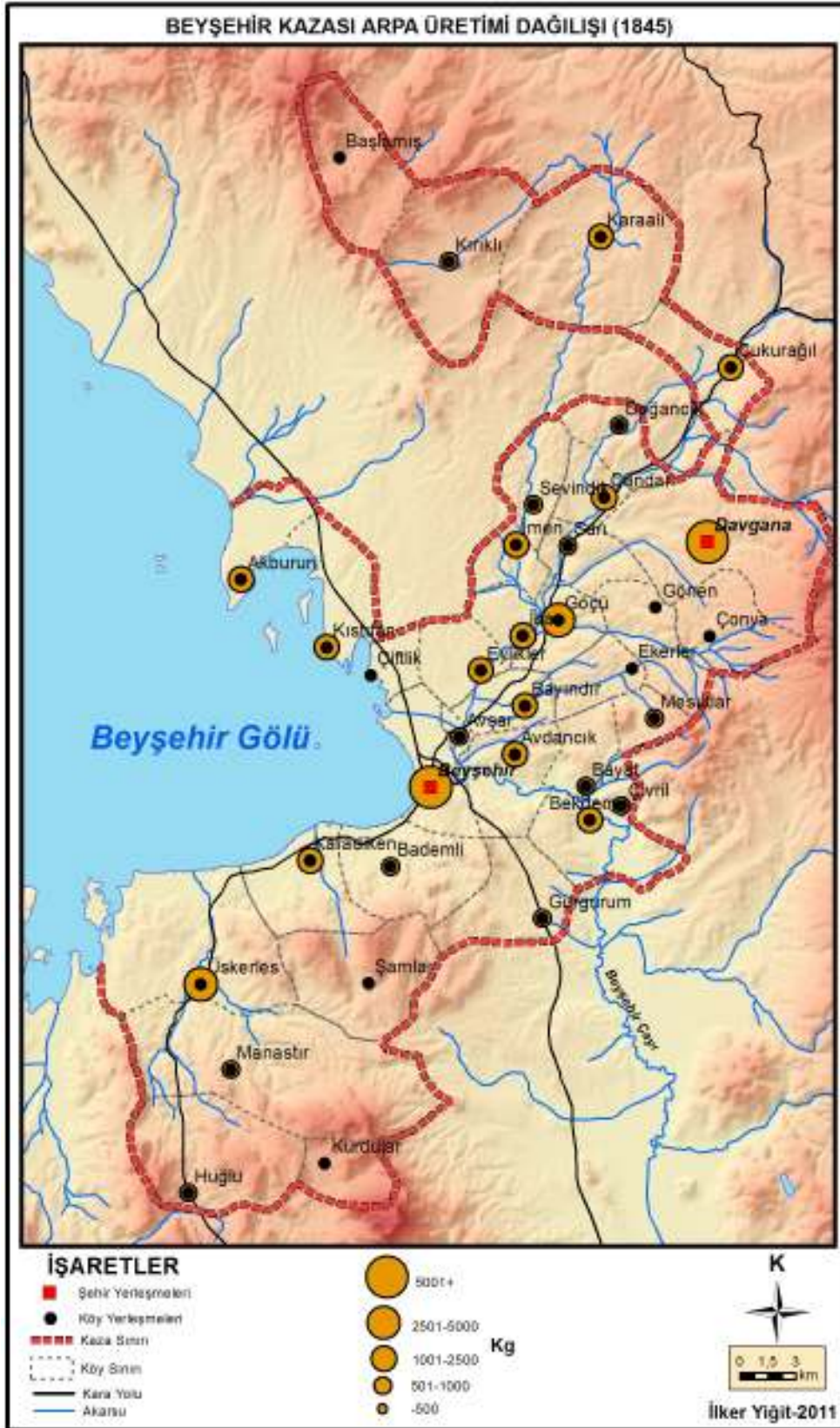
Tablo 19. Beyşehir Kazası Tahıl Üretimi (1845)

	Buğday (kg)	Arpa(kg)	Yulaf (kg)	Burçak (kg)	Melez (kg)
Beyşehir	8700	5840	205	0	30
Akburun	1770	1830	0	0	0
Avdancık	4220	2430	0	0	0
Avşar	1150	550	15	0	0
Bademli	930	990	0	90	0
Başlamış	0	170	0	0	860
Bayat	1270	655	0	0	0
Bayındır	4210	2210	0	0	0
Bekdemir	3550	1735	0	0	0
Çandar	2315	1035	0	0	0
Çiftlik	480	230	0	30	0
Çivril	820	570	0	0	0
Çonya	0	0	0	0	0
Çukurağıl	1740	1810	60	0	0
Davgana	5135	8020	0	0	0
Doğancık	1170	830	0	0	0
Ekerler		0	0	0	0
Eylıklar	5710	2430	150	875	0
Göçü	2775	3145	375	0	0
Gönen	0	0	0	0	0
Gurgurum	1110	650	0	40	0
Huğlu	3190	650	0	0	0
İmen	2540	2250	350	0	0
İsa	1240	1790	0	0	0
Karaali	1865	1050	195	0	0
Karadiken	3510	1670	0	110	0
Kırıklı	930	790	0	290	0
Kıstıfan	2640	1830	350	260	0
Kurdular	805	410	0	0	0
Manastır	4300	1000	20	60	85
Mesutlar	855	910	0	0	0
Sarı	915	725	0	0	0
Sevindik	1590	730	170	0	0
Şamlar	1200	315	0	0	0
Üskerles	6220	2645	0	335	595
Toplam	78855	51895	1890	2090	1570

Kaynak: Muşmal 2005:418-419.

- **Arpa**

Buğday ile hemen hemen aynı yetişme koşullarını isteyen arpa buğdaya göre biraz daha erken olgunlaşır (İzbırak, 1996: 737). Taneleri ekmek yapımında kullanıldığı gibi hayvan yemi olarak ta kullanılır. Arpa kıraç topraklarda yetişebilir. Ancak kimi topraklarda daha yüksek verim elde edilir. Bu topraklara, halk arasında arpalık denir (Yurt Ans., C.7: 5163). Soğuğa ve kuraklığa karşı daha dayanıklı bir bitkidir. Orta ağırlıktaki derin topraklarda yetişir. Arpa üretiminde 1845 yılı itibariyle en fazla üretim yapan merkezler; Davgana (8.020 kile), Beyşehir (5.840 kile), Göçü (3.145 kile) ve (2.645 kile ile) Üskerles'tir (Harita 23, Tablo 19). Arpa üretiminin çok olduğu yerlerde buğday üretiminde olduğu gibi tarım arazisinin fazla olduğu yerlerdedir.

Harita 23. Beyşehir Kazası Tarım Arpa Üretim Miktarı (1845)

1.1.2.2. Baklagil Üretimi

Bu tarım ürünleri insan beslenmesi açısından protein kaynaklarını oluşturmalarından dolayı oldukça önemlidir. Fasulye, nohut ve börülce türleri Türkiye topraklarında yetiştirilen başlıca baklagilleri oluşturur. Hem taze hem de kuru olarak tüketilebilir. Toprağın verim gücünü dikkate alınarak, sürekli ve kaliteli bitkisel ürünler elde etmek için ekim nöbetinde genellikle baklagiller kullanılır. Kuru tarım alanlarında nadasın daraltılması için nohut ve mercimek, sulu tarım alanlarında, fasulye bakla, bezelye ve börülcelerin yetiştirilmesi toprak verimliliği yönünden oldukça önemlidir (Karabağ ve Şahin, 2011: 218).

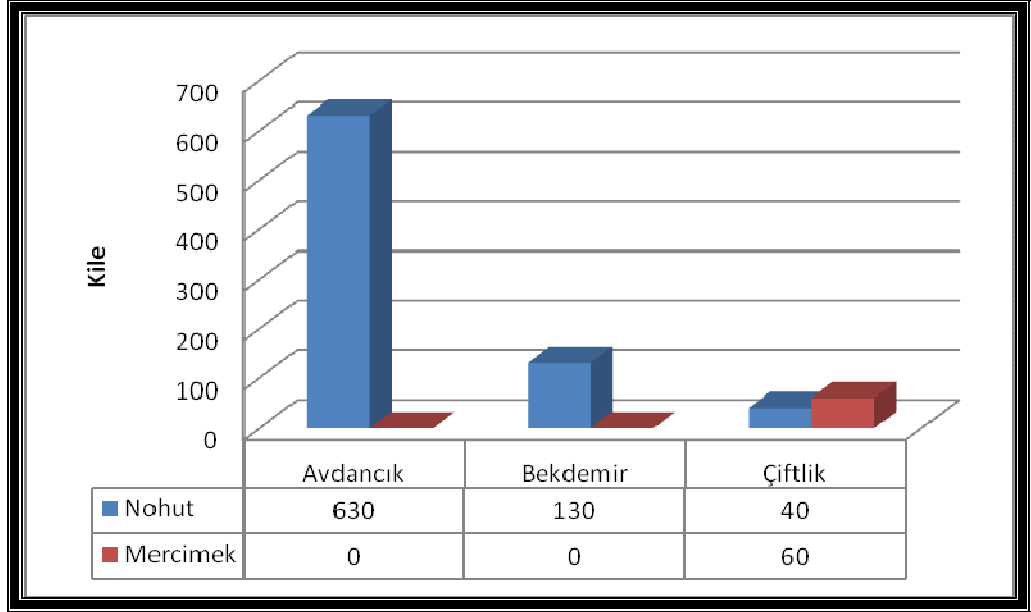
- **Mercimek**

Mercimek tarımı çoğu yerde sulamasız olarak (kıraç) yapılır. Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da geniş ekim alanı vardır. Yeşil ve kırmızı olmak üzere iki türü vardır (Şahin, 2004: 365). Beyşehir kazası köylerinden Avdancık (630 kile), Bekdemir (130 kile), Çiftlik (40 kile) üretim yapılmaktadır (Grafik 16).

- **Nohut**

Nohut yemeklik baklagiller içinde en fazla ekilen ürünler arasındadır. Nohut haziran ayında ekilir, hasat Eylül'de yapılır. Çabuk yetişen bir bitki olduğu için tercih edilen nohut özellikle Seydişehir ve Suğla yöresinde yoğun olarak yetiştirilmektedir (Yurt Ans., C.7: 5163).

Grafik 16. Beyşehir Kazası'nda Baklagil Üretimi (1845)

Kaynak: Muşmal.2005:425.

Beyşehir Kazası köylerinde baklagillerden nohut ve mercimek tarımı yapılmaktadır. Köyler içerisinde en fazla nohut yetiştiriciliğinin yapıldığı merkez Avdancık'tır. Mercimek ise sadece çiftlik köyünde yetiştirilmektedir (Grafik 17) (Muşmal, 2005).

1.1.2.3. Sanayi (Endüstri) Bitkileri Üretimi

Fabrika veya atölyelerde işlendiğinde çeşitli gıda ürünleri elde edilen bir sanayi kolu için hammadde oluşturan bitkilere sanayi bitkileri denir. Örneğin pamuktan hem yağ elde edilmekte hem de dokuma fabrikalarında çeşitli kumaşlar üretilmektedir (Atalay, 1994: 352).

- **Tütün**

Türkiye'de kırsal kesimin önemli gelir kaynaklarından birisi olan tütünün ekim alanları, denize yakın sahalardan başlayıp, Doğu Anadolu'da 1500 m yüksekliğe sahip alanlara kadar çıkar (Atalay, 1997: 354).

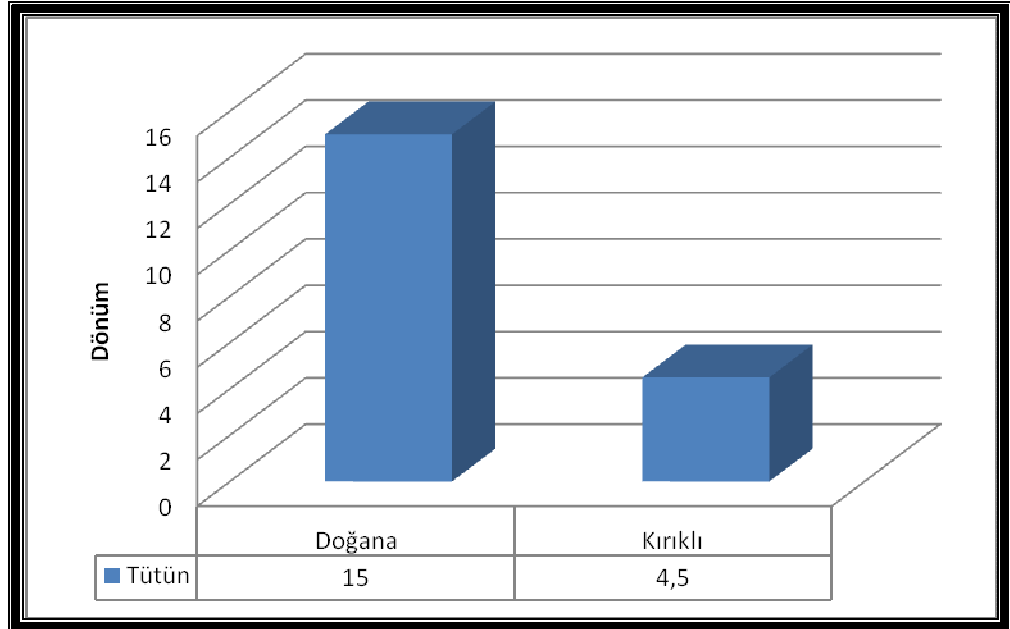
Günümüzde 120'den fazla ülkede ekimi yapılan tütün tarihi sekiz bin yıl öncesine dayanmaktadır. XV. yüzyıl sonuna kadar sadece Amerika kıtasında yerliler tarafından bilinen, tüketilen, hatta kendilerine yetecek kadar üretilen tütün,

Avrupa'ya 1492'de Cristof Colomb'un Amerika'yı keşfi ve bunu takip eden yıllarda gelmiştir (Yılmaz, 1999: 584).

Amerika'dan Avrupa'ya getirilmiş ve XVI. yüzyıldan sonra bu kıtada yayılmıştır. Son bir-iki yüzyıl içinde Anadolu'nun doğal şartlarına iyice uyarak önemli bir tarım bitkisi olmuş, yüksek kalitesi ile dünyaca tanınmıştır. Türk tütünü çok nem istemeyen kıraç toprakları seven bir bitkidir (İzbirak, 1996: 745).

Beyşehir Kazasında sadece 1840 yılında Davgana (15 dönüm) ve Kırıklı Köyünde (4.5 dönüm) “duhan tarlası” olarak kaydedilmiş arazi tespit edilmiştir (Grafik 17). Bunun dışında herhangi bir istatistiki bilgi yoktur. Araştırma sahasında tütün tarlası olarak kayıtların düşülmesi tütün tarımının yapıldığını göstermektedir.

Grafik 17. Beyşehir Kazası'nda Tütün Tarımı (1840)

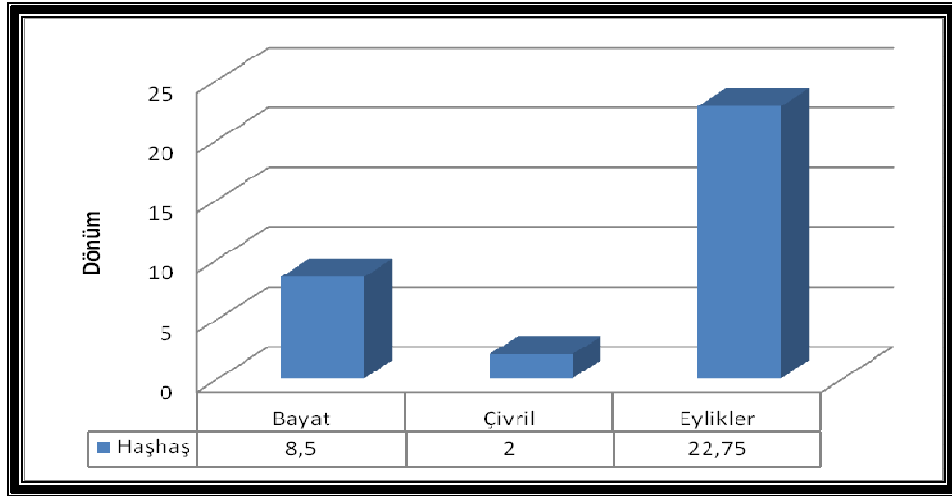
Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defteri (1840).

- **Afyon (Haşhaş)**

Haşhaş narkotik ve farmakolojik bir üründür. Tohumlarında % 50'yi aşan yağ içermesi nedeniyle yağ bitkisi özelliği de taşımaktadır (Bulut, 2006: 183). Sanayi bitkilerinden olan haşhaş, ülkemizde M.Ö. 3.000 yılından itibaren tarımı yapılan bir bitkidir (Karabağ ve Şahin, 2011: 217). Haşhaş gelincikler familyasından, beyaz veya mor çiçekli, otsu ve yıllık bir bitkidir. Tohumlarından çıkarılan yağ, yemeklik olarak sabun yapımında kullanılmıştır. Ham meyve (kapsül) kabuğundan zehirli bir

madde olan ve tıpta uyuşturucu olarak kullanılan afyon elde edilir. Haşhaş, sıcak yazların ve orta derece de yağışların olduğu alanlarda yetiştirme ortamı bulmuştur (İzbrak, 1996: 744). Araştırma dönemi olan XIX. yüzyılda da haşhaş tarlaları temettuat defterlerine kaydedilmiştir. 1845 yılında Beyşehir kazası köylerinden; Eylikler köyünde 22,8 dönüm, Bayat köyünde 8,5 dönüm, Çivril köyünde de 2 dönüm olmak üzere toplam 33 dönüm afyon (haşhaş) tarlası kaydedilmiştir. Sahada bu veriler ışığında haşhaş tarımının yapıldığı anlaşılmaktadır (Grafik 18).

Grafik 18. Beyşehir Kazası Haşhaş Tarlaları (1845)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defteri (1845).

1.1.2.4. Yem Bitkileri Üretimi

Türkiye tarımında önemli bir yeri olan hayvancılık, yem bitkileri ve çayır mera-alanları ile yakından ilişkilidir. Çünkü hayvancılık ile yem bitkileri ve çayır-mera kültürü, birbirinden ayrı düşünülemez kadar iç içe yapılmaktadır. İklim ve toprak çeşitliliği fazla olan Türkiye, bir çok yem bitkisi türünün yetiştirilmesine elverişlidir. Bu anlamda, Türkiye önemli yem bitkilerinin bir bölümünün kökeni (anavatanı=gen kaynağı) olması veya bazı bitkilerin genetik bölgelerine yakın olması bakımından önemli bir konumdadır. Ancak, bu yem bitkilerinin tarla tarımı içerisindeki ekim oranı çok düşüktür. Yem bitkisi olarak özellikle yonca, korunga, fiğ gibi türler yetiştirilmektedir. (Karabağ ve Şahin, 2011: 228).

- **Yulaf**

Yeterli derecede yağış alan yerlerde, özellikle kumlu topraklardan killi topraklara kadar hemen hemen bütün topraklarda yetişmektedir. Killi topraklar yağışı saklayan topraklar olduğu için, bu topraklara yulaf toprağı da denilmektedir (kerestecioğlu, 1943: 154; akt. Muşmal, 2005: 259). 1845 yılında en çok yulafın üretildiği merkez Göçü (375 kile), İmen (350 kile) ve Kıstıfan (350 kile) köyleridir (Grafik 19).

- **Burçak**

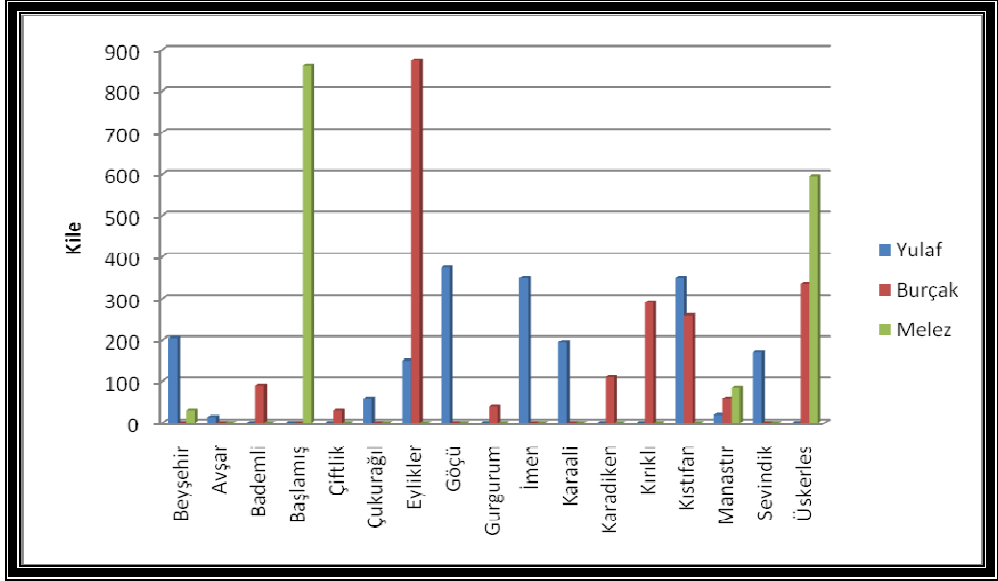
Yeşil olarak hayvanlara yedirilebildiği gibi, sararıp kuruduktan sonra da hayvanların en önemli kışlık gıdasıdır.⁹ Burçağın en fazla yetiştirildiği merkez Eylükler köyüdür (875 kile), bu köyü Kırıklı (290 kile)ve Kıstıfan (260 kile) köyleri takip etmektedir (Grafik 19).

- **Melez**

Buğday ile çavdarın karışımından meydana gelen zahireye mahlut veya melez buğdayı denilmektedir. Melez, çavdara uygun hafif ve zayıf topraklarda yetişmediği gibi buğdayın yetiştiği kuvvetli topraklarda yetişmez, bu iki tip toprağın dışında kalan arazide yetiştirilir (Muşmal, 2005: 261). Beyşehir kazasında melez üretimi Başlamış (860 kile) ve Üskerles (595 kile) ve Manastır (85 kile) köylerinde yapılmaktadır (Grafik 19).

⁹ Ş. Z. Kerestecioğlu.1943. Tarla Ziraati. Ankara. S. 157. akt. Muşmal. 2005. s. 261.

Grafik 19. Beyşehir Kazası'nda Yulaf, Burçak ve Melez Üretimi (1845)

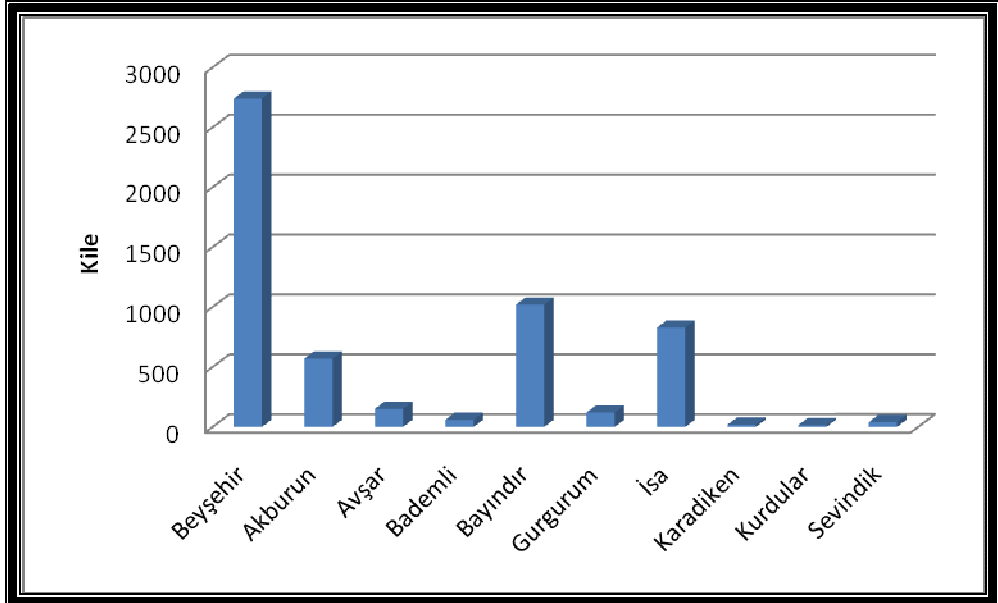

Kaynak: Muşmal.2005:409-425.

- **Fiğ**

Hem samanı hem de tohumu hayvan yemi olarak kullanılabilir. Kıyı kesimlerde kışlık, iç kesimlerde ise yazlık olarak ekimi yapılır. Hem kuru hem de taze yem olarak tüketilir (Şahin, 2004: 364). En fazla fiğ üretimi, Beyşehir merkezde (2740 kile) ve Bayındır (1020 kile), İsa (830 kile) köylerindedir (Garfık 20).

Grafik 20. Beyşehir Kazası'nda Fiğ Üretimi (1845)

Kaynak: Muşmal.2005:413.

1.1.2.5. Sebze Üretimi

Önceleri hemen hemen tamamı çiftçilerin kendi ihtiyaçları veya yerel pazarlarda satılmak üzere üretilen sebzeler, kentleşme, ulaşım ve teknolojik gelişmenin etkisiyle, hızla daha fazla üretilir hale gelmiştir. Türkiye’de tropik ürünler hariç, diğer sebzelerin tamamına yakını üretilmektedir. Domates, salatalık, lahana, soğan, kavun, karpuz vb. Türkiyenin her tarafında sebze üretimi mümkündür. Özellikle Akdeniz, Marmara, Ege Bölgesi en çok sebze yetiştiriciliğinin yapıldığı bölgelerdir (Karabağ ve Şahin, 2011: 225-226). Anadolunun iç bölgelerinde üretilen sebze ekim alanları ve üretimi görülmekte ise de, üretim, ancak yöresel ve bölgesel ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir (Atalay, 1994: 356).

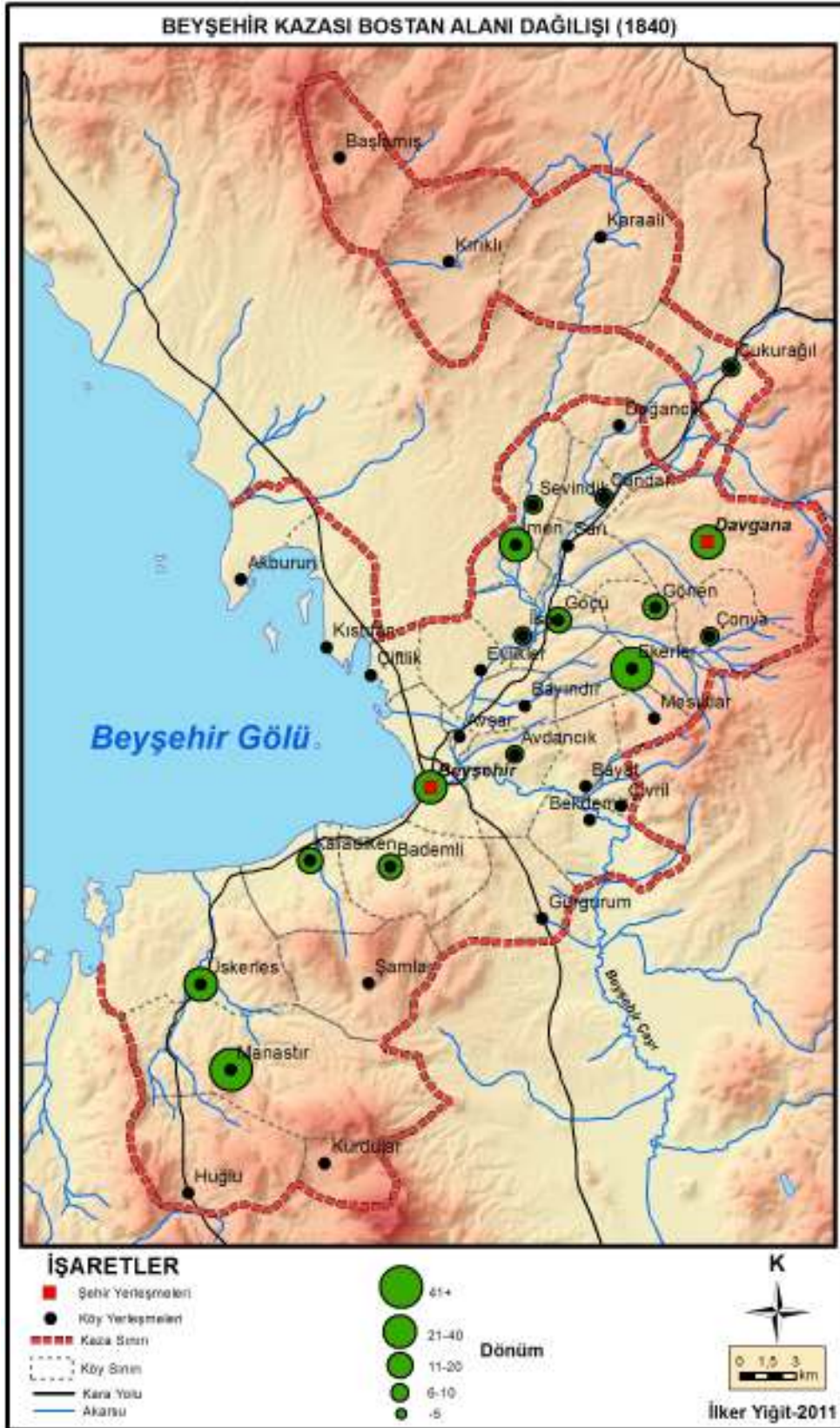
• Bostan Üretimi

Bostan alanları özellikle kavun karpuz gibi sebze ve meyvelerin tarımının yapıldığı alanlara verilen isimdir. Hala Anadolu’da bostan tarlası tabiri kavun ve karpuz ekilen tarlalar için kullanılmaktadır. Araştırma sahamızda 1840 yılında 340 dönüm ve 1845 yılında 57,25 dönüm bostan tarlası kaydedilmiştir. Bostan tarlasının en fazla olduğu merkezler Manastır (59,5 dönüm), Ekerler (42,5 dönüm), Beyşehir (35 dönüm), İmen (31,5 dönüm) olarak sıralanmaktadır (Tablo 20, Harita 24).

Tablo 20. Beyşehir Kazası Bostan Alanları (1840-1845) (dönüm)

Yerleşme adı	1840	1845	Yerleşme adı	1840	1845
Beyşehir	35	46,5	Gönen	13	-
Avdancık	7	-	Gurgurum	2,5	-
Avşar	1,5	-	Huğlu	8,75	-
Bademli	11,5	-	İmen	31,5	-
Bayat	4,25	-	İsa	8,5	-
Bayındır	4	-	Karadiken	12,5	-
Çandar	5,5	-	Kıstıfın	1	4,25
Çonya	7,5	-	Manastır	59,25	-
Çukurağıl	6,5	-	Mesutlar	1,5	-
Davğana	21,5	-	Sarı	0,5	-
Doğancık	3,5	-	Sevindik	7	5
Ekerler	42,5	-	Şamlar	4	-
Eylikler	0,5	-	Üskerles	22	-
Göçü	18	-	Toplam	340,75	57,25

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45)

Harita 24. Beyşehir Kazası Bostan Alanları Dağılımı (1840)

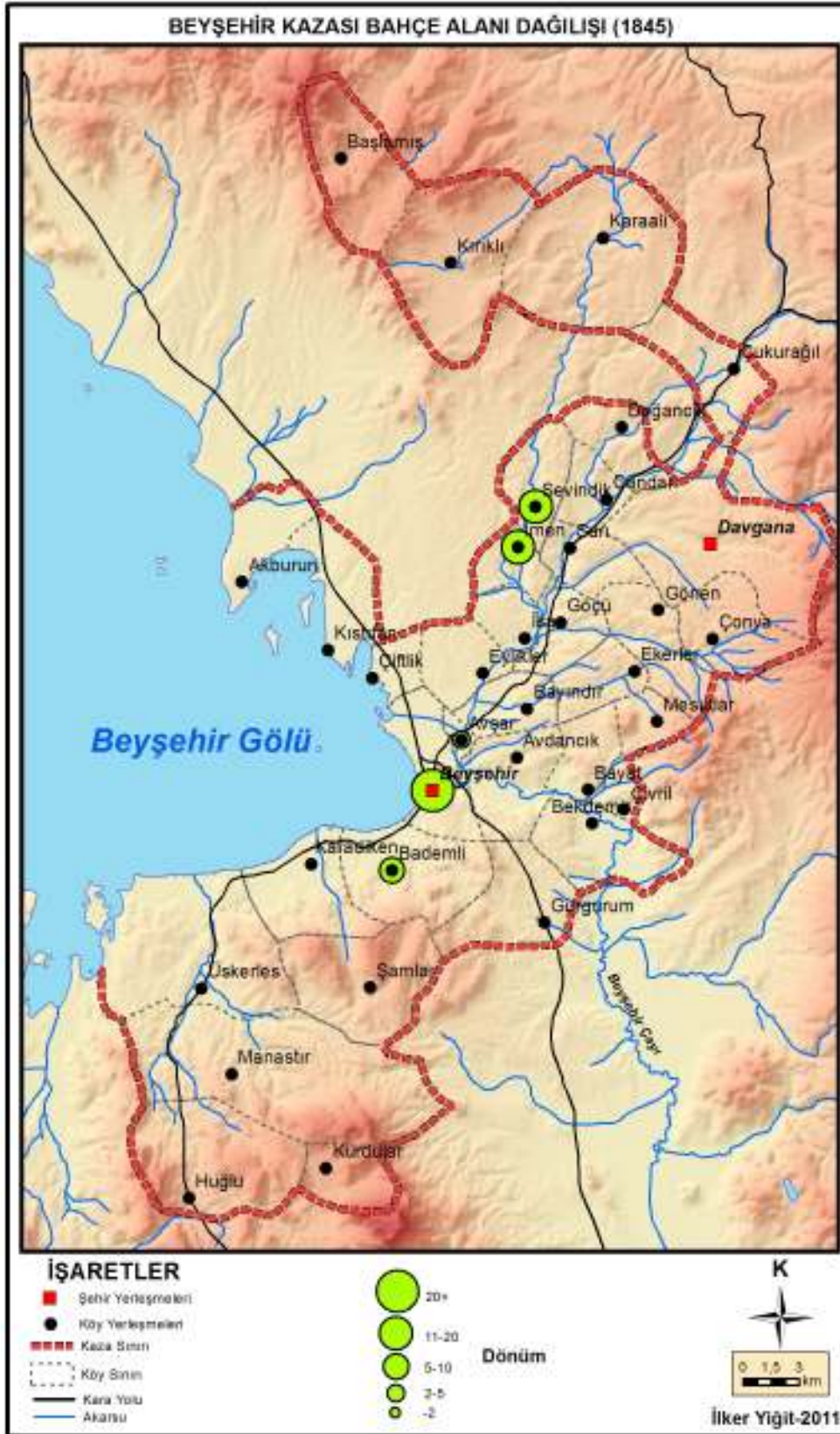
- **Bahçecilik**

Beyşehir kazasında gerek merkez gerekse köylerinde insanların bahçeleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanlarda sebze tarımı yapıyorlardı. 1840 ve 1845 yıllarında bahçe olarak kaydedilen yerleşmeler içinde en fazla bahçe alanına sahip yerleşme Beyşehir'dir (Harita 25). Özellikle Beyşehir'de bahçeye ayrılan alanların 1845 yılında arttığı görülmektedir (Tablo 21).

Tablo 21. Beyşehir Kazası Bahçe Alanları (1840-1845) (dönüm)

	1840 (Dönüm)	1845 (Dönüm)		1840 (Dönüm)	1845 (Dönüm)
Beyşehir	46,3	58,8	Göçü	0,5	
Avşar	0,5	2,5	İmen		11,5
Bademli		7,25	İsa	1	
Davgana	2	2	Sevindik		10,8
Eylikler	12		Üskerles		0,25

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-1845)

Harita 25. Beyşehir Kazası Bahçe Alanları Dağılımı (1845)

1.2. DİKİLİ ALANLAR

Üzerinde uzun ömürlü kültür bitkilerine yer alan tarım alanlarına dikili alanlar denilmektedir (Özçağlar, 2003: 129). Dikili tarım alanları üzerinde fidan dikilerek yetiştiricilik yapılmaktadır. dikili alanlarda bulunan bitkiler, uzun yıllar toprakta kalabilmekte ve yıllık ya da sezonluk olarak ürün vermektedir. Doğal bitki örtüsü içindeki doğal ve antropojen bitki toplulukları dikili alanlar içinde yer almaz. Ancak ekonomik amaçlı dikilen ağaç türleri, özellikle de bu grup içinde yer alan kavaklıklar, dikili alanlar içerisinde değerlendirilmektedir (Taş, 2006: 188).

1.2.1. Bağcılık

Üzüm, “üzüm çubuğu” ve “üzüm asması” adları ile ifade edilen bitkilerden alınan meyvedir. Üzüm yetiştirilen yere “bağ”, bu işlerle uğraşmaya ise bağcılık denir. Türkiye’de Hititler döneminden beri bağcılığın yapıldığı bilinmektedir. Özellikle Osmanlılar döneminde üzüm yemek, pekmez ve kuru yemişler yapmak için yetiştirilmiştir (İzbrak, 1996: 745). Konya Ereğli ilçesi, İvriz Köyü’nde, yüksek kayalıklarda bulunan, sağ elinde üzüm salkımı, sol elinde buğday başakları tutan kral İvriz kabartması, bağcılığın Konya’da MÖ 1000 yıllarına kadar uzandığını göstermektedir (Yurt Ans., C.7: 5165).

Üzüm, hem yazı kurak geçen Akdeniz iklim bölgesinde, havadaki nemin fazla olmadığı sahalarda, hem de yazı sıcak geçen iç bölgelerimizde tarımı yapılan bir üründür. Üzüm köklerinin kütüklerinin kökleri derine gittiği için kuraklıktan etkilenmez. Ancak üzüm yetiştirilen sahalarda topraklar çoğunlukla taşlı ve kumludur. Sulama istemediği için eğimli sahalarda bile bağcılık yapılabilmektedir (Atalay, 1997: 354).

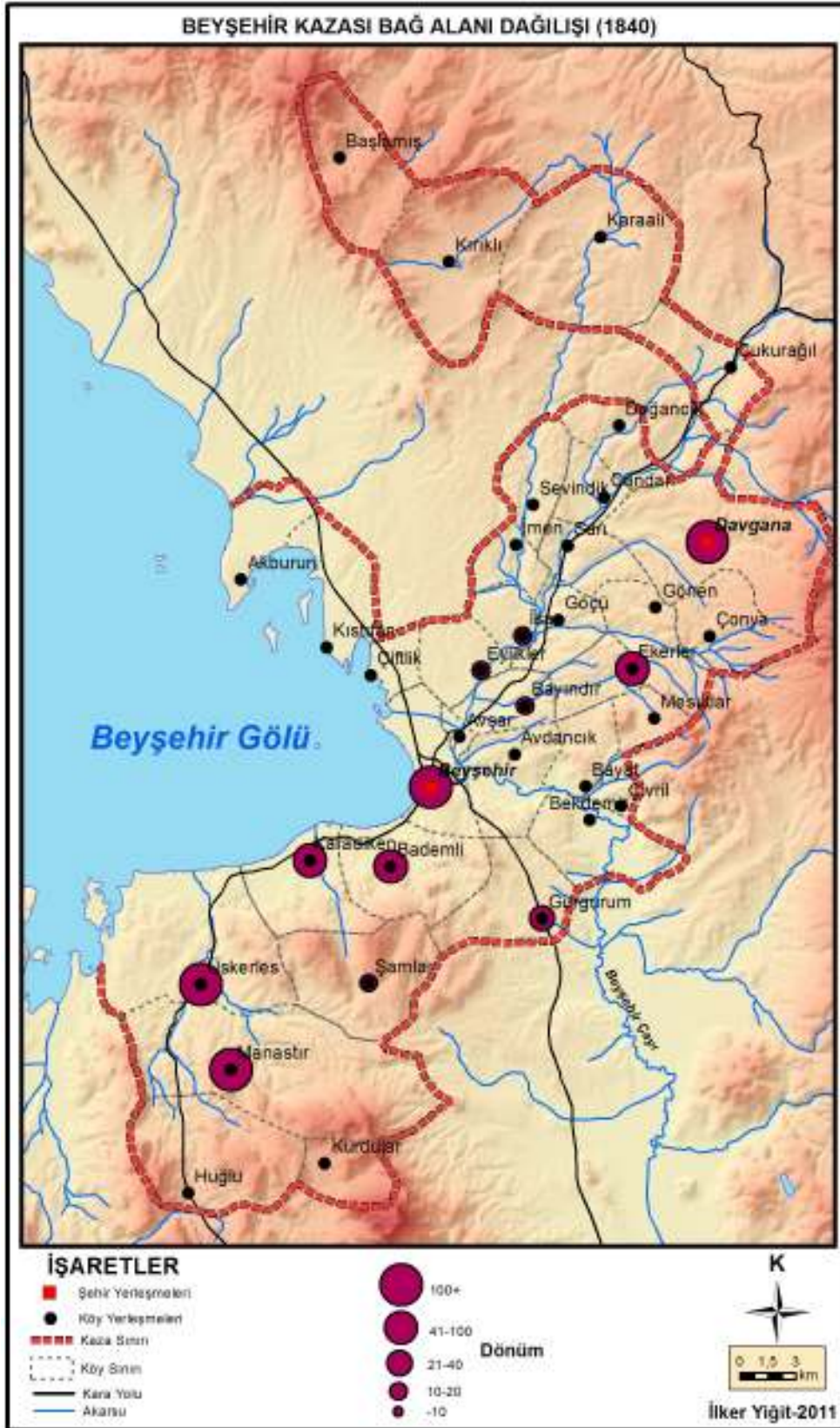
Osmanlı topraklarında bağ olarak kaydedilen alanlarda genellikle üzüm yetiştirilirdi. Hıristiyan bağ sahipleri, bunları şaraba çevirmekte özgürdüler. Bağlar, şarap içmeyenler için de çekirdekli ve çekirdeksiz kuru üzüm için bir kaynak durumundaydı; tatlı olarak kabul edilen bu ürünler imaretlerin neredeyse tamamının bütçesinde yer almaktaydı (Faroqhi, 2006: 73-74). Sahada yaşayan gayrimüslim nüfusu sınırlı olduğu için, geçmişte şarapçılık gelişmemiştir. Daha çok sofralık olarak ya da pekmez yapımında kullanılan üzüm türleri yaygındır (Yurt Ans., C.7: 5165).

Beyşehir Kazasında toplam 1238,7 dönüm bağ alanı bulunmaktadır. Yerleşim merkezlerine göre bağ alanlarının dağılışına bakıldığı zaman en fazla bağ alanına sahip olan yerleşmeler; Manastır (312 dönüm), Davgana (247 dönüm), Beyşehir kaza merkezi (242 dönüm)'dir (Tablo 22, Harita 26).

Tablo 22. Beyşehir Kazası Bağ Alanları (1840-1845)

	1840 (Dönüm)	1845 (Dönüm)		1840 (Dönüm)	1845 (Dönüm)
Beyşehir	242,25	100,75	Gönen	1,5	-
Akburun	8	-	Gurgurum	34,25	-
Avdancık	2,7	2	Huğlu	16	-
Avşar	4,5	56	İmen	7	1,25
Bademli	47	14,5	İsa	10,5	-
Başlamış	-	1	Karadiken	41	-
Bayındır	17,75	-	Kıstıfan	2,5	1
Çiftlik	1	-	Kurdular	6	-
Çonya	6,5	-	Manastır	312,25	100,75
Çukurağul	3	-	Sevindik	2,5	-
Davgana	247,5	175,5	Şamlar	13,25	-
Ekerler	55	-	Üskerles	143	48,5
Eylikler	13,75	-	Toplam	1238,7	501,25

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

Harita 26. Beyşehir Kazası Bağ Alanları Dağılımı (1840)

2. HAYVANCILIK

Tarımsal faaliyetlerin önemli bir kolu olan hayvancılık, çoğu kez, tarım ile birlikte sürdürülür, hatta aynı çiftlikte birlikte bulunur. Eskiden beri doğal otlakların bulunduğu alanlar hayvancılığın yapıldığı bölgeler olmuşlardır. Hayvan yetiştirmede farklı yöntemler uygulanmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri göçebe hayvancılık ve ticari hayvancılık olarak iki gruba ayrılabilir (Tümertekin, 2005: 1146).

Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi potansiyel, özellikle farklı bölgeler, farklı yöresel şartlar, son derece farklı hayvan topluluklarının barınmasına ve yaşamasına imkan tanımaktadır. Özellikle Anadolu'nun kıtalar arasında bir geçiş kuşağında bulunması, farklı alemlere ait hayvanların bir arada bulunmasını sağlamaktadır. Kuaterner'de meydana gelen iklim değişimleri, kuzey ve güneyinde bulunan hayvan topluluklarının Anadolu'ya kadar gelmesini sağlamıştır. Burada aynı türdeki hayvanların temasa geçmeleri sonucu alt türlerin ortaya çıkmasına ve çoğalmasına neden olmuştur. Bu şekilde biyolojik çeşitlilik artmıştır. Anadolu'da bulunan evcil hayvanların çoğu, Anadolu'nun kendine özgü ortam şartlarını yansıtan yerli türlerdir. Bunlar günümüzden yaklaşık 9000-10000 yıl kadar önce özellikle Neolitik dönemde yaşayan insanlar tarafından evcilleştirilmişlerdir. Paleolitik-Neolitik dönemde Çayönü'nde, yabani koyun, keçi, sığır ve hatta domuz evcilleştirilmiştir. Ayrıca Orta Anadolu'nun güney kesiminde ve Göller yöresinde göllerin kenarlarında kurulan Neolitik dönem yerleşmelerinde (Hacılar, Suberde, Erbaba, Can Hasan, III, Çatal höyük) bazı hayvanların evcilleştirildiği saptanmıştır (Atalay, 1997: 216-217).

Bazı yörelerde iklim başta olmak üzere bir takım doğal şartlar ve yer şekillerinin meydana getirdiği engeller (ulaşım güçlükleri) tarımı ancak ikinci derecede ve yerel istekleri karşılayıcı durumda bırakır, buna karşılık başlıca kazanç ise hayvancılıktan temin edilir (Darkot, 1968: 131).

Tarımda olduğu gibi hayvancılık faaliyetleri entansif/modern, ekstansif/ilkel olarak iki şekilde değerlendirilebilir. Ekstansif hayvancılıkta sürüler hiçbir özel emek harcanmadan otlaklara yayılır. İklim koşulları zorlamadığı takdirde kış mevsimini bile açıkta geçirirler ve ancak çok kötü hava koşullarında bazı ilkel ağıllara konurlar. Burada geçirmek zorunda kaldıkları zaman içinde, genellikle kendilerini doyuramayacak kadar az yedirilen kuru ot ve saman bir tarafa bırakılırsa, bu

hayvanlara besleyici yem de verilmez. Hayvanlar ilkbahara çok zayıf bir halde çıkarlar ve çayırarda otlamak suretiyle kendilerine gelirler. Kurak geçen yaz mevsiminde hayvan sürülerine, bütün mevsim boyunca ot bulunamayacağından göçebe çobanlık bir zorunluluk olarak ortaya çıkar. Çoğu zaman sürüler yüksek yerlere dağ sırtlarındaki yamaç ve düzlüklere yayılır ki, yaylak ya da yayla terimi bundan türemiştir. Havalar soğumaya başlayınca soğuk kış mevsimini geçirmek üzere rakımın daha düşük olduğu alanlara inerler. Bazı durumlarda göçebelik faaliyetlerinde yer değiştirme oldukça geniş bir alan içinde yer değiştirilir. Kışı deniz kıyısında yahut şiddetli soğuklardan korunmuş ovalarda geçirirler ki, buralara da kışlak denir. Ekstansif hayvancılık az masraflı olmakla beraber, hayvanlardan elde edilen et ve süt verimi de o nispetle düşüktür. Bu tür hayvancılık geniş otlak alanları ister ve ancak nüfusun az olduğu alanlarda yapılabilir. Buna karşın nüfusun artması, tarım alanlarının genişlemesi, ulaşım yollarının gelişmesi ile birlikte ekstansif hayvancılık geriler. Artık bu durumda ekstansif hayvancılığın yerini modern çiftlikler ve mandıralarda yapılan entansif hayvancılık alır. Bu hayvancılık türünde hayvanlara endüstri atıkları örneğin şeker pancarı ve yağlı tohumların küspesi, vb. verilmektedir. Böylece iyi beslenen, başıboş bırakılmayan, iyi bakılan ve iyi cins soylardan üretilen bu hayvanların et ve süt verimliliği de yüksektir (Darkot, 1968: 131-132).

Osmanlı ekonomisi ile ilgili çalışmaların azlığı bilgisine hayvancılık hakkında hemen hiçbir çalışma olmadığını ayrıca belirtmek gereklidir. Tarım faaliyetlerinin yanında ve çoğunlukla onun tamamlayıcısı olarak yürütülen hayvancılık ve arıcılık, sanayi öncesi toplumların en önemli zenginlik kaynakları arasındadır. Hatta büyükbaş hayvanların tarımsal faaliyetlerde çekici güç olması tarımsal faaliyetlerin temel dayanağıdır. Ayrıca, kurak tarımın yapıldığı bozkır iklimlerinde hayvancılık, tarımsal hasatın kötü gittiği yıllar için çiftçiye aynı zamanda sigorta görevi yapması hayvancılığın önemini katlamaktadır (Gümüşçü, vd., 2011: 279).

Hayvan yetiştiriciliği önemli bir ekonomik faaliyettir. Tarımsal faaliyetler ile ilgilenen kişiler farklı amaçlar ile hayvan yetiştiriciliği yapmaktadırlar: a) Çekim ve güçlerinden yararlanmak b) Gübre sağlamak c) Çiftçinin peynir, yağ, süt, et, deri ve yapağı ihtiyacını karşılamak; d) Bu ürünleri piyasa için üretmek. Hayvancılık ile

uğraşan kişilerin bunlardan hangilerine ağırlık vereceğini üretim hedefleri tayin eder. Tarla tarımını temel faaliyet olarak yürüten tarım işletmeleri, hayvanları üretim faaliyetlerinin temel amacı olarak kullanır. Bu işletmelerde hayvanlar gübre sağlar; taşıma, çift sürme, harman döğme işlerini görür; çiftçinin hayvansal ürün ihtiyacını karşılar. Buna karşın hayvancılığı temel faaliyet olarak yürüten bir işletme, pazar için et, yağ, süt, deri ve yapağı üretmek amacıyla hayvan yetiştirir (Güran, 1998: 100).

Osmanlı topraklarında en geniş çapta, en kolay beslenen, dolayısıyla en çok yararlanılan hayvan -bugün olduğu gibi- koyundur (ağnam veya ganem). Koyunu en çok yetiştirenler, her yere yayılmış olan konar-göçerlerdi. Ama köylüler de, daha az sayıda olsa da, koyun besliyorlardı. Koyunlar, köylünün başlıca “*hayvani besin*” kaynağı durumundaydı. Keçi, nicelik bakımından da, nitelik bakımından da koyunun gerisinden gelir. Buna karşılık, “kendi başını becermesini bilen” hayli bağımsız bir hayvan olduğu için, bakımı görece kolay ve zahmetsizdir. Koyunun çaresiz kalacağı dağlık ve tepelik bölgelerde keçi rahatça yaşar ve çoğalır. Eti ve sütü koyunununki kadar bol ve makbul değildir. Kılı da koyunun yünü kadar değerli bir ekonomik girdi değildir. Ancak, bu toprakların yerli bir türü olan Ankara keçisinin verdiği tiftik, dokumacılıkta önemli bir yer tutar (Gümüşçü, vd., 2011: 279).

Çeşitli kaynaklara göre, XX. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde, ortalama hayvan ağırlıkları, büyükbaş hayvanlardan ineğin canlı ağırlığı 100-350 kg, öküzün canlı ağırlığı 400-500 kg.dır. Küçükbaş hayvanların canlı ağırlıkları ise 15-40 kg.dır. Bu miktarlar Avrupa'nın damızlık cins hayvanları ile karşılaştırıldığında çok düşüktür. İsviçre'de yetiştirilen bir inek ırkının canlı ağırlığı 500-600 kg., bir öküzün canlı ağırlığı ise 1000-14250 kg.dır. Hollanda, Almanya, Belçika ve Kuzey Fransa'da yetiştirilen bir cins koyunun canlı ağırlığı da 50-80 kg. arasında değişiyordu (Güran, 1998: 102-103).

Tahrir defterlerine yansıyan ve vergi alınan en önemli hayvanlar, küçükbaş hayvanlardır. Muhtemelen tarımda çekici güç olmaları ve yokluklarında köylünün üretim yapamayıp vergisini ödeyememesine yol açacağından, büyükbaş hayvanlardan vergi alınmaz, dolayısıyla bazı istisnai durumlar hariç belgelerde kaydedilmezdi. Bunlar dışında arıcılık ta belgelere kaydedilir ve bu faaliyetten önemli miktarlarda vergi alınırdı. Toplumun şeker ve tatlı ihtiyacının temini yanında

balmumu üretiminde de tek hammadde olan arıcılık, bu sebepler yüzünden ülkenin hemen her tarafında yürütülen bir faaliyetti. Bugün, Türkiye’de birçok yörenin “*meşhur bal*” üretmesi, Osmanlı döneminde yaygınca yürütülen arıcılık faaliyetinin güzel bir mirasından başka bir şey değildir (Gümüşçü, vd., 2011: 280).

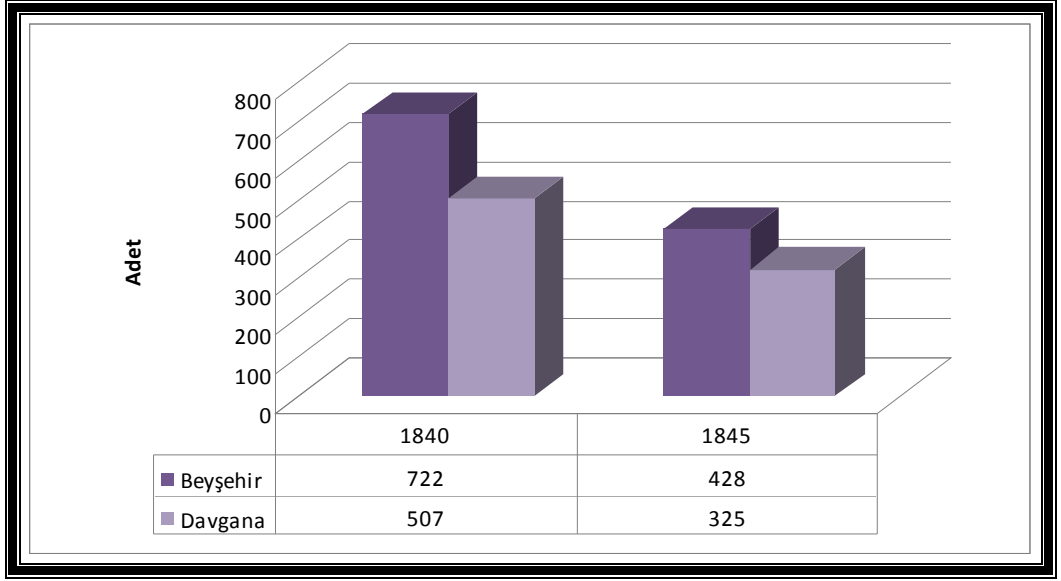
Beyşehir’de hem küçükbaş hayvancılık hem de büyük baş hayvancılık yapılmaktadır. Beyşehir gölünün kenarında mandıraların var olduğu Kamus-ul A’lam’da (Sami, 1996), “...Hayvanatı ve alel husus gölün kenarlarında mandıraları pek çoktur...” diyerek ifade edilmektedir.

2.1. BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK

Büyükbaş hayvanların etinden sütünden ve gücünden faydalanılmaktadır. Bu gruba inek, öküz, manda vb. hayvanlar girmektedir. Özellikle öküzler tarım açısından oldukça önemli idi. Etinden daha ziyade gücünden faydalanmak, tarla sürmek, temel amaçtı. Temettuat defterlerinde inek, öküz, manda ayrı ayrı kaydedilmiştir. Mandalar, çiftçiler tarafından daha güçlü ve kuvvetli olmaları nedeniyle, genellikle çift sürmekte tercih edilmiştir (Faroqhi, 2006: 75). Hatta inekler kendi içinde sağmal ve sağmal olmayan olarak ayrılmıştır. Mandalar da aynı şekilde gruplandırılarak kaydedilmiştir. Burada sığır ve mandaların toplamını alarak büyükbaş hayvanlar değerlendirilecektir. 1840 yılında bütün köylerde büyükbaş hayvan vardır. Tarım ile uğraşan köylüler bilindiği üzere aynı zamanda et, süt ve süt ürünleri ihtiyacını sağlayacak kadar hayvancılık ile uğraşmaktadır. Günümüz de dahi böyle olan bu durum XIX. yüzyıl Beyşehir kazasında da aynı idi. Hatta Beyşehir merkezde yaşayan insanların bile hayvanlarının var olduğunu kaynaklardan anlaşılmaktadır. 1840 yılı itibariyle toplam 6.052 adet büyük baş hayvan bulunduran Beyşehir kazasında hane başına düşen büyükbaş hayvan adedi 3-4'tür, en fazla büyük baş hayvana sahip olan merkezler ise, Beyşehir merkez (722 adet), Davgana (507 adet), Manastır (481 adet) olarak sıralanmaktadır (Tablo 23).

Beyşehir ve Davgana kentinde büyük baş hayvan sayısı oldukça fazladır. 1840 yılında Beyşehir'de 722, Davgana'da 507 büyükbaş hayvan yetiştirilmektedir. 1845 yılında ise hayvan sayılarının daha düşük (Beyşehir 428, Davgana 325 büyükbaş) olduğu görülmektedir (Garfik 21). Beyşehir'de hayvan sayısının düşük olmasının sebebi 2 mahalleye ait defter olmamasıdır. Ancak Davgana'da ise defterler tam olmasına rağmen bir azalış söz konusudur.

Grafik 21. Beyşehir ve Davgana Kentlerinde Büyükbaş Hayvan Sayıları (1840-1845)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

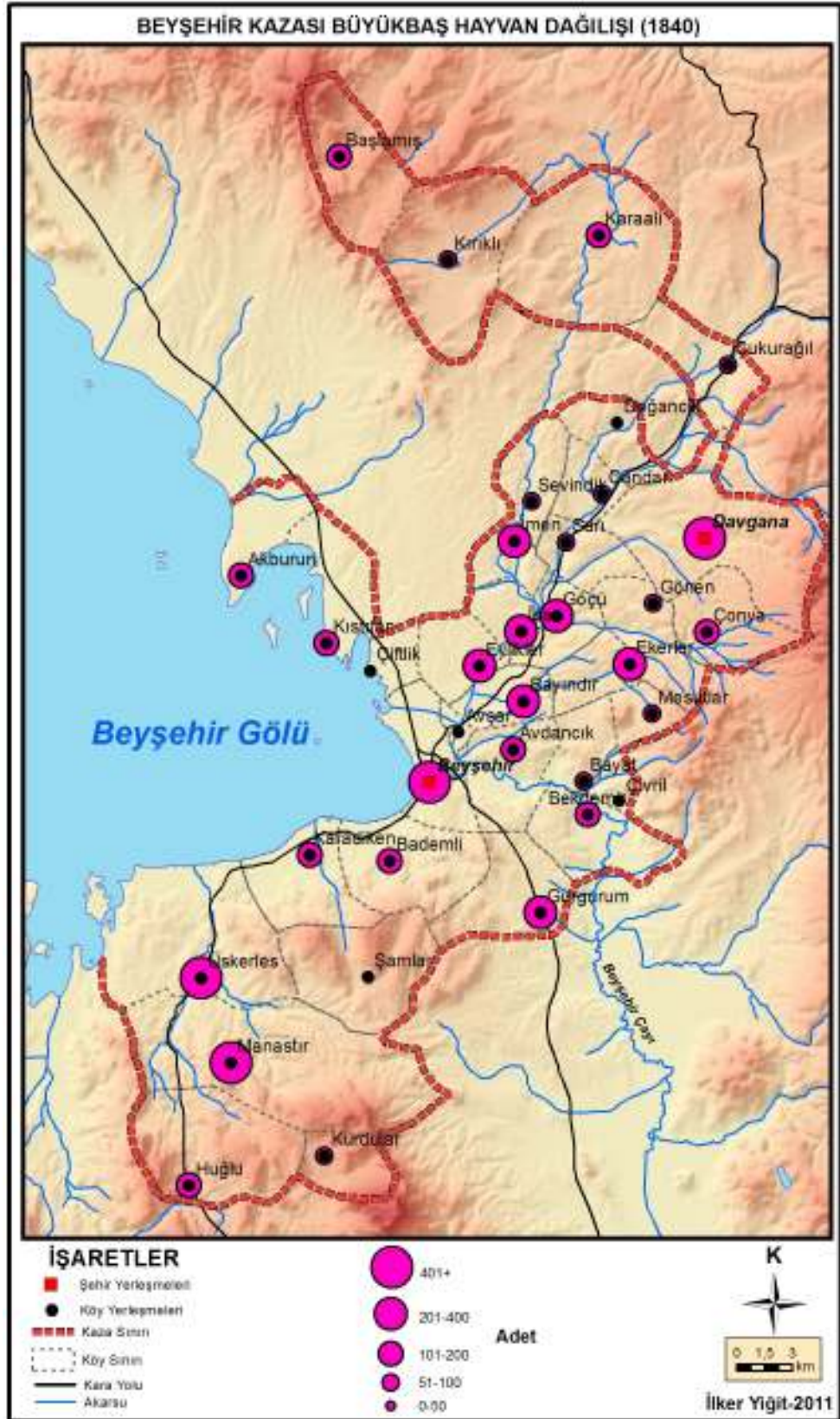
Tablo 23. Beyşehir Kazası Köyleri Büyükbaş Hayvan Sayıları (1840-1845)

Yerleşim adı	1840	1845	Yerleşim adı	1840	1845
Akburun	143	-	Gönen	82	-
Avdancık	179	21	Gurgurum	276	-
Avşar	26	32	Huğlu	130	-
Bademli	127	337	İmen	203	96
Başlamış	108	26	İsa	258	122
Bayat	69	54	Karaali	135	225
Bayındır	211	-	Karadiken	153	-
Bekdemir	131	-	Kırıklı	57	113
Çandar	84	72	Kıstıfan	157	101
Çiftlik	43	-	Kurdular	83	-
Çivril	26	53	Manastır	481	153
Çonya	150	-	Mesutlar	56	40
Çukurağıl	89	66	Sarı	65	48
Doğancık	49	-	Sevindik	71	-
Ekerler	252	-	Şamlar	41	-
Eylikler	246	262	Üskerles	439	211
Göçü	203	108	Toplam	4823	3293

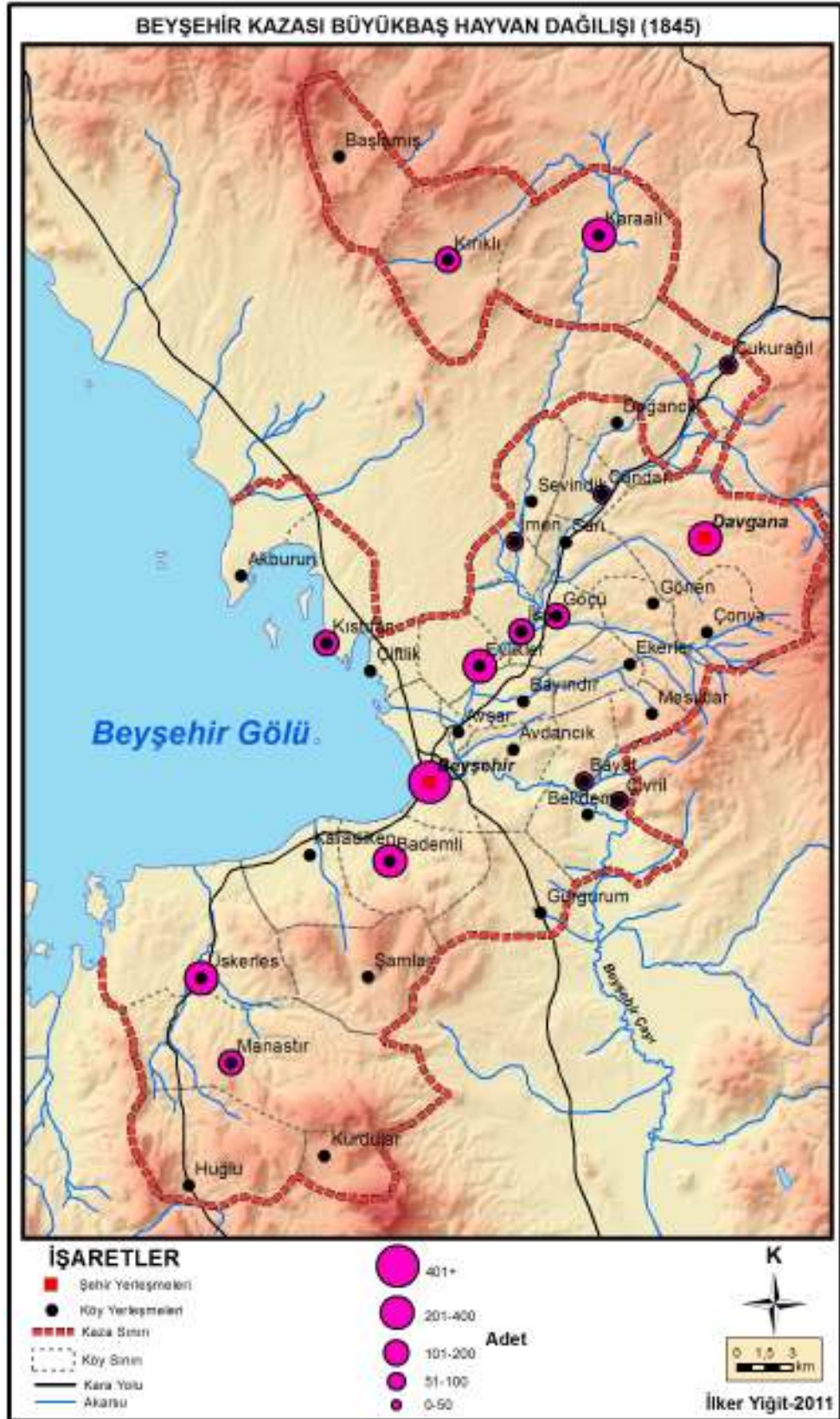
Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

1840 yılı sayımında Beyşehir kazası köylerinin tamamında büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Özellikle Manastır (481 adet), Üskerles (439 adet), İsa (258 adet) köyünde hayvan sayısının diğer yerleşim birimlerine göre daha fazla olduğu gözlenmektedir. En az büyükbaş hayvana sahip merkezler ise (Avşar 26 adet), Çivril (26 adet) Şamlar (41 adet), Çiftlik (43 adet) Doğancık (49 adet) köyleridir (Tablo 23, Harita 27).

1845 sayımında ise bir çok köyde büyükbaş hayvan sayısının bir önceki yıla göre azaldığı görülmektedir. Bu durum 5 sene önceki sayımdan sonra daha düşük beyan verme ihtimalini düşündürmektedir (Tablo 23, Harita 28).

Harita 27. Beyşehir Kazası Büyükbaş Hayvan Dağılımı (1840)

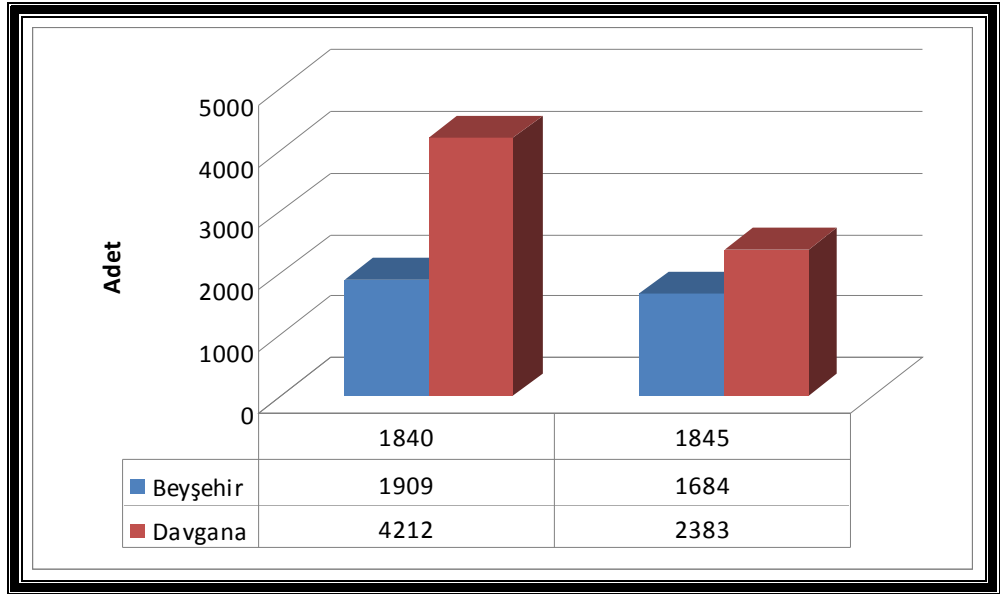
Harita 28. Beyşehir Kazası Büyükbaş Hayvan Dağılımı (1845)

2.2. KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK

Özellikle yaylacılık faaliyetlerinin yoğun olarak sürdürüldüğü Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da önemli bir faaliyet olan küçükbaş hayvancılık oldukça yaygındır. XIX. yüzyıl Beyşehir kazasında küçük baş hayvanlar içinde keçi, koyun ve türleri yer almaktadır. Temettuat defterlerinde bunlar, büyükbaş hayvanlar da olduğu gibi sağmal ve sağmal olmayan şeklinde ayrılmıştır. 1840 yılında Beyşehir kazasında Başlamış köyü hariç diğer tüm yerleşme merkezlerinde küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

1840 yılında Beyşehir kazasında toplam 20581 adet küçükbaş hayvan vardır ve bu durumda hane başına düşen küçükbaş hayvan sayısı 10’dur. Kent yerleşmelerinden Davgana’da küçükbaş hayvan sayısı iki dönemde de Beyşehir kentinden daha yüksektir. Beyşehir’de küçükbaş hayvan sayısının az olması küçükbaş hayvan yerine büyük baş hayvanın daha fazla tercih edilmesi ile ilgilidir. Verimli tarım alanları nedeniyle Beyşehir kenti çevresinde çift sürmede gücünden yararlanılmasının da büyükbaş sayısının fazla olması ile ilgili olduğu düşünülebilir. Her iki kentte de 1845 yılında kayda geçen küçükbaş hayvan sayısı büyükbaş hayvan sayılarında olduğu gibi bir azalma söz konusudur (Grafik 22).

Grafik 22. Beyşehir ve Davgana Kentlerinde Küçükbaş Hayvancılık (1840-45)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

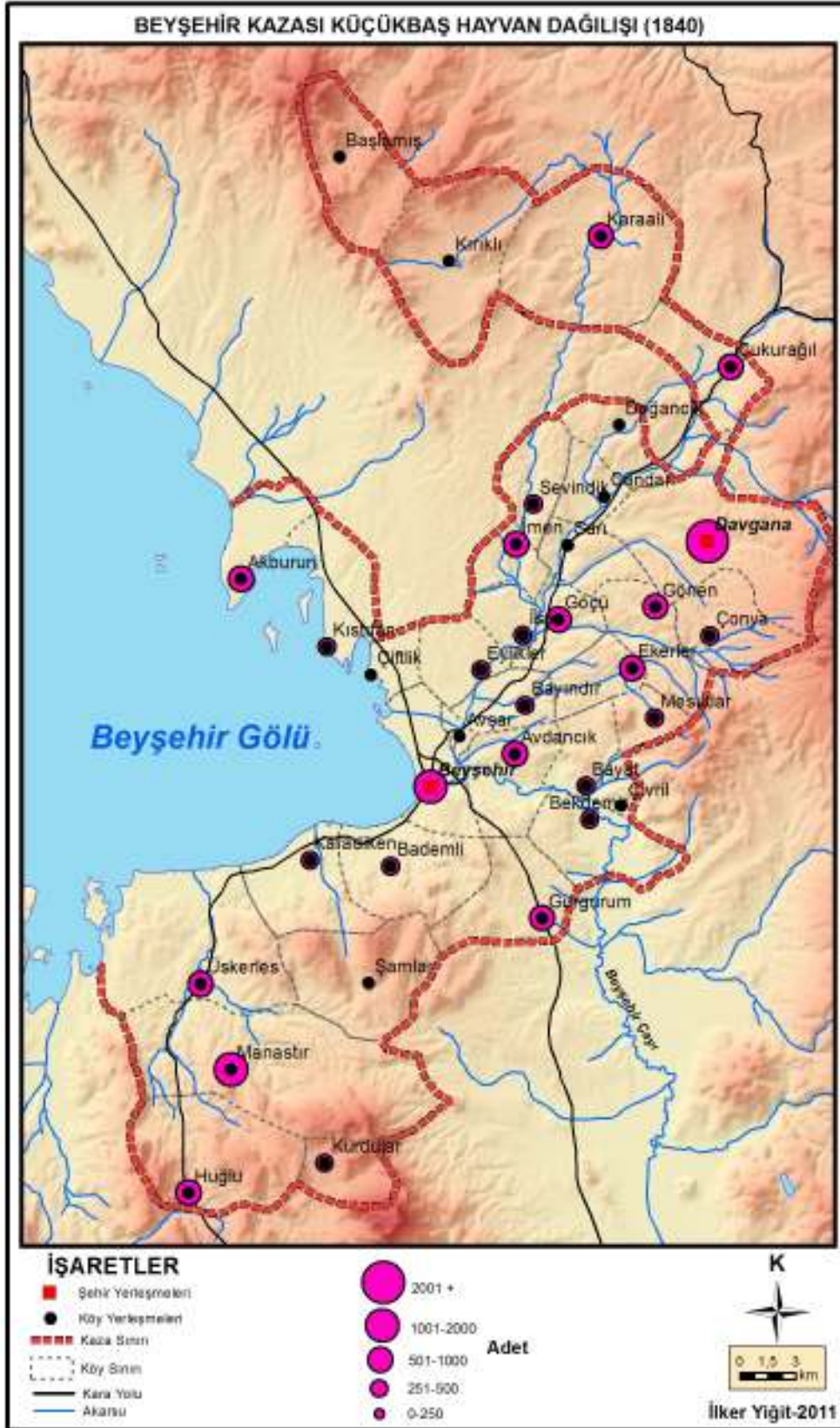
Beyşehir kazası köylerinde küçükbaş hayvancılığa bakıldığında; 1840 yılında, Başlamış köyü dışında kalan bütün köylerde küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. 1845 yılında Başlamış köyünde de küçükbaş hayvancılık yapıldığı tahrirlere geçmiştir. Küçükbaş hayvan sayısının en fazla olduğu köyler, Manastır (1223 adet), Ekerler (844 adet), İmen (807 adet) ve Üskerles (775 adet)'dir (Tablo 24, Harita 29).

1845 yılındaki tahrirde bazı köylerde hiç küçükbaş hayvan kaydedilmemiştir. Bu dönemde en fazla küçükbaş hayvana sahip olan köyler, Manastır (1083 adet), Bademli (928 adet) ve İmen (649 adet) köyleridir. Kayıt edilen merkezlerden Bademli köyü 300 küçükbaş hayvan sayısı 928'e, Eylıklar köyü, 392 olan küçükbaş hayvan sayısı 1093 adede yükselmiştir (Tablo 24, Harita 30).

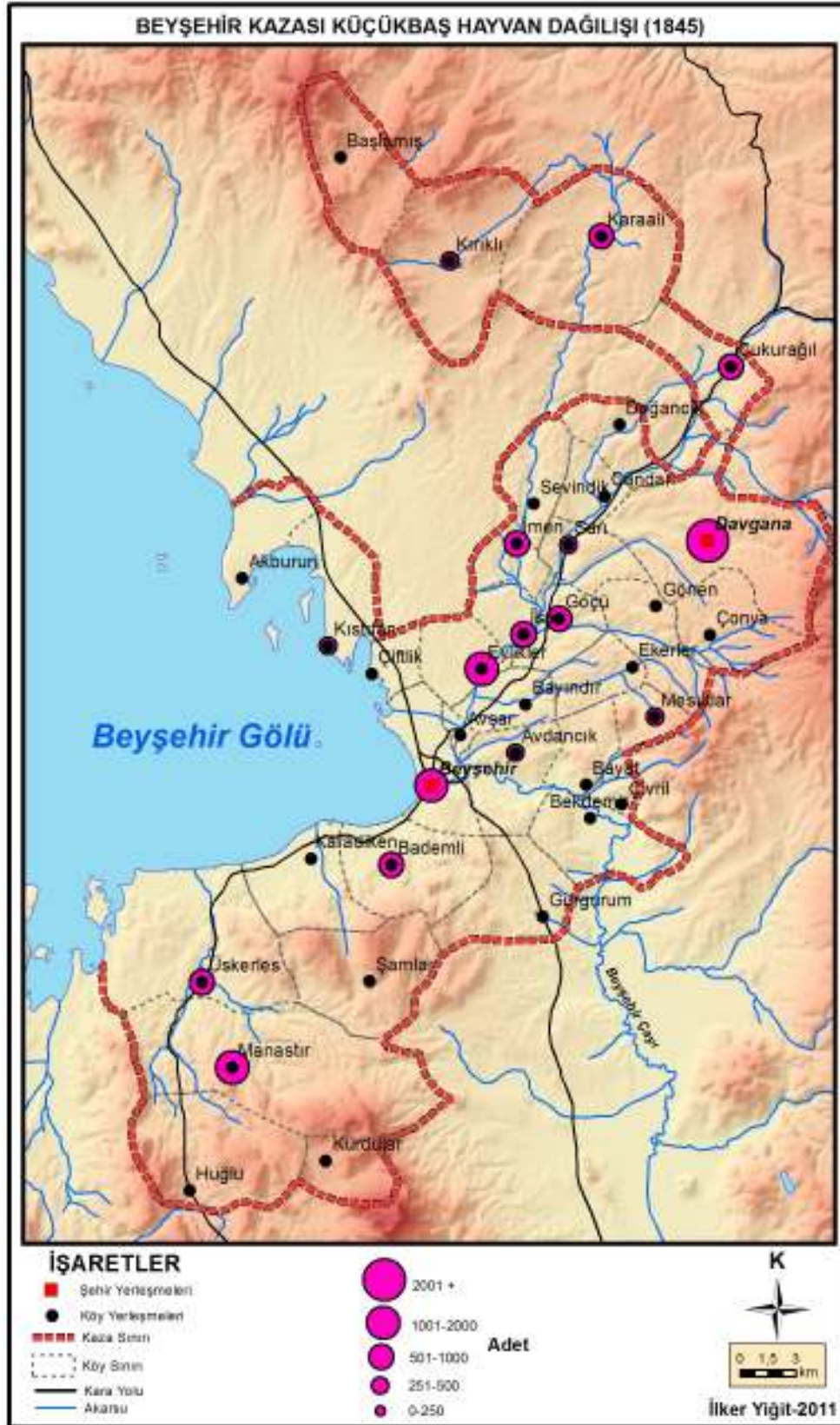
Tablo 24. Beyşehir Kazası Köyleri Küçükbaş Hayvan Sayıları (1840-1845)

	1840	1845		1840	1845
Akburun	613		Gönen	753	-
Avdancık	679	362	Gurgurum	915	-
Avşar	40	119	Huğlu	503	-
Bademli	300	928	İmen	807	649
Başlamış	-	148	İsa	406	528
Bayat	251	187	Karaali	659	578
Bayındır	341	-	Karadiken	310	-
Bekdemir	398	-	Kırıklı	228	305
Çandar	196	240	Kıstıfan	348	465
Çiftlik	89	-	Kurdular	455	-
Çivril	117	133	Manastır	1223	1083
Çonya	436	-	Mesutlar	374	314
Çukurağıl	507	962	Sarı	177	268
Doğancık	180	-	Sevindik	262	-
Ekerler	844	-	Şamlar	171	-
Eylıklar	392	1093	Üskerles	775	514
Göçü	711	575	Toplam	14460	9451

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

Harita 29. Beyşehir Kazası Küçükbaş Hayvan Dağılımı (1840)

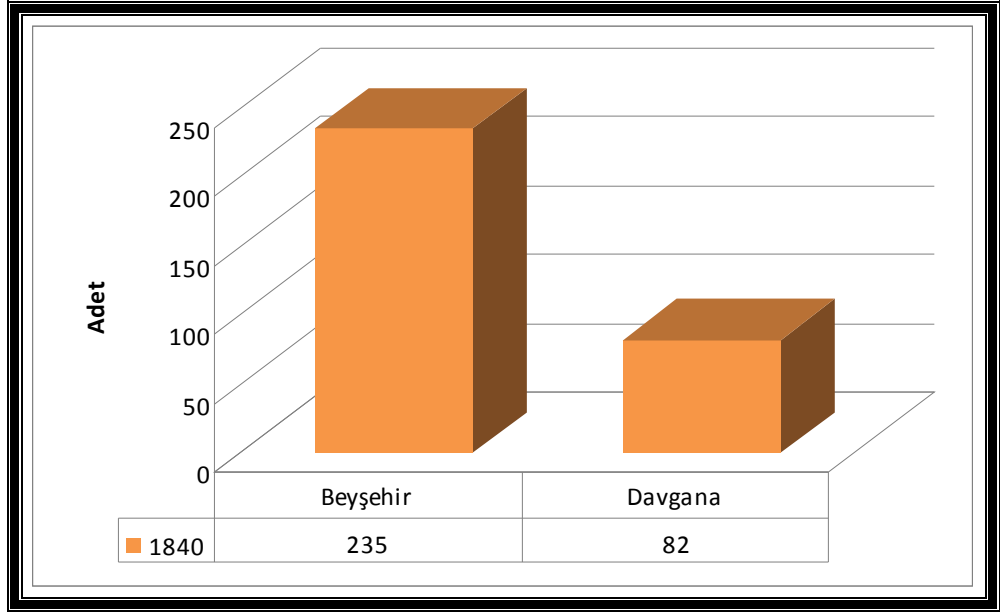

Harita 30. Beyşehir Kazası Küçükbaş Hayvan Dağılımı (1845)

2.3. ARICILIK

Anadolu'da görülen farklı iklim tipleri ve buna bağılı olarak ortaya çıkan bitki örtülerinden dolayı arıcılık faaliyetleri için oldukça uygun koşullar bulunmaktadır. XIX. yüzyıl Beyşehir kazasında arıcılık bir çok merkezde yapılmaktadır. Beyşehir kazasında 1840 yılında toplam 1032 adet kovan yer almaktadır ve hane başına 1-2 kovan düşmektedir.

Grafik 23. Beyşehir ve Davgana Kentlerinde Kovan Sayıları (1840)

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defterleri (1840-45).

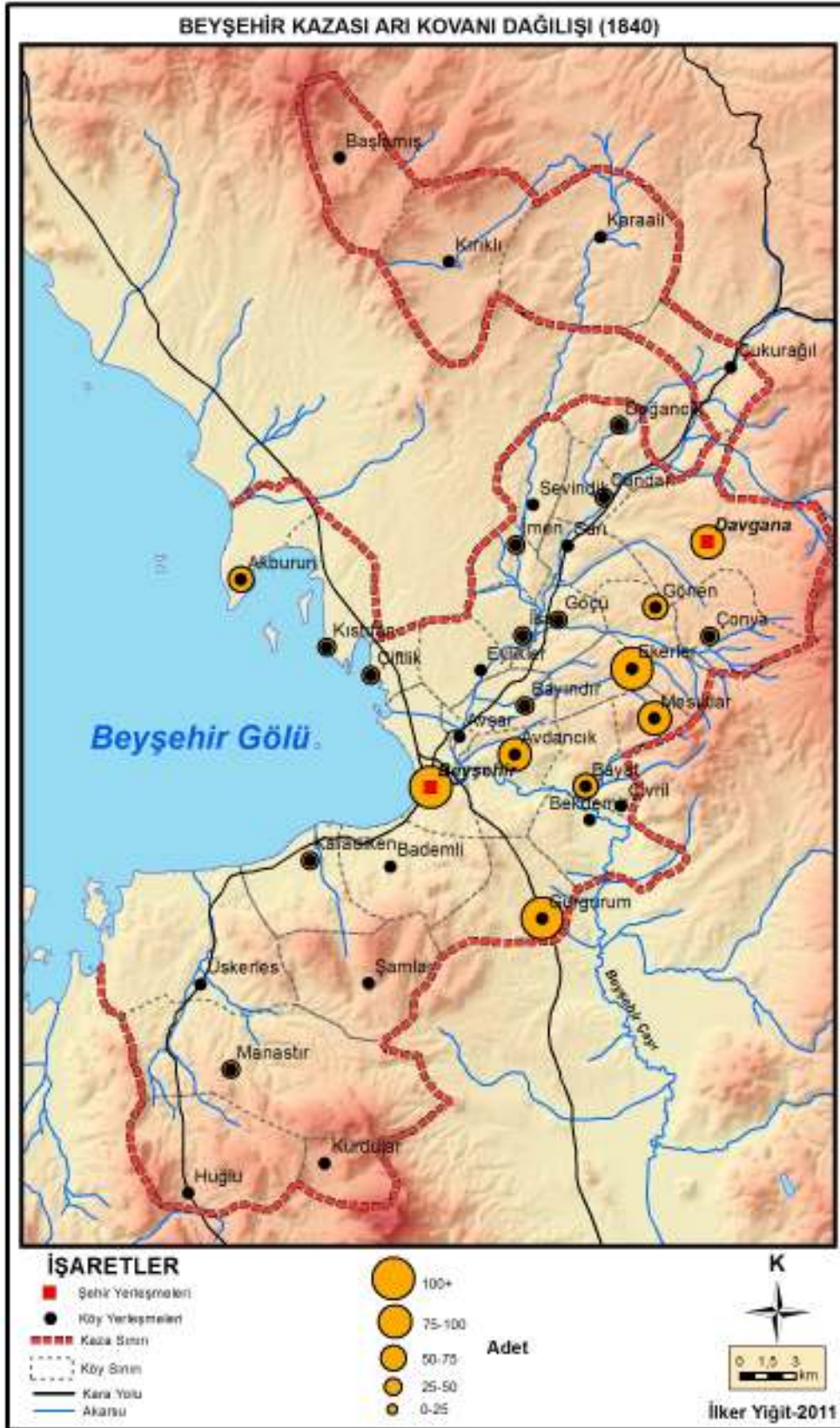
Kent yerleşmelerinde yaşayan insanlar tarafından arıcılık rağbet gören bir ekonomik faaliyettir. Bilindiği üzere insanlar genelde bahçeleri içindeki alanlara arılarını koymakta ve bu sayede hem ihtiyacı olan balı temin etmekte hem de tarım ile uğraşan insanların ek bir ekonomik faaliyet olarak gelir sağlamaktadır. Beyşehir merkezde 1840 yılında 235 kovan varken Davgana da 82 adet kovan vardır (Grafik 23). Beyşehir merkezdeki insanlar özellikle bağ ve bahçelerinde ki alanlarda bu faaliyeti yapıyor olmalıdırlar.

Köylere gelince en fazla arıcılığın yapıldığı merkez Ekerler (142 kovan), Gurgurum (122 kovan) köyleridir. Üskerles, Sarı, Huğlu, Eylikler, Başlamış ve Bademli köyleri dışında kalan diğer bütün köylerde arıcılık faaliyeti yapılmaktadır (Tablo 25, Harita 31).

Tablo 25. Beyşehir Kazası Köyleri Arı Kovanı Sayıları (1840-1845)

Yerleşim adı	1840	1845	Yerleşim adı	1840	1845
Akburun	59	-	Gönen	63	-
Avdancık	95	-	Gurgurum	122	-
Avşar	16	-	Huğlu	-	-
Bademli	-	20	İmen	33	-
Başlamış	-	0	İsa	30	-
Bayat	69	8	Karaali	21	-
Bayındır	47	-	Karadiken	42	-
Bekdemir	25	-	Kırıklı	3	-
Çandar	46	16	Kıstıfan	28	-
Çiftlik	28	-	Kurdular	-	-
Çivril	16	10	Manastır	28	16
Çonya	27	-	Mesutlar	81	47
Çukurağıl	5	2	Sarı	-	0
Doğancık	28	-	Sevindik	17	-
Ekerler	142	-	Şamlar	6	-
Eylikler	-	-	Üskerles	-	11
Göçü	41	-	Toplam	1118	130

Kaynak : Beyşehir Kazası Temettuat Defteri (1840-45)

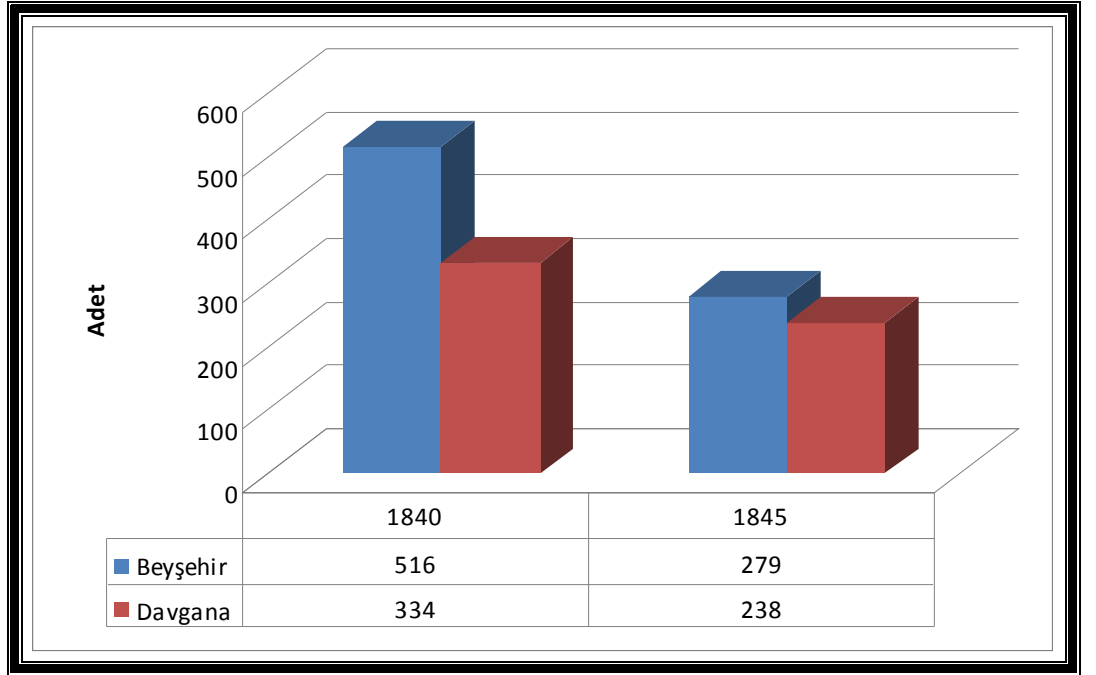
Harita 31. Beyşehir Kazası Ari Kovanı Dağılışı (1840)

2.4. BİNEK HAYVANLARI

XIX. yüzyıl Beyşehir kazası köylerinde at, eşek, beygir ve kısrak gibi binek hayvanları bulunmaktadır. Taşımacılık ve tarımsal faaliyetlerde tarlayı sürmek gibi amaçlar ile binek hayvanları yetiştirilmektedir. Beyşehir kazasında toplam 2.649 adet binek hayvanı yer almakta, hane başına 2 adet binek hayvanı düşmektedir.

1840 yılında Beyşehir kentinde (516 binek hayvan) Davgana'ya göre (334) binek hayvanı sayısı fazladır (Grafik 24). Bu da özellikle ticaretle ilgili olmalıdır. Çünkü o dönemde Anadolu'da özellikle ticari ürünlerin taşınmasında katır ve deve tercih ediliyordu.

Grafik 24. Beyşehir Kazası Binek Hayvanı Sayıları (1840-1845)

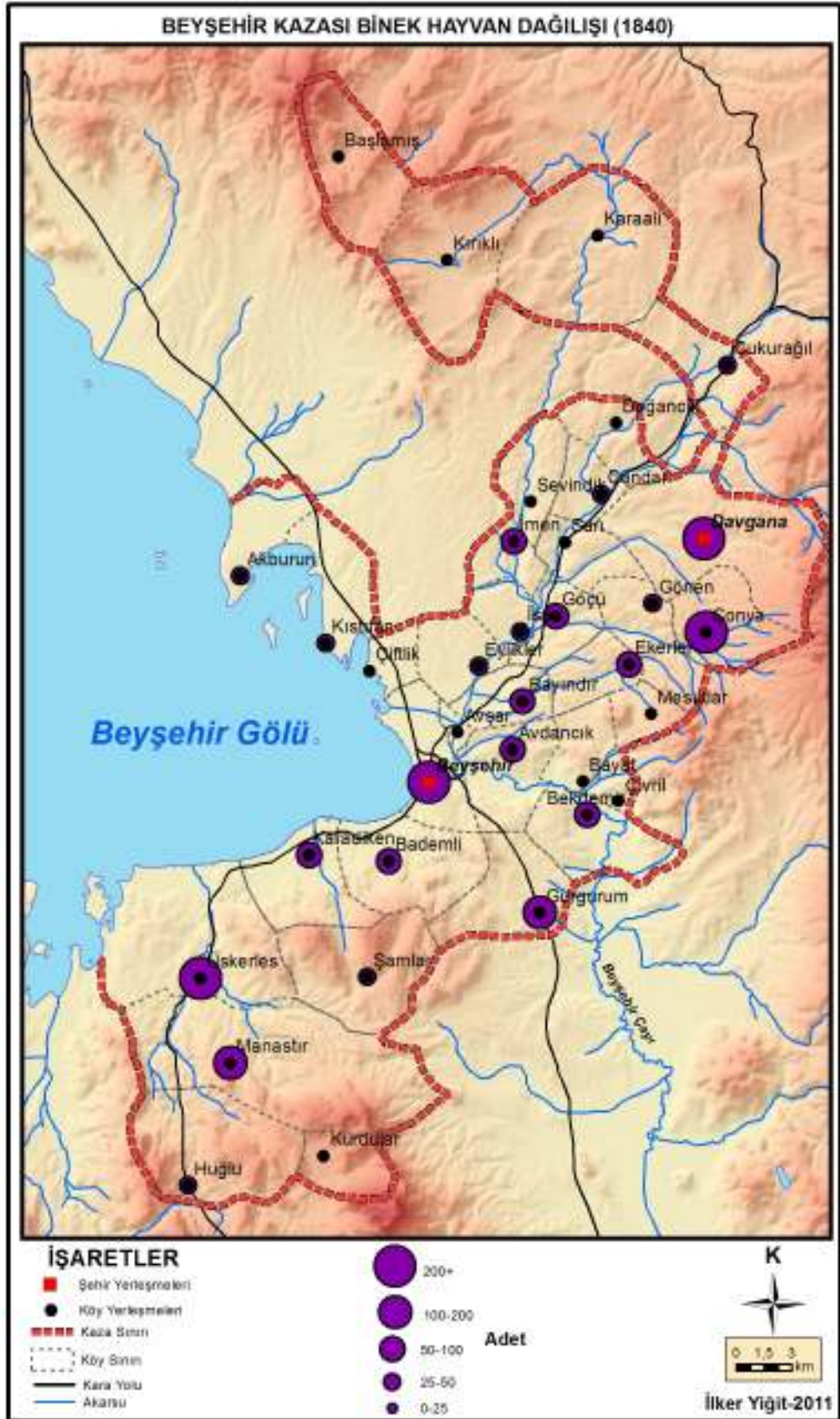
Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defteri (1840-45)

1840 yılı Temettuat kayıtlarına göre tüm köylerde binek hayvanı yer almaktadır. Binek hayvanların fazla olduğu yerler ise Üskerles (240), Çonya (214), Manastır (195)'dir (Tablo 26, Harita 32).

Tablo 26. Beyşehir Kazası Köyleri Binek Hayvanı Dağılımı (1840-1845)

	1840	1845		1840	1845
Akburun	35		Gönen	35	-
Avdancık	72	19	Gurgurum	104	-
Avşar	5	3	Huğlu	34	-
Bademli	66	69	İmen	73	28
Başlamış	25	5	İsa	35	20
Bayat	12	12	Karaali	25	20
Bayındır	59	-	Karadiken	64	
Bekdemir	55	-	Kırıklı	12	16
Çandar	30	22	Kıstıfan	38	27
Çiftlik	7	-	Kurdular	25	-
Çivril	12	7	Manastır	195	66
Çonya	214	-	Mesutlar	10	12
Çukurağıl	34	27	Sarı	23	14
Doğancık	12	-	Sevindik	25	-
Ekerler	95	-	Şamlar	31	-
Eylikler	27	27	Üskerles	240	81
Göçü	70	40	Toplam	1799	515

Kaynak: Beyşehir Kazası Temettuat Defteri (1840-45)

Harita 32. Beyşehir Kazası Binek Hayvan Dağılımı (1840)

2.5. BALIKÇILIK

Araştırma sahamızda yer alan Beyşehir Gölü Türkiye'nin alan bakımından 3. hacim bakımından 2. büyük gölüdür. Çeşitli vesileler ile yukarıda konular içinde de ifade edildiği üzere insanlar bu gölün suyundan yararlandıkları -özellikle hayvanların su ihtiyacını karşılamak, ulaşım, değirmenlerin su ile çalışması- gibi aynı zamanda içinde ki balıklardan da yararlanmaktaydı. Temettuat defterlerinde yer almasa da sahada mahalle isimlerinin verilisinde olduğu üzere balıkçılıkla uğraşıldığı aşikardır.

Gölde 1978 yılına kadar otobur balık türleri olan, gökçe, kızılkanat, tatlı su kefali (Akbalık), sazan, kaya balığı, taş balığı, yılan balığı, yağ balığı ve siraz balığı olmak üzere 9 çeşit balık ile ekonomik değeri oldukça yüksek olan kerevit, kurbağa vb. su ürünleri bulunmaktaydı. Otobur balıkların yaşadığı bu dönem de gölün suları berrak, kokusuz ve temiz bir görünüme sahiptir. Ancak 1978 yılında göle, etobur balık cinsi olan sudak (levrek) balığının aşılınması sonucunda bu tür gölde baskın hale gelerek, otobur balık türlerinin hızla tüketilmesine neden olmuştur (Yazıcı ve Arıbaş, 2002: 38).

Günümüzde Beyşehir Gölü'nde; kadife, gümüş, levrek (sudak) ile eskiden beri var olan sazan yer almaktadır. Yaklaşık 1300-1500 balıkçı gölden ekonomik gelir elde etmektedir. Balıkçılık ile 7 doğrudan 2 tane dolaylı olarak ilgili fabrika yer almaktadır. Ayrıca gölden saz keserek insanlar ekonomik yönden katkı sağlamaktadırlar (Babaoğlu, 2007).

Özellikle XVI. yüzyılda balık öşrü veren köyler (1584 yılında balık vergisi ödeyen köylerin sayısı 58'di.) vardı.¹⁰ Bu bölgede balıkçılık yapıldığına dair Faroqhi şu bilgileri vermektedir: "Osmanlı'da hem tatlı hem de tuzlu su balıkçılığı yaygındı. Merkezi idare, kalıcı tesislerin (dalyan) kurulduğu yerlerde, çoğu kez tutulan balığın yüzde elli veya yukarısına varan vergi talebini derhal ortaya koymuştur. Akşehir-Eğirdir-Burdur bölgesindeki (Göller yöresi ve yakın çevresi) büyük kasabalar ve bazı

10 Afşar, Çivril, Devletşah, Hocacihan Çiftliği, İğdir, Bektemür, Kiçihoma ve Karahisar köyleri Beyşehir Çayı kenarında yer alan ve balıkçılıkla uğraşan ve idari olarak Göçü Nahiyesi'ne bağlı köylerdir. Cezire Nahiyesi'ne bağlı olan Mili, Akburun, Zaviyecik, Kıstıfan ve Gesi köyleri Beyşehir Gölü'nün kıyılarında bulunmalarından dolayı balıkçılıkla ilgilidiler. Keza Şehirköy, Savcılar, Salur, Bayındır, Oğulbeyler ve Manastır göl çevresinde yer alan balıkçı köyleridir. Erdoğan. 2006. a.g.e. s. 345-349.

köylerin çevresindeki bütün göller, vergilendirilebilir balıkçılık alanları olarak tespit edilerek işletilmiştir” (Faroqhi, 2006:76).

Kamus-ul A’lam’da (Sami, 1996) Beyşehir’de balıkçılık yapıldığı hatta geçimlik değil ticari olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. “...gölün içinde bir kaç nev’i balık bulunup, külliyyetle sayd olunduğu gibi derisinden kürk i’mal olunur bir nev’i su kuşu dahi vardır...” denilmektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle balıkçılıkla meşgul olmak maksadıyla, Beyşehir Gölü Mada adasına yerleştirilmiş olan Ukrayna Kazakları bu tarihlerde, yıllık 4350 kuruş vergiyle işletmeciliğini aldıkları Beyşehir Gölü’nde balıkçılık yaparlardı. Bunlar salamura usulünü bildikleri için, yaz aylarında da balıkçılığa devam ettikleri bilinmektedir. Kazaklar 8-10 ton yük taşıyabilen ve Beyşehirli’lerin kara kayık dedikleri kayıklarla tuttıkları balıkları tuzlayıp kuruttuktan sonra Konya Vilâyeti içinde Aksaray’a kadar dağıtmak suretiyle satmışlardır (Muşmal, 2005: 301). Bu insanlar XX. yüzyılın başlarında Akşehir’in Kazak köyüne taşınmıştır (Yazıcı ve Arıbaş, 2002: 43). Beyşehir Gölü’nde XX. yüzyılın ilk yarısında, yılda 300.000 kilo balık tutulduğu belirtilmektedir (Muşmal, 2005: 301). 1922 yılında gölden 70-80.000 kıyye (okka) balık tutulup sayd edildiği ifade edilmektedir (Nazmi, 1922: 143). Bu tarihlerde gölden Sazan, Sıraz, Akbalık, Kızılca, Gökçe, Çamurca adında balık çıkarılmaktaydı (Muşmal, 2005: 301). İçerişehir Mahallesi’nde gölde tutulan bu balıkların pazarlandığı bir balıkthane bulunuyordu (Muşmal, 2005: 301).

Yukarıda yer alan ifadelerden anlaşıldığı üzere gerek adalarda yaşayan insanlar ve gerekse Beyşehir Gölü kıyısında yer alan yerleşim birimlerinde yaşayan insanlar balık ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra ticari olarak ta balıkçılık faaliyetinde bulunmuşlardır.

3. SANAYİ

Bilindiği gibi şehir ve kasabalar, bir yönleri ile tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve üretilen bu malların çevresindeki kırsal kesim için (hinterland) pazarlandığı yerleşme birimleridir. Tıpkı tarımda olduğu gibi sanayide de küçük üreticilik hakim olup bu sistemin temelini oluşturan küçük sanayi esnaf teşkilatının elindeydi. Sanayi faaliyetleri içinde en önemli payı gıda ve tekstil-dericilik yer tutuyor, bunların arkasından ev ve tarım araç-gereçleri, savaş araç-gereçleri ve ulaşım için gerekli araç-gereçlerin üretimi, çini-seramik imali geliyordu. Gıda üretimi tarımla, deri işlemeciliği, ipekli ve yünlü dokumacılık gibi hayvancılıkla, pamuklu dokumacılık gibi tarımla yakın ilişki halindeydi. Gemi inşa sanayii ise devletin bizzat organize edip elinde tuttuğu az sayıdaki “büyük sanayi”ye örnek olarak verilebilir (Gümüşçü, vd., 2011: 281).

Tanzimat dönemi Osmanlı aydını klasik iktisattan yanadır. Karşılıklı üstünlükler ilkesine inanır. Osmanlıların tarımda uzmanlaşması gerektiğini vurgularlar. Bazı aydınlar örneğin, Sakızlı Ohannes Paşa, Portakal Mihail Mülkiye’deki derslerinde tarımdan yana çıkarlar; sanayileşmeyi kaynak israfı olarak görürler. Osmanlı aydınların Mehmet Cavid Bey’e göre tarım bir servettir. Osmanlı tarım ve ticaretini geliştirerek ileri ülkeler arasında yer alabilir. Sanayi de bu gelişim sürecinde kendiliğinden doğar. İş bölümünün insanlığın en büyük ilerleme unsuru olduğunu kaydeden Çavuş Bey, uluslararası düzeyde iş bölümünde Osmanlı’nın payına tarım sektörü düştüğünü ileri sürer. Tarım kesimine sermaye akıtılmalı, ülke toprakları en geniş biçimde ekilip biçilerek tarımsal üretim artırılmalıdır (Toprak, 1985: 1348).

XIX. yüzyıldan itibaren iktisadi alanda bir tarım ülkesi görüntüsü veren Osmanlı İmparatorluğu, sanayi alanındaki faaliyetlerini küçük ölçekli müesseseleri vasıtası ile yürütüyor ve daha çok el emeğine dayanıyordu. Bununla beraber XVII. yüzyıla kadar harp sanayi, tersane işleri, madencilik, halı ve dokuma gibi alanlarda Avrupa sanayii ile rekabet edebilmekteydi. Ancak Osmanlı Devleti Avrupa’daki Sanayi Devrimi’ni izleyemedi. Sanayi Devrimi ile Avrupa’da üretim maliyetlerinin büyük ölçüde düşmesi sonucu rekabet imkanını da kaybeden Osmanlı ekonomisi, 1809 ve 1838 ticaret antlaşmalarıyla önce İngiltere, daha sonra da 1878’den itibaren

Bismark Almanyası'nın kontrolüne geçti. Bu ilişkiler sonucunda, ipek, demir ve dericilik gibi yerli zanaatlar çöktü (Gümüşçü, vd., 2011: 348).

Osmanlı Devleti'nden, Cumhuriyet Türkiye'sine kalan sanayi mirasının ne olduğunu gösteren en iyi kaynak, dönemin Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından yaptırılan 1913 ve 1915 yılları sanayi sayımıdır. İstanbul, İzmir, Bursa, İzmit, Manisa, Uşak, Bandırma ve Karamürsel kentlerini kapsıyan sayım bize Osmanlı sanayii hakkında genel bir izlenim vermektedir. Bu dönemde bazı kentlerde kurulan un ve deri fabrikaları ile Adana ve Tarsus'taki dört pamuk ipliği fabrikası dışında; sanayi sayımı yapılmayan diğer vilayetlerde önemli sayılabilecek herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır (Gümüşçü, vd., 2011: 349).

Bu dönemde Beyşehir'de yer alan sanayi faaliyetleri şunlardır:

Pamuklu Dokuma: Osmanlı topraklarında pamuklu dokumacılık çok yaygındı. Doğal olarak pamuk ziraati yapılan yerler, bu şehir ve kasabaların başında yer alıyordu. Değişik renkteki ipliklerle boyuna çizgili olarak dokunan daha ziyade kadın kaftanı ve zıbın yapımında kullanılan alacaların en meşhurları Manisa, Beyşehir, Tire ve Mısır alacaları idi (Kütükoğlu, 1994: 632).

Debbağlık: Deri ayakkabı, at koşum takımı, sofra, kırba, matara gibi çok çeşitli yerlerde kullanılması bakımından gerek halk, gerekse ordunun son derece ihtiyaç duydukları maddeler idi. Deri terbiyesi, işine debagat (sepicilik), bu işi yapan kişiye debbağ denirdi (Kütükoğlu, 1994: 637).

Saraçlık: Debbağlar tarafından terbiye edilen derilerden bir kısmı ayakkabı, çizme vs. imalinde, bir kısmı da at takımları, araba koşumları gibi saraçlar tarafından yapılan eşyalarda kullanılıyordu (Kütükoğlu, 1994: 637).

XIX. yüzyıl Beyşehir'de nüfusun % 9'u, Davgana'da ise nüfusun % 2'si sanayi faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi XIX. yüzyıl taşra kentlerinde sanayi faaliyeti hammaddeyi basit aletler vasıtasıyla mamul madde, daha kullanılabilir hale getirmekten ibaret bir uğraştır. Bu meyanda demircilik, nalbantlık, semercilik, saraçlık, dülgerlik (marangozluk), ekmekçilik, leblebicilik, değirmencilik, helvacılık gibi faaliyetler sanayi faaliyetleri içinde değerlendirilmiştir. Bu faaliyetler ise genelde halkın Cuma günleri Cuma namazı ve müteakiben alışveriş yapmaya geldikleri merkezler de, özellikle de Beyşehir kent merkezinde yoğunluk

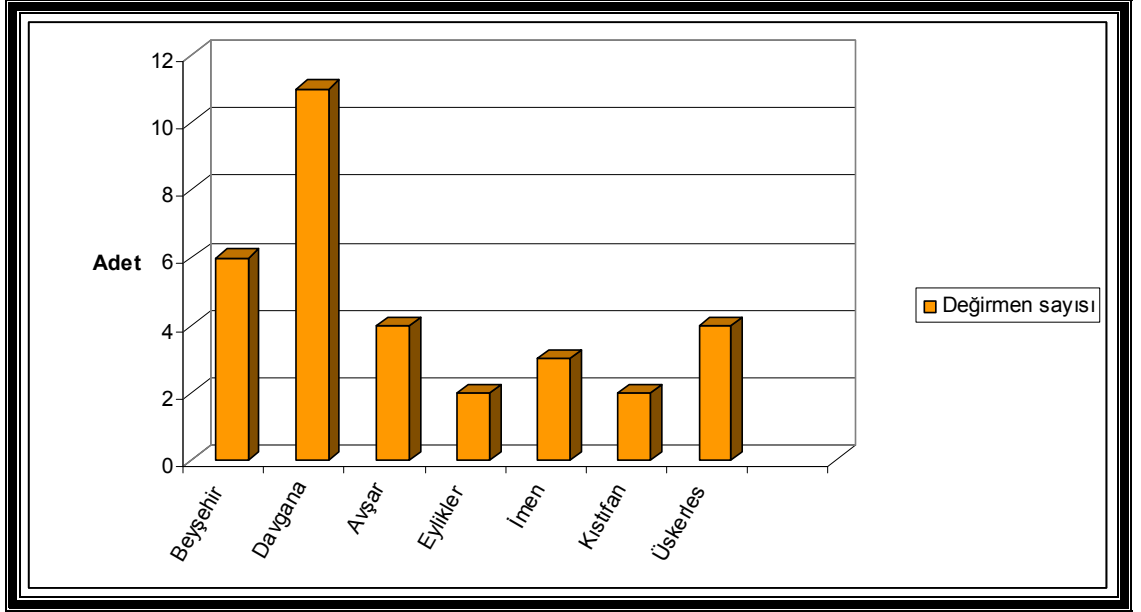
kazanmıştır. Davgana’da ise bu tür tesisler Beyşehir’e göre daha az sayıdadır. 1840 ve 1845 yılları arasında ise sanayi faaliyetleri noktasında ciddi bir değişim söz konusu olmayıp, 1840 yılı ile hemen hemen aynıdır.

Değirmen: Su gücünden yararlanılarak tahılları daha kullanılabilir hale getirmeye yarayan değirmenler, köy düzeyinde dahi yaygın bir faaliyettir. Su gücünden yararlanarak su değirmenleri uygulaması hemen her yerde -mevsimlik akarsuların değirmeni çalıştırabileceği yerlerde bile- vaki idi. Şartların uygun olduğu hallerde, bir köyde beş ya da altı değirmenin bulunması istisnai bir durum değildi. Rüzgar değirmenlerinin varlığı da bilinmekle beraber su değirmenleri kadar yaygın değildi (Faroqhi, 2006: 85). Araştırma alanında değirmen yer alan merkezlerde de su gücünden yararlanılmaktaydı. Nitekim sahanın fiziki haritasına bakıldığında değirmen olan merkezlerin neredeyse tamamından bir akarsu geçmektedir veya göl kenarındadır (Harita 1, vd.).

Kamus-ul A’lam’da Ş. Sami (1996), sahadaki değirmencilik faaliyetleri ile ilgili olarak; Beyşehir çayının geçtiği alanı ve döküldüğü yeri ifade ettikten sonra “...cerayanında birçok değirmenler çeviriliyorsa da gölün suyu çekildiğinde kurumak dercesine gelir...”, demektedir. Çay üzerinde değirmelerin var olduğunu ve gölün suyunun çekildiği dönemlerde (kurak dönemde) suyun azalmasından dolayı bu faaliyetin durma noktasına geldiğini ifade etmektedir.

1840 ve 1845 yılına ait defterlerde yerleşim merkezlerinde değirmenler yer almaktadır. Bu değirmenlerin dağılışına bakıldığında değirmen sayısının fazla olduğu merkezler, kent niteliği taşıyan, Davgana (11 adet), Beyşehir (6 adet)’dir. Köy niteliğindeki yerleşmelerden Üskerles (4 adet), Avşar (4 adet), İmen (3 adet), Kıstıfan (2 adet), Eylıklar (2 adet) köylerinde değirmen yer almaktadır (Grafik 25).

Grafik 25. Beyşehir’de Değirmen Sayıları (1840)

Kaynak : Beyşehir Kazası Temettuat Defteri (1840)

Helvacı dükkanı ise 1840 yılında Beyşehir’de 1 adet kaydedilmişken, 1845 yılındaki kayıta ise sadece Davgana’da bir helvacı dükkanı kayda geçmiştir.

4. ULAŞIM

Bilindiği gibi yol, insanlar arasında çeşitli mekan/saha münasebetlerini temin eden, insanların ve ihtiyaç maddelerinin bir yerden başka bir yere taşınmasına imkan veren hayvanlar ile nakil vasıtalarının hareketine müsait arazi şeritleridir. Yer şekilleri, iklim, yükselti, su, yiyecek ve konaklama temini ile güvenlik gibi faktörlere bağlı olan ulaşım; bilimsel ve teknolojik açıdan XX. yüzyıl başlarına gelinceye kadar çok az gelişip değişmiştir. Başlangıcından, motorlu kara taşıtlarının keşfedildiği XIX. yüzyıl sonlarına kadar, karayollarının durumu ile ulaşım araçlarının binlerce yıl boyunca fazlaca değişmediği bilinen bir gerçektir. Ülkemizde daha Milli Mücadele sırasında cephanelerin taşındığı ulaşım araçları, yani kağnılar ve yolların durumu ile MÖ. 2.000 - 3.000 yıl hatta daha önceki dönemlerde yollar ve taşıtların durumu arasındaki farkın fazla olduğunu hiç kimse iddia edemez. Ama yolun önemi üstün standartlara uygun olmasından değil, bir ülke içindeki iki nokta arasında içtimai ve iktisadi temaslara imkan hazırlamasından ileri gelmektedir. Yollarla toplum bütününe bağlayamadığımız “hücreler” başka bir hayatı yaşamaya mahkumdurlar. Bu nedenle yollar hangi bakımdan ele alınırsa alınsın insan vücudundaki “*kan damarlarına*” benzetilegelmiştir (Gümüşçü, 2001: 69).

İhtiyaç duyulan malların bir ülke veya bölgeden diğerine taşınması zorunluluğu eski çağlardan beri insanları yol yapımına zorlamıştır (Yücel, 1987: 195). İyi bir yol sistemi bulunmayan memleketler, ancak taşıma masrafını kaldırılabilen kıymetli maddeler (yeterli miktarda üretiliyorsa) başka memleketlere satabilirler ve dışardan en lüzumlu şeyleri almakta büyük güçlük çekerler ve kendi sınırlı geçim kaynakları ile yetinmek zorunda kalırlar. Böylece kapalı ekonomi halinde bulunan memleketler adeta dünyadan ayrı ve sönük bir şekilde yaşarlar. Ulaşım sadece ekonomik gerekçelerle değil aynı zamanda memleketin milli bütünlüğünü kurmak ve korumak içinde son derece önemlidir (Darkot, 1968: 200).

Anadolu’da Hititlerden beri bilinen yol ağı, özellikle “Seleukos Krallığı” zamanında geliştirilmiş olmakla beraber, esaslı şekilde yol yapımı, Roma Döneminde olmuştur. Roma, egemenliği altındaki toprakları tam olarak elinde tutabilmek ve ticareti düzenli hale sokabilmek için mevcut yolların onarımını yaparken, yeni askeri yolların inşasına da önem vermiştir (Özsait, 1982: 355).

Derbent ve bellerden girerek Beyşehir sınırları içerisinde geçen geniş tarihi yollar ile tali yollar eski çağlardan beri mevcuttu. Bu yollardan en önemlisi, Yalvaç ile Konya kentlerini birbirine bağlayan ve sancağın kuzey batı sınırları içinden geçen Roma döneminde inşa edilmiş meşhur Via Sebaste¹¹ idi (Harita 33). Osmanlı'ların "Ulu Yol" olarak adlandırdıkları bu tarihi yol, Beyşehir kentine uğramaksızın, ancak sınırlarından geçerek Konya'ya ulaşırdı. Bu askeri ve ticari yol, Hamit ile Beyşehir sancaklarını birbirinden ayıran önemli bir derbent Fele-beli'nden sancak sınırları içerisine girer, Kırık Dede, Göçeri, Çavuş, Hüyük, Görünmez, Köşk, Sergi, Saray gibi köylerden geçerek Davgana (şimdi: Doğanbey) köyüne ulaşırdı. Biraz ileride şimdiki Yunuslar köyünün bulunduğu yerde Akşehir'den gelen tarihi yol ile Beyşehir'den gelen yollar ile birleşirdi. Buradan Kızılören hanına ulaşır, bir kol Konya'ya bir kol da güneye dönerek Seydişehir-Alanya yönlerine uzanırdı. Kızılören vadisi aslında pek çok yolun kesiştiği stratejik bir mevkiydi. Bu yollar Yörük cemaatlerince yoğun bir biçimde kullanılmaktaydı. İçel ve Tarsus Sancaklarından Balıkesir ve Manisa yaylalarına çıkan Yörükler bu yolları kullanıyordu. Kasım 1772 (Safer 1135) tarihli bir Yörük defterinde, Derici Yörükleri cemaatinin, Gülnar kazasından kalktığı, Saruhan sancağında Çağa dağında kışladıkları, Akşehir sancağında Ketenlik dağında yayladıkları açıkça yazılmıştır. Yine, Kızıl-Işıklı Yörükleri Mut kazasından kalkar, Eşme kazasında kışlarlar, Emirdağ'da yaylarlar ve Doğanhisar Davras Dağı'nda sakin olurlardı (Erdoğan, 2005: 64-65).

Sebaste'ye dönersek, Osmanlı belgelerinde on beşinci yüzyıldan önce bu tarihi yol üzerinde her menzilde bir kervansarayın bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, 1207 yılında Emir Kutluk tarafından yaptırılan Kızılören hanı (Hanönü); 1206 yılında I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in emiri Kandemir tarafından yaptırılan Kuruçeşme hanı ve Kızılören ile Konya arasında tarihi yol üzerinde Selçuklu veziri Şemseddin Altunapa'nın inşa ettirdiği Altunapa kervansarayı bulunmaktaydı. Bu yol vasıtasıyla Beyşehir sancağı, Hamit ve Teke şehirleriyle kolayca birleşmekteydi (Erdoğan, 2006: 65).

11 Via Sebastia, Yalvaç'tan doğuya doğru Sultan Dağları üzerinden Karallis (Beyşehir) Gölü kuzeyinde Kireli, Mistheia (Beyşehir) üzerinden Amlada, Wasada, oradan Trogitis (Suğla) Gölü'nün kuzeyinden geçirdi. Yine Mistheia'dan Pappapolise (Yunuslar) uzanan ikinci yol İkonion'a (Konya) ulaşmaktadır. Muşmal. 2005. S. 16.

Özellikle sahada Konya'dan yola çıkan bir kişi Beyşehir üzerinden Isparta/Burdur ve Antalya'ya ulaşabilmekteydi. Nitekim bu yollar üzerinde Selçuklular döneminde inşa edilmiş hanlar mevcuttur. Konya'dan Ispartaya gitmek isteyen tüccar bu yol üzerinde yer alan Yunuslar (Ağrıs), Kömürcü, Sekli, Çerçi ve Kırelî hanlarında kalabiliyorlardı. Daha sonra Kırelî hanından sonra Ertokuş, Pınarpazarı, Dünderbey, Ağlasun, İncir, Bucak, hanlarını kullanarak Antalya'ya ulaşılıyordu. Konya'dan Manavgat'a gitmek isteyen kişi, Beyşehir Avşar, Ortapayam (Kireçli), Tol, Kargı, Mutbeli hanlarını kullanarak Manavgat'a ve diğer sahilde yer alan yerleşim merkezlerine ulaşabiliyordu. Diğer bir yol ise Ortapayam (Kireçli) hanından sonra Emerdin, Çetmi, Derebucak, Başgölcük, Karadut gibi yerleşim merkezlerini geçerek Ebulhasan, Burma, Köprüsuyu (Belkıs) hanları vasıtasıyla Antalya Serik'e (Karahisar'ı Teke) ulaşmaktaydı (Harita 33).

Harita 33. Beyşehir Çevresi Tarihi Yollar ve Kervansaraylar

İkinci önemli yol, Beyşehir'den Bademli, Karadiken, Üskerles köylerini geçerek Akseki'ye (eski adı: Marulya) ulaşan ve oradan da Manavgat ve Alanya'ya inen yoldu. Bu küçük yol Beyşehir, Seydişehir ve Akseki arasındaki Küpe dağları ve yaylaklarını aştığı için daha çok konar ve göçerlerce kullanılmaktaydı ve yayla-yolu olarak bilinmekteydi. Bu yol vasıtasıyla Beyşehir hem Alanya kentiyle hem de Antalya şehriyle bağlantı kuruyordu (Harita 33). Üçüncü önemli yol ise, Beyşehir'i Karaman ve Ermenek şehirlerine bağlayan yoldu. Bu yol Beyşehir'den Seydişehir'e oradan da Siristad'a (Bozkır) ulaşırdı. Siristad ile Larende arasında yüksek dağlar bulunmaktadır. Siristad'dan Üçpınar'a, oradan da vadiler içinden, Göksu deresi vadisinden Hadim'e ulaşırdı. Hadim'den Taşkent'e Taşkent ve Başköy'den geçerek Ermenek'e varırdı. İçel, Alanya ile Teke konar göçerlerince kullanılmaktaydı (Erdoğan, 2006: 65-66).

Beyşehir bölgesinde yukarıda güzergâhları ifade edilen yol ağı Anadolu'da sağ kol, orta kol ve sol kol olarak organize edilen 3 ana yol güzergahından sağ kola bağlı bulunmaktadır. Özellikle Beyşehir-Anamur güzergâhı (Beyşehir-Seydişehir-Hadim-Nevahi-i İç-il-Ermenak-Mut-Anamur) sağ koldan ayrılan önemli bir tali yol konumundadır (Halaçoğlu, 2002: 65).

Bu yollardan başka, sancağı diğer sancak ve kentlere bağlayan tali yollar mevcuttu. Örneğin, Akşehir, Doğanhisarı, Taştekin'den (Deşdeğın) gelen yol, Hüyük köyünden sancak sınırları içine girer ve orada meşhur Via Sebaste'yle birleşirdi. Teke ve Manavgat konar-göçerlerinin çokça kullandığı bir keçi yolu (patika yol) ise anakol Kurucaova köyüne ve Yenişehir nahiyesine iner, diğer bir kol da Eğirdir şehrine ulaşırdı. Anamas dağından geçen bu yol Teke Yörük cemaatlerinin çokça kullandığı bir yoldu. Başka bir örnek, Eceli Yörükleri Teke sancağının Kaş kazasından kalkarlar, Anamas dağı yollarından geçerek, Eğirdir'e ulaşırlardı. Kızıllı cemaati, teke Karahisar kazasından kalkar, bu yoldan geçerek, Eğirdir yaylarına ulaşırdı. Melikler Yörük cemaati Eğirdir Pamuk Ovası'nda kışlar, Anamas Dağı'nda yaylarlardı. Kızıllar Yörük cemaati Teke sancağının Kemer kazasında kışlar, Anamas dağlarında yaylarlardı. Manavgat ve Teke Yörüklerinin kullandığı bu yolun bir kolu Beyşehir gölünün kuzeybatı kısmından Hamit sancağı içerisine Yalvaç Karaağacı (Şarkikaraağaç) hudutlarına girer ve ileride Via Sebaste'ye ulaşırdı (Harita 33). Via Sebaste üzerinde pek çok sürekli yerleşim yeri olmasına karşın, bu yol üzerinde köy

ve mezra gibi iskan birimleri çok azdı. Diğer küçük bir yol Beyşehir ve Seydişehir kentlerini Hatunsaray'a bağlayan yoldu. Bu yol Beyşehir'den Gurgurum, Bayafşar ve Kavak köylerinden Seydişehir merkeze ulaşırdı. Bu yol Via Sebaste'nin bir kolu idi ve eskiçağlarda Vasad (Bostandere köyü yakınındaki antik kent) ile Amblada kentini (Seydişehir Yenice köyünün kuzeyinde yer alan antik kent) birleştirdi. Bayafşar köyünde keşfedilen bir mil taşı bunu göstermektedir. Seydişehir'den Çat köyüne, oradan Nuzumla'ya, Sadıklar'a Detsa'ya Giryat'a ve nihayet Hatunsaray'a ulaşırdı (Erdoğan, 2006: 66-67).

Yukarıda görüldüğü üzere araştırma sahası prehistorik dönemlerden bu tarafa önemli bir yol ağına sahiptir. Bu yollar üzerinde stratejik önemi olan geçitler, derbentler sancağın sınır noktalarını oluşturuyordu. Ayrıca bu yollar, sancak içerisindeki kazaların sınırlarını oluşturabiliyordu. Örneğin, 1466 tarihli Karaman oğulları ile Osmanlılar arasında yapılmış hudutname metnine göre, Beyşehir ile Seydişehir arasındaki hudut, Evreki ve Avdan köylerinin yollarıydı. Bu yolların güney tarafı Seydişehir'e ait iken, onun kuzey tarafı Beyşehir'e bağlıydı. Romalılar zamanında yapılan bu yollar hem Selçuklular hem de Osmanlılar zamanında kullanıldı. Şüphesiz bunların dışında, köyleri birbirine bağlayan küçük yollar vardı ve işlemekteydi. Usha M. Luther, Avrupalıların çizdiği haritalara göre Anadolu'daki tarihi yol şebekesini incelerken, Beyşehir sancağı sınırlarından geçen on bir tane yolu belirlemişti. Bunlar Beyşehir-Alanya; Beyşehir-Argıthanı; Beyşehir-Konya; Beyşehir-Seydişehir; Kireli-Beyşehir; Kireli-Konya; Şarkikaraağaç-Kireli; Seydişehir-Ermenek; Beyşehir-Konya; Seydişehir-Ortakaraviran ve Yenice (Yenişar'ın) Beyşehir yollarıydı. Bu yollar on altıncı yüzyılda kullanılıyordu (Erdoğan, 2006: 67-68).

Konya-Kubadabad-Alanya hattının üzerinde yer alan yol ağının özellikle Anadolu Selçukluları zamanında oldukça hareketli olduğu ve bu hareketlilikten dolayı yolların sürekli mamur halde tutulduğu tahmin edilebilir. Aynı durum bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçişi sürecinde de geçerli olmalıdır. Fakat XVI. yüzyıldan sonra bölgenin eski önemini kaybolmasıyla birlikte bu yolların da ehemmiyetinin azaldığı söylenebilir. Hatta yollar bir dönem eşkıya ve soyguncuların

yuvası olması sebebiyle kervancıların korkulu rüyası haline dönüşmüştür.¹² XVII. ve XVIII. yüzyılda bir kasırga halini alan bu tehlike, XIX. yüzyılda da varlığını sürdürmüş olmalıdır. 1895 yılında bölgeyi gezen F.Sarre, bölgedeki yolların eskiden beri soyguncu ve haydutların yatağı olduğunu söylemektedir (Sarre, Muşmal, 2005: 19).

Bu dönemde yolların işlerliğini tehdit edenler sadece eşkıya değildir. Beyşehir Göl'ünün su seviyesinin yükselmesiyle birlikte meydana gelen taşkınlar, belirli aralıklarla göl seviyesinde bulunan bazı yolların işlevini kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu taşkınların XIX. yüzyıla has olmadığı da anlaşılmaktadır. Örneğin 1501 yılından 1504 yılına kadar baş gösteren yağmurlar sebebiyle Beyşehir Gölü taşmış ve Konya Ovasını neredeyse bir denize çevirmiştir. XVII. yüzyılın ortalarında IV. Murat'ın Bağdat seferi sırasında da Beyşehir Gölü taşmış ve su Konya Kazası Sahra Nahiyesi kaplamıştır. Bunun üzerine Konya kadısına bir ferman gönderilerek suyun, sefer sırasında kullanılacak ve zahire nakledilecek güzergahları da tehdit etmesi sebebiyle bir an evvel uygun bir mecraya akıtılması istenmiştir. 5 Mayıs 1731 tarihli başka bir emirden anlaşıldığına göre Beyşehir Gölü yine taşmış ve yolları etkilemiştir. Gölün taşması ile Konya-Karapınar menzilineki yollar su altında kaldığından ulaşım olumsuz yönde etkilenmiş, beygirler helak olmuştur. 1731 senesinden itibaren uzun bir süre taşkın halinde bulunan Beyşehir Gölü, Beyşehir Çayı vasıtasıyla Suğla Gölü'nü doldurmuş ve buradan da Karapınar-Konya hattındaki yolu kullanılmaz hale getirmiştir. Bu su baskınları sebebiyle Karapınar'dan Konya'ya ulaşmak için alınan mesafe 4 saat daha uzatılmak durumunda kalmıştır (Muşmal, 2005: 19).

Su seviyesinin yükseldiği dönemlerde gölün etrafında bulunan ve kıyı boyunca devam eden yollar da elverişli değildir. Kırelî kazası ile Beyşehir arasında

12 1740 yılında Konya Kazası ahali mahkemeye müracaat ederek; Beyşehir ve Seydişehir taraflarında Yamakbeli ve Kalebeli mevkilerinin eşkıya durağı haline geldiğini ve bu eşkiyaların gelip geçen yolcuların mallarını gasp etmeleri sebebiyle çok zor durumda olduklarını beyan ederek Su Dirhemi Nahiyesi Bulumya Köyü'nün derbentçi tayin edilmesini istemişlerdir. BOA, Cevdet Dahiliye (C.DH), Nr. 3960; 20 Ra 1153/15 Haziran 1740; Ilgın'ın Tatlarhisarı köylülerinin benzer sebeplerle 1835 yılında Derbentçi olduklarını beyan ederek tekaliften muaf olduklarını iddia ettikleri görülmektedir. BOA, Cevdet Maliye, (C.ML), Nr. 24517, 1251/1835; Nitekim bu tarihlere Ilgın Kazası Tatlar Derbendi Ağası Emin Ağa ve beraberlerinde bulunan bazı kişiler Konya mahkemesine giderek Yunuslar Köyü'nden bazı kişilerin huzurunda Derbentin Yunuslar Köyüne nakledilmesi ile ortaya çıkan masraflarla ilgili davadan feragat etmişlerdir. Bkz. KŞS 73/21-1, 19 Mayıs 1834. akt. Muşmal. 2005. S. 18.

kıyıda sürekli işleyen bir yol yoktur, var olan yol ise kısmen bataklık halindedir. Diğer taraftan bu dönemde gölün güney kısımları da çok defa bu yüzden geçilmez durumdadır. Batı kısımlarında ise dağlar göle dik indiği için kıyı boyunca düzgün bir yol bulunmuyordu (Muşmal, 2005: 19-20).

5. EĞİTİM

Her toplumda eğitim sistemi, a) kültür-değer ideoloji, b) bilgi c) hüner aktarımını sağlayarak toplumsal formasyonun yeniden üretimesinin en temel mekanizmalarından birini oluştur. Kuşkusuz toplumda ideoloji, bilgi ve hüner aktarımı yalnızca eğitim kurumları ile değil; aileden meslek örgütlerine kadar uzanan kurumlar zinciri içinde birbirini tamamlayarak gerçekleşir (Tekeli, 1985: 456).

5.1. XVI. YÜZYILDA EĞİTİM

Güçlü bir merkezi orduya ve etkin bir bürokrasiye sahip olmak, XVI. yüzyılın teknolojik sınırlamaları içinde Osmanlı İmparatorluğu yaygınlığında bir devletin bütünlüğünü uzun süre korumak için yeterli değildir, bu gücü meşrulaştırıcı mekanizmalara ve ideolojilere sahip olmayı da gerektirir. Osmanlı sisteminin meşrululaştırılmasında sultanların aynı zamanda halife olması önemli rol oynuyordu. Millet sistemi bir başka önemli mekanizmaydı. Ama sistemin meşrulaştırılmasında en önemli mekanizma din eğitimini ve adalet pratiğini yürüten kadroların yetiştirilmesinin ve işlevlerini yerine getirmelerinin, yönetsel hiyerarşinin doğrudan müdahalesinin dışında, ama gene de merkezin denetimi altında kalarak gerçekleştirilmesi olmuştur. Osmanlı sistemi bunu, ilmiye teşkilatı içinde büyük ölçüde gerçekleştirmiştir (Tekeli, 1993: 4).

İlmiye sınıfı, eğitimde uzmanlaşmış kurumlar olan medreselerde yetişiyordu. Medrese eğitimi, ilmiye sınıfının din görevlisi, yargı organı ve medrese hocası (müderris) olarak yükleneceği işlevler için gerekli bilgi, değer ve normları aktaran bir seçkinler eğitimi niteliğindedir. Medreseler arasında bir kademelenme vardı. Bir kademe medrese eğitimi bitirilince, ötekine geçiliyordu. Eğitim her kademesine tekabül eden bir ilmiye sınıfı görevi vardı. Kadı, kazasker, şeyhülislam vb. eğitim sürekli bir işlevdi. Medreselerin uzun ve az sayıda kişi yetiştiren eğitim süreci, Osmanlı toplumunda ilmiye sınıfının büyüklüğünü de denetleyici bir işlev görüyordu. Kural olarak, medrese eğitimi toplumun her kesimine açık ise de XVI. yüzyılda uygulamada, ilmiye sınıfının hiç olmazsa üst katlarının genellikle ilmiye sınıfı üyelerinin çocuklarına açık kaldığı gözlenmektedir (Faroqhi, 1973: 204-218; akt. Tekeli ve İlkin, 1993: 7).

XVI. yüzyıl Osmanlı toplumunda kentli nüfus için bütün eğitim kademelerinin öncesinde sıbyan mektebi yer almaktadır. Bu okullara 5-6 yaşındaki kız ve erkek çocuklar katılıyordu. Çocuklara Kur'an okuma, dini bilgiler yanında birazda yazı öğretiliyordu. Köylerde ise genelde özel bir eğitim söz konusu değildir. Köylülerin üretime ilişkin değerleri benimsemesinde aile temel kurum olmaktadır. Köylerde cami ve bazı özel hallerde sıbyan mektepleri vardır (Tekeli ve İlkin, 1993: 7-8).

Osmanlı eğitim kurumlarına yalnızca yukarıda ifade edilenler değildir. Bunların dışında tasavvuf eğitiminin yapıldığı tekkeler ve dergahlar vardır. Çok farklı işlevler yüklenebilen tekkeler devletin resmi örgütlenmesi dışında kalan kurumlardır. Tasavvufi yaklaşım bir şeyhin yol göstericiliğinde değişik ruh eğitimi yöntemleriyle, alıştırmalar yoluyla geçilen aşamalarla yani bir iç yaşantı yoluyla, dünya ve bencillikten koparak, Allah ile yaratıkların özdeşliğini gizleyen bilgisizlik örtüsünü kaldırmayı amaçlar. Bu deney tekkelerdeki yaşantı ile elde edilir Tekeli ve İlkin, 1993: 8).

Osmanlı devleti yöneticileri kuruluş döneminde tekke ve dergahlar ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. Devletin meşruluğunun sağlanmasında onlardan yararlanmışlardır. Ama zamanla Osmanlı devleti gelişip güçlendikten sonra, bu kurumların bir bölümünün muhalefet odakları haline gelmesi ve bunun açık siyasal talep halinde ortaya çıkması üzerine II. Murat döneminde Şeyhülislamlık kurulmuştur. Bunlardan sonra Osmanlı'da medrese sisteminin önemi daha da artmıştır. Medreselerden icazet alanlar ilmiye sınıfı görevlerine atanırken, tekkelerde yetişenler ancak tekke içinde görev alabilecek, devlet görevleri dışında tutulacaktır. Tekkeler buna karşın varlıklarını halka dayanarak koruyabileceklerdir. Tarikat pirleri, dervişleri, tekkeleri, konukların ağırlandığı zaviyeleri, bimarhaneleri, toplanılan ve seremonilerin yapıldığı dergahları ile kentler ve köyler arası örgütlenmeleriyle, sürekli kollara ayrılarak, çeşitlenerek varlıklarını sürdürmüşler ve önemlerinin korumuşlardır. Nitekim Barkan 1550-60 arasında sırf Anadolu Eyaletinde 3.472 cami, 1055 mescid, 110 medresenin yanında, 626 zaviye ve hankah, bir kalenderhane ve mevlevihane bulunduğunu saptamıştır. Masrafları evkaf gelirinden 121 müderris, 3.756 hatip müezzin ve imamın yanısıra 3.229 şeyh, şeyhzade ve mütevellî maaş alıyordu (Tekeli ve İlkin, 1993: 8-9).

Gayrimüslimlere ait eğitim kurumları ise her milletin dini kurumlarının paralelinde örgütlenmiş ve kendi cemaatlerince yönetilmiştir. Rum-Ortodoks toplumunun Osmanlı öncesinde üç tür yüksek öğretim kurumu vardı. Birincisi, doğrudan patrikhane ile ilişkisi olmayan üniversite, onun yanında üniversiteyle de ilişkileri bulunan patrikhane mektebi ve tamamen dini eğitimi örgütleyen manastır mektepleri bulunuyordu. Bunların altında kiliselerin yanında ilk eğitim okulları vardı. İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınmasından sonra üniversitenin kalktığı ya da patrikhane içinde eridiği görülmektedir, diğerleri ise varlıklarını devam ettirmişlerdir (Tekeli ve İlkin, 1993: 9-10).

Beyşehir'de Medreseler: Beyşehir'in en önemli medreselerinden biri Selçuklu uç beylerinden Seyfeddin Süleyman Bey'in yaptırdığı Eşrefoğlu medresesidir. I. Süleyman Bey 1302 yılında vefat ettiğine göre medresesi bu tarihten önce, yani XIII. yüzyılın sonlarında yapılmış olmalıdır. Eşrefoğlu camiinin vakfiyesinden anlaşıldığına göre, Eşrefoğlu hamamından sağlanan gelirin bir kısmını I. Süleyman Bey bu medreseye vakfetmiştir. Eşrefoğulları külliyesinin önemli yapılarından birisi olan medresede Beyşehir kadıları ders vermişlerdir. Bazen bu bina muallimhane olarak belgelere geçmiştir. Eşrefoğlu Camiinin imam ve hafızları muallimhanenin sürekli hocaları arasındadır. Bunların masrafları Eşrefoğlu hamamından sağlanan paralardan verilmektedir (Erdoğan, 2006: 279).

Beyşehir kent merkezinde yer alan diğer bir medresede Halil Oğlu İsmail Ağa tarafından 1369 (H. 771) yılında yaptırılmış olan medresedir. Halk arasında Taş Medrese olarak bilinen bu bina Eşrefoğlu camiinin batısında yer almaktaydı. Medrese 1330 yılında faaliyette idi (Konyalı, 1991: 254). Şikariye göre İsmail Ağa nüfuzlu Moğol beylerinden biriydi. Hatta o 1365 yılında Memlük sultanıyla yazışmalar yapmıştır (Erdoğan, 2006: 276). İsmail Ağa 14 yerde medrese için bağ bahçe, değirmen arazi, yer mukatası vakfetmiştir (Konyalı, 1991: 257). Akçapınar, Soğanlı Afşar, İğdir, Alp Gazi, Çubuklu, Yelten, Avdancık, Yarangümü ve Karalar gibi Beyşehir'e bağlı köylerde ayrıca Kıstıvan adasında medresenin vakıfları vardı. Bunlara ek olarak, medreseye bitişik dükkanlar, Cevher Ağa kervansarayına ait tarlalar, Bayındır köyü yakınındaki su değirmeni ve Beyşehir'de Sukavıştığı olarak isimlendirilen yerdeki tarlalar medresenin vakıfları arasındaydı (Erdoğan, 2006: 280).

Konya'da Sadreddin-i Konevi zaviyesinde ve Beyşehir'de Subaşı mescidi kütüphanesindeki vakıf kitaplarının listesi bu medreselerde okutulan dersleri tahmin etme imkanı vermektedir. Fıkıh, Tefsir, Lügat, Tarih, Belagat, Mantık, Arapça ve Farsça dilleri bu medreselerde öğrencilerin öğrenmek zorunda oldukları temel derslerdi. Yüksek dini eğitim verilen bu medreselerde sünni mezhebe bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Bu saha Osmanlı egemenliğine girdikten sonra Osmanlı hayırsever yöneticiler Karaman vilayeti kentleri yerine İstanbul ve Rumeli kentlerinde medreseler yapmayı tercih etmişlerdir. Konya ve çevresindeki medreseler, zamanla ilgisizlik, parasızlık ve Karaman-Osmanlı mücadeleleri sırasında harap hale gelmiştir. Ünlü müderrisler ve öğrenciler İstanbul medreselerine gitmeye başlamışlardır (Erdoğan, 2006: 282).

Beyşehir'de Muallimhane ve Mektepler: Kur'an'ı müslüman çocuklara öğretmek için kurulmuş olan mu'allim-hane ve mektepler ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Belgeler sadece muallimhanenin ismini ve kurucusunu söylemektedir. Dikkat çekici olan nokta muallimhaneler Beyşehir kent merkezinde kurulmuşken, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, mekteplerin çoğunlukla köylerde inşa edilmesidir. Bilinen en eski tarihli muallimhane Eşrefoğlu Muallimhanesi'dir. Bu bina bazı belgelerde medrese olarak ta tanımlanmıştır. Bu muallimhane dışındakiler Osmanlı idaresi zamanında inşa edilmişlerdir. Beyşehir İbrahimağa mahallesinde Mustafa bin Hoca Lutfi adındaki hayırsever ve dindar bir kişi hem mektep hem de bir muallimhane yaptırmıştır ve muallimhane yakınlarında yer alan han ile İskender kavağı mevkiindeki bağını bu muallimhaneye vakfetmiştir. Hacı İbrahim bin Seydi adındaki dindar bir kişide Yelten mahallesinde bir mektep yaptırmıştır. Bunların başka Killibayındır köyünde Hacı Mehmed bin Üveys Haziran 1579 tarihinden önce adına bir mektep inşa ettirmiştir. Hazma Ağa adındaki bir şahıs Devletşah köyünde kendi adıyla bir mektephane yaptırmış ve Döngel mezarının vergilerini ve Devletşah köyündeki bir su değirmenini mektebine vakfetmiştir (Erdoğan, 2006: 283-284).

Beyşehir'de Darülhadis, Darülhuffaz ve Sofuhane: Cemile hatun isimli hayırsever kadın 1575 yılında Afşarviranı köyünde bir çiftlik satın alarak inşaa ettirdiği darülhadisde hergün Kur'an okunması için vakfetmiştir. Sahada bilinen tek darülhadis burasıdır (Erdoğan, 2006: 284).

Beyşehir’de darülhuffaz azatlı Cevher Ağa tarafından kurulmuştur. Kendi adını taşıyan bir kervansarayı bulunan Cevher Ağa Beyşehir kent merkezindeki dükkanlarını darülhuffazına vakfetmiştir (Erdoğru, 2006: 283-284).

İsa köyünde Sofuhane olarak belirtilen bir bina yer almaktadır. Beyşehir kadısı Muhyiddin ve onun kardeşi Abdi 1466 yılından önce bu köyde sofuhane yaptırmışlardır. Karkın köyündeki çiftliklerin bir kısmı ve Beyşehir’deki İsmail Bey hamamının gelirlerin yarısını sofuhanelerine vakfetmiştir (Erdoğru, 2006: 283-285).

5.2. XIX. YÜZYILDA EĞİTİM

Toplumların geçirdiği yapısal değişikliklere bağlı olarak eğitim sistemi de yeni yapının yeniden üretilmesini sağlayacak şekilde bir dönüşüme uğrar. XIX. yüzyılda yaşanan toplumsal değişikliğe bağlı olarak Osmanlı eğitimi de onun gereklerine uygun olarak bir dönüşüm yaşamıştır (Tekeli, 1985: 456).

XVII-XVIII. yüzyılda ayanların güçlenmesi ile artı ürünün denetimini yerel güçlerle paylaşmak zorunda kalan ve zayıflayan “askeri sınıf” üyesi merkezi yöneticiler, XIX. yüzyılda ayanları denetim altına alınırken, nitelik değiştirdiler. Artı ürüne doğrudan doğruya el koyamadılar, sultanın maaşlı bürokratları haline geldiler. Tanzimat ile gelen yeni merkezi yönetim biçimi, eski yapıya göre çok daha geniş ve yetişmiş bir bürokrasiyi gerektiriyordu. Bu bürokrasi, devletin kazandığı yeni işlevleri görececek bilgi ve beceriye sahip olmalıydı. Bu ise geleneksel eğitim kurumları “enderun” ve “medreseler” dışında yeni eğitim kurumlarının gelişmesini zorunlu kılıyordu (Tekeli, 1985: 457).

Tanzimat’a kadar açılan tüm okullar, Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1795), Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure (1827), Mekteb-i Ulum-ı Harbiyye (1834), Darü’l Ulumü’l Hekimiyye-i Osmaniye ve Mekteb-i Tıbbiye-i Aliye-i Şahane (1838), ordu için gerekli becerileri öğretmek ya da askeri sınıfı yeniden üretmek için kurulmuştur. Bu nedenle, başarıları ve yaygınlıkları, askeri sınıftaki dönüşümle sınırlı olmuştur. Askeri sınıfta dönüşümün olduğu dönemde kurulan mühendishanenin yıllık mezunları 4-5 kişi gibi oldukça sınırlı miktarda olmuştur. Dönüşüme bağlı olarak bu okulların yetiştirdiği öğrenci sayısı artmıştır (Tekeli, 1985: 466).

Bu dönemde açılan ortaöğretim kurumları arasında rüştiyeler (1838), Mekteb-i Ulum-ı Edebiye (1839), Mekteb-i Maarifi Adliye (1838), Askeri İdadiler (1846), Mülkiye Rüştiyeleri (1847), Dar’ül-maarif (1849) sayılabilir. Meclis-i Umur-ı Nafianın 1838’de hazırladığı “Umur-ı maarife müteallık işler hakkında”ki layihaya göre, kurulan bu okullar bir rüştiyeler sistemi oluşturuyordu (Tekeli, 1985: 467).

Tanzimat daha önceki döneme göre, Batının kültürünü ve bilgisini almaya daha açıktır. Daha çok sayıda kişiyi Batı’da okutmak istemektedir. Bunun için Tanzimatçılar, Mehmed Ali Paşa örneğini izleyeceklerdir. Mehmed Ali Paşa, Paris’te

kendi yolladığı öğrencilere dil öğretmek için bir okul açmıştı. Ermenilerin “Muradya” adlı bir okulları vardı. Tanzimatçılarda, 1855’te 60 öğrencisi ile Paris’te Mekteb-i Osmani’yi açmışlardır. Bu okulda Fransız hocalar ders veriyor, Paris Harbiye İdadisi’nin programı izleniyordu. Bu okul Mekteb-i Sultani’nin 1867’de İstanbul’da açılmasından sonra önemini yitirecek ve 1874’te kapatılacaktır (Tekeli, 1985: 467).

Eğitimle ilgili hükümler Tanzimat fermanında yer almazken, Islahat Fermanında eğitim ile ilgili hükümlere de yer verilmiştir. Osmanlı toplumunda tüm milletlerin okul açma hakkı tanınmakta ve Devlet-i Aliyye’nin mekatib-i askeriye ve mülkiyesi tüm Osmanlı tebasına (gayrimüslimlere) açılmaktadır. Buna karşın imparatorluk içindeki eğitimin zat-ı şahane tarafından seçilecek bir karma “Meclis-i Maarif”in denetimi altında olması koşulu getiriliyordu (Tekeli, 1985: 467).

1869 Maarif Nizamnamesi: 1869’da Saffet Paşa’nın Maarif Nazırlığı zamanında düzenlenen Maarif Nizamnamesiyle Osmanlı eğitimini uzun yıllar yönlendirecek bir sistem oluşturulmuştur. Şura-i Devlet Maarif Dairesince hazırlanan Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi, Fransız eğitim sisteminin etkisi altında düzenlenmiştir. Bu nizamname, ilk kez vilayetlere bir maarif teşkilatı kurulmasını öngörüyordu. İstanbul’da “Meclis-i Kebir-i Maarif” idari ve ilmi olarak ayrıldığı iki dairesiyle maarif idaresinin merkezi yönlendirmesini sağlayacaktı. Bu nizamnamede, köylerde ve mahallelerde sıbyan, beşyüz haneli kasabalarda rüştiye, bin haneli kasabalarda idadi ve vilayet merkezlerinde sultaniye kurulması; bunların üstünde ise “meslek” ve “ihtisas” mektepleriyle Darülfünun’un yer alması öngörülmekteydi (Tekeli, 1985: 469-70).

Osmanlı eğitim tarihinde “darülfünun” adı ilk kez bu nizamnamede geçmektedir. 1847’de mülkiye rüşdiyeleri kurulurken hazırlanan layihada, sıbyan mektebinden çıkan öğrencilerin iki yıllık rüştiye mektebine, sonra da Darülfünun’a gitmeleri öngörülmüyordu. Bunun için büyük bir bina yapılmasına karşın, ortaöğretim düzeyinde görülebilecek bu Darülfünun açılmamıştır. Saffet Paşa Nizamnamesi’nde öngörülen Darülfünun ise yüksek öğretim düzeyindedir ve 1870 yılında açılmıştır. Toplumsal yapı böyle bir eğitim düzeyi için hazır değildir. Darülfünun’a devam edenlerin yazı yazmaları iyi olmadığı için, yazı hocası da atanmıştır. Bu girişim uzun

ömürlü olmayıp 1871 yılında ilmiyenin baskısı ile Darülfünun-ı Osmani kapatılmıştır (Tekeli, 1985: 470).

Saffet Paşa, 1870'te açtığı Darülfünun'un kapanmasından sonra, 1874'te "Darülfünun-ı Sultani"nin açılmasını örgütlemiştir. Bu Darülfünun İstanbul yakasında değil Galatasaray'da açılıyor, böylece ilmiyenin baskısından uzak kalabileceği düşünülüyordu. Darülfünun-ı Sultani kurulurken, Avrupa'daki örnekleri gibi beş bölümlü düşünülmüştür: İlahiyat, Tıp, Turuk-u Maabir, Hukuk, Edebiyat bölümlerinden oluşacaktı. Tıp önceden açıldığı, ilahiyatın ise medresenin alanına girdiği kabul edildiğinden, yeni kuruluş içinde geriye aklan üç bölüm yer aldı. Ama bu kuruluştaki uzun ömürlü olamamış 1880'lerde kapatılmıştır (Tekeli, 1985: 470).

Tanzimat bu nitelikleriyle, yeni eğitim sistemi için atılımlar yapılan, ama bu atılımların yeterli düzeyde yaygınlaştırılmadığı bir dönem olmuştur. Yaygınlaştırılmanın başarılmasında, eğitimin alt yapısının kurulmamış olması kadar, Müslüman kesim içinde bu eğitime destek verecek sınıfsal yapı dönüşümlerinin yeterli derinliğe ulaşamaması da etkili olmuştur. Hem eğitimin alt yapısındaki güçlenme, hem de Müslüman milletler içinde modern eğitimi destekleyecek sınıfların belirmesi, ancak I. Meşrutiyet sonrasında gerçekleşecektir (Tekeli, 1985: 470).

II. Abdülhamid Döneminde Eğitim Sistemindeki Gelişmeler: Bu dönemdeki gelişmeler, bir sistem değişikliğinden çok, uygulamaya geçirilememiş olan 1869 Nizamnamesinin uygulamaya geçilmesi olmuştur denilebilir. Ama bu uygulamada imparatorluk içindeki toplumsal gelişmenin eğitim sistemine yansımaları gösteren ilginç ipuçları vardır. Bunlardan birincisi müslüman kesiminde özellikle rüştiyeler düzeyinde bir özel okul furçasının başlamasıdır. Özel okullar müslüman kesimin, özellikle seçkinlerin oturduğu alanlarda, yirmi otuz odalı konaklar kiralanarak kurulmuştur. Bu okullarda genellikle memurlar ya da subaylar ders vermektedir. Her okul kendine has bir alanda uzmanlaşmaktadır, kimisi matematik kimisi fen vb. özel okulların sayısında ki bu artış, devletin eğitim konusunda öncülük yapamadığını göstermektedir. Toplumda başlayan sınıfsal yapının üretilmesinde nitelik açısından ortaya çıkan talepleri karşılamakta devletin girişimleri yetersiz kalmaktadır (Tekeli, 1985: 471).

Uygulamanın ikinci ilginç özelliği, Tanzimat Döneminde daha çok merkezde kalan eğitim gelişmelerinin tüm imparatorluğa yaygınlaştırılmasıdır. Rüştiyeler, idadiler ve sultaniler tüm imparatorluğu kaplar hale gelmiştir. Bu okulların yaygınlaştırılması beraberinde bu okullarda ders verecek hocaları yetiştirecek öğretmen okullarının yaygınlaştırmasını getirmiştir. Öyle bir sistemin yaygınlaştırılması için gereken finansman ise 1884'te yeni vergiler konularak sağlanmıştır (Tekeli, 1985: 471).

Eğitim sisteminde bu yaygınlaşmanın ve İstanbul dışındaki, küçük bürokrat ve ticaret burjuvazisinin eğitimlesinin, İttihat ve Terakki hareketinin hızlanmasında önemli katkıları olacaktır. II. Abdülhamid yönetimi, eğitim sisteminin yaygınlaştırarak karşıtını da geliştirmiştir. Bu dönemde duyulan gereksinimlere göre, meslek okulları ve yüksek okullar açılmaya devam etmektedir (Tekeli, 1985: 471).

Bunlar arasında Hukuk Mektebi'nin bulunması üzerinde durulması gereken üçüncü olgudur. Klasik Osmanlı sisteminde yargı işlevi, ilmiye sınıfındı ve bunların yeniden üretilmesi medrese içinde gerçekleşiyordu. Hukuk Mektebi, ilmiyenin yargı işlevlerinin daraldığını ve yargı işlevinin bürokratikleştiğini, yeniden üretim mekanizmasının ayrı olarak kurulduğunu göstermektedir (Tekeli, 1985: 472).

Üzerinde durulması gereken dördüncü olgu, mülkiye mühendisi ya da sivil mühendis yetiştirme çabalarıdır. Önemli kısmı yabancı sermaye eliyle de yapılırsa, devletin demiryolu, yol, sulama vb. altyapıları geliştirme eğilimi vardır. Bağdat Demiryolu, Hicaz Demiryolu gibi önemli projeler bulunmaktadır. İşte, devlet, bu yeni işlevleriyle ilgili teknik personeli yetiştirmek durumundadır. Devletin işlevlerindeki bu gelişme, eğitim sisteminde Hendese-i Mülkiye'nin kurulmasıyla sonuçlanacaktır (Tekeli, 1985: 472).

1890'lı yıllardan sonra, meslek okulları ve yüksek okullarda İstanbul dışında yaygınlaştırmaya başlanmıştır. Alman sisteminin etkisiyle, her ordu merkezinde bir harbiye kurulmuştur. Harbiye'nin kurulduğu kentler Şam, Bağdat, Erzincan, Edirne ve Maraş'tır. Şam'da Tıbbiye açılmıştır. Selanik, Konya ve Bağdat'ta Hukuk Mektebi kurulmuştur. 1907'de Selanikte Polis mektebi açılmıştır (Tekeli, 1985: 472).

İmparatorluk içinde eğitimin yaygınlaştırılması ve çeşitlendirilmesi, bir üst eğitim kuruluşuna hissedilen gereksinimi artırmıştır. Ayrıca Avrupa'da gelişen

“Genç-Türk” hareketinden çekinildiğinden dolayı Avrupa’ya yükseköğretime öğrenci gönderilmemeye başlanmıştır. Bu durum ülke içinde tekrar üniversite kurulmasını gündeme getirmiş ve 1900’de Darülfünun-ı Şahane, Sadrazam Sait Paşanın telkinleriyle kurulabilmiştir. Darülfünun-ı Şahane a) Ulum-ı Aliyye-i Diniyye, b) Edebiyat, c) Ulum-ı Riyaziyye ve d) Tabiiye bölümlerinden oluşuyordu. Hukuk ve Tıp fakülteleri daha önce açıldığı için, Darülfünun’a katılmamıştır. Bu okul geniş kitlelere açılmamış, her yıl alınan öğrenci sayısı 85 düzeyinde kalmıştır. Darülfünun diğer yüksekokullardan -örneğin Mühendis Mektebinden- farklı olarak paralıydı. Doğrudan doğruya devletin ihtiyacını karşılamaya yönelik olan yüksekokullar desteklenirken uygulama açısından işlevi belirsiz görülen üniversite, böyle bir destek görmemiştir. Çok destek görmeyen, kuşku duyulduğu için de eğitimi sıkı bir denetim altında tutulan Darülfünun, önemli bir gelişme göstermeyecektir. Darülfünunun gelişmesi için 1908 Devrimini beklemek gerekecektir (Tekeli, 1985: 472).

II. Meşrutiyet Dönemindeki Gelişmeler: 1908 Devriminin getirdiği canlı siyasal yaşantı içinde eğitim sorunları da önemli yer tutmuştur. Eğitime ilişkin strateji sorunları ve eğitim felsefesi, siyasal gündemde ön planda tartışılan konular olmuştur. Bu dönemde uygulamada tüm eğitim alanlarında değişiklikler meydana gelmiştir. İlköğretim parasız ve zorunlu hale getirilmiş, ilköğretim için özel vergi konulmuş, vilayetlerde kurulan özel idarelere bu konuda önemli sorumluluklar verilmiştir. Kullanılan Arap harflerinde değişiklik yapılarak daha kolay öğrenilen bir alfabe elde edilmeye çalışılıyordu. Ulusçuluk akımının gelişmesi ve kadınların eğitiminin yaygınlaştırılması, İttihat ve Terakki döneminin önem verilen konuları arasındadır (Tekeli, 1985: 473).

1908 sonrasında İttihat ve Terakki ile birlikte gelen siyasal ve ideolojik tutumlar, yükseköğretime hemen yansımıştır. 1909 yılında Hendese-i Mülkiye askeri yönetimden alınarak Nafia Nezareti’ne bağlı Mühendishane-i Mektebi Alisi haline getirildi. Bu dönemde Darülfün ön plana çıktı. Darülfünun-ı Şahane, Darülfünun-ı Osmani oldu. Program geliştirdi o zamana kadar programa alınmayan tarih, edebiyat ve felsefe dersleri konuldu. Kayıttaki sınırlamalar kaldırılarak öğrencilerden ücret alınmaktan vazgeçildi. 1912 yılında Emrullah Efendi tarafından hazırlanan bir nizamname ile Darülfünun yeniden düzenlendi. Bu düzenleme ile üniversite, Ulum-i

Şer'iyeye, Hukuk, Fünun, Ulum-i Tıbbiye, Ulum-ı Edebiyye adları verilen beş şubeye ayrıldı. Eczacı Mektebi'yle 1909'da kurulan Dişçilik Mekteb-i Ulum-i Tıbbiye Şubesi'ne, vilayetlerdeki Tıbbiyelerle Hukuk Mektepleri de Darülfünun'a bağlanmıştır (Tekeli, 1985: 473).

Darülfünunda asıl canlanma Balkan Savaşı (1912-13) sonrasında, Türkçülük ideolojisinin benimsenmesinden sonra görüldü. I. Dünya savaşı sırasında 1915'te bir reform yapıldı. 19 Alman ve 1 Macar profesör çağrıldı. Alman profesör Humboldt geleneğine göre üniversiteyi araştırmaya yöneltmeye çalıştılar. Aynı yıl kızlara da yükseköğretim olanağı sağlamak için İnas Darülfünun'u kuruldu. Ayrıca Medresetü'l mütehasşısın'ın kurulmasıyla Ulum-ı Şer'iyeye üniversiteden ayrıldı. Savaş koşulları içinde Darülfünun yeterince gelişemeyince 1919 yılında Darülfünun'un yeniden düzenlenmesi gündeme geldi aynı yıl üniversiteye "ilmi muhtariyet" tanındı (Tekeli, 1985: 473).

Darülfünun'daki bu gelişmelerin yanı sıra, yüksek okullarla meslek okullarının açılması ve çeşitlenmesi de gündeme de gelmiştir. Gece Dersleri Mektepleri (1908), Rüşumat Memurları Mektebi (1909), Polis Memurları Mektebi (1909), Dişçi Mektebi (1909), Muzika Mektebi (1910), Maliye Memurları Mektebi (1910), Kondüktör Mektebi (1911), Belediye Memurları Mektebi (1911), Kadastro Memurları Mektebi (1911), Evkaf Memurları Mektebi (1911), Darülbedayi (1914), Tabib Müşavirliği (1915), Şimendifer Memurları Mektebi (1915), Dar'ül-elhan (1916), bu çeşitlenmenin örnekleridir. Bu açılan okulların çoğunluğunun orta kademe bürokrasiyi yeniden üretmeye yönelik olduğu görülmektedir (Tekeli, 1985: 474).

Yeni eğitim sisteminin oluşmasında, Tanzimat'tan İttihat ve Terakki'ye kadar uzanan dönemde izlenen çizgi, "medrese"ye dokunmadan çağdaş eğitim kurumlarının kurulması olmuştur. "Medrese"de bir reform yapılması, ya da yeni koşullara uygun yeni medreseler kurulması, hiçbir zaman gündeme gelmemiştir. İttihat ve Terakki'nin ulusçuluk, çağdaşlık ve İslamı uzlaştıran bir çerçeve öngörmesi, "medrese"ye karşı tutumlarda da değişme getirmiştir. Medrese ıslahatına 1909'da başlanmış, medreselere yeniden doğa bilimleri ve akli bilimler konulmuştur. Medreselerde ilk defa Arpça'nın yanısıra Türkçe ve Farsça okutulmaya başlanmıştır. Din adamlarından siyasi propoganda da yararlanmak amacıyla yeni medreseler

açılmıştır. Medrsetü'l Vaizin (1913), Medrseetü'l-eimme v'el huteba (1913), Medrsetü'l-mütehassısın, Hattat Mektebi (1915), Dar'ül-hikmeti'l-İslamiye (1918) bu girişimlerin sonucudur (Tekeli, 1985: 474-475).

Gerçekte XIX. yüzyıl içindeki büyük dönüşümde kaybeden ilmiye sınıfının işlevleri, toplumun yeni güç dengesine göre yeniden tanımlanıyor, toplumdaki yeri ve işlevi eskisine göre daha değişik olacak bu sınıfın yeniden üretim mekanizması kurulmaya çalışılıyordu (Tekeli, 1985: 475).

XIX. Yüzyılda Beyşehir Kazasında Eğitim: Beyşehir Kazası'nda Temettuat defterlerinden yola çıkarak sahadaki eğitim faaliyetleri ve eğitim kurumları ile ilgili değerlendirme yapmak mümkündür. Özellikle kişilerin mesleklerine bakarak sahada yer alan medreseleri tespit etmek için bazı ipuçları vardır. 1840 yılında Beyşehir kentinde (Hacıarmağan mahallesinde 1 müderris, Dalyan mahallesinde 1 müderris) 2 müderris, Davgana kentinde ise 1 müderris (Camii Kebir Mahallesinde), 1 ulema (Aşağı mahallede), Gurgurum köyünde 1 müderris, ve Üskerles'te 1 müderris olmak üzere toplamda 5 müderris, 1 ulema kayıtlara girmiştir. Bu da sahada medreselerin XVI. yüzyılda olduğu gibi eğitime devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca bazı hanelerde "talebe idiği" şeklinde kayıtlar düşülmüştür ki; bu kişilerin babaları vefat etmiş olmasından dolayı evin oğlu olan birey üzerinden temettuat kayıtları yapılmıştır ki, bahsi geçen kayıtlar bu kişilerin okumaya devam etiklerini göstermektedir.

1845 yılına gelindiğinde Beyşehir kentinde 3 müderris (İçerişehir mahallesinde 1 müderris, Hacıarmağan mahallesinde 2 müderris), Davgana kentinde 2 müderris (Sokakbaşı mahallesinde 1 müderris, Camii Kebir mashallesinde 1 müderris), Mesutlar köyünde 1 müderris vardır. Davgana kentinde¹³ 4 muallim (2 Yenice mahallesinde, 1 Sokakbaşı mahallesinde, 1 Aşağı mahallede); Avdancık köyünde 1 muallim; Göçü köyünde 1 muallim, olmak üzere; 6 müderris, 2 muallim

13 Nitekim Konyalı.1991. a.g.e.s. 321'de: Davgana'da eskiden Halil Efendi, Hasan Efendi, Tekkelizade Hüseyin Efendi, Osmansofu Hasaneffendi Medreselerinin yer aldığı bunlardan Osmansofu Efendi Medresesinin Kuran Kursu yapıldığını diğerlerinin hepsinin yok olduğunu ifade etmektedir. Hali Efendi Medresesi'nde 30 civarında talebe hüccesinin bulunduğunu ancak yıkılarak yerine Hükümet konağı yapıldığını ve daha sonra satılıp ev olarak kullanıldığını ; ayrıca Camii Kebir ismi verilen caminin bitiğinde bir sıbyan mektebi olduğunu ifade etmektedir.

vardır. Sahada yine talebe olarak kaydedilen kişiler bulunmaktadır. Medreseler ve diğer eğitim faaliyetleri (sıbyan mektebi, rüştiye) devam etmektedir.

Ş. Sami 1888 yılında sahada 4 medrese, 1 rüştiye 2 sıbyan mektebi'nin olduğunu ifade etmektedir (Sami, 1996: 1335). 1895 yılında A. Cevad, eğitim faaliyetleri ile ilgili olarak ilçede 4 medrese, 1 rüştiye 2 sıbyan mektebi'nin olduğunu belirtmektedir ki 7 senelik zaman zarfında bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır (Cevad, 1895: 187).

1922 yılında ise Beyşehir'de eğitim kurumları ile ilgili olarak, Kazada 33 adet ibditaiyye mektebi yer almakta olup bunun 3'ü inas (kadın)lara ayrılmış mekteplerdir. Bu 33 mektepten 7'si daha önce açılmışken, 26 mektep 1922 senesine kadar geçen sürede açılmıştır. Beyşehir kentinde ve Davgana Kasabasında da 1'er medrese yer almaktadır. Bazı mekteplerin muallimin olmadığı ve birçok yerde olduğu gibi burada da eğitimin geri kaldığı ifade edilmektedir (Nazmi, 1922: 150).

Yukarıda görüldüğü üzere XVI. yüzyılda başalayan eğitim faaliyetleri, XIX. yüzyılda ve Cumhuriyet döneminin kadar devam etmiştir. Cumhuriyetle birlikte yeni bir sistem ile eğitim öğretim faaliyetleri devam edecektir.

SONUÇ

Yukarıda görüldüğü üzere temettuat defterleri XIX. yüzyıla ilişkin (1840-1845) kıymetli bilgileri bünyesinde barındırmaktadır. Yapılan analizler ve değerlendirmeler neticesinde sahanın beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerinin ortaya çıkarılması mümkün olmuştur. Devam eden periyotta ise salnameler, “Kamus’ul A’lam”, “Memalik-i Osmaniyyenin Tarih ve Coğrafya Lugatı” ve “Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Konya Vilayeti” vb. eserler ve arşiv kaynakları ile konuyu zenginleştirerek bir süreç içerisinde Cumhuriyet dönemine kadar gelişimi aktarılmıştır. Çok az ilgiye mazhar olan bu sahada yapılmış az sayıdaki araştırmalardan birisi olan bu mütevazı eser temettuat defterlerini temel olarak hazırlanmış ve bundan sonraki zaman diliminde çalışma yapacaklara örnek olabilecek bir çalışmadır.

Bu çalışma neticesinde Beyşehir ile ilgili elde edilen sonuçlar şöyledir: Beyşehir kazası yerşekilleri, iklim, su kaynakları, verimli tarım alanları, ulaşım olanakları vb. faktörlerin etkisi ile Neolitik dönemden itibaren yerleşmeye sahne olmuş bir sahadır. Saha Hititler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Anadolu Selçukluları, Karamanoğulları, Eşrefoğulları, Hamidoğulları, Turgutoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında bulunmuştur. Malazgirt ve daha sonrasında devam eden Anadolu’yu Türkleştirme çabaları sürecinde bir uç bölge olma rolünü üstlenmiş, çeşitli boy, oymak ve cemaatlere mensup olan Türk topluluklarına yerleşme alanı olmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti, Eşrefoğulları, Karamanoğulları ve Osmanlı döneminde çeşitli imar faaliyetleri ile bayındır hale getirilmeye çalışılan bu merkez, özellikle Anadolu Selçukluları, Eşrefoğulları ve sonrasında Osmanlı eserlerini bünyesinde barındıran önemli bir alandır. Bu dönemlere ait bir çok tarihi ve kültürel mirası bünyesinde barındırmaktadır.

Bu bölge, Karamanoğulları ile Osmanlı devleti arasında bir dönem, tampon bölge olma özelliğinden kaynaklanan, sık el değiştiren bir saha olmuştur. Ancak 1466 tarihinden itibaren tamamen Osmanlı egemenliğine girmiştir. XV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ikinci yarısına kadar sancak merkezi olan Beyşehir, 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Konya Vilayetine bağlı bir kaza statüsüne düşürülmüştür.

XIX. yüzyıl ortalarından başlayarak 1935 yılına kadar olan süreçte yerleşim birimleri kaybolmaksızın günümüze kadar birkaç isim değişikliği ile gelmiştir. Çalışma döneminin günümüze yakın olması sebebiyle herhangi bir şekilde yeri tespit edilemeyen veya bu süreç içerisinde takip edilemeyen köy olmamış; geçen zaman diliminde artan nüfusa bağlı olarak yeni yerleşim birimi ortaya çıkmıştır (Gündoğdu köyü).

Sahada yer alan yerleşmeler günümüzde olduğu gibi Beyşehir ovası, hafif eğimli düzlükler (platolar) ve dağlık alanlarda yer almaktadır. Bahsi geçen yerlerde doğal şartların ekonomik faaliyetlere (tarım, ulaşım ticaret vb.) uygun olmasından dolayı zaman içinde yerleşmelerin nüfus yoğunluğu artmıştır. Karasal iklimin karakteristik özelliği olarak yağışların az olması ve yaz kuraklığının etkili olmasına bağlı olarak su faktörü yerleşmelerin seçiminde ve dağılışında en belirleyici faktör durumundadır.

Beyşehir kenti tarihi süreç içerisinde her daim sahip olduğu doğal ve beşeri potansiyellere (su, tarım alanları, ulaşım vb.) bağlı olarak önemli bir yerleşim merkezi, “cazibe merkezi” olmuştur. Bu özelliklerini Hititler, Anadolu Selçuklu, Karamanoğulları, Eşrefoğulları ve Osmanlı dönemlerinde koruduğu için sürekli bir iskan merkezi olmuştur. Sancak merkezi olması hasebiyle özellikle Osmanlı Dönemi’nde ürettiği sanayi ürünleri ve hizmetler vasıtasıyla, bağlı bulunan kent ve kır yerleşmelerine bu mal ve hizmetleri sunarak bu merkezlerin ekonomik merkezi rolünü de üstlenmiştir.

Beyşehir kazasının 1840 yılında 11.375 olan nüfusu 1935 yılına gelindiğinde 19.722’ye yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle nüfus % 73 artmıştır. 2011 yılı itibari ile Beyşehir ilçesinin nüfusu 33.900’dür. 95 yılda nüfusu ciddi manada artan bir merkez haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinin savaşlar içerisinde geçtiği ve varlık-yokluk mücadelemiz olan Milli Mücadele döneminin bu zaman diliminde olduğu düşünülürse bu artışın oldukça büyük olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Nüfusun dağılışına bakıldığı zaman su kaynakları ve tarım alanlarının ne kadar belirleyici olduğu hemen farkedilmektedir. Özellikle sahada kurulan yerleşme yerlerinin tespitinde önemli faktörler olan su, nüfusun dağılışında da etkisini

göstermektedir. Özellikle Beyşehir ovasında ve hafif eğimli düzlükler de (platolar) yoğunlaştığı hemen dikkati çekmektedir.

Kazada yaşayanların dini özelliklerine bakıldığında temettuat defterlerinin tamamında kayıtlı olanların müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Ancak sonraki dönemde sahada 1874 ve 1896 yıllarına ait salnamelerde az da olsa gayrimüslimlerin varlığı görülmektedir. Saha Osmanlı'nın son dönemlerinde Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen göçlere maruz kaldığı gibi araştırma sahamızda Kazak göçleri olmuş, bunlar için bir mahalle (Hamidiye mahallesi) oluşturulmuştur.

Kent merkezlerinde yaşayanların çoğu yaşamını hizmet ve sanayi sektöründen sağlamışlardır. Vermiş oldukları “vergiyi mahsusa” miktarları karşılaştırıldığında kent merkezi olarak kabul ettiğimiz Beyşehir ve Davgana toplam vergiyi mahsusanın neredeyse yarısını (% 47) karşılamaktadır. Diğer yarısını (% 53) 33 köy karşılamaktadır.

Günümüzde Anadolu'nun genelinde olduğu gibi o dönemde temel ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktı. Bu duruma bağlı Beyşehir Kazası'nda ekonomi Osmanlı ekonomisinin genel karakterine uygun olarak tarım ve hayvancılığa bağlıydı. Tarımsal faaliyetler ve bu faaliyetlerin sonucunda elde edilen gelirler Osmanlı ekonomisinin en önemli gelir kaynağını oluşturuyordu. Kırsal yerleşmelerde yaşayan insanların neredeyse tamamı hayatlarını tarımsal faaliyetlere bağlı olarak kazanıyordu. Yeterli arazisi olanlar buğday, arpa, burçak, meyve, sebze, bağ, bostan tarımı ile uğraşıyordu. Az da olsa duhan, haşhaş yetiştirenlerde vardı.

Tarımsal faaliyetlerin vazgeçilmez bir ögesi durumunda olan hayvancılıkta önemli bir ekonomik faaliyetti. Gerek tarlaların sürülmesi, taşımada kullanımı vb hayvanların gücünden yararlanılması hususunda günümüzün tarım araçları olan traktör ve diğer araçlarının görevlerini üstlenmişlerdi. Hemen hemen bütün hanelerin inek, keçi, koyun, eşek vb hayvanları mutlaka bulunmaktadır. Bu hayvanlar etinden sütünden ve gücünden yararlanmak için beslenmektedir. Sahada balıkçılık faaliyetine bağlı olarak alınan vergi söz konusu olmasa da burada XVI. yüzyılda olduğu gibi XIX. yüzyılda da balıkçılığın yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında arıcılık da yapılmaktadır. Hiç kuşkusuz sahada kümes hayvanları da yer alıyordu ama bunlar geçimlik olduğu için -hane ihtiyacını karşılamaya yönelik- vergiye tabi tutulmamış

ve haliyle temettuat defterlerine de kaydedilmemiştir. Temettuat defterlerinde arazisi olanların mutlaka öküzü, katırı, atı vb mutlaka bulunmaktadır. Kırsal kesimde sayıları çok az olan dini ve idari görevlilerin dışında kalan, yeterli arazisi olmayanlar ise özellikle hasat döneminde arazisi fazla olan kişilerin arazilerinde ücret karşılığı - amele olarak- çalışmaktaydılar.

Nüfusun artışına bağlı olarak tarım toprakları parçalanmış, küçülmüştür. Şartların uygun olduğu yerlerde yeni tarım alanları açılmış, buna bağlı olarak sahada yeni yerleşim birimleri ortaya çıkmıştır (Gündoğdu köyü). Bazıları ise bu dönemde arazinin parçalanması ve ekonomik sebeplere bağlı olarak İzmir ve payitaht olan İstanbul'a göç etmiştir. Gittikleri yerlerde genellikle hizmet sektöründe (tüccar, münadi, kayıkçı, amele, imam vb. meslekler) çalışmışlardır.

Bilindiği üzere, kent merkezlerinde tarım dışı faaliyetlerinin fazla olması geçmişte ve günümüzde kentlerin temel özelliğidir. Şehirlerde yer alan dülgar, nalbant, katip, teymürcü, değirmenci, semerci vb. işletmeler önemli yere sahiptir. Bu mesleğe sahip olanlar özellikle Beyşehir ve Davgana kentinde yaşamaktadır.

Araştırma sahasında Osmanlı Anadolu kentlerinde olduğu gibi çok fazla bir sanayiden söz etmek mümkün değildir. Sanayi olarak değerlendirebileceğimiz faaliyetler daha çok maddelerin basit bir kaç işlemde geçirilerek daha kullanılabilir hale getirilmesi işi diyebileceğimiz faaliyetlerdir. Bunlar içinde değirmen, dülgar, terzi, ekmekçi, nalbant, semerci vb. meslekleri saymak mümkündür. Bu faaliyetler özellikle kent merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. Sahadaki hizmet sektöründe değerlendirilen faaliyetler özellikle idari ve dini görevliler yanısıra kahvehane işletenler, ameleler, yer almaktadır. Özellikle amelelerin fazla olması dikkat çekici bir durumdur.

Bu çalışmada geçen sayfalarda görüldüğü üzere; Osmanlı arşivlerinde yer alan belge ve bulgulardan yararlanarak bir sahanın coğrafyasını ortaya çıkarmak mümkündür. Ele alınan zaman dilimi ve metod itibarıyla tarihi coğrafya çalışması olarak belirlenen bu çalışmanın benzerleri çoğaldıkça ve Türkiye'nin tamamının bahsedilen dönemdeki tarihi coğrafyası ortaya çıkarılmış olacaktır. Çalışma bu noktada XIX. yüzyıl için bir örnek teşkil edecektir. Bundan sonra Anadolu için

yapılan çalışmalar belirli nitelik ve niceliğe ulaştığında “XIX. Yüzyılda Anadolu’nun tarihi coğrafyası” ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Arşiv Kaynakları: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliye Nezareti Temettuat Defterleri (ML. VRD.TMT): Nr. 09819, 09820, 09821, 09822, 09823, 09825, 09826, 09827, 09828, 09829, 09830, 09831, 09832, 09833, 09834, 09835.
- Adıyeke N. (2000). Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri” *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM.*, sayı 11, s.769-825.
- Akansel, S. A., *Beyşehir Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası ve Doğal Çevre Sorunları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, (1996).
- Akbayar, N. (1985). Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Nüfusu, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi C. 5*, içinde (1328-1248), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktüre, S. (1994). Osmanlı Devleti’nde Taşra Kentlerindeki Değişimler. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi C. 4*. içinde (891-912), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktüre, S. (1994) *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arıkan, Z.(1988). *XV-XVI Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir: EÜ. Yayınları
- Cevad, A. (H .1313/M. 1895). *Memalik-i Osmaniyyenin Tarih ve Coğrafya Lugatı*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Darkot, B. 1996. Türkiye’de Coğrafi Bölgelerin Teşkilinde Kriterlerin Araştırılması, *Şehircilik Konferansları*. İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yay. 3, s. 31-48. İstanbul.
- Tevfik, A. (1890). *Memalik-i Mahrusa Coğrafyası* (M. Tuş Çev.). Ankara: Bilge Yayıncılık.
- Sevin, V. (1982). Frygler. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 1982 Cilt: 2, içinde (230-235), Görsel yayınlar Ansiklopedik Neşriyat Ticaret AŞ.
- Atalay, İ. (1994). *Türkiye Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniv. Basımevi.
- Babaoğlu, M. (Ed.). (2007). *Beyşehir Gölü’nün Sorunları ve Alınması Gereken Önlemler*, Konya: Konya İl Genel Meclisi Araştırma Komisyonu Raporu.
- Bahar, H (2011?). İlkçağ’da Beyşehir, *Konya Ansiklopedisi* İçinde.
- Barkan, Ö. L. (1950). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XI. XIII, XV, s. 524-569.
- Barkan. Ö. L. 1951-53. Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası C. X*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları 1951-53. İstanbul. s. 1-26.
- Barkan, Ö. L. (1999). Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I* içinde (321-421), İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Baskıcı, M. (2005). *1800-1914 Yıllarında Anadolu’da İktisadi Değişim*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bayartan, M. *XIX. Yüzyılda Kütahya’nın Tarihi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003.

- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 86.
- Baykara, T. (1990). *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi Yayını, No:56.
- Baykara, T. (1999). *Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?* G. Eren., K. Çiçek. Ve C. Oğuz. (Ed.)Osmanlı C. V içinde (S.528-535)Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Biricik, A. S. (1982). *Beyşehir Gölü ve Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*, İstanbul: İÜ. Yay. No: 3677.
- Bulut, İ. (2006). *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara.
- Cook, M. A. (1972). *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, Londra.
- Çadircı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çadircı, M. (2007). *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Darkot, B. (1996). *Türkiye'de Coğrafi Bölgelerin Teşkilinde Kriterlerin Araştırılması*, Şehircilik Konferansları, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yay. 3, s. 31-48.
- Darkot, B. (1979). *Beyşehir*, İA,C. II.s. 589.
- Darkot, B. (1968). *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, İstanbul: İÜ Yay. No: 1307.
- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dr. Nazmi. (1922). *Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti*, Ankara: Ögüt Matbaası.
- Doğanay, H. (1993). *Coğrafya'da Metodoloji*, MEB Yayınları, İstanbul 1993.
- Doğanay, H. Özdemir, Ü. ve Şahin, İ. F. (2003). *Coğrafya'ya Giriş 2 Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Elibüyük M. (1990). *Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler*, Coğrafya Araştırmaları, C.I, S 2, 11-42.
- Elibüyük, M. (2000). *Matematik Coğrafya*, Ekol Yayınevi, Ankara
- Emecen, F. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, M. A. (1991). Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey Camiinin Vakıfları, *TİD*, VI.
- Erdoğan, M. (1992) Beyşehir, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.VI. içinde (84). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, M. A. (1992). Karaman Vilayeti'nin İdari Taksimatı, *OA*, XII.
- Erdoğan, M. A. (1993). Kanuni'nin İlk Yıllarında Karaman Vilayeti, *TİD*, VIII.
- Erdoğan, M. (2006). *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erinç, S. (1972). *Türkiye: İnsan ve Ortam*, İÜ. Coğrafya Enst. Dergisi, C.X, S.18-19, 1972. s. 1-33.
- Erinç, S. ve Öngör, S. (1983). *Lise Türkiye Coğrafyası*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Erinç, S. (1993). *Türkiye Fiziki Coğrafyasının Anahatları*, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni Sayı: 10. 1-11.

- Erol, O. (1993). Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri, *Ege Coğrafya Dergisi* 7, s 13-41.
- Esin, U. (1981). *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa ve Kültürel Sorunu II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Faroqhi, S. (2006). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı* (E. S. Özcan Çev.), Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Faroqhi, S. (1993). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (N. Kalaycıoğlu Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Göyünç, N. (1979). Hane Deyimi Hakkında. *İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* s. 32. Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı. İstanbul, s. 332-348.
- Göney, S. (1995). *Şehir Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 3908, İstanbul.
- Gümüşçü, O. Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası, *ATAM*, Sayı: 45, Ankara 1999.
- Gümüşçü, O. (2001). *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gümüşçü, O. (2007). The Concept of Village Boundary in Turkey from Otoman Times to the Present, (G. Hazai Edt.), *Archivum Ottomanicum* Harrassowitz Verlag. Wiesbaden.
- Gümüşçü, O. (2010). Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı, *Bilig*. S. 52 Kış. 79-104.
- Gümüşçü, O. (2010). *Tarihi Coğrafya Kavramlar-Tarihçe-Kaynaklar-Mekan-Metod*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Gümüşçü, O., Kılıç, Y., Çınar, H. ve Uğur, A. (2011). *Açıklamalı Türkiye Tarih Atlası Projesi*, TÜBİTAK.
- Günaydın, H. (1999). *Beşşehir İlçesi'nin Beşeri Coğrafyası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.
- Günden, H. Asal, T. ve Sanır, F. (1947). *Türkiye Coğrafyası III*, Ortaokul Kitapları. İstanbul. Milli Eğitim Basımevi.
- Güran, T (2000). *XIX. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri*, Osmanlı Devletinde Bilgi İstatistik, (H. İnalçık, Ş. Pamuk Der.) Ankara: s. 73-94.
- Güran, T. (1998). *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Halaçoğlu, Y. (2002). *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayını.
- Işık, Ş. (1999). *Tarihsel Coğrafya Açısından Temettuat Defterlerinin Değerlendirilmesi ve Aşağı Akçay Havzası Örneği*, *Ege Coğrafya Dergisi*, 10, 239-280.
- İnalçık, H. ve Ouatert, D. (Ed.). (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi C. I*. (Çev: H. Berktay). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalçık, H. (1998). Çiftliklerin Doğuşu, Devlet Toprak Sahipleri ve Kiracılar, Ç. Keyder, F. Tabak, (Ed.), *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, İstanbul:
- İnalçık, H. (1999). Köy, Köylü ve İmparatorluk. V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler, Ankara. s. 1-11.
- İpşirli, M. (1994). Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı, (E. İhsanoğlu Ed.). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. C I. içinde (139-277) IRCICA. İstanbul.

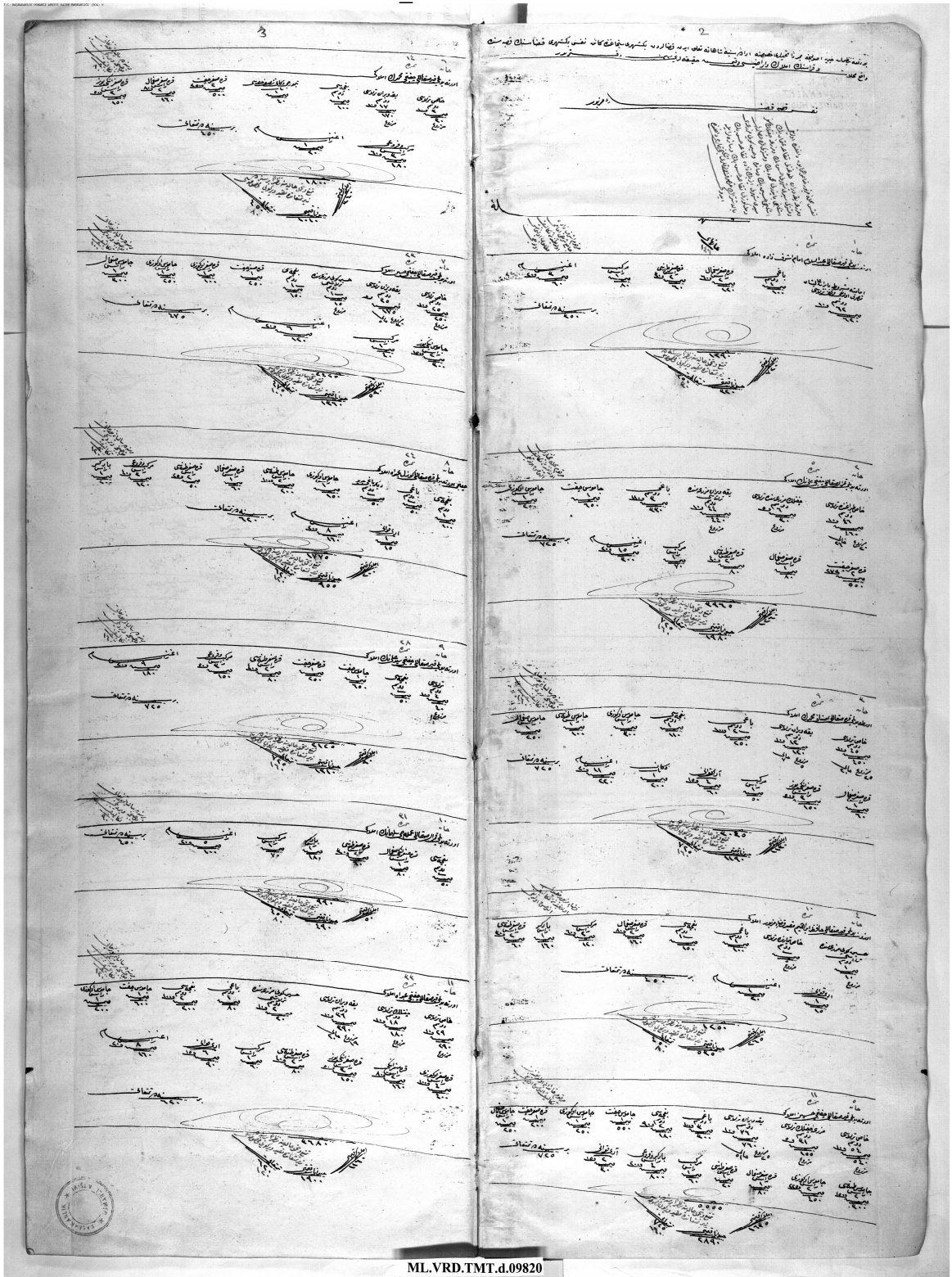
- İzbrak, R (1996). *Türkiye Cilt II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İzbrak, R. (1975). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Mektupla Öğretim Merkezi Yayınları No: 15.
- Karabağ, S. ve Şahin, S. (2006). *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karabağ, S. ve Şahin, S. (2011). *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*. DİE Yayınları.
- Karpat, K. H. (2002). *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*. (A. Zorlu Durukan, K. Durukan Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Öksüz, B. 2011. *Neolitik Çağ-Beslenmek*, (N. Karul Ed.), Arkeoatlas Dergisi, içinde (74-77) No:2011/01.
- Kınal, F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Konyalı, İ. H. (1991). *Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi* (A. Savran Haz.) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayını.
- Kütükoğlu, M. (1995). *Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri*, Belleten C. LIX/225, s.395-418.
- Kütükoğlu, M. S. (1994) *Osmanlı İktisadi Yapısı*, (E. İhsanoğlu Ed.). Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi. C I. içinde (513-649) IRCICA. İstanbul.
- Mazoyer, M. ve Rodar, L. (2010). *Dünya Tarım Tarihi Neolitik Çağ'dan Günümüzdeki Krize*, (Ş. Ünsaldı Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Memiş, M. (1995). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*. Konya: Öz Eğitim Yayınları.
- Muşmal, H. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresi Soysa ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.2005.
- Ramsay, W. M. (1961). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (M. Pektaş Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ortaylı, İ. (1994).Tanzimat Sonrası İdari Teşkilat (E. İhsanoğlu Ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* içinde (283-324), İstanbul: IRCICA.
- Ortaylı, İ. (1999). XIX. Asır Yakın-Uzak Tarihimiz (G. Eren, K. Çiçek -C. Oğuz Ed.). Osmanlı C. II. içinde (45-47) Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008).*Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Öksüz, B. (2011). Neolitik Çağ-Beslenmek, Arkeoatlas Dergisi (N. Karul Ed.) içinde (74-77) No:2011/01.
- Önder M. (1962). *Mevlana Şehri Konya* (Tarihi Kılavuz). Yeni Basımevi. Konya.
- Özçağlar, A. (2009). *Coğrafyaya Giriş*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Özdemir, M. A. (1996). Türkiye'de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfolojik Esaslar, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8 S. 2, s. 209-222.
- Özger, Y. *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum, 2007.
- Özgür, E. M. (2000). *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Özsait, M. (1982). *Anadolu'da Hellenistik Dönem*, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi C. II içinde (280-324), Görsel Yayınlar Ansiklopedik Neşriyat Sanayi ve Ticaret A.ş.
- Öztürk, S. (2003). *Türkiye'de Temettuat Çalışmaları*, TALİD, 1(1). S. 287-304.

- Quataert, D. (2004). 19. Yüzyıla Genel Bakış Islahatlar Devri 1812-1914, (S. Andıç Çev.), H. İncelik ve D. Quataert (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* içinde (885-1041). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C. II-III. MEB Yayınları, No: 2507, İstanbul.
- Sarı, C. Doğal ve Kültürel Coğrafya Özellikleri Açısından Beyşehir İlçesinde Yerleşme Adlarının Sınıflandırılması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17, s. 487-501.
- Sakin, O. (2008). *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, İstanbul: Ekim Yayınları.
- Sami, Ş. (1996). *Kamus-ul A'lam* (1306) C. II, Tıpkı Basım Kaşgar Neşriyat.
- Selen, H. S. (1954). *Türkiye Coğrafyası'nın Anahatları*. Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik.
- Sarre, F. (1895). *Küçükasya Seyahati 1895 Yazı*, (D. Çoklaoğlu Çev.), İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayını.
- Serin, M. (1998). Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettüat Defterleri, *I. Milli Arşiv Şurası*, s. 717-728. Ankara.
- Sevin, V. (1994). *Anadolu Arkeolojisinin ABC'si*. İstanbul: Simav Yayınları.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Strabon, (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası, XII-XIII-XIV*, (A. Pekman Çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şahin, C., Doğanay, H. ve Özcan, N. A. (2004). *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik)*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme* Cilt I, İstanbul: İÜ. Yayınları No: 1183.
- Taş, B. *Tosya İlçesinde Araziden Yararlanma ve Planlamaya Yönelik Öneriler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.
- Taş, B. (2010). *Sandıklı İlçesinde Arazi Kullanımı ve Planlama Önerileri*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Taş, B. ve Yakar, M., (2009). *Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı*, *Coğrafi Bilimler Dergisi* C. 7, s. 2, s. 145-161.
- TDK Türkçe Sözlük.
- Tekeli, İ. (1994). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e *Türkiye Ansiklopedisi* C. 4, İçinde (878-890) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e *Türkiye Ansiklopedisi* C. II içinde (456-475), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekeli, İ. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kent Planlama Pratiğinin Gelişimi ve Kültürel Mirasın Korunmasındaki Etkileri, *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, İstanbul.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. C. III. (A. Suat Çev.), Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Toprak, Z. (1985). II. Meşrutiyet ve Osmanlı Sanayii. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* C. 5. İçinde (1348-1362), İstanbul: İletişim Yayınları.

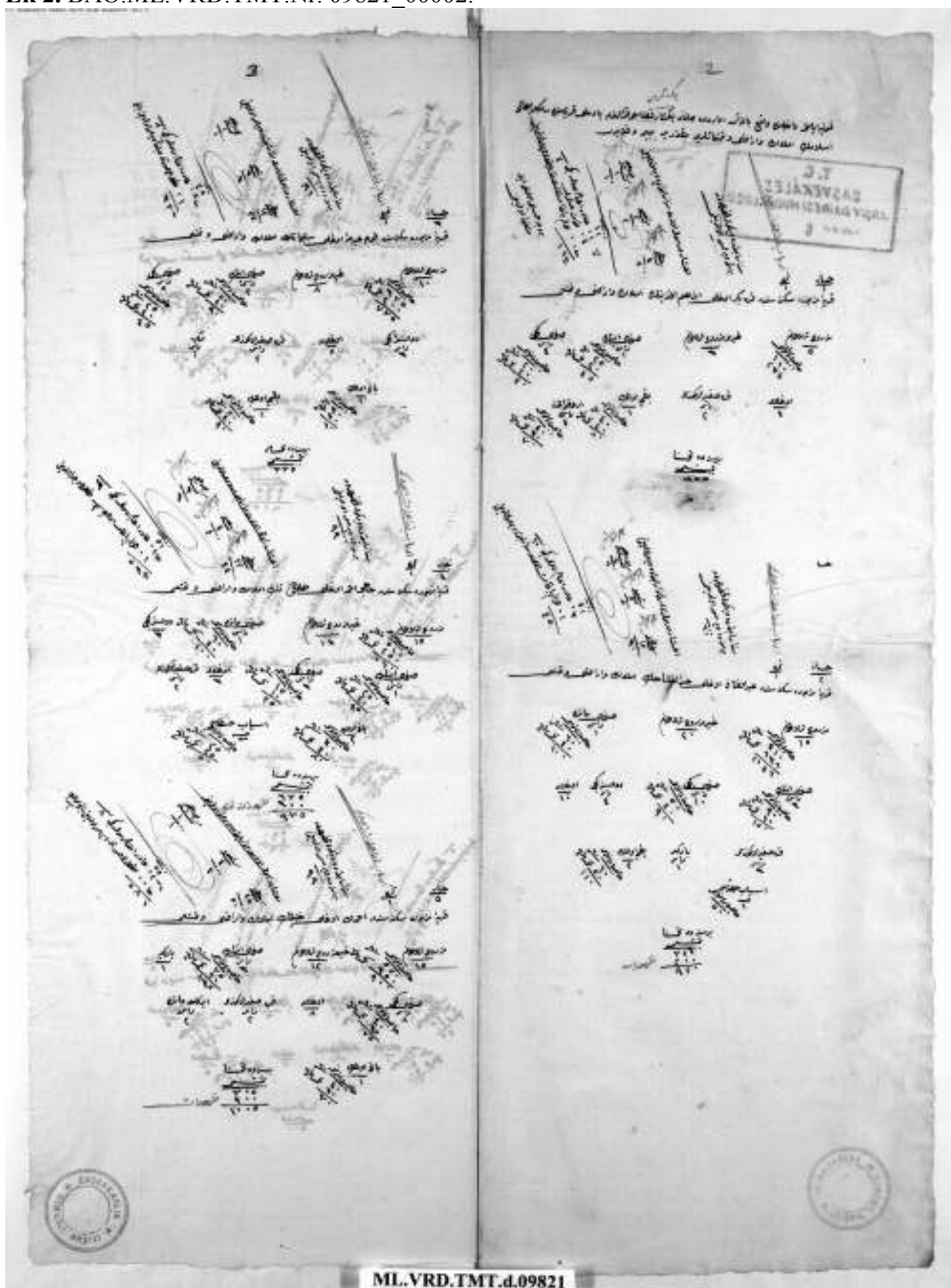
- Tuna, K. (1987). *Şehirlerin Ortaya Çıkışı Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Temurçin, K., ve Babacan, H. 2006. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta Şehrinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Gayrimüslimler, *ERDEM*, C. 15, Sayı: 45-46-47, s. 155-182.
- Tunçdilek, N. (1986). *Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi*. İstanbul: İÜ. Yayınları.
- Turan, O. (1993). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N (2009). *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1999) *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türköne, M. (1999). Tanzimat Fermanı ve Mehmet Sadık RRıf’at Paşa, (G. Eren, K. Çiçek -C. Oğuz Ed.). *Osmanlı C.VII*, içinde (275-287) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Uğur, A., Gümüşçü, O. ve Önger, S. (2008). Türkiye’nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası Muğla (Menteşe) Sancağı 1922’ye Göre Bodrum, *Osmanlıdan Günümüze Her Yönüyle Uluslar arası Bodrum Sempozyumu*, Bildiriler içinde (415-438). Bodrum.
- Uzunçarşılı., İ. H. (1988). (4. Baskı) *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. TTK. Ankara
- Üçtepe, H. *1844 Tarihli Temettüat Defterleri Çerçevesinde Sivas Eyaletine Bağlı Artukabad (Artova-Sulusaray-Yeşilyurt) Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.2006.
- Wycherley, R. E. (1993). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?*, (N. Nirven-N. Başgelen Çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yakar, M. ve Yazıcı, H. (2009). Emirdağ İlçesinde Göçlerin Tarım Alanlarına Etkileri, *Coğrafi Bilimler Dergisi* C. 7, Sayı: 2, s. 163-176. Ekim 2009.
- Yazıcı, H., Arıbaş, K. (2002). *Beyşehir Gölü Adalarında Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, s.33-54.
- Yediyıldız, B. (1994). Osmanlı Toplum Yapısı, (E. İhsanoğlu Ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* içinde C. I. içinde (441-499). İstanbul: IRCICA.
- Yılmaz, F. (1999). *Tütünün Dünyaya Yayılışı ve Osmanlı İmparatorluğuna Girişi*. *Osmanlı C. V* içinde (584-591) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yurt Ansiklopedisi.1980-1983 C. 7.Konya Maddesi.
- Yücel, T. (1987). *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 68.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Stel> Tarih: 26.01.2010.
- [http://www.doganbey.bel.tr/HD293_YEREL-YONETIM-\(BELEDIYE\).html](http://www.doganbey.bel.tr/HD293_YEREL-YONETIM-(BELEDIYE).html).Tarih: (04.02.2011).
- http://www.doganbey.bel.tr/HD292_DOGANBEY%E2%80%99DE-IDARI-YAPI-VE-NUFUS.htmlTarih. (04.02.2011).
- <http://www.osmanlicasozluk.net/osmanlica/59267-sozluk-VUCUH-anlam.html>, Tarih: 25.03.2011.
- <http://www.uludagsozluk.com/k/layiha/>, Tarih: 25.03.2011.

EKLER

Ek 1. BAO.ML.VRD.TMT.Nr.09820_00002.

ML.VRD.TMT.d.09820

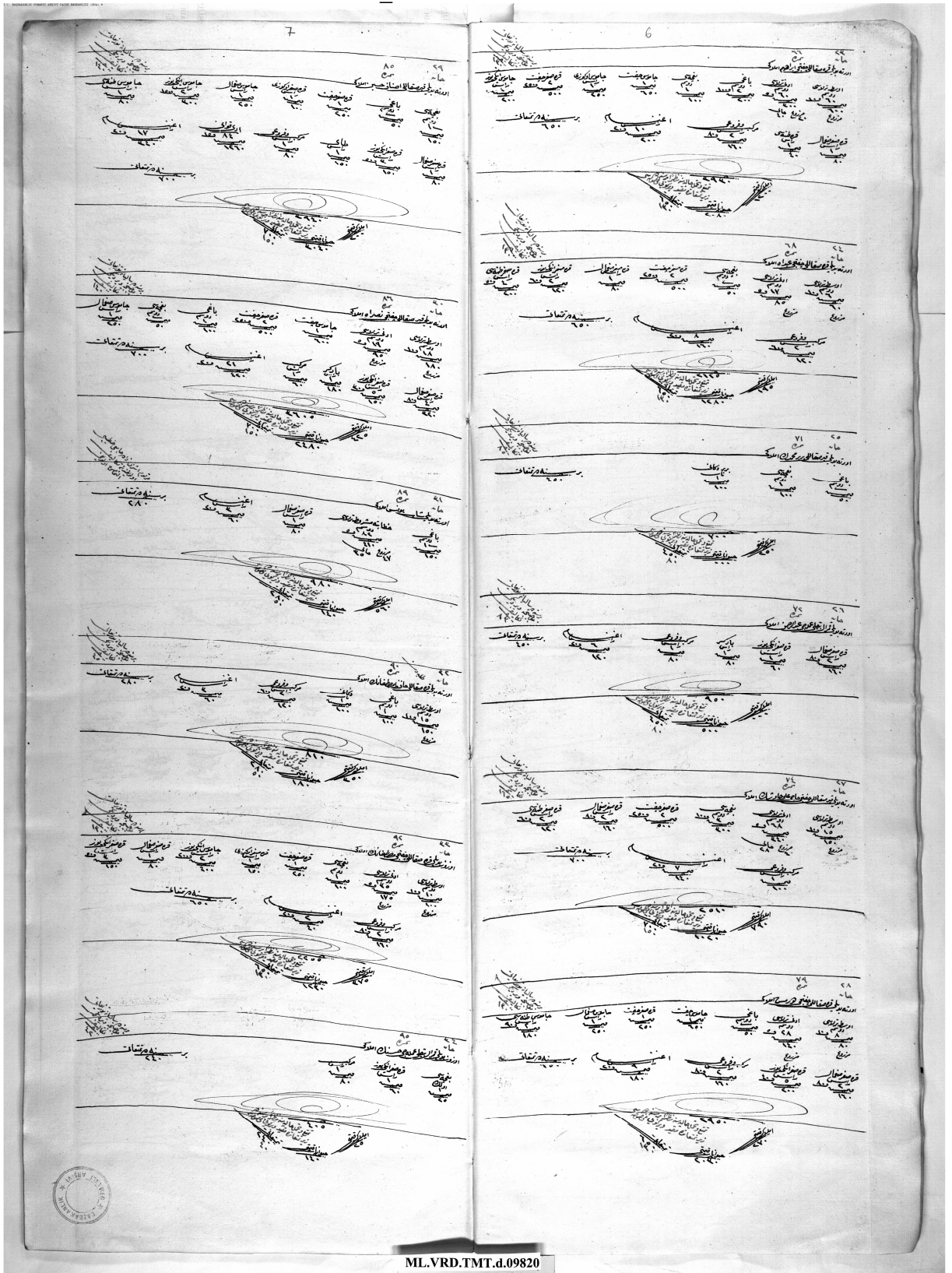

ML.VRD.TMT.d.09821

Handwritten musical notation on page 27, featuring multiple systems of text and musical symbols. The notation includes various rhythmic values and melodic lines, with some text written in a cursive script. The page is organized into several horizontal sections, each containing a line of text and a corresponding musical staff or diagram.

Handwritten musical notation on page 26, continuing the style of page 27. It features multiple systems of text and musical symbols, including rhythmic values and melodic lines. The notation is organized into several horizontal sections, each containing a line of text and a corresponding musical staff or diagram.

ML.VRD.TMT.d.09820